ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาไทยศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
2568

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาไทยศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
2568
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

PHAYA YOM PROCESSION TRADITION : THE MEANING CREATION PROCESS AND FORMS OF CULTURAL REPRODUCTION

SASIWONG POOLPIPAT

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
IN THAI STUDIES
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
BURAPHA UNIVERSITY
2025

COPYRIGHT OF BURAPHA UNIVERSITY

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์และคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ได้พิจารณาดุษฎีนิพนธ์ของ ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์) ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี) กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด) กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขจิตา ศรีพุ่ม) กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา) กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์) คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วันที่_____เดือน_____พ.ศ._____

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา อนุมัติให้รับดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทวัส แจ้งเอี่ยม) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่_____เดือน_____พ.ศ._____

65810001: สาขาวิชา: ไทยศึกษา; ปร.ด. (ไทยศึกษา)
คำสำคัญ: ประเพณีแห่พญายม, กระบวนการสร้างความหมาย, รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ : ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม . (PHAYA YOM PROCESSION TRADITION : THE MEANING CREATION PROCESS AND FORMS OF CULTURAL REPRODUCTION) คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์: เทพพร มังธานี, บุญรอด บุญเกิด ปี พ.ศ. 2568.

งานวิจัยเรื่องประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 2) วิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และ3) วิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย และการลงพื้นที่จริงของผู้วิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คนโดยเลือกแบบเจาะจงและตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Induction) นำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประเพณีแห่พญายม เกิดจากเรื่องเล่าในอดีตของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี กล่าวถึงการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก จึงหาวิธีลบล้างให้พ้นจากโรคระบาดนี้ โดยการปั้นหุ่นองค์พญายม ชาวบ้านจึงมารวมตัวกันเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บไว้กับหุ่นรูปปั้นพญายม และนำไปจำเริญทะเลในเวลาเย็น ซึ่งประเพณีแห่พญายมจัดขึ้นในวันที่ 17 -18 เมษายนของทุกปีในช่วงหลังจากเทศกาลสงกรานต์ในภาคตะวันออกเรียกว่า เทศกาลวันไหล 2) กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม เป็นวิธีการที่จะทำให้ประเพณีแห่พญายมเกิดความหมายขึ้นในพื้นที่แบ่งเป็น 4 กระบวนการดังนี้ 1. กระบวนการสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต 2. กระบวนการสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม 3. กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และ4. กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล 3) รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมมี 3 รูปแบบ 1. ศิลปวัตถุ 2.วรรณกรรม 3.การแสดง และการจัดกิจกรรมรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนี้ถือการอนุรักษ์และสืบทอดให้ประเพณีแห่พญายมคงอยู่ต่อไป

มหาวิทยาลัยบูรพา
BURAPHA UNIVERSITY

65810001: MAJOR: THAI STUDIES; Ph.D. (THAI STUDIES)
KEYWORDS: Phaya Yom Parade Festival The Meaning of Creation Process Forms of Cultural Reproduction

SASIWONG POOLPIPAT : PHAYA YOM PROCESSION TRADITION : THE MEANING CREATION PROCESS AND FORMS OF CULTURAL REPRODUCTION . ADVISORY COMMITTEE: THEPPORN MUNGTHANEE, Ph.D. BOONROD BOONGIRD, Ph.D. 2025.

Research on the Phaya Yom parade tradition: The Process of Creating Meaning and the Form of Cultural Reproduction. It is a qualitative research. Research objectives: 1) To study the history of the Phaya Yom parade tradition. 2) To analyze the process of creating the meaning of the Phaya Yom parade tradition. 3) To analyze the pattern of cultural reproduction of the Phaya Yom parade tradition. Methods for collecting data are from documents, books, research, and field visits by researchers, by means of interviewing the target group observing with participation and non-participation and focus group discussion.The informants included a group of 20 people. They were selected by Purposive sampling until the information is saturated and checked. The researcher analyzed the data inductively (Induction) and presented the research findings in a descriptive and analytical manner along.

The results of the research show that: 1) Phaya Yom procession tradition originated from a story told in the past of Bang Phra Subdistrict, Si Racha District, Chonburi Province, referring to the spread of malaria causing many people to become sick and die. Therefore, people tried to find a way to remove this epidemic by making a puppet of Lord Phaya Yom. The villagers then gathered together to perform a ceremony to worship and pay homage, asking for forgiveness for entrusting sorrow and illness to the statue of Phaya Yom, and bring ing it to the sea in the evening. The Phaya Yom parade tradition is held on 17th -18th April every year in the period after the Songkran festival in the Eastern region, called the Wan Lai Festival.2) The process of creating the meaning of the Phaya Yom parade tradition is a method to make the Phaya Yom parade tradition meaningful in the area, which is

divided into 4 processes as follows: 1.The process of creating meaning through stories from the past. 2. The process of creating meaning through the Phaya Yom statue. 3. The process of creating meaning through rituals. 4. The process of creating meaning through individuals. 3) There are two forms of cultural reproduction arising from the Phaya Yom parade tradition: 1. Art objects 2. Literature3.Performances and activities. These forms of cultural reproduction preserve and inherit the Phaya Yom tradition.

กิตติกรรมประกาศ

งานดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาและความกรุณาเป็นอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ที่ศิษย์ทุกคนเรียกขานว่า พ่อเทพ แห่งครอบครัวไทยศึกษา และเป็นผู้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ สนับสนุนให้ศิษย์คนนี้ทำงานวิจัยสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยสายตาแห่งความเมตตา ทำให้ผู้วิจัยมีแรงในการสร้างงานดุษฎีนิพนธ์ อาจารย์ทั้งคอยช่วยเหลือ และคอยชี้แนะแก้ไขข้อบกพร่อง ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจในการเขียนงาน การไปปรึกษาอาจารย์ทุกครั้งก็เหมือนได้พลังงาน พลังใจ ให้ผู้วิจัยได้เผชิญหนทางในการค้นคว้าข้อมูล ทำให้ช่วงเวลาในการทำงานวิจัยเต็มไปด้วยความมุ่งมั่น และมีความสุขกับการทำงานดุษฎีนิพนธ์ อาจารย์เปรียบเหมือนตะเกียงไฟแห่งความคิด ที่ได้มอบให้ผู้วิจัยที่ต้องการเชื้อไฟเพื่อจะจุดประกายความคิดต่อยอด ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ทุ่มเท และเชื่อมั่นในการทำงานของผู้วิจัยตลอดมา การจบการศึกษาระดับปริญญาเอก ซึ่งเป็นความฝันสูงสุดในชีวิตของผู้วิจัย ความมุ่งมั้นตั้งใจและการมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมคอยชี้นำทางในการทำงานวิจัย ทำให้ผู้วิจัยสำเร็จการศึกษาได้ในเวลา 3 ปี ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยได้ทำให้หลักสูตรวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ หลักสูตรปี2565 นี้ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์เนื่องด้วยมีวิชาที่ติดตามการเรียนการทำงานของนิสิต ทำให้นิสิตเกิดความมุ่งมั่นและไม่ทิ้งงานวิจัยของตนเอง

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิศักดิ์ ธีระวิสิษฐ์ ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขจิตา ศรีพุ่ม ที่กรุณาสละเวลามาเป็นกรรมการสอบและให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขให้งานดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้วิจัย การเรียนในสาขาหลักสูตรวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทำให้ได้ลงพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยเปิดโลกทัศน์แห่งการเรียนรู้ได้เห็นการศึกษาการวิจัยเชิงพื้นที่ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คติชน ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอด และขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้องไทยศึกษาทุกคนที่ร่วมทุกข์ ร่วมสุข พวกเราไปกันที่ไหนก็มีแต่เสียงหัวเราะ ผู้วิจัยดีใจที่มีพี่ ๆ คอยให้คำปรึกษาทั้งชาวไทยและชาวจีน ทำให้เกิดกัลยาณมิตรทางการศึกษาในอนาคตต่อไป

ขอขอบพระคุณเทศบาลตำบลบางพระ นายกเทศมนตรีคณะผู้บริหารและหน่วยงานต่าง ๆ นักวิชาการ ครูอาจารย์ ชาวบ้านตำบลบางพระและบุคคลทุกคน โดยเฉพาะนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และทุกท่านที่ข้าพเจ้าเข้าไปเพื่อติดต่อสัมภาษณ์ ขอบคุณคณาจารย์ในโรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ”มหาวิทยาลัยบูรพาที่ให้กำลังใจ ช่วยเหลือข้าพเจ้าอยู่เสมอ คอยให้

คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย และช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ขอบขอบคุณครอบครัวที่ให้ความรัก ความอบอุ่นรวมทั้งกำลังใจในการทำดุษฎีนิพนธ์ และผู้ที่เป็นกำลังใจสำคัญคือคุณครูกันตา ไกรภักดี ผู้อยู่เบื้องหลังงานดุษฎีนิพนธ์นี้ คอยช่วยเหลือและสนับสนุนให้กำลังใจเสมอมา

และสุดท้ายขอขอบคุณตัวเองที่ได้ตั้งใจทำงาน มุ่งมั่นพยายาม ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้และใช้แว่นแห่งไทยศึกษามองโลกใบนี้ มองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อตัวผู้วิจัยในอนาคต การตัดสินใจเลือกเรียนปริญญาเอกเพื่อต้องการพัฒนาตัวเองและความมุ่งหวังอยากให้สาขาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาได้กลับมาเปิดอีกครั้ง ด้วยเพราะเป็นสาขาวิชาที่ผู้วิจัยได้จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี เป็นสาขาวิชาที่สร้างชื่อเสียงและผลงาน มีเครือข่ายครูภาษาไทยทั่วประเทศ และสิ่งสุดท้ายคือผู้วิจัยสัญญาว่าจะนำความรู้ที่ได้รับมานี้ใช้ประโยชน์ให้สูงที่สุดและจะนำมาพัฒนาสังคม พัฒนานักเรียนและนิสิตที่ผู้วิจัยได้สอนให้เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ควบคู่กับคุณธรรมต่อไป

ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ฉ

กิตติกรรมประกาศ ..... ช

สารบัญ ..... ญ

สารบัญตาราง ..... ฑ

สารบัญภาพ ..... ฒ

บทที่ 1 2

บทนำ 2

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย 2

1.2 คำถามการวิจัย 5

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 5

1.4 ขอบเขตการวิจัย 5

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ 6

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 7

บทที่ 2 8

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 8

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมาย และรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย 9

2.1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม 9

2.1.2 ความหมาย และรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย 12

2.2 บริบทของพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 32

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี 50
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมาย 53
2.4.1 ทฤษฎีสัญวิทยา 53
2.4.2 แนวคิดประติมานวิทยา 56
2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 57
2.5.1 แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 57
2.5.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับคติชนสร้างสรรค์ 58
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 59
2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อพญายมและประเพณีแห่พญายม 59
2.6.2 งานวิจัยเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความหมาย 61
2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและคติชนสร้างสรรค์ 63
2.6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องบริบทพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 68
2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย 70
บทที่ 3 71
วิธีการดำเนินการวิจัย 71
3.1 กลุ่มเป้าหมาย 71
3.2 การสร้างเครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย 74
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 77
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล 80
3.5 การตรวจสอบข้อมูล 81
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล 81
3.7 การนำเสนอข้อมูล 81
บทที่ 4 82
ผลการวิจัย 82

4.1 ศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 82
4.1.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชาจังหวัดชลบุรี 82
4.1.2 การพัฒนาการการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม 87
4.1.3 การประกอบพิธีกรรมและจัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม 102
4.1.4 การจัดประเพณีแห่พญายมในสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 134
4.1.5 บริบททางการท่องเที่ยวของประเพณีแห่พญายมในเทศกาลวันไหล จังหวัดชลบุรี 138
4.1.6 การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม 141
4.2 วิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม 154
4.2.1 การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต 154
4.2.2 การสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม 158
4.2.3 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม 181
4.2.4 การสร้างความหมายผ่านบุคคล 198
4.3 วิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม 210
4.3.1 ศิลปวัตถุ 210
4.3.2 วรรณกรรม 230
4.3.3 การแสดงและการจัดกิจกรรม 242
บทที่ 5 249
สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 249
5.1 สรุปผลการศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 249
5.2 สรุปผลวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม 259
5.3 สรุปผลวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม 266
5.4 อภิปรายผล 273
5.5 ข้อเสนอแนะ 279

บรรณานุกรม.....281

ประวัติย่อของผู้วิจัย.....302

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มเป้าหมาย จำนวน และเกณฑ์เลือกในการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 73

ตารางที่ 2 แสดงวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อมูลที่ต้องการ/แนวคำถามจากกลุ่มเป้าหมาย 76

ตารางที่ 3 แสดงวัตถุประสงค์การวิจัย กลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือที่ใช้และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล .. 79

ตารางที่ 4 การจัดงานเทศกาลสงกรานต์วันไหลภายในจังหวัดชลบุรี 139

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบเรื่องเล่าในอดีตของประเพณีแห่พญายม 156

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในสมัยอดีต 163

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน 178

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบรูปลักษณ์และความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต กับในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน 180

ตารางที่ 9 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 182

ตารางที่ 10 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม 184

ตารางที่ 11 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า 187

ตารางที่ 12 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมการแห่พญายมและการปล่อยขบวนรถ 190

ตารางที่ 13 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม 194

ตารางที่ 14 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยลงทะเล) 196

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 โบราณวัตถุกลีบขนุนรูปพระยมทรงกระบือ ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา 15

ภาพที่ 2 โบราณวัตถุบันแถลงจำหลักรูปพระยมทรงกระบือปราสาทศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ 15

ภาพที่ 3 โบราณวัตถุรูปพระยมทรงกระบือ โบราณสถานปรางค์กู่พันนา จ.สกลนคร 16

ภาพที่ 4 โบราณวัตถุทับหลังพระยมทรงกระบือปราสาทหนองหงส์ จ.บุรีรัมย์ 16

ภาพที่ 5 รูปเคารพพญายมขนาดใหญ่ ณ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 22

ภาพที่ 6 รูปเคารพพญายม ศาลปู่พญายมราช อำเภอปากเกร็ด จ.นนทบุรี 22

ภาพที่ 7 รูปเคารพพญายม วัดวีระโชติธรรมาราม จ.ฉะเชิงเทรา 23

ภาพที่ 8 รูปเคารพพญายมและสุวรรณ สุวาน วัดแสนสุขสุทธิวราราม จ.ชลบุรี 23

ภาพที่ 9 พระผงพญายม หลวงปู่ลุน จ.ขอนแก่น 23

ภาพที่ 10 เหรียญรูปพญายม ทรงดอกจำปี วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 24

ภาพที่ 11 ผ้ายันต์พญายม 12 นักษัตร วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 24

ภาพที่ 12 รูปหล่อพญายม อาจารย์เปลี่ยน หัทยานนท์ ฆราวาสเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง 24

ภาพที่ 13 รูปภาพไอคอน ตัวการ์ตูนพญายม ของเทศบาลตำบลบางพระ 27

ภาพที่ 14 รูปภาพละครเรื่องยมบาลเจ้าขา 27

ภาพที่ 15 รูปภาพป้ายโฆษณา ก๋วยเตี๋ยวเรือนรกแตก มีโลโก้รูปการ์ตูนพญายม 27

ภาพที่ 16 รูปปั้นพญายม และการลอยพญายมในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ พ.ศ.2566 ... 31

ภาพที่ 17 อาณาเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบางพระ 33

ภาพที่ 18 แผนที่ตำบลบางพระในหลักฐานโบราณคดี 35

ภาพที่ 19 กรอบแนวคิดการวิจัย 70

ภาพที่ 20 การรับการขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายม จากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม 85

ภาพที่ 21 ชาวบ้านบางพระและหุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2522 89

ภาพที่ 22 ประวัติสถานที่และผู้ที่ปั่นหุ่นรูปั้นพญายม 91
ภาพที่ 23 ขั้นตอนการปั้นองค์พญายมในอดีต 94
ภาพที่ 24 หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต พ.ศ.2542 และไม่ปรากฏพ.ศ.(หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต) 95
ภาพที่ 25 หุ่นรูปปั้นพญายมใน พ.ศ.2557 และพ.ศ.2567 96
ภาพที่ 26 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 2567 98
ภาพที่ 27 อุปกรณ์ครกใช้สำหรับตำกระดาษหนังสือพิมพ์ 99
ภาพที่ 28 พิมพ์ลวดลายไทยพร้อมกาวแป้ง 99
ภาพที่ 29 ใบหน้าของหุ่นรูปปั้นพญายมและลักษณะทางกายภาพก่อนที่จะลงสี 99
ภาพที่ 30 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ กำลังเกะพิมพ์ลายไทยประดับหุ่นรูปปั้นพญายม 100
ภาพที่ 31 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ช่างปั้นหุ่นพญายมกำลังแปะลวดลายไทย 100
ภาพที่ 32 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2567 101
ภาพที่ 33 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ กล่าวถึงพิธีเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 103
ภาพที่ 34 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังทำบรรจุธาตุ หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต 105
ภาพที่ 35 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต 106
ภาพที่ 36 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังทำพิธีเบิกเนตร พ.ศ. 2567 107
ภาพที่ 37 พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าในอดีต 110
ภาพที่ 38 พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าใน พ.ศ.2560 111
ภาพที่ 39 หุ่นรูปปั้นพญายม ได้อัญเชิญมาไว้ในการทำพิธีวันสุกดิบและทำบุญเช้า 112
ภาพที่ 40 การก่อพระเจดีย์ทรายในบริเวณพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า 113
ภาพที่ 41 การก่อพระเจดีย์ทรายในบริเวณพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า 114
ภาพที่ 42 การก่อพระเจดีย์ทรายในบริเวณพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า 114
ภาพที่ 43 พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ในสมัยอดีต 116
ภาพที่ 44 พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ พ.ศ.2567 118
ภาพที่ 45 พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ พ.ศ.2567 119

ภาพที่ 46 พิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพุทธ พ.ศ.2567 120
ภาพที่ 47 เครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีกรรมไหว้ 4 ทิศ 120
ภาพที่ 48 การอัญเชิญพญายมเพื่อเตรียมปล่อยลงสู่ทะเล พ.ศ. 2562 122
ภาพที่ 49 ขบวนแห่พญายม ริมถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2561 123
ภาพที่ 50 การอัญเชิญพญายมลงสู่ทะเล 123
ภาพที่ 51 ขบวนประเพณีแห่พญายมในอดีต ริมถนนสุขุมวิท 125
ภาพที่ 52 ขบวนประเพณีแห่พญายมในอดีต ริมถนนสุขุมวิท 125
ภาพที่ 53 แห่หุ่นรูปปั้นพญายมไปลอยทะเลในอดีต 126
ภาพที่ 54 ขบวนประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2560 126
ภาพที่ 55 ขบวนประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2560 127
ภาพที่ 56 พิธีปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม พ.ศ.2567 128
ภาพที่ 57 นายลออง พยนต์มอบเกียรติบัตรตุ๊กตาพญายมเป็นของที่ระลึก 128
ภาพที่ 58 แผนผังการเดินขบวนในประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567 129
ภาพที่ 59 แผนผังขบวนแห่พญายม พ.ศ. 2567 131
ภาพที่ 60 กลุ่มที่ 1 ขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ 132
ภาพที่ 61 กลุ่มที่ 1 ขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ 132
ภาพที่ 62 กลุ่มที่ 2 ขบวนอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม 133
ภาพที่ 63 กลุ่มที่ 3 ขบวนของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน 133
ภาพที่ 64 กลุ่มที่ 3 ขบวนของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน 133
ภาพที่ 65 สถานที่นำหุ่นรูปปั้นพญายมมาประกอบพิธีกรรมบวงสรวง 134
ภาพที่ 66 การอธิบายขั้นตอนการอธิษฐานขอพรองค์พญายม ผ่านทางระบบออนไลน์ 136
ภาพที่ 67 การพิมพ์คำอธิษฐานขอพรองค์พญายม ผ่านทางระบบออนไลน์ 136
ภาพที่ 68 การประกอบพิธีบวงสรวงพญายมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 137
ภาพที่ 69 ป้ายประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ 140

ภาพที่ 70 การประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม ของสำนักข่าวไทย 142
ภาพที่ 71 กีฬาชกมวยตับจากและชกมวยทะเลในอดีต..... 144
ภาพที่ 72 การเปิดงานในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2566 และ พ.ศ.2567 145
ภาพที่ 73 การแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2566..... 146
ภาพที่ 74 การแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2567..... 146
ภาพที่ 75 การเล่นทายปริศนาร้อยกรอง (โจ๊กปริศนา) ในประเพณีแห่พญายม และสงกรานต์บางพระ 148
ภาพที่ 76 “ไม้แม่น”การผลิตด้ามหนังสติ๊ก เป็นสินค้า OTOP 5 ดาว ของตำบลบางพระ..... 149
ภาพที่ 77 การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก และการมอบรางวัลให้กับผู้ที่ได้รับรางวัล ในงานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำปี 2567..... 149
ภาพที่ 78 การแข่งขันการแข่งขันหมากรุกไทยและหมากกระดาน..... 150
ภาพที่ 79 พิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ในงานประเพณีแห่พญายม ประจำปี2567..... 151
ภาพที่ 80 ร้านขายของริมห้วยสุครีพ และรำวงย้อนยุค ประจำปี 2567 152
ภาพที่ 81 วงดนตรี แจ๊ส สปุ๊กนิค ปาปิยอง กุ๊ก กุ๊ก ขึ้นแสดง ประจำปี 2566 152
ภาพที่ 82 การแข่งขันชกมวยไทย “ศึกประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ” ประจำปี 2567... 153
ภาพที่ 83 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2522..... 161
ภาพที่ 84 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2541และ พ.ศ. 2542..... 161
ภาพที่ 85 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2543 และไม่ปรากฏพ.ศ..... 162
ภาพที่ 86 หุ่นรูปปั้นพญายม ไม่ปรากฏพ.ศ. 164
ภาพที่ 87 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2554..... 165
ภาพที่ 88 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2555..... 166
ภาพที่ 89 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2556..... 167
ภาพที่ 90 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2557..... 168
ภาพที่ 91 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2558..... 169

ภาพที่ 92 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2559 170
ภาพที่ 93 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2560 171
ภาพที่ 94 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ 2561 172
ภาพที่ 95 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2562 173
ภาพที่ 96 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2565 174
ภาพที่ 97 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2566 175
ภาพที่ 98 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2567 176
ภาพที่ 99 ผู้วิจัยกับนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ผู้อำนวยการกองการศึกษา 199
ภาพที่ 100 เอกสารข้อกำหนดของเขตงานการจัดประเพณีแห่พญายมพ.ศ. 2567 200
ภาพที่ 101 งบประมาณและข้อเสนอด้านเทคนิคสำหรับผู้เข้าร่วมประมูลงาน พ.ศ. 2567 200
ภาพที่ 102 ป้ายประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567 201
ภาพที่ 103 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 202
ภาพที่ 104 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม 204
ภาพที่ 105 อาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย และคณะพราหมณ์ทำพิธีบวงสรวง ในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2567 205
ภาพที่ 106 พระครูวรธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดเขาบางพระในประเพณีแห่พญายมพ.ศ2567 206
ภาพที่ 107 นายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน 207
ภาพที่ 108 ชาวตำบลบางพระ และประชาชนที่เข้ามาร่วมงานในประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567 208
ภาพที่ 109 รูปการ์ตูนพญายมของเทศบาลตำบลบางพระ 211
ภาพที่ 110 เว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลบางพระที่ปรากฏรูปการ์ตูนพญายม 211
ภาพที่ 111 รูปไอคอนตัวการ์ตูนพญายมของเทศบาลตำบลบางพระ 212
ภาพที่ 112 ป้ายประกาศประชาสัมพันธ์การบริการและการชำระภาษีที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง/ภาษีป้าย ของสำนักงานเทศบาลตำบางพระ ณ บริเวณอ่างเก็บน้ำบางพระ 212
ภาพที่ 113 ป้ายประกาศประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายมและป้ายซุ้ม 213

ภาพที่ 114 การจัดแถลงข่าวงานประเพณีแห่พญายมโดยมีตุ๊กตาและมาสคอตพญายม 214
ภาพที่ 115 นายลออง พยนต์ มอบตุ๊กตาพญายมและเกียรติบัตรให้กับหน่วยงานที่เข้าร่วม งานประเพณีแห่พญายม 215
ภาพที่ 116 นางสาวโสรยา แจ้งเนตร ผู้ช่วยนักประชาสัมพันธ์ เทศบาลตำบลบางพระและมาสคอตพญายม 216
ภาพที่ 117 การจัดแถลงข่าวงานประเพณีแห่พญายมโดยมีตุ๊กตาและมาสคอตพญายม 217
ภาพที่ 118 ตราสัญลักษณ์ รูปพญายมของ สโมสร บางพระ เอฟซี 218
ภาพที่ 119 ตราสัญลักษณ์รูปพญายมของ บางพระ จูเนียร์และนักกีฬา 219
ภาพที่ 120 เสื้อสกรีนรูปพญายมของกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ 220
ภาพที่ 121 เสื้อสกรีนพญายมของชาวบ้านหมู่ 4 ตำบลบางพระ 221
ภาพที่ 122 ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมรูปแบบที่ 1 ณ ถนนหน้าสวนสาธารณะชายทะเลบางพระและบริเวณสนามกีฬาเทศบาลตำบลบางพระ 223
ภาพที่ 123 ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมรูปแบบที่ 2 223
ภาพที่ 124 ประติมากรรมป้ายถนนรูปพญายม ณ ถนนเทศบาล 7/5 225
ภาพที่ 125 รูปปั้นพญายม ขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ 227
ภาพที่ 126 ผู้คนมากราบไหว้องค์พญายมขนาดใหญ่ และของแก้บนมาถวาย 228
ภาพที่ 127 พระทรายรูปพญายมของเทศบาลตำบลบางพระที่เข้าร่วมประเพณีก่อพระทราย 229
ภาพที่ 128 หนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน (ฉบับการ์ตูน) 232
ภาพที่ 129 ภาพด้านในหนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน (ฉบับการ์ตูน) 233
ภาพที่ 130 ภาพหนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมของเทศบาลตำบลบางพระ 235
ภาพที่ 131 MV เพลงบางพระนิรยบาล ขับร้องโดย แอ้ด คาราบาว 239
ภาพที่ 132 การแสดงแสง สี เสียง ในการแสดงในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2566 240
ภาพที่ 133 เพลงประเพณีแห่พญายม ผู้แต่งครูนิภา มาฤทธิ์ 241
ภาพที่ 134 ชาวบ้านบางพระร่วมการแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม 243
ภาพที่ 135 การแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม 243

ภาพที่ 136 สื่อประกอบการเรียนรู้ เรื่องตามรอยพญายม.....244
ภาพที่ 137 สื่อประกอบการเรียนรู้ เรียนรู้องค์พญายม ชายทะเลบางพระ 245
ภาพที่ 138 นิทรรศการประเพณีแห่พญายม ณ เรือนวัฒนธรรมชายทะเล เทศบาลตำบลบางพระ 246
ภาพที่ 139 ป้ายนิทรรศการของประเพณีแห่พญายม ณ เรือนวัฒนธรรมชายทะเล เทศบาลตำบลบางพระ.....247
ภาพที่ 140 การแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ พญายมเกมส์.....248
ภาพที่ 141 แผนผังสรุปความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 258
ภาพที่ 142 ภาพแสดงความสัมพันธ์ในกระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม.....266

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวบ้านในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน และจัดงาน

ประเพณีแห่พญายมขึ้น ระหว่างวันที่ 17- 18 เมษายน ในช่วงหลังจากเทศกาลสงกรานต์ ในภาคตะวันออกจะเรียกว่า เทศกาลวันไหล (กิติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2560) โดยได้มีการอ้างถึงเรื่องเล่าในอดีตของตำบลบางพระที่ได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียหรือไข้ป่า ทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก จึงต้องปั้นองค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษ ฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยลงในทะเลในเวลาเย็น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2556)

ชาวบางพระในอดีตมีความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ว่าเป็นเทพเจ้าที่ปกครองดินแดนนรกภูมิ มีหน้าที่ตัดสินวิญญาณคนตายให้ได้รับผลกรรม จึงถือว่าพญายมเป็นผู้ที่มีความเที่ยงธรรมและเป็นนายแห่งผีทั้งปวง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2539) จากข้อมูลที่เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมได้มีการจัดขึ้นครั้งแรกประมาณ พุทธศักราช 2442 ในช่วงแรกนั้น มีการปั้นองค์พญายม โดยชาวบ้านช่วยกันสร้างด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นโครงร่าง ขึ้นรูปด้วยฟางข้าว กระดาษถุงปูนซีเมนต์ทำเป็นเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ แล้วแต่งแต้มใบหน้าด้วยดินหม้อ ดินสอพอง นำลูกเสมามาคั้นให้สีแดงมาใช้ทาผิวกาย ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุกทำให้หน้าตาของหุ่นรูปปั้นพญายมดูน่าเกรงขาม มือขวาถือบ่วงบาศ มือซ้ายถือไม้เท้ายมทัณฑ์ ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยง สำหรับนำองค์พญายมแห่ไปรอบชุมชนและนำไปลอยลงทะเลในเวลาเย็น (เทศบาลตำบลบางพระ, 2552) มีการบันทึกภาพถ่ายรูปปั้นพญายม ที่ชาวบางพระได้นำมาขึ้นบวนแห่ครั้งแรกใน พุทธศักราช 2522 ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้บันทึกภาพไว้ และตั้งแต่พุทธศักราช 2530 เป็นต้นมามีการปรับปรุงประเพณีแห่พญายม โดยการสร้างองค์พญายมให้สมจริงจัดขบวนแห่ให้สวยงามมีระเบียบ และมีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านเพิ่มขึ้น (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554)

จึงนับได้ว่าประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่บทบาทสำคัญต่อตำบลบางพระ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวและทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประเพณีแห่พญายมดำเนินงานโดยเทศบาลตำบลบางพระ มีลักษณะเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีและเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลบางพระในบริบทเทศกาลสงกรานต์และวันไหลของจังหวัดชลบุรีโดยใช้ชื่อว่า

“ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ” ซึ่งเป็นการรวมประเพณีสงกรานต์และประเพณีแห่พญายมมาจัดรวมอยู่ในโครงการเดียวกัน ปัจจุบันเทศบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อผลักดันให้ประเพณีแห่พญายมมีชื่อเสียงมากขึ้น ทั้งการพัฒนารูปแบบขบวนแห่พิธีบวงสรวง กิจกรรมบันเทิงในงานเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมงาน (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564) ปัจจุบันชาวตำบลบางพระยังคงสืบทอดประเพณีแห่พญายมที่มีมานานกว่าร้อยปี ถือเป็นสัญลักษณ์ของตำบลบางพระที่ไม่เพียงใช้ต่อรองพื้นที่ท่องเที่ยว หากแต่ยังเป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่นที่ใช้แสดงตัวตนในบริบทสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏในคำขวัญประจำเทศบาลตำบลที่ว่า“อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายม ชมพระพุทธบาทร้อยปี ” ดังนั้นตำบลบางพระจึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ได้นำประเพณีแห่พญายมขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ให้กับพื้นที่ของตนเอง และมีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่นำไปประกอบประเพณี ที่มีความสวยงาม มีขนาดใหญ่มีลักษณะที่เหมือนและต่างกันไปในแต่ละปี เช่น ลักษณะการประทับนั่งและประทับยืน การถืออาวุธของพญายม สีกาย เครื่องทรง เป็นต้น

ในพุทธศักราช 2556 กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศให้ประเพณีแห่พญายม ได้รับรองให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี 2556 ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ อีกด้วย จึงเป็นการทำให้เทศบาลบางพระได้ใช้คำเชิญชวนที่สร้างความภาคภูมิใจ เช่น “ประเพณีแห่งเดียวของโลก” “มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเก่าแก่” “ศรัทธาอันยิ่งใหญ่ของชาวบางพระ” โดยนำความเชื่อเกี่ยวกับพญายมและประเพณีแห่พญายมอันเป็นคติชนท้องถิ่นมาประยุกต์สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการต่อรองการท่องเที่ยวในงานเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรีให้มาเที่ยวงานประเพณีแห่พญายมอีกด้วย (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

ปัจจุบันประเพณีแห่พญายม มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทั้งในการจัดรูปแบบประเพณีหุ่นรูปปั้นพญายมที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ปี เพราะเหตุใดที่ทำผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมจึงได้กำหนดลักษณะของพญายมในแต่ละปีให้มีความแตกต่างกัน และในช่วงปี2563-2564 ทางเทศบาลบางพระได้งดการจัดประเพณีแห่พญายม และมีการบวงสรวงสักการะอยู่ จากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตประเพณีแห่พญายม ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา (2565-2567) พบว่าตำบลบางพระ มีการสร้างการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ไว้เป็นจำนวนมาก เช่น การสร้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระที่มีผู้คนมาสักการะจำนวนมาก การสร้างประติมากรรมเสาไฟและป้ายชื่อถนนรูปลักษณ์พญายม การสร้างป้ายเก็บภาษีหรือสื่อประชาสัมพันธ์ก็ใช้รูปการ์ตูนพญายมเป็นสัญลักษณ์อีกด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากประเพณีแห่พญายมในตำบลบางพระ เพื่อต้องการให้เป็นมรดกการสืบทอดทางวัฒนธรรม ให้ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้คนในตำบลบางพระ ได้ตระหนักความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีแห่พญายมต่อไป

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม จากหนังสือเรื่องย้อนรอยเมืองบางพระ จัดทำโดยเทศบาลตำบลบางพระ ที่ได้เรียบเรียงเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของประเพณีแห่พญายม รูปภาพในอดีตและอธิบายไว้ว่าประเพณีแห่พญายมมีวัตถุประสงค์เพื่อสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา และสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน และได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายมและคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายมได้พบข้อมูลดังนี้ งานวิจัยของอัญชลี กลิ่นสุคนธ์ (2524) พระยมในวรรณคดีสันสกฤต บาลี ไทย ซึ่งเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมาพระยมตามที่ปรากฏใน วรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย ถือว่าเป็นงานวิจัยที่ทำให้อธิบาย และเปรียบเทียบเรื่องพระยมที่มาจากวรรณคดีได้ชัดเจน งานวิจัยของจำนง คันธิก (2559) พระยายมในมิติทางโหราศาสตร์และพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเทียบเคียงดาวมฤตยูที่ปรากฏในวิชาโหราศาสตร์และหลักธรรมในพระไตรปิฎก และได้ประมวลความรู้เรื่องดวงดาวในทางดาราศาสตร์ และโยงมาถึงโหราศาสตร์และและจากงานวิจัยของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ (2560) ดนตรีในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้ศึกษาดนตรีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีแห่พญายมในบริบททางด้านดนตรี ปรากฏพบดนตรีที่ใช้ในประเพณีแห่พญายมอยู่ 2 ลักษณะ คือลักษณะแรกคือดนตรีที่ใช้ในการแห่ขบวนแห่ ในที่นี้พบวงกลองยาวและลักษณะที่สอง คือ ดนตรีประโคมสำหรับการบวงสรวงหุ่นพญายม และงานวิจัยของชลธิชา นิสัยสัตย์ (2564) เทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกของไทย: พลวัตและบทบาทของคติชนในบริบท ได้ศึกษาเทศกาลสงกรานต์-วันไหล เทศกาลนี้มีจุดศูนย์กลางเกิดขึ้นที่งานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จนเกิดการรับรู้เรื่องประเพณีวันไหลที่เป็นการทำบุญเนื่องในวันขึ้นปีใหม่หลังวันสงกรานต์ของชุมชนชายทะเลภาคตะวันออก และได้ข้อมูลเกี่ยวประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในเทศกาลวันไหล

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในประเพณีแห่พญายม ที่เป็นประเพณีท้องถิ่นที่การสร้างอัตลักษณ์ของประเพณีด้วยการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและนำไปลอยลงทะเลเพียงแห่งเดียวในไทยและในโลก ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมองเห็นช่องว่างทางความรู้ที่ยังขาดประเด็นการศึกษาในสิ่งที่ผู้วิจัยมีความสนใจเพื่อจะได้องความรู้ใหม่ จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม กระบวนสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม พิธีกรรม รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมที่มีลักษณะที่แตกต่างกันไปในทุก ๆ ปี เพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งความหมายและการสื่อความหมายให้ไปในทิศทางที่ต้องการ โดยอธิบายความหมาย

จากรูปลักษณ์ ของพญายมให้กลายเป็นรูปแบบของภาษาเพื่อทำให้เข้าใจความหมายและสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความหมายเชิงวัฒนธรรมให้กับบุคคลภายนอกได้ทราบด้วย รวมทั้งการศึกษารูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม โดยนำประเพณีแห่พญายมเป็นจุดยืนทางการสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ถือว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบางพระ และงานวิจัยนี้จะสร้างประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน เกิดแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม และการสร้างสรรค์ประเพณีแห่พญายม ให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย มารวบรวมจัดนิทรรศการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ณ เรือนวัฒนธรรม เทศบาลตำบลบางพระ เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นแบบอย่างให้ชุมชนใกล้เคียงได้นำแนวทางและการสร้างสรรค์ประเพณีและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมไปพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1) ประเพณีแห่พญายมมีความเป็นมาจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

2) การสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม มีกระบวนการอย่างไร และมีการสื่อความหมายอย่างไร

3) ตำบลบางพระ มีรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมอะไรบ้าง และนำไปใช้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม

2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตในด้านเนื้อหา 1. ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม เช่น บริบททางประวัติศาสตร์ของประเพณีแห่พญายม การพัฒนาการการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม การประกอบพิธีกรรมและจัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม บริบททางการท่องเที่ยวของประเพณีแห่พญายมในเทศกาลวันไหล การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม เป็นต้น 2. ศึกษากระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และ3. ศึกษารูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

2) ขอบเขตในด้านพื้นที่ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวกับพื้นที่ในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นพื้นที่ที่เกิดประเพณีแห่พญายม

3) ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ในตำบลบางพระอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยเริ่มจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ในพ.ศ. 2442 และปรากฏการหลักฐานการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ. .2522 และช่วงเวลาที่ผู้วิจัยจะศึกษาเป็นช่วงเวลาที่ประเพณีแห่พญายม มีชื่อเสียงมีการจัดประเพณีที่ยิ่งใหญ่ในระหว่างพ.ศ. 2557-2567

4) ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย : ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม จำนวน 20 คน เลือกแบบเจาะจง ได้แก่ 1. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม นักวิชาการท้องถิ่นที่ได้ทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ผู้นำชุมชน นายกเทศมนตรีตำบลบางพระและคณะผู้บริหาร 2. กลุ่มผู้อำนวยการสร้างประเพณีและผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จำนวน 4 คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการสร้างคือบุคลากรในเทศบาลตำบลบางพระ (นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ปลัดเทศบาลตำบลบางพระ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลบางพระ และผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม)
3. กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม/ผู้จัดขบวนแห่และนำไปลอยทะเล จำนวน 4 คน ประกอบด้วยผู้ประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มจากหุ่นรูปปั้น พิธีกรรมบวงสรวง ทำบุญ และการจำเริญทะเล (ลอยทะเล)
4. กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จำนวน 6 คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และผู้ประดิษฐ์/สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1) ประเพณีแห่พญายม หมายถึง ประเพณีที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์วันไหลของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ในอดีตจัดขึ้นในวันสงกรานต์และปัจจุบันได้จัดขึ้นในวันที่ 17-18 เมษายนของทุกปี ในอดีตมีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและมีขบวนแห่บริเวณถนนสุขุมวิทมาจนถึงริมชายทะเลบางพระ แล้วนำไปลอยลงสู่ทะเลในเวลาเย็น

2) กระบวนการสร้างความหมาย หมายถึง วิธีการสร้างความหมายที่มีขั้นตอน ทำให้เกิดความหมายในประเพณีแห่พญายม ประกอบด้วยการสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต การสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมและการสร้างความหมายผ่านบุคคล โดยใช้ทฤษฎีสัญวิทยา และแนวคิดประติมาณวิทยานำมาอธิบายความหมายที่เกิดขึ้นและสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ที่ซ่อนอยู่ในประเพณีแห่พญายม

3) หุ่นรูปปั้นพญายม หมายถึง วัตถุที่สร้างขึ้นโดยเพื่อจำลองรูปลักษณ์ขององค์พญายม ที่จะนำไปประกอบพิธีกรรม และอัญเชิญขึ้นขบวนแห่นำไปลอยลงทะเลในเวลาเย็น

4) รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบของการสร้างสรรค์ในการสืบทอดทางวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้วัฒนธรรมประเพณีนั้นคงอยู่ ให้เป็นรูปธรรมในชุมชน ประกอบด้วย รูปแบบศิลปวัตถุ รูปแบบวรรณกรรม และรูปแบบการแสดงและการจัดกิจกรรม

5) พญายม หมายถึง เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในนรกภูมิ มีหน้าที่ตัดสินและจำแนกดวงวิญญาณว่าจะขึ้นสวรรค์หรือไปชดใช้กรรมที่นรกภูมิ เป็นเทพเจ้าที่ถูกสร้างเป็นหุ่นรูปปั้น เพื่อใช้ในประเพณีแห่พญายม เพื่อให้ชาวบ้านบางพระฝากทุกข์โศกโรคภัยแล้วนำไปลอยลงทะเลในเวลาเย็น

6) ตำบลบางพระ หมายถึง เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดประเพณีแห่พญายม เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ประโยชน์เชิงวิชาการทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมจากอดีตถึงปัจจุบัน กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

2) ประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน เกิดแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ประเพณีแห่พญายม ให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชนใกล้เคียงได้นำแนวทางและการสร้างสรรค์ประเพณีและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมไปพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

3) หน่วยงานตำบลบางพระได้นำองค์ความรู้ที่ได้ มารวบรวมจัดนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ณ เรือนวัฒนธรรม เทศบาลตำบลบางพระ เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง **ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม** ผู้วิจัยเริ่มจากศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายและรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย บริบทเชิงพื้นที่ตำบลบางพระ ประเพณีแห่พญายม แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาโดยแบ่งสาระสำคัญได้ดังนี้

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมาย และรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย

2.1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม

2.1.2 ความหมายและรูปแบบของพญายมที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทย

2.2 บริบทเชิงพื้นที่ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่น

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมาย

2.4.1 ทฤษฎีสัญวิทยา

2.4.2 แนวคิดประติมานวิทยา

2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

2.5.1 แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

2.5.2 ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อพญายมและประเพณีแห่พญายม

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความหมาย

2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

2.6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องบริบทพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมาย และรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมาย และรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายองค์ความรู้เกี่ยวกับพญายม 2 ประการคือ ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ความหมาย และรูปแบบของพญายมที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทย

2.1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม

พญายม หรือยมราช ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งแดนนรกภูมิ ซึ่งในทุกศาสนาจะกล่าวการจากไปของมนุษย์ หรือโลกหลังความตาย ที่มีความแตกต่างกันไป โดยพญายมได้มีคติความเชื่อโดยปรากฏโดยเฉพาะในศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้ง 2 ศาสนานี้มีบทบาทกับสังคมไทย จึงทำให้เรื่องของพญายมที่ปรากฏได้สร้างคติความเชื่อต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย

1) พญายมในศาสนาพราหมณ์ฮินดู

มีการปรากฏคำว่า พระยม ในคัมภีร์ฤคเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดในวรรณคดีสันสกฤต จุดเริ่มต้นของคัมภีร์ฤคเวท กำเนิดของพระยมในคัมภีร์ฤคเวท กล่าวไว้ไม่ชัดเจนนัก เรื่องราวเกี่ยวกับผู้ให้กำเนิดของพระยมนั้นกล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทมีสองนัย นัยหนึ่งคือพระยมเป็นโอรสของวิวัสวัต เทพแห่งแสงสว่างและนางสรัณยู มีฉายาว่า ไววัสวตะ ซึ่งแปลว่าผู้สืบเชื้อสายมาจากวิวัสวัต อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าพระยมเป็นลูกของของคนธรรพ์และเทวีแห่งน้ำ (อัญชลี จิตสุคนธ์, 2542) พระยม ไม่ได้เป็นเทพผู้นำทาง คนถ่ายไปสู่สวรรค์อีกต่อไป แต่กลายเป็นนำไปสู่นรก ดินแดนที่มีการชดใช้หนี้กรรม วังของพระยมตั้งอยู่ในดินแดนที่ต่ำ เป็นผู้รักษาทิศใต้ วิญญาณผู้ตายทุกคนต้องผ่านการตัดสินชองพระยม แล้วพระยมจะส่งต่อไปนรก หรือไปเกิดในโลกมนุษย์ หรือไปเสวยสุขในสวรรค์ นอกนั้นพระยมยังทำหน้าที่เก็บรักษาบันทึก เกี่ยวกับวาระสุดท้ายของมนุษย์ เมื่อใครถึงกำหนดจะต้องตาย พระยมจะส่งยมทูตไปรับวิญญาณมาที่บัลลังก์ตัดสินโทษ พระยมมีวรรณะเขียวเข้มใส่ภูษาแดงสด พระเนตรแดงฉาน มีพาหนะคือควายทรงถือเชือกสำหรับมัดวิญญาณเพื่อลากไปและทรงแบกกระบองอันใหญ่แถะสามง่าม แต่อย่างไรก็ตามพระยมก็ยังแพ้อำนาจพระศิวะ มีเรื่องเล่าหลายเรื่อง เกี่ยวกับเรื่องที่พระยมไม่สามารถรับวิญญาณไปนรกได้ เมื่อเจ้าของวิญญาณมันเป็นสาวกพระศิวะ และมีเรื่อง เล่าเกี่ยวกับพระยมถูกมนุษย์ล่อหลอก จนหลงกลหลายครั้ง เช่น เรื่อง สาวิตรีที่ขอชีวิตสามีของนางคืนจากพระยมได้เป็นต้น (ผาสุข อินทราวุธ, 2530)

เอ็ตเวิร์ต มัวร์ (Raverd Moor) กล่าวว่า พระยมมีผิวกายเป็นสีน้ำเงินเข้มมีรูปลักษณะและ ผิวกายเปลี่ยนไปได้หลายลักษณะและหลายสีกล่าวคือ ผู้ตายที่ประกอบแต่กรรมดี จะได้เห็นพระองค์ในลักษณะของธรรมราชา เทพผู้ประเสริฐ อ่อนโยน และเปี่ยมด้วยเมตตา แต่ผู้ตายที่ประกอบ

แต่กรรมชั่ว จะได้เห็นพระองค์ในลักษณะของพระยมเทพผู้น่าสะพึงกลัว มีร่างใหญ่ และมีฟันใหญ่ ฮอปกินส์ และดาวสัน กล่าวว่า พระยมมีกระบือเป็นพาหนะ แต่บางครั้งพระองค์ก็มิได้ใช้พาหนะใด ๆ เช่น ในคัมภีร์มหาภารตะตอนที่พระองค์ไปรับวิญญาณพระสัตยวาน พระองค์ดำเนินไปเอง โดยปกติพระยมจะถืออาวุธ 2 ชนิด คือ คทา ซึ่งเป็นอาวุธที่มีน้ำหนักมากและมีอานุภาพร้ายแรง เทพเจ้าก็ดี มนุษย์และสัตว์ทั้งนลายก็ดี เมื่อถูกพระยมตีด้วยคทานี้ จะไม่มีชีวิตรอดอยู่ได้เลย แม้ชั่วขณะเดียว และบ่วง ซึ่งใช้คล้องวิญญาณของผู้ตายนำไปสู่ยมโลก และมีธนูซึ่งเคยให้นักรบฝ่ายธรรมะใช้ปราบปรามฝ่ายอธรรม (อัญชลี จิตสุคนธ์, 2542)

จากเรื่องราวของพญายมในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ฮินดู แสดงถึงเรื่องราวที่พญายม คือมนุษย์คนแรกที่ได้สิ้นชีพและลงไปเป็นเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ และส่วนใหญ่จะบรรยายเรื่องการกำเนิด ลักษณะ อาวุธ พาหนะ ของพญายม ซึ่งก็เป็นการแสดงภาพให้ผู้คนได้ทราบถึงรูปลักษณ์ของพญายม และหน้าที่ในการพิพากษาคดีในนรกตามกรมมดีกรรมชั่วของคนที่ตายไป

2) พญายมในพระพุทธศาสนา

มีการกล่าวถึงหลายแห่ง โดยเฉพาะในพระไตรปิฎกได้มีการกล่าวถึง บทว่า ยมสฺส รณฺโญ ความว่า พญาเวมานิกเปรต ชื่อว่าพญายม เวลาหนึ่ง เสวยสมบัติมีต้นกัลปพฤกษ์ทิพย์ อุทยานทิพย์และเหล่านางฟ้อนทิพย์เป็นต้นในวิมานทิพย์ เวลาหนึ่ง เสวยผลของกรรม พญายมผู้ตั้งอยู่ในธรรมมีอยู่ และพญายมอย่างนั้นก็มิได้มีอยู่แต่พระองค์เดียว แต่ว่ามีอยู่ถึง 4 พระองค์ ที่ 4 ประตู อาวุธที่ประเสริฐที่สุดในโลกมี 4 อย่าง คือ วชิราวุธของท้าวสักกะ คทาวุธของท้าวเวสสุวัณ นัยนาวุธของพระยายม ทุสสาวุธของอาฬวกยักษ์

....ท้าวสักกะทรงพิโรธแล้ว พึงประหารวชิราวุธบนยอดเขาสิเนรุไซร้ วชิราวุธนั้นก็จะพึงชำแรกภูเขาสิเนรุซึ่งสูงหนึ่งแสนหกหมื่นแปดพันโยชน์ ลงไปถึงข้างล่าง คทาที่ท้าวเวสวัณปล่อยในกาลที่ตนยังเป็นปุถุชน ทำลายศีรษะของพวกยักษ์หลายพันแล้วกลับมาสู่กำมือตั้งอยู่อีก ครั้นเมื่อ ***พระยายมพิโรธแล้วสักว่ามองดูด้วยนัยนาวุธ*** *กุมภัณฑ์หลายพันก็จะลุกเป็นไฟพินาศ ดุจหญ้าและใบไม้บนกระเบื้องร้อนฉะนั้น อาฬวกยักษ์โกรธ ถ้าพึงปล่อยทุสสาวุธ ในอากาศไซร้ฝนก็ไม่พึงตกตลอด 12 ปี ถ้าปล่อยในแผ่นดินไซร้ วัตถุมีต้นไม้และหญ้าทั้งปวงเป็นต้นก็จะเหี่ยวแห้งไม่งอกอีกภายใน 12 ปี ถ้าพึงปล่อยในสมุทรไซร้ น้ำทั้งหมดก็พึงเหือดแห้งดุจหยาดน้ำในกระเบื้องร้อนฉะนั้น ถ้าจะพึงปล่อยในภูเขาเช่นกับเขาสิเนรุไซร้ ภูเขาก็จะเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ กระจัดกระจายไป....*
(ขุ.ขุททกนิกาย สุตตนิบาต อุรควรรค อาฬวกสูตรอรรถกถา)

ในเทวทูตสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยเรื่องราวของพระยมอย่างมากที่สุดและชัดเจนที่สุด โดยกล่าวถึง พระพุทธเจ้าทรงประทับที่พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยได้กล่าวถึงเมื่อเวลาตายไปแล้วจะไปพบ พญายมผู้เป็นผู้พิพากษาในโลกหลังความตาย พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงเทวทูต 5 ซึ่งหมายถึงทูตของพญายม ได้แก่ ทารก คนชรา คนป่วย นักโทษ ศพ พญายม จะสอบถามสัตว์นรกว่าเคยพบเห็นเทวทูตเหล่านี้หรือไม่ เพื่อให้สัตว์นรกนั้นได้ระลึกถึงกุศลกรรมที่ตนเคยทำมา หากสัตว์นรกจำได้ก็จะพ้นจากนรก หากจำไม่ได้ยมบาลก็จะนำตัวสัตว์นรกนั้นไปลงโทษตามบาปกรรมที่ได้ทำมา ตัวอย่างเช่น

*...**พระยายม** กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรพ่อมหาจำเริญ ท่านไม่ได้ทำความดีทางกายทางวาจาและทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลงโทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้วก็บาปกรรมนี้นั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่านไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบากของบาปกรรมนี้ ฯ...*
(มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2546, เล่ม 23 น. 187-195)

ในบทสวดมนต์ พระคาถาชินบัญชร ของสมเด็จพระพุทธจารย์ (โต พรมรังสี) ได้ปรากฏชื่อ พญายม หลังจากการตั้งนะโม 3 จบ ดังนี้ ....*ปุตตะกาโม ละเภปุตตัง ธะนะกาโม ละเภธะนัง อัตถิกาเย กายะ ญายะ เทวานัง ปิยะตัง สุตตะวา อิติปิโสภะคะวา **ยะมะราชาโน** ท้าวเวสสุวัณโณ มรณังสุขัง อะระหังสุคะโต นะโมพุทธายะปุตตะกาโลละเภ....* โดยกล่าวถึง พญายมด้วยคำว่า ยะมะราชาโน แปลว่าราชาแห่งยมโลก เป็นกล่าวของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้วว่า ยมราชมีจริง ท้าวเวสสุวัณมีความตาย มีความสุขก็มี ดังนี้ ข้าพเจ้า ขอนอบน้อมพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นความเชื่อที่เกี่ยวกับพญายมที่เป็นเทพเจ้าที่คนไทยให้ความเคารพศรัทธา และมุ่งมั่นที่จะคิดดีทำดีเพื่อจะได้รับพิพากษาในโลกหลังความตายให้ได้ไปเกิดในพบภูมิที่ดี

ดังนั้นพญายมในทั้ง 2 ศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์ฮินดูและ พระพุทธศาสนา มีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่ต่างกัน ในศาสนาพราหมณ์ฮินดูจะกล่าวถึง การกำเนิด ลักษณะ และหน้าที่ของพญายม มีพาหนะคือกระบือและเทพประจำทิศใต้ ส่วนของพุทธศาสนานั้น จะกล่าวเรื่องพญายมว่าเป็นพญาเวมานิกเปรต และจะมุ่งเน้นไปที่การตายของมนุษย์ที่จะพบพญายม ในส่วนที่เหมือนกันคือหน้าที่ ของพญายมที่จะเป็นผู้พิพากษา คนที่ตาย ดังนั้นพญายม จึงมีบทบาทในชีวิตของคนไทย เพราะได้สอดแทรกเรื่องนรกสวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญทำทาน ซึ่งเป็นเรื่องที่

พุทธศาสนิกชนได้รับรู้สิ่งเราเหล่านี้ จึงทำให้เกิดคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายมที่เป็นเทพเจ้าในดินแดนนรกภูมิ และเป็นผู้พิพากษาว่าผู้ใดจะได้ชดใช้กรรมในนรก หรือขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ต่อไป

2.1.2 ความหมาย และรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย

1) ความหมายของพญายม

ความหมายของพญายมตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานนั้นแยกความหมายของคำนี้เป็น 2 คำคือ คำว่า พญา หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า เช่น พญานาค พญาหงส์ ส่วนคำว่า ยม หมายถึง เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ประจำโลกของคนตาย ดังนั้นพญายม จึงมีควาหมาย ผู้เป็นใหญ่ในดินแดนโลกของคนตาย และยังมีผู้ให้ควาหมายของพญายมไว้เพิ่มเติม ดังนี้

พญายม หรือยมราช คือเทพผู้เป็นใหญ่ประจำยมโลก โดยมียมบาลเป็นเจ้าพนักงานเมืองนรก มีหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตกนรกตามคำสั่งของพญายม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

พระยม ว่าเป็นโอรสพระสุริยะกับนางสรัณยาอีกนัยหนึ่งในในชั้นต้นตามคัมภีร์ไตรเพทฤคเวท ว่าเป็นโอรสของคนธรรพ์นับถือว่าพระยมเป็นเจ้านรกเป็นแต่นับถือว่าเป็นมนุษย์คนแรกที่ได้ถึงแก่ความตาย และเป็นผู้ที่ได้ดำเนินทางไปโลกที่อยู่แห่งคนตายก่อนผู้อื่น จึงเป็นผู้นำทางของผู้ตายทั่วไป ครั้นเมื่อตายไปถึงสถานแห่งพระยมแล้วก็ได้รับความสุขจึงนับถือว่าเป็นเจ้าแห่งผู้ตายทั้งหลาย แล้วจึงกลายเป็นนับว่าพระยมคือตัวมฤตยู (ความตาย) นั้นเอง แต่อย่างไรก็ดีคงถือว่าการที่ไปถิ่นพระยมนั้นเป็นอันไปสู่สถานอันเป็นสุขครั้นมาในชั้นหลัง คือ ตามหนังสือปุราณะต่าง ๆ พระยมจึงมาเป็นตุลาการแห่งคนตาย และเป็นเจ้านรกเช่นในปทมะปุราณะเป็นต้น กล่าวว่าพระยมเป็นตุลาการของผู้ตาย และเป็นเจ้าแห่งผู้ตกนรกบรรดาคนที่ตายไปแล้วต้องไปเฉพาะพักตร์พระยม เพื่อฟังข้อความที่พระจิตรคุปตะเทพบุตรได้จารึกไว้ในเรื่องกุศลและอกุศลกรรม ของตน ๆ ผู้ที่ได้ทำบุญพระยมก็ส่งไปยังสวรรค์ ผู้ที่ได้ทำบาปก็ไล่ไปลงนรกเพื่อลงทันฑกรรมต่อไป (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2423)

พระยมนี้ ถือกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งคนตาย มีนามเรียกเป็นอันมาก เช่น ยมราช หรือธรรมราช บางทีก็เรียกว่า พระกาฬ หรือตามภาษามคธมักเรียกว่า ท้าวมัจจุราช ในพระเวทออกนามพระยมว่า สคมโน ชนานาม แปลว่า ผู้รวบรวมคนและว่าเป็นใหญ่เหนือปิตฤทั้งหลาย (พระยาสัจจาภิรมย์อุดมราชภักดี, 2474)

พญายมเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญที่ปรากฏเรื่องราวทั้งในตำนานฝ่ายพระพุทธศาสนาและตำนานของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ในศาสนาฮินดูพญายมเป็นเทพโลกบาลประจำทิศทักษิณเป็นผู้ปกครองยมโลกและนรก ทำหน้าที่ตัดสินวิญญาณคนตายให้รับผลกรรม ในศาสนาพุทธถือว่า

พญายมเป็นเทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกา ประจำอยู่ในมหานรกทั้ง 8 ขุม มีหน้าที่พิจารณาลงโทษสัตว์ จึงนับถือว่าเป็นผู้เที่ยงธรรม และเป็นนายแห่งผีทั้งปวง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2523)

พระยม เทพผู้รักษาทิศเบื้องล่าง พระยม เป็นตุลาการแห่งความตาย และเป็นเจ้านรก ผู้ที่ตายไปแล้วจะต้องไปพบกับพระยมในยมโลก เป็นโอรสของพระสุริยาทิศ (พระอาทิตย์) กับนางสัญญา ทรงครองเมืองยม ปุระ ซึ่งอยู่นอกขอบจักรวาลทางทิศใต้ ทรงเป็นเทพที่มีรูปร่างใหญ่โต หน้าตาดุร้าย ทรงกระบือเป็นพาหนะ ทรงถือ คทาใหญ่ เรียกว่ายมทัณฑ์ (ยมบาศ) สำหรับมัดสัตว์ที่มีบาปทั้งหลาย (กระทรวงวัฒนธรรม, 2556)

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปความหมายของพญายม หรือ พระยม มีความหมายว่า เทพเจ้าแห่งคนตาย มีหน้าที่ตัดสินกรรมดีกรรมชั่วของคนตาย และเป็นเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในดินแดนยมโลก มียมบาลเป็นผู้รับคำสั่งให้ลงโทษเหล่าผู้กระทำความผิด ทรงกระบือเป็นพาหนะ และเป็นเทพเจ้าประจำทิศใต้

2) รูปแบบของพญายมที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทย

รูปแบบของพญายมที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทย มีหลากหลายรูปแบบ และมีปรากฏกระจายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ร่วมทั้งในการสื่อสารในปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งเป็น 5 ลักษณะดังนี้

2.1) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏในโบราณวัตถุในสมัยประวัติศาสตร์ของไทย

2.2) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและชื่อตำแหน่งราชการในอดีต

2.3) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏเป็นศิลปวัตถุในประเทศไทยในปัจจุบัน

2.4) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏในชื่อสถานที่และสื่อออนไลน์สร้างสรรค์แบรนด์สินค้า ละครภาพยนตร์

2.5) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏในประเพณีในปัจจุบัน

2.1) รูปแบบของพญายมที่ปรากฏในโบราณวัตถุสมัยประวัติศาสตร์ ในประเทศไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับพระยมได้แพร่เข้ามาในดินแดนอันเป็นอาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบันนานมาแล้วโดยเข้ามาตั้งแต่ก่อนที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ก่อนจะก่อตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี นามของพระยมปรากฏ ในศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ ในประเทศกัมพูชา เป็นจารึกภาษาสันสกฤตซึ่งจารึกขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากข้อความดังกล่าวพูดถึง ชื่อเมืองอันมีอยู่ในอาณาเขตประเทศไทยทำให้นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 น่าจะได้แผ่อำนาจเข้ามาครอบคลุมถึงภาคกลางของประเทศไทยราวพุทธศตวรรษที่ 18 และคงได้นำเอาความเชื่อเกี่ยวกับพระยมเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนแถบนี้ (อัญชลี จิตสุคนธ์, 2542) เมื่อคติความเชื่อเรื่องพญายมเข้ามา

ในประเทศไทยจึงส่งผลต่อการสร้างรูปแบบของพญายมในสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยมีการกระจายไปในตามยุคสมัยและในสมัยปัจจุบันก็ได้มีการเคารพบูชาพญายม ตามสถานที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย จึงทำให้เกิดรูปแบบของพญายมราชในสังคมไทยจำนวนมาก คติความเชื่อความเป็นมาของพญายมราชที่ปรากฏในสมัยอดีตของไทย คติความเชื่อเรื่อง พญายมราช ได้เข้ามาในประเทศไทยในยุคเริ่มจากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารโบราณ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถาน วรรณคดี ชื่อตำแหน่งราชทินนาม พบรูปแบบของพญายมราชในสมัยต่าง ๆ โบราณวัตถุ ซึ่งเป็นสมัยที่ผู้คนต่างมีการนับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดู ได้มีคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายมราช มีบทบาทเป็นเทพประจำทิศใต้ ซึ่งในปราสาทหินและโบราณสถานในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น **ปราสาทพิมาย** อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นปราสาทที่สร้างในศาสนาพุทธ ลัทธิมหายานที่สร้างขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 ถือว่าเป็น ปราสาทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นศูนย์กลางและเป็นปากประตูสำคัญจากลุ่มแม่น้ำมูล ไปสู่เมืองพระนครของอาณาจักรกัมพูชาและบ้านเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (กรมศิลปากร, 2550) ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุ รูปแบบโบราณวัตถุ **กลีบขนุนรูปพระยมทรงกระบือ** แบบศิลปะ ลพบุรี ประเภทหินทราย ขนาด สูง 191 เซนติเมตร กว้าง 103 เซนติเมตร อายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17ลักษณะเป็น รูปสลักเทพเจ้าทรงกระบือเป็นพาหนะ อาจจะเป็นเทพประจำทิศใต้ สภาพ ชำรุด แตกเป็น 2 ชิ้น ประวัติ นำมาจากปราสาทหินพิมาย ที่มานำมาจากปราสาทพิมาย สถานที่จัดแสดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา **ปราสาทศีขรภูมิ** อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 และบูรณะปฏิสังขรณ์ราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 ปราสาทศีขรภูมิ ก่อสร้างด้วยอิฐ หินทราย และศิลาแลง ปราสาทประธานเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย และต่อมาคงมีการดัดแปลงให้เป็นวัดในพุทธศาสนา (กรมศิลปากร, 2540) ได้มีการค้นพบ รูปแบบโบราณวัตถุ **บันแถลงจำหลักรูปพระยมทรงกระบือ** ทำจากหินทราย สูงประมาณ 43 ซม. ศิลปะลพบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชิ้นนี้ได้จากการบูรณะปราสาทศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ **ปราสาทหนองหงส์** อำเภอโนนแดง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นโบราณสถานขนาดเล็กประกอบด้วยปรางค์ 3 องค์ ก่อด้วยอิฐ ตั้งบนฐานก่อด้วยศิลาแลงต่อเนื่องเป็นฐานเดียวกัน ทับหลังปรางค์องค์ทิศใต้เป็นรูปพระยมทรงกระบือ ได้มีการค้นพบ โบราณวัตถุรูปสลักหินทราย **ทับหลังรูปพระยายมทรงกระบือ** ศิลปะลพบุรีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 ขนาด ซึ่งทับหลังพระยายมทรงกระบือนี้ได้สูญหายไปจากปราสาทหนองหงส์ ได้สูญหายไปจากที่ตั้ง ในช่วงพุทธศักราช 2509 - 2511 ซึ่งไม่ปรากฏรายงานหรือบันทึกเกี่ยวกับการสูญหาย ต่อมาทับหลังทั้งสองรายการได้ปรากฏอยู่ในฐานข้อมูลโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑ์ศิลปะเอเชีย เมืองซานฟรานซิสโก รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ต่อมาทับหลังทั้ง 2 รายการ ได้ถูกนำขึ้นพิจารณาในชั้นศาล จนในที่สุดพิพิธภัณฑ์ศิลปะเอเชีย (Asian Art Museum) ได้ยอมรับว่าทับหลังทั้งสองรายการเป็นกรรมสิทธิ์ของไทย และยินยอมให้สำนักงานสืบสวนความมั่นคงมาตุภูมิ (HSI) ยึดทับหลังทั้งสองรายการเพื่อส่งคืนประเทศไทย

โดยได้มีพิธีส่งมอบอย่างเป็นทางการ ณ สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2564 **โบราณสถานปรางค์กู่พันนา** ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนครเป็นศาสนสถานประจำสถานพยาบาลเรียกว่า "อโรคยศาล" สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (กรมศิลปากร, 2540) ได้ค้นพบ ประติมากรรมเหล่านี้เป็นรูปประติมากรรมหินทรายรูป**พระยมทรงกระบือ** เทพรักษาทิศเบื้องล่าง ทรงประทับนั่งบนหลังเทพพาหนะคือกระบือ สวมศิราภรณ์ทรงมงกุฎ มีกระบังหน้า สวมกุณฑล พาหุรัด และเครื่องประดับอื่นๆ ประทับบนกระบือแบบศิลปะลพบุรี (ศิลปะเขมรที่พบในประเทศไทย) ขนาด สูง 36 ซม. กว้าง 13 ซม. ยาว 31 ซม. สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 18 หรือประมาณ 800 - 900 ปีมาแล้ว

ภาพที่ 1 โบราณวัตถุกลีบขนุนรูปพระยมทรงกระบือ ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา
ที่มา : http://virtualhistoricalpark.finearts.go.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 2 โบราณวัตถุบันแถลงจำหลักรูปพระยมทรงกระบือปราสาทศีขรภูมิ จ.สุรินทร์
ที่มา : รศ.ดร.นฤทธิ์ วัฒนภู บันทึกภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2567

ภาพที่ 3 โบราณวัตถุรูปพระยมทรงกระบือ โบราณสถานปรางค์กู่พันนา จ.สกลนคร

ที่มา : https://www.finearts.go.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 4 โบราณวัตถุทับหลังพระยมทรงกระบือปราสาทหนองหงส์ จ.บุรีรัมย์

ที่มา : http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/ สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ดังนั้นโบราณวัตถุ ที่ปรากฏรูปลักษณ์ของพญายม ในโบราณสถานในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น บันแถลง ทับหลัง ประติมากรรม แสดงถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ได้มีการเผยแพร่มายังดินแดนในประเทศไทย โดยการนับถือพญายมเป็นเทพประจำทิศใต้ ทรงกระบือเป็นพาหนะ ซึ่งปรากฏตามคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู การแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงคติความเชื่อเรื่องพญายมมีบทบาทสำคัญในการสร้างปราสาทและโบราณสถานสำคัญของประเทศไทย โดยมีรูปลักษณ์ของพญายมปรากฏในฐานะเทพประจำทิศ

2.2) รูปแบบของพญายมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและชื่อตำแหน่งราชการในอดีต

2.2.1) พญายมปรากฏในวรรณคดีไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ เช่น ในสมัยสุโขทัย มีเรื่องราวพญายมปรากฏในวรรณคดีสมัยสุโขทัย คือเรื่อง ไตรภูมพระร่วง พระราชนิพนธ์ ของพระธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) เรื่องราวของพญายมราช มีการกล่าวถึงในไตรภูมิ

พระร่วง ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยสุโขทัย พระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) กษัตริย์องค์ที่ 6 ของราชวงศ์พระร่วง อาณาจักรสุโขทัย ในบานแผนกเดิมได้ระบุว่า พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วงนี้ ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์บาลีในพระพุทธศาสนาและคำบอกล่าวพระมหาเถรอีกหลายรูป ไตรภูมิพระร่วงเรียกนามของพญายมยังยกย่องตามฉบับของคนไทยในสมัยโบราณว่าพญายมมราชทรงมีฐานะเป็นเจ้าแห่งนรกมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับคนตาย

....เมืองพระยายมราชนั้นมีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล ล้อมรอบด้วยประตูนรก 4 ด้าน พระยายมราชเป็นผู้ทรงธรรมยิ่งนัก พิจารณาคดีด้วยความซื่อสัตย์และชอบธรรมทุกกาลทุกเมื่อ ผู้ใดตายย่อมไปเฝ้าพระยายมราชก่อน และพระยายมราชก็จะถามผู้นั้นว่า ผู้ตายได้เคยทำบาปหรือบุญอย่างใดบ้าง จงคิดดู และให้กล่าวตามความสัตย์จริง ในขณะเดียวกันก็มีเทพยดา 4 องค์ องค์หนึ่งถือบัญชีซึ่งจดบุญและบาปของคนทั้งหลายไว้ ผู้ใดทำบุญ เทพยดาก็เขียนชื่อผู้นั้นไว้ในแผ่นทองคำแล้วทูนศีรษะถวายพระยายมราช เมื่อพระยายมราชรับไปแล้วก็จบเหนือพระเศียรแล้วแสดงการสาธุอนุโมทนายินดีด้วย ทรงวางแผ่นทองคำไว้บนแท่นทองซึ่งประดับด้วยแก้ว 7 ประการ มีรัศมีงดงาม ส่วนผู้ที่กระทำบาป เทพยดาก็จดลงบนแผ่นหนังหมา เมื่อพระยายมราชถามผู้ที่ตายว่าได้เคยทำบุญสิ่งใดบ้าง ผู้นั้นก็จะสามารถรำลึกได้ด้วยอำนาจบุญ สามารถทูลตอบแก่พระยายมราชว่า ตนได้เคยกระทำบุญและธรรมไว้อย่างใดบ้าง เทพยดาผู้ถือบัญชีก็นำบัญชีนั้นมาตรวจสอบตามที่จดไว้ในแผ่นทองคำ ก็พบว่าถูกต้องตามที่เจ้าตัวได้กล่าวไว้ พระยายมราชก็มีบัญชาให้ผู้นั้นขึ้นสู่สวรรค์ สถิต ณ วิมานทองประดับด้วย แก้ว 7 ประการ มีนางฟ้าเป็นบริวาร เสวยอาหารทิพย์ มีแต่ความสุข ถ้าผู้ใดทำบาปไว้เมื่อหวนคิดถึงบาปของตนก็ไม่สามารถบอกได้ เทพยดาจึงนำบัญชีแผ่นหนังหมามาอ่านให้ฟัง เมื่อผู้ทำบาปได้ฟังแล้วก็สารภาพว่าได้ทำบาปเช่นนั้นจริง พระยายมราชจึงสั่งให้ยมบาลนำตัวผู้นั้นไปลงโทษตามควรแก่บาปและกรรมที่หนักหรือเบานั้น และควรตกนรกในขุมใดตามแต่บาปหนักหรือเบา ความทุกขเวทนาที่ผู้ทำบาปได้รับนั้นมีมากจนมิสามารถบรรยายได้ ส่วนผู้ที่ทำทั้งบุญและบาป เทพยดาก็จะชั่งส่วนบุญและบาปดูทั้งสองอย่าง ถ้าบุญหนักกว่าบาปก็ให้ไปขึ้นสวรรค์ก่อน ภายหลังจึงกลับมาใช้บาปของตนในเมืองนรก ถ้าส่วนที่เป็นบาปหนักกว่าก็ส่งให้ไปตกนรก ภายหลังจึงมาเสวยบุญในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ทำทั้งบุญและบาปเท่า ๆ กันนั้น พระยายมราชและเทพยดาที่ถือบัญชีก็จะสั่งให้เป็นยมบาล 15 วัน มีสมบัติทิพย์เช่นเดียวกับเทพยดา ต่อจากนั้นก็ให้ตกนรก 15 วัน จนกว่าจะสิ้นบาปที่กระทำไว้...(กรมศิลปากร, 2528)

ในเรื่อง**ไตรภูมิพระร่วง** ได้กล่าวถึงเมืองของพญายม การบันทึกความดีความชั่วของจากบุญบาปของมนุษย์ที่ได้กระทำไว้ในอดีตและกล่าวถึงการที่จะเป็นยมบาล คือ ผู้ที่ได้ทำบาปและทำความดี

เท่า ๆ กันก็จะมีเวลา15วัน ในการอยู่ในสรวงสรรค์มีวิหารทิพย์ อาหารทิพย์และอีก 15 วันต่อมาต้องมาเป็นยมบาลที่ต้องมาควบคุมเหล่าสัตว์นรกทั้งหลาย จนกว่าจะสิ้นบาปกรรมที่ทำเอาไว้ วรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วงยังส่งผลต่อวรรณคดีในยุคหลังที่ได้นำเรื่องบาปบุญคุณโทษ มาเป็นส่วนนึงในเรื่องราวของวรรณคดี ในวรรณคดีสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ปรากฏเรื่องพญายมในวรรณคดีไทย หลายเรื่องและได้นำความหมายของพญายมผู้เป็นคนตัดสินคนตาย ว่าจะได้ขึ้นนรกหรือสวรรค์ มาเป็นพยานในการร่วมสาบาน เช่น เรื่อง**ลิลิตโองการแช่งน้ำ** วรรณคดีสมัยพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ปฐมกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา ลิลิตโองการแช่งน้ำ เป็นวรรณคดีประเภทพิธีกรรมมีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีถือน้ำพระพิพัฒสัตยาและมีเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ เช่น พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวรและเหล่าเทพเจ้าทั้งหลายรวมทั้ง พระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งผู้คนต่างเคารพนับถือมาเป็นพยาน ในการถือน้ำสาบานสาปแช่ง คนคิดไม่ดีต่อพระมหากษัตริย์ และอวยพรต่อผู้ที่คิดดีกระทำดี โดยในวรรณคดีลิลิตโองการแช่งน้ำ มีการกล่าวถึงพญายม ดังนี้ “เจาะเพาะพุงใบแบ่ง บซื่อหมาหมีเสือเข่นเขี้ยว เขี้ยวชาชแวงยายี **ยมราชเกี้ยวตาตาวช่วยดู**” (ราชบัณฑิต, 2545) โดยกล่าวถึงคนที่คิดไม่ต่อพระมหากษัตริย์ ก็จะถูกลงโทษด้วยเหล่าเทพเจ้า รวมถึงพญายมราช ที่จะคอยดูการกระทำ และหากผิดคำสัตย์ที่ให้ไว้ก็จะถูกลากไปยังนรกภูมิถูกไฟนรกไปยังนรกอเวจี วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา** วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ แต่เป็นเรื่องราวในเกิดในสมัยอยุธยา โดยในตอนนี้ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เป็นตอนที่สำคัญเนื่องจากใช้เป็นแบบเรียนวิชาภาษาไทยเล่มวรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นฉากจบชีวิตของนางวันทอง

*“ เร่งเร็วเหวย**พระยายมราช**　　ไปฟันฟาดเสียให้มันเป็นผี*
อกเอาขวานผ่าอย่าปรานี　　อย่าให้มีโลหิตติดดินกู
เอาใบตองรองไว้ให้หมากิน　　ตกดินจะอัปรีย์กาลีอยู่
ฟันให้หญิงชายทั้งหลายดู　　สั่งเสร็จเสด็จสู่ปราสาทชัย”

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

จากคำประพันธ์ข้างตอน มาจากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา เป็นช่วงเวลาที่ จะเกิดการตัดสินประหารชีวิตนางวันทอง จากคำสั่งของพระพันวสา โดยได้สั่งพระยายมราช ซึ่งเป็นชื่อตำแหน่งเป็นจตุสดมภ์กรมเวียง (นครบาล) ในการทำประหารชีวิตนางวันทอง เป็นทำให้ภาพความรุนแรงทางการใช้ภาษาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก และการใช้คำที่ผรุสวาทที่ทำให้เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านเป็นอย่างมาก และเรื่องที่มีกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของพญายม

ในการที่เป็นผู้นำดวงวิญญาณไปลงไปพิพากษา และมีสร้างบทบาทให้พญายมในการสนทนาโต้ตอบกับตัวละคร ได้แก่เรื่อง **สาวิตรี** พระราชนิพนธ์ของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเรื่องย่อดังนี้ ท้าวอัศวบดี สวดมนต์สรรเสริญนางสาวิตรี ผู้เป็นพระมเหสีของพระพรหม อยู่ 18 ปี จนพระนางพอพระหฤทัยจึงพระราชทานพรให้ท้าวอัศวบดีมีบุตร ต่อมาพระมเหสีก็ประสูติพระราชธิดาพระราชทานนามว่าสาวิตรี ครั้นเมื่อทรงเจริญวัย ท้าวอัศวบดีจึงตรัสให้นางเลือกชายมาเป็นพระสวามี นางสาวิตรีทรงเลือกพระสัตยวานซึ่งเป็นเจ้าชายที่มีรูปงาม และทรงคุณธรรม แต่พระนารทพรหมฤษีกราบทูลทัดทาน เพราะพระสัตยวานจะมีพระชนมายุได้อีกเพียงปีเดียว นางสาวิตรียืนยันที่จะอภิเษกกับพระสัตยวาน หลังจากพระราชพิธีอภิเษก วันหนึ่งพระสัตยวานจะเสด็จป่าเพื่อหาอาหาร นางสาวิตรีจึงขอตามพระสวามีไปด้วย ขณะที่เก็บผลไม้อยู่นั้นก็ถึงกาลที่จะสิ้นพระชนม์ นางสาวิตรีก็เห็นพระยมซึ่งมารับวิญญาณของพระสัตยวานไป นางจึงติดตามพระยมไป นางทูลถามพระยม และกล่าวถ้อยคำอันเป็นคติให้พระยมฟัง เมื่อนางกล่าวถ้อยคำอันเป็นคติที่พระยมพอใจ นางก็จะได้รับอนุญาตให้ขอพรจากพระยมยกเว้นการขอชีวิตพระสัตยวาน ในที่สุด ด้วยความเฉลียวฉลาดและความเพียรพยายามของนาง พระยมจึงคืนชีวิตของพระสัตยวานให้แก่นาง

จากวรรณคดีไทยที่กล่าวมาข้างต้นปรากฏเรื่องเกี่ยวกับพญายม เป็นสิ่งที่การกล่าวถึงพญายมผู้เป็นเทพเจ้าแห่งความตาย เพื่อให้ผู้คนทำความดีและละเว้นซึ่งความชั่วทั้งปวง เพื่อจะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ดินแดนสุขคติภูมิ และได้แฝงความคิดโดยการนำมาใช้ในเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศ หรือทำมาสร้างให้เกิดความหวาดกลัวไม่ให้กระทำผิด และให้จงรักภักดีกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในสมัยสุโขทัยและอยุธยา วรรณคดีไทยได้ทำให้เห็นความหมายของพญายมที่เป็นเทพเจ้าแห่งดินนรกภูมิ ที่มีหน้าที่ตัดสินกรรมดีกรรมชั่ว และเป็นพยานในการกระทำให้ทุกคนในโลกหลังความตาย

2.2.2) ปรากฏในราชทินนามตำแหน่งราชการในอดีต เจ้าพระยายมราชเป็นบรรดาศักดิ์และราชทินนามของผู้ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรมเวียง 1 ใน 4 ของจตุสดมภ์ “เจ้าพระยา” เป็นบรรดาศักดิ์ “ยมราช” คือราชทินนามจตุสดมภ์เป็นระบบราชการสมัยโบราณเริ่มมีขึ้นในสมัยกษัตริย์ต้นกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีเพียง 4 กรมเท่านั้น คือ เวียง วัง คลัง นา กรมเวียงต่อมาเรียกชื่อเป็นกรมเมือง กรม(พระ) นครบาล และกระทรวงนครบาล เสนาบดีกรมเวียงมีหน้าที่ในการปกครองท้องที่ ปราบปรามโจรผู้ร้าย รักษาความสงบเรียบร้อยและตัดสินคดีความในเขตพระนคร เนื่องจากความเชื่อที่ว่า พระยมเป็นผู้มีความยุติธรรมและมีอำนาจในการปกครองจึงเกิดมีการนำชื่อ "ยมราช" มาตั้งเป็นราชทินนาม เริ่มตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และปรากฏในกฎหมายตราสามดวง เล่มประมวลกฎหมาย สมัยรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง

ตรา 3 ดวง ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองได้จัดให้พิมพ์ขึ้นมีข้อความในพระไอยการตำแหน่งนายพลเรือน กล่าวถึงตำแหน่งพญายมราชโดยมีราชทินนาม

....พระยมราชอินทาธิบดีศรีวิไชยบริรักโลกากร ทัณฑะราธรกรมพระนครบาลบดี อะไภยพิริยบราครมภาหุ ใช้ตราขี่สิงห์ มือขวาถือพระขรรค มือซ้ายถือพวงดอกไม้ ถือศักดินา 10,000 ไร่ ... (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2505)

ตัวอย่าง ตำแหน่งพระยายมราช ที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาและธนบุรี เช่น **พระยายมราช (สังข์)** ผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสีมา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช **พระยายมราช (ทองด้วง)** หรือต่อมา คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตำแหน่งพระยายมราชที่ปรากฏในสมัยสมัยรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างเช่น **พระยายมราช (บุญนาก)** ในรัชกาลที่ 1 ต้นสกุลบุนนาค **เจ้าพระยายมราช (เฉย)** ในรัชกาลที่ 5 ต้นสกุล ยมาภัย และตำแหน่ง**เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)** ในรัชกาลที่ 5, 6, 7 และรัชกาลที่ 8 ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ต้นสกุล สุขุม และเป็นเจ้าพระยายมราชคนสุดท้าย สมัยรัตนโกสินทร์ เจ้าพระยายมราชเป็นตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงนครบาลดังเช่น เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) มีสมญาจารึกในหิรัญบัตรว่า

...เจ้าพระยายมราช ชาติเสนางคนรินทร มิหินทราธิบดีศรีวิชัย ราชมไหสวรรยบริรักษ์ ภูมิพิทักษ์โลกาธิกรณ์ สิงหพาหเทพยมุรธาธรราชธานี มหาสมุนประธาน สุขุมนัยบริหารอเนกนรสมาคม สรรโพดมมสุทธิศุขวัฒณาการ มหานคราภิบาลอรรคมาตยาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุคชนาม ถือศักดินา 10,000 ไร่... (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2482)

ดังนั้น การใช้ราชทินนาม พระยายมราช เป็นการบอกถึงการนำเอาคติความเชื่อมาใช้สร้างภาพบุคคล ตำแหน่งทางการเมือง ที่มีการสืบทอดต่อกันมากจากอดีต เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของจตุสดมภ์กรมเวียง และความสำคัญของตำแหน่ง พระยายมราช เจ้าพระยายมราช ที่ช่วยเหลืองานราชการบ้านเมืองการปกครองท้องที่ ปราบปรามโจรผู้ร้าย รักษาความสงบเรียบร้อยและตัดสินคดีความ ก็เหมือนบทบาทของพญายม ที่เป็นผู้ตัดสินคดีความในดินแดนนรกภูมิ ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังคงความเชื่อนั่นอยู่และมีการใช้ราชทินนามโดยมีการสร้างตำแหน่งที่ได้นำคำว่า พระยายมราช ถือเป็นการสร้างความหมายจากคติความเชื่อของพญายมในเรื่องการเป็นผู้พิพากษาในดินแดนนรกมาใช้ในราชทินนามตำแหน่งจตุสดมภ์กรมเวียงโดยมีหน้าที่เดียวกันกับพญายมอีกด้วย

2.3) พญายมที่ปรากฏในศิลปวัตถุ

จากคติความเชื่อพญายมที่มาจากศาสนาพราหมณ์ฮินดู พุทธศาสนาศาสนา วรรณคดี ส่งผลมายังศิลปวัตถุในสมัยปัจจุบันที่มีการแพร่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคทั่วประเทศไทย โดยพญายมได้ปรากฏในศิลปวัตถุ เช่น รูปเคารพ จิตรกรรม วัตถุมงคล และมีลักษณะที่คล้ายและแตกต่างกันไป ทั้งรูปลักษณ์ สีกายสีหน้า ที่ปรากฏรูปเคารพของพญายมราชทั่วทั้งประเทศไทย ดังนี้

รูปเคารพพญายมนั้นมีหลายลักษณะทั้งขนาด สีกาย รูปลักษณ์ ท่าประทับ ที่แตกต่างกันไป และมีจำนวนมากที่สุดในศิลปวัตถุ ที่ปรากฏในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมรูปภาพของรูปเคารพของพญายมที่ปรากฏดังนี้ ในปัจจุบันคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพญายมได้มีการแพร่หลายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยการสร้างรูปเคารพบูชา ตามวัดและสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัดสามพราน จ.นครปฐม ได้สร้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ กายสีดำ ถุงผ้าสีแดง ยืนแบกระฆังและมีการทำพิธีกรรมผูกชะตาเสริมดวง วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี ได้สร้างรูปปั้นพญายม ถือคทายมทัณฑ์ และบ่วงยมบาศและมีการสร้างเหรียญท้าวพญายม และผ้ายันต์ท้าวพญายมเพื่อเสริมดวงชะตาและขจัดสิ่งไม่ดีให้ออกไป และศาลพ่อปู่พญายม ที่ผู้คนบริเวณอำเภอปากเกร็ด จ.นนทบุรี ได้มีการนับถือและจัดพิธีบวงสรวง มีการสร้างเพจ พญายมราชผู้พิพากษาดวงวิญญาณมนุษย์ ปัจจุบันนำมาไว้ที่วัดชัยสิทธาวาส จ.นนทบุรี มีการสร้างพญายมราชขนาดบูชา 5 นิ้ว ให้ผู้คนที่นับศรัทธาได้เช้าบูชา ในภูมิภาคต่าง ๆ ก็มีการปรากฏคติความเชื่อเรื่องพญายม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการสร้างรูปหล่อพญายม หลวงปู่หงส์ วัดเพชรบุรี สุสานทุ่งมน จ.สุรินทร์ รูปหล่อและพระผงท้าวพญายม หลวงพ่อลุน วัดโพนแพง จ.ขอนแก่น ให้ผู้คนบูชาเคารพ เป็นต้น ภาคใต้ มีการสร้างรูปหล่อพญายม รุ่นพญามัจจุราชเทพผู้ทรงธรรม อาจารย์เปลี่ยน หัทยานนท์ ฆราวาสเขาอ้อ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ภาคเหนือ มีการสร้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ในวัดแม่อีด อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ และในภาคตะวันออก มีการสร้างรูปปั้นพญายมเป็นจำนวนมาก เช่น คือ วัดพุทธพรหมยาน และวัดวีระโชติธรรมาราม จ.ฉะเชิงเทรา ซึ่งได้สร้างพญายมหน้าเทพบุตร วัดหลวงพ่อแซม จ.ชลบุรี สร้างพญายมที่ในถ้ำที่ประดิษฐ์ขึ้น รูปปั้นพญายมที่สถานปฏิบัติธรรมหลวงปู่ขี้เถ้า จ.ระยองและมีการสร้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่มหึมา คือ บริเวณริมทะเลบางพระ ที่เกิดจากประเพณีที่มีแห่งเดียวในประเทศไทยคือ ประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ ในการที่ได้เกิดประเพณีแห่พญายม และการสร้างความหมายในประเพณีแห่พญายม

ภาพที่ 5 รูปเคารพพญายมขนาดใหญ่ ณ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ที่มา: ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2566

ภาพที่ 6 รูปเคารพพญายม ศาลปู่พญายมราช อำเภอปากเกร็ด จ.นนทบุรี

ที่มา: https://www.tkpnetwork.org/2023/02/3.html สืบค้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 7 รูปเคารพพญายม วัดวีระโชติธรรมาราม จ.ฉะเชิงเทรา
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 8 รูปเคารพพญายมและสุวรรณ สุวาน วัดแสนสุขสุทธิวราราม จ.ชลบุรี
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2565

ภาพที่ 9 พระผงพญายม หลวงปู่ลุน จ.ขอนแก่น
ที่มา : https://www.web-pra.com/auction/ สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 10 เหรียญรูปพญายม ทรงดอกจำปี วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี
ที่มา : https://www.khaosod.co.th/newspaper สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 11 ผ้ายันต์พญายม 12 นักษัตร วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี
ที่มา : https://www.khaosod.co.th/newspaper สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

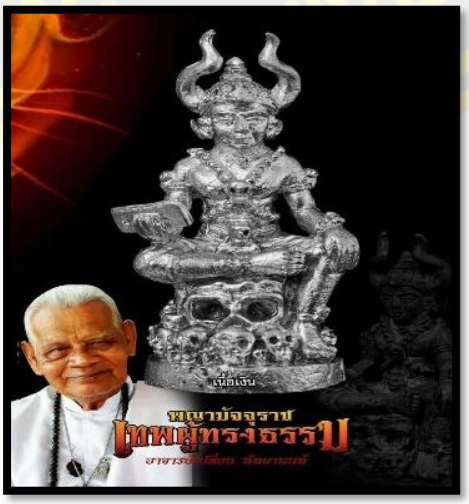

ภาพที่ 12 รูปหล่อพญายม อาจารย์เปลี่ยน หัทยานนท์ ฆราวาสเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง
ที่มา : https://www.pnt19.com/reserve_detail/ สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ดังนั้น ข้อมูลเกี่ยวกับรูปลักษณ์ของพญายม ที่ปรากฏในศิลปวัตถุ รูปเคารพ และวัตถุมงคล แสดงถึงคติความเชื่อของพญายมที่ทำให้เกิดเป็นรูปธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ เกิดความเชื่อการนับถือศรัทธาให้กับชุมชน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพญายม ผู้เป็นเทพแห่งนรกภูมิ ซึ่งได้ปรากฏศิลปวัตถุที่มีรูปลักษณ์พญายมในประเทศไทย ได้มีการกระจายความเชื่อเกี่ยวกับพญายมไปทั่วทุกภูมิภาค โดยเฉพาะในภาคตะวันออก ที่เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา มีรูปปั้นพญายม เป็นจำนวนมากและหลากหลายลักษณะ ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษา กระบวนการสร้างความหมายในหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม ที่สร้างขึ้นมาทุกปีเพื่อใช้ในประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี

2.4) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏในชื่อสถานที่ และสื่อออนไลน์สร้างสรรค์แบรนด์สินค้า ละครภาพยนตร์

2.4.1) รูปแบบของพญายมราช ที่ปรากฏในชื่อสถานที่

การตั้งชื่อถนน ชื่อสถานที่ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ใช้ราชทินนามนำมาใช้ในการตั้งชื่อ เช่น **ชื่อแยกยมราช** ในกรุงเทพมหานคร เป็นสี่แยกในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เป็นจุดตัดระหว่างถนนสวรรคโลก ถนนหลานหลวง ถนนพิษณุโลก และถนนเพชรบุรี เป็นแยกที่มีจุดตัดทางรถไฟสายเหนือ, สายตะวันออกและสายใต้และมีสะพานข้ามทางแยก รวมถึงยังเป็นทางขึ้นทางด่วนยมราช (บางโคล่, บางนา-ดาวคะนอง และ ดินแดง-ถนนพระราม 9 แจ้งวัฒนะ) **ชื่อถนนยมราช** ในจังหวัดนครราชสีมา ตั้งชื่อนี้ตามชื่อของพระยายมราช (สังข์) ผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสีมา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และในถนนเส้นนี้ มี **ชื่อโรงเรียนเทศบาล 3 ยมราชสามัคคี** ตั้งอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา สังกัดเทศบาลนครราชสีมา จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ก่อตั้งเมื่อปีพุทธศักราช 2498 **ชื่อถนนยมราช** ยังปรากฏที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ถนนยมราช เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างถนนหน้าเมืองไปจนถึงวงเวียนข้างวัดศรีทวี ถนนยมราช นำชื่อมาจาก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งแต่เดิม เจ้าพระยายมราช เมื่อครั้งมาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชนั้น ซึ่งท่านได้พัฒนาเมืองนครศรีธรรมราชจนเกิดความเจริญยิ่งขึ้น ต่อมา ได้นำเอาส่วนหนึ่งของชื่อ ยมราช มาตั้งเป็นชื่อของถนนสายนี้ เพื่อรำลึกถึงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชคนแรก และ**โรงพยาบาลเจ้าพระยายมราช** จังหวัดสุพรรณบุรี เกิดจาก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ได้ก่อสร้างโรงพยาบาลขึ้นตามนามของผู้ก่อตั้ง

และยังมีการนำคติความเชื่อเรื่องพญายม ผู้เป็นเทพประจำทิศใต้ มาสร้างเป็นชื่อประตู ในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระราชทานนามทั้ง 4 ประตู ได้แก่ ทิศตะวันออกชื่อ พระอินทร์อยู่ชม ทิศใต้ชื่อ พระยมอยู่คุ้ม ทิศตะวันตกชื่อ พระวรุณอยู่เจน และทิศเหนือชื่อ พระกุเวนอยู่เฝ้า และถ้าเรียงกัน ก็จะได้ว่า “***พระอินทร์อยู่ชม พระยมอยู่คุ้ม พระวรุณอยู่เจน พระกุเวนอยู่เฝ้า***”

ดังนั้น การตั้งชื่อสถานที่ ที่เกิดคติความเชื่อเรื่องพญายม และบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในสังคมไทยในอดีต นำมาสร้างเป็นชื่อสถานที่ ถนน โรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ ทำให้ชื่อคำว่าพญายม ปรากฏขึ้นในให้ผู้คนต่างสืบค้นประวัติความเป็นมาของสถานที่นั้น เป็นเครื่องยืนว่าทำนำคติความเชื่อเรื่อพญายมมาสร้างการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม โดยการตั้งชื่อในสถานที่ต่าง ๆ และในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ก็มีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวคติความเชื่อของพญายมและประเพณีแห่พญายมปรากฏอยู่ในพื้นที่การวิจัย

2.4.2) รูปลักษณ์ของพญายมที่ปรากฏในสื่อออนไลน์สร้างสรรค์ แบรนด์สินค้า ละครภาพยนตร์

การสร้างสื่อทางอินเทอร์เน็ตที่เกิดจากความเชื่อเรื่อง พญายม รวมทั้งการสร้างภาพยนตร์ ละคร ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพญายม ที่เกิดจากความคิดความเชื่อของคนไทยในยุคปัจจุบัน ปรากฏในรูปแบบการสื่อสารในปัจจุบันดังนี้ เช่น การสร้างภาพยนตร์ละคร ที่นำเรื่องพญายมมานำเสนอ เช่น เรื่อง ยมบาลเจ้าขา ธิดาพญายม สะใภ้พญายม บทเพลงที่กล่าวถึงดินแดนนรกภูมิ เกี่ยวกับพญายม เช่น เพลงยมบาลเจ้าขา เพลงนรกและในสื่อออนไลน์ ได้มีการสร้างสติกเกอร์พญายม ที่ใช้แอปพลิเคชันไลน์ หลากหลายรูปแบบ และการนำรูปพญายมมาใช้แบรนสินค้า ก๋วยเตี๋ยวนรกแตก ที่นำโลโก้พญายม มาใช้แสดงออกถึงความเผ็ดร้อนของรสชาติของก๋วยเตี๋ยว และในเมนูยังปรากฏการตั้งชื่อเป็น ขุมนรกต่าง ๆ เป็นการเพิ่มความเผ็ดอีกด้วย โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้มีสร้างสรรค์ เช่นละครตำนานพญายม ตุ๊กตาพญายม เสาไฟพญายม และไอคอนที่ใช้ในเว็บไซต์ของเทศบาลบางพระ ที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม เป็นการสร้างทุนทางวัฒนธรรม นำเอาตำนานความเชื่อชองพญายมจากประเพณี มาสร้างมูลค่าในกับชุมนุมตำบลบางพระ

ภาพที่ 13 รูปภาพไอคอน ตัวการ์ตูนพญายม ของเทศบาลตำบลบางพระ

ที่มา : https://www.bangphrachon.go.th/public/สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 14 รูปภาพละครเรื่องยมบาลเจ้าขา

ที่มา: https://pantip.com/topic/35598669 สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 15 รูปภาพป้ายโฆษณา ก๋วยเตี๋ยวเรือนรกแตก มีโลโก้รูปการ์ตูนพญายม

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพวันที่ 8 ตุลาคม 2566

ดังนั้น เป็นการแสดงการนำทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากคติความเชื่อเรื่องพญายม มาสร้างสรรค์ ภาพยนตร์ ละคร สื่อออนไลน์ และแบรนสินค้า เป็นเครื่องบ่งบอกถึงเรื่องราวของพญายมที่มีบทบาทในความคิดของคนไทยในปัจจุบันที่หยิบยกนำมาสร้างมูลค่าให้กับผลผลิต และนำเรื่องราวของพญายมมาใช้ในการทำสื่อสร้างสรรค์ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ของพญายมในเข้ากับบริบทของสังคมในปัจจุบัน เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากคติความเชื่อเรื่องพญายม ถือเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

2.5) รูปแบบของพญายม ที่ปรากฏในประเพณีในปัจจุบัน

รูปแบบของพญายมในประเพณีนั้น ปรากฏเพียงแห่งเดียวคือ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยจัดขึ้นในช่วงเทศกาลวันไหลโดยมีประวัติความเป็นมาดังนี้

ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ

ชาวบางพระมีความเชื่อว่าพญายมเป็นเทพแห่งความตายและเป็นนายแห่งผีทั้งปวง การบูชาพญายมจึงเป็นเกราะป้องกันภัยให้พ้นจากการรังควานของวิญญาณร้าย ช่วยให้แคล้วคลาดปลอดภัยและห่างไกลจากความเจ็บป่วย ทุกปีเมื่อเข้าสู่เทศกาลสงกรานต์ ชาวบางพระจึงร่วมกันประกอบพิธีสักการะบวงสรวงองค์พญายมเพื่อแสดงความเคารพและตอบแทนที่องค์พญายมคุ้มครองภยันตรายทำให้อยู่เย็นเป็นสุขมาตลอดปี ในพิธีจะมีการอธิษฐานฝากเคราะห์ร้ายในปีเก่าตลอดจนโรคภัยไข้เจ็บไว้กับองค์พญายม แล้วแห่รูปปั้นองค์พญายมไปลอยออกทะเล เชื่อว่าการจากไปของพญายมเป็นเครื่องหมายของการเริ่มต้นสิ่งดี ๆ เพราะเคราะห์ร้ายทั้งปวงได้ถูกองค์พญายมนำออกไปแล้วปัจจุบันชาวบางพระยังคงสืบทอดประเพณีแห่พญายมที่มีมานานกว่าร้อยปีโดยจะประกอบพิธีบวงสรวงขึ้นในวันที่ 18 เมษายน แต่นอกจากนี้ ประเพณีแห่พญายมยังได้รับการนำเสนอเป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลสงกรานต์-วันไหลด้วย ถือเป็นสัญลักษณ์ของตำบลบางพระที่ไม่เพียงใช้ต่อรองพื้นที่ท่องเที่ยว หากแต่ยังเป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่นที่ใช้แสดงตัวตนในบริบทสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏในคำขวัญประจำเทศบาลตำบลที่ว่า“อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายม ชมพระพุทธบาทร้อยปี” และยังได้รับรองขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี 2556 ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ ด้วย จึงนับได้ว่าประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่บทบาทสำคัญต่อบางพระทั้งทางด้านเศรษฐกิจและทางสังคมวัฒนธรรม

กรมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2556 โดยทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้แสดงถึงความสำคัญและประวัติความเป็นมาอันยาวนานของประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ ดังนี้

ประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวบางพระ จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีการประกอบพิธีกันในช่วงวันสงกรานต์คือวันที่ 17- 18 เมษายน เป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ตำบลบางพระในสมัยนั้นเป็นนชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำ ไร่นา และประมงต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตาย จำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ จนวันหนึ่งมีชาวบ้านฝันว่ามีวิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ต้องปั้น องค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางลานบ้านเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนว่าการแห่พญายมมีการทำกันมาตั้งแต่ราวพ.ศ. 2442 ระยะแรก ๆ มีการปั้นองค์พญายมที่บ้านกำนันเป๊ะ และนางหลาบัวเขียว วิธีการปั้นองค์พญายมก็ใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ๆ ในท้องถิ่น เช่น ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นโครงขึ้นรูปด้วยฟางข้าว กระดาษถุงปูนซีเมนต์ทำเป็นเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ แล้วแต่งแต้มด้วยดินหม้อ ดินสอพองผิวกายใช้ลูกเสมามาคั้นเอาน้ำซึ่งมีสีแดง ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุกทำให้หน้าตา องค์พญายมดูน่าเกรงขาม มือขวาถือบ่วงบาศ มือข้ายถือไม้เท้ายมทัณฑ์ ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยง สำหรับหามองค์พญายมเวลาแห่นำท่านไปลอยลงทะเล (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

ปัจจุบัน ประชาชนชาวตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรีได้สืบสานประเพณีดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นความร่วมมือของชาวบ้านและมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนประเพณีนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ยังได้อธิบายถึงรายละเอียดในการปั้นรูปองค์พญายมและพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ในการปั้นองค์พญายมจะใช้โครงลวดขึ้นรูป เครื่องทรงใช้ปูนที่ทำจากเปลือกหอยบดผสมทรายละเอียดทำให้ดูสง่าน่าเกรงขาม เมื่อปั้นองค์พญายมเสร็จแล้ว ในวันที่ 17 เมษายน ชาวบ้านจะมารวมตัวกัน เพื่ออัญเชิญองค์พญายมไปประทับ ณ ชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ที่ 4 เพื่อทำพิธีเบิกเนตรและทอดผ้าป่านำเงินถวายวัด รุ่งขึ้นวันที่ 18 เมษายน ซึ่งเป็นวันสุดท้ายเทศกาลวันไหลสงกรานต์ของตำบลบางพระ เวลาประมาณ 13.00 น. จะอัญเชิญองค์พญายมขึ้นบนรถยนต์ ชุมชน

ต่าง ๆ ห้างร้านบริษัท และหน่วยงานราชการจะจัดตกแต่งรถบุปผาชาติอย่างสวยงาม เข้าร่วมในริ้วขบวนแห่อัญเชิญองค์พญายม โดยใช้เส้นทางตามถนนสุขุมวิทไปรอบชุมชนต่าง ๆ ในตำบลบางพระ ตลอดเส้นทางจะมีประชาชนคอยสรงน้ำ พระพุทธรูป รูปปั้นอดีตเจ้าอาวาสวัด เกจิอาจารย์ ที่เคารพนับถือ พร้อมอธิฐานจิตฝากทุกข์โศกไปกับองค์พญายม ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร กว่าจะถึงชายทะเลชุมชนท้ายบ้าน หมู่ที่ 1 ต้องใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง เมื่ออัญเชิญองค์พญายมมาถึงบริเวณพิธี ชายฉกรรจ์จะช่วยกันแบกขึ้นประทับบนโต๊ะที่จัดเตรียมไว้โดยหันหน้าท่านออกสู่ทะเล เบื้องหน้ามีเครื่องบูชาประกอบด้วยกระถางธูป บายศรี แจกันดอกไม้ พร้อมอาหารเครื่องเช่นคาวหวานและผลไม้จำนวน 5 โต๊ะ ก่อนนำพญายมลอยลงสู่ทะเลชาวบ้านได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในชุมชน 9 รูป เจริญพระพุทธมนต์ และพราหมณ์หลวงจากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ทำพิธีอ่านเทวโองการเสร็จแล้วเชิญชาวบ้านจุดธูปอธิฐานจิตเพื่อฝากเคราะห์ทุกข์โศกไปกับองค์พญายมและจุดธูปถวายเครื่องสังเวยท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ทิศ เวลาประมาณ 18.30 น. ก่อนที่ตะวันจะลับขอบฟ้าเมื่อเสียงประทัดดังขึ้นเป็นสัญญาณชายฉกรรจ์จะช่วยกันหาม องค์พญายมประทับลงบนแพลอยลงสู่ทะเลจะมีขบวนเรือประมงมาลากจูงแพเพื่อนำท่านไปลอยออกสู่ปากอ่าวบางพระให้ไกลที่สุด เป็นอันเสร็จพิธี (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ ได้อธิบายเรื่องประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมไว้ในหนังสือ ย้อนรอยเมืองบางพระ ว่าประเพณีแห่พญายมได้จัดทำกันมานานเกินกว่า 75 ปี แล้ว มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ปล่อยสิ่งเลวร้ายทั้งหลาย เช่น การเจ็บไข้ ความตาย ให้ลอยพ้นไปกับพญายม และเสริมสร้างความสามัคคี ของประชาชนทั้งสองฝั่งคลองบางพระ

การสร้างหุ่นพญายมนั้น สำนักเทศบาลตำบลบางพระอธิบายไว้ในหนังสือ ย้อนรอยเมืองบางพระว่า แต่ก่อนสร้างองค์พญายมอย่างง่าย ๆ โดยเน้นความน่ากลัวเป็นหลัก ต่อมาการจัดสร้างองค์พญายมเริ่มพิถีพิถันมากขึ้นทุกปีแต่ก่อนสร้างองค์พญายมอย่างง่ายๆ โดยเน้นความน่ากลัวเป็นหลัก วัสดุที่ใช้ได้แก่ โครงไม้ไผ่ ฟางข้าว กระดาษ ถุงปูนซีเมนต์ สร้างเป็นองค์พญายมแล้วแต่งแต้มด้วยดินหม้อและดินสอพอง ให้ดูเป็นองค์ที่น่าเกรงขาม ใช้ไม้ไผ่ทำเสลี่ยงสำหรับหาม เวลาแห่ (ส่วนที่ลูกตาใช้วัสดุเน้นให้ดูน่ากลัว) ต่อมาการจัดสร้างองค์พญายมเริ่มพิถีพิถันมากขึ้น โดยเฉพาะเริ่มพัฒนาขึ้นเรื่อยมา จากการที่ได้จัดสร้างที่สี่แยกคอเขาพระบาทบางพระเป็นต้นมา (ประมาณปี พ.ศ. 2507) องค์พญายมที่จัดสร้างดูดี และได้มาตรฐานเหมาะสมยิ่งขึ้นทุกปี วัสดุที่ใช้รูปองค์การจัดแต่งดีขึ้นมาก มีการปั่น แต่ง ประดับ และลงสีองค์พญายม โดยนายพันและพรรคพวก เป็นผู้จัดทำ

และการประทับเปลี่ยนจากเสลี่ยงคานหาม มาประทับนั่งบนรถยนต์ปิคอัพแทน (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 16 รูปปั้นพญายม และการลอยพญายมในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ พ.ศ.2566
ที่มา: ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2566

ดังนั้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีพญายมทำให้ผู้วิจัย ได้เห็นปรากฏการณ์ของพญายม เทพเจ้าแห่งแดนนรกภูมิที่เกิดขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมไทยในหลากหลายรูปแบบ เป็นการสะท้อนเรื่องคติความเชื่อที่คนไทยได้นับถือเทพเจ้าองค์นี้ และเทศบาลตำบลบางพระได้นำเอาคติความเชื่อเกี่ยวพญายม มาสร้างประเพณีแห่พญายมขึ้นในเทศกาลวันไหลของภาคตะวันออก รวมทั้งมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปการสร้างสรรค์งานประติมากรรม จิตรกรรม ละคร เศรษฐกิจ ประเพณีในสังคมไทยที่เกิดจากคติความเชื่อเรื่องพญายม ทำให้ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจในคติความเชื่อเกี่ยวพญายม จนได้เกิดเป็นประเพณีแห่พญายม ที่มีความยิ่งใหญ่และเป็นแห่เดียวของประเทศไทย ในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และยังมีการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมเพื่อที่จะสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น

2.2 บริบทของพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

บริบทพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอบริบทของเทศบาลตำบลบางพระ ซึ่งเป็นที่ตั้งของของประเพณีแห่พญายม เพื่อให้เห็นบริบทที่สำคัญของพื้นที่ทั้งทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนด้านยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยแยกเป็น 8 ด้าน ได้แก่

2.2.1 บริบทด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่ ลักษณะที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะของดินทรัพยากรธรรมชาติ

2.2.2 บริบทด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ความเป็นมาของตำบลบางพระ ที่มาของชื่อบางพระ พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญ คือ อู่ต่อเรือ ห้วยสุครีพ อ่างเก็บน้ำบางพระ เขาเขียว

2.2.3 บริบทด้านการคมนาคมและบริการพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคม ถนนสายประธานของพื้นที่ ถนนสายหลักของเทศบาลตำบลบางพระ และถนนสายย่อย รวมทั้งบริการพื้นฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2.4 บริบทด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณีและตำนานท้องถิ่น ได้แก่ ศาสนสถาน วัด ศาลเจ้า นาฏศิลป์ วัฒนธรรมประเพณี

2.2.5 บริบทด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

2.2.6 บริบทด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ คำขวัญ การแพทย์แผนไทย หัตถกรรม อาหาร และการเกษตร

2.2.7 บริบทด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี

2.2.8 บริบทด้านยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่น ได้แก่ วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การบริหารเทศบาลตำบลบางพระในยุคปัจจุบันแต่ละบริบทมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

2.2.1 บริบทด้านภูมิศาสตร์

ลักษณะที่ตั้ง เทศบาลตำบลบางพระ มีพื้นที่ในความรับผิดชอบ 7.5 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,978.5 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ห่างจากตัวเมืองจังหวัดชลบุรี ประมาณ 17 กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 97 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

อาณาเขตของเทศบาลตำบลบางพระ

ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 10 ของ อบต.บางพระ

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 4 ของ อบต.บางพระ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอ่างเก็บน้ำบางพระ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย

ลักษณะภูมิประเทศ เทศบาลตำบลบางพระ เป็นที่ราบลุ่มริมทะเลติดกับชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของประเทศ ติดกับอ่าวไทย

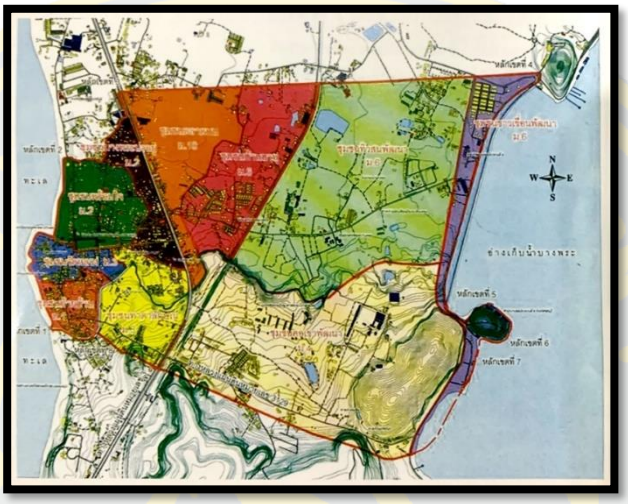

ภาพที่ 17 อาณาเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบางพระ

ที่มา : สำนักงานเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ลักษณะภูมิอากาศ ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ มี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคมโดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสตะวันออกเฉียงเหนือ

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของเทศบาลตำบลบางพระ

1. บ่อน้ำพุร้อนในอ่างเก็บน้ำบางพระ บ่อน้ำร้อนบางพระเดิมอยู่กลางป่าหลังเนินเขามีทั้งบ่อน้ำร้อนมาก บ่อน้ำอุ่นและบ่อน้ำเย็น หลวงปู่ฉิ่งพบเข้า หลังจากนั้นท่านจึงปรับปรุงโดยก่ออิฐล้อมบ่อเอาไว้ เมื่อพ.ศ. 2491 มีผู้มาเที่ยวกันมากโดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านมาปีดทองที่พระพุทธบาท ก็จะเดินไปถึงบ่อน้ำร้อนด้วย เมื่อมีการสร้างอ่างเก็บน้ำบางพระ บ่อน้ำร้อนจึงลงไปอยู่ในอ่าง แต่ได้สร้างโดมครอบไว้ให้เป็นที่สังเกต (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2553)

2. ห้วยสุครีพหรือคลองสุครีพ หรือคลองบางพระ เป็นชื่อที่เรียกลำน้ำส่วนที่ไหลจะออกทะเลเป็นที่รวมของลำธารหรือห้วยหลายสาย ต้นน้ำอยู่ที่แนวภูเขาทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ มีความยาวประมาณ 17 กม. หลังจากที่มีการสร้างอ่างเก็บน้ำบางพระ ลำธารต้นน้ำก็ไหลลงอ่างเก็บน้ำ ส่วนที่อยู่หลังเขื่อนน้ำก็แห้ง และประชาชนก็บุกรุกที่ดินจนบางแห่งไม่เห็นสภาพเดิม ต่อมามีโรงงานแป้งมันสำปะหลังของบริษัทเอสอาร์ มาสร้างด้านหลังเขื่อนปล่อยน้ำเสียไหลลงคลอง ทำให้ระบบนิเวศของคลองจนถึงชายทะเลถูกทำลายหมด ปูก้ามดาบที่เคยมีมากก็หายไปด้วย เทศบาลตำบลบางพระมีนโยบายที่จะพัฒนาคลองสุครีพให้สวยงามขึ้น โดยการขุดลอกตั้งแต่ปากคลองขึ้นไป ขยายความกว้างตามแนวคลองเดิม ทำเขื่อนคอนกรีต ทำรั้วกั้น ทำทางเดินสองข้างคลอง ปัจจุบันขุดถึงวัดวิเวการามและจะขุดต่อไปอีกให้ถึงถนนสุขุมวิท ดินที่ขุดได้ก็เอาไปถมทะเล ทำให้ได้พื้นที่ชายทะเลเพิ่มขึ้น น้ำที่อยู่ในคลองเป็นน้ำทะเลที่ไหลขึ้นลงทำให้เลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลาได้ (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2553)

3. เขาเขียว แต่เดิมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ อยู่ในความดูแลของป่าไม้เขตศรีราชา ต่อมากรมป่าไม้ได้จัดตั้งฝ่ายจัดการสัตว์ป่า กองบำรุงขึ้น จึงได้ร่วมมือกับสมาคมต่าง ๆ อาทิ นิยมไพรสมาคม สนับสนุนให้ป่าเขาเขียวและเขาชมภู่ซึ่งเป็นป่าผืนสุดท้ายของจังหวัดชลบุรีให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้จึงได้ดำเนินการประกาศให้ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่ และเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำหลายสายที่ไหลไปรวมกันในอ่างเก็บน้ำบางพระซึ่งเป็นแหล่งน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดของภาคตะวันออกและอ่างเก็บน้ำหนองค้อ อ่างเก็บน้ำทั้งสองแห่งสามารถหล่อเลี้ยงจังหวัดชลบุรีได้ทั้งหมด (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2553)

2.2.2 บริบทด้านประวัติศาสตร์

ความเป็นมาของตำบลบางพระ

ในแผนที่ไตรภูมิโบราณปรากฏชื่อ เมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่เหล่านั้นอยู่ในเขตปกครองของจังหวัดชลบุรีอยู่ 4 เมือง คือ ด้านเหนือสุดชื่อ บางทรายถัดลงมา คือ บางปลาสร้อย ใต้บางปลาสร้อยลงไปชื่อบางพระเรือ และบางละมุงอยู่ใต้สุด ในแผนที่ดังกล่าวยังไม่ปรากฏชื่อเมืองชลบุรี ชื่อเมืองชลบุรีเพิ่งปรากฏครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น บางพระเรือตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งเมืองชลบุรีเป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร (ตรี อมาคยกุล, 2502) ถัดจากบางพระเรือไปทางใต้มีเมืองบางละมุงอยู่ห่างออกไปประมาณ 30 กิโลเมตร ไม่ปรากฏหลักฐานว่าบางพระเรือถูกเรียกสั้น ๆ ว่าบางพระ และถูกรวมเข้ากับบางละมุงเมื่อไรแน่ อาจจะเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่บางทรายบางปลาสร้อย รวมกันเป็นเมืองชลบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

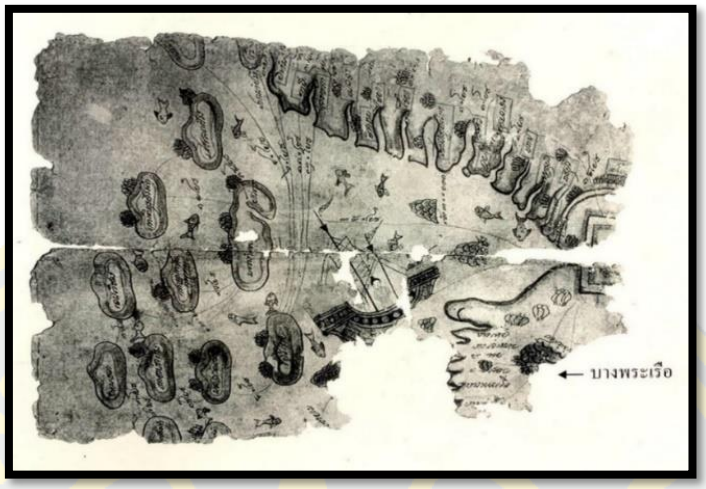

ภาพที่ 18 แผนที่ตำบลบางพระในหลักฐานโบราณคดี
ที่มา : สำนักงานเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอกทัศ โปรดเกล้าฯ ให้หลวงศักดิ์นายเวรมหาดเล็ก เดินทางไปรวบรวมเงินส่วย อากรต่าง ๆ จากหัวเมืองชายทะเลตะวันออกซึ่งได้แก่เมืองชลบุรี บางละมุง ระยอง จันทบุรี และตราดชื่อเมืองบางทราย บางปลาสร้อย บางพระเรือหายไป เข้าใจว่าบางพระเรือยังคงรวมอยู่กับเมืองบางละมุง เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และคงอยู่เช่นนั้นเรื่อยมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก (ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา) ก่อนพ.ศ. 2437 หัวเมืองชั้นนอกและเมืองประเทศราช แยกสังกัดอยู่กับหน่วยงาน 3 หน่วย คือ กลาโหม มหาดไทย และกรมท่า กรมคลัง ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2437

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศจัดสรรปันหน้าที่กระทรวงกลาโหมกับกระทรวงมหาดไทย ให้บรรดาหัวเมืองชั้นใน ชั้นนอก และเมืองประเทศราชที่สังกัดกระทรวงกลาโหมและกรมท่า มาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยเพียงกระทรวงเดียว และโอนงานอื่น ๆ ที่ควรเป็นงานของกระทรวงกลาโหม กระทรวงพระคลัง ฯลฯ จากกระทรวงมหาไทยไปสังกัดตามกระทรวงที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง การดำเนินการปฏิรูประเบียบบริหาราชการส่วนภูมิภาค โดยกำหนดรูปแบบให้คล้ายคลึงกับแบบแผนที่มีอยู่เดิมมากที่สุด กล่าวคือ มีการแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอเมือง (จังหวัด) แล้วจัดหน่วยเพิ่มเติมขึ้นอีกหน่วยหนึ่ง เรียกว่า “มณฑลเทศาภิบาล” เป็นหน่วยราชการที่เพิ่มเติมขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาระบบอำนวยการ

ควบคุม และเพื่อประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐบาลกลางกับหัวเมืองนอกราชธานี รูปแบบการปกครองในส่วนภูมิภาคที่กำหนดให้มีสาขาของกระทรวงใหญ่ในนครหลวงรับหน้าที่ดูแลกิจการของตนในส่วนภูมิภาค เรียกว่า “ระบบเทศาภิบาล” มณฑลเทศาภิบาล เป็นหน่วยบริหารราชการส่วนภูมิภาคที่รวมเอาเมืองหลาย ๆ เมืองเข้าด้วยกัน มากน้อยต่างกันตามความสะดวกในการปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาล (ภารดี มหาขันธ์, 2552) จากประกาศจัดปันหน้าที่กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ.2437 ยังมีผลให้เมืองชลบุรี เมืองพนัสนิคม และเมืองบางละมุง โอนไปอยู่กับกระทรวงมหาดไทยและรวมอยู่ในมณฑลปราจีนบุรี

ต่อมาในพ.ศ.2440 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติปกครองท้องที่เป็นกฎหมายปกครองสมัยใหม่ มีการจัดหน่วยบริหารที่เรียกว่า “เมือง” เสียใหม่ เปลี่ยนสถานภาพความเป็นข้าราชการใหม่ กล่าวคือ ให้ข้าราชการหัวเมืองทุกคนเข้ารับราชการ โดยยึดถือความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ และอยู่ในบังคับบัญชาของราชการส่วนกลาง รัฐบาลกลางเป็นผู้ให้เงินเดือน เป็นผู้แต่งตั้งโยกย้าย เลื่อนขั้น และถอดถอน ข้าราชการทุกคนต้องปฏิบัติราชการอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายและข้อบังคับอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติงานในส่วนสำนักงาน มีเวลาราชการที่จะให้บริการแก่ประชาชน (ซึ่งตามระบบกินเมืองที่ใช้อยู่แต่เดิมมีการสืบสกุลทางการเมืองได้ ไม่มีเงินเดือน ไม่มีสำนักงาน ข้าราชการทำงานที่บ้าน มีรายได้จากค่าธรรมเนียมต่างๆ ได้เกณฑ์แรงงานไพร่และทรัพย์สิ่งของจากไพร่ในสังกัด) ทำให้หน่วยงานราชการบริหารระดับเมือง เป็นตัวแทนที่แท้จริง ซึ่งจะบริหารราชการแก่รัฐอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและเป็นเครื่องมือในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคระดับรองลงไปได้อีกด้วย

ในพ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตราข้อบังคับลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ.117 ว่าด้วยตำแหน่ง ข้าราชการประจำเมืองใบบอก รายงาน และคำสั่งการตรวจ การตั้งตำแหน่งและการทำบัญชีข้าราชการ การรักษาพระอัยการ การโยธา และการศึกษา ตามข้อบังกับฉบับนี้ ได้แก้ไขระเบียบการแบ่งเขตปกครองให้เรียบร้อยขึ้น กล่าวคือได้กำหนดเขตปกครองแต่ละหน่วย โดยเฉพาะในขั้นต่ำให้มีขนาดและจำนวนพลเมืองไล่เลี่ยกัน เป็นระเบียบเดียวกัน ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ บางละมุง เปลี่ยนเป็นอำเภอ 2 อำเภอ ในจังหวัดชลบุรี คืออำเภอเมืองบางละมุง และอำเภอนาเกลือ อำเภอเมืองบางละมุงมีที่ตั้งอยู่ที่ตำบลบางพระ มีขุนเทพบุรี (ช่วง) เป็นนายอำเภอ ส่วนอำเภอนาเกลือ ตั้งอยู่ที่ตำบลนาเกลือ มีหลวงรัตถคามบดี (เปลี่ยน) เป็นนายอำเภอ ส่วนพระสาครสงครามนิคมคามรักษา (นาก) ผู้ว่าราชการเมืองบางละมุงเดิมลาออกจากตำแหน่ง และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรมการที่ปรึกษาของเมืองชลบุรีเช่นเดียวกันกับหลวงเพ็ชร

กำแหงสงคราม (จบ) ปลัดเมืองบางละมุง ต่อมาอำเภอเมืองบางละมุง เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางพระ ตามชื่อสถานที่ตั้งส่วนอำเภอนาเกลือ เปลี่ยนเป็นอำเภอบางละมุงตามชื่อเมืองเดิม

ในพ.ศ.2496 ในอดีตบางพระเคยมีฐานะเป็นเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองมาก เป็นที่ตั้งของเมืองบางละมุง ซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่มีการเดินเรือไปมาค้าขายและมีการจอดพักขนส่งสินค้า โดยเฉพาะปากอ่าวคลองสุครีพเป็นท่าเรือค้าขายที่สำคัญ มักมีเรือสำเภาขนาดใหญ่ของพ่อค้าจีนมาจอดเป็นประจำ จนเกิดเป็นชุมชนชาวจีน เรียกว่า บ้านเจ๊ก นอกจากนี้ บางพระยังเคยเป็นที่ตั้งกองทัพเรือในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2445) ก่อนที่จะมีการตั้งฐานทัพเรือที่สัตหีบ กองทัพเรือนี้มีหน่วยฝึกพลทหารดำเนินการโดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เพื่อดูแลป้องกันและปราบปรามโจรสลัดจีนและญวนที่ปล้นสะดมเรือพาณิชย์ที่สัญจรค้าขายตามชายฝั่งทะเลจากกรุงเทพฯ ถึงตราด (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2553)

ในพ.ศ. 2446 ทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอบางพระไปอยู่ที่ตำบลศรีราชาเพราะชุมชนที่ตำบล ศรีราชาขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากกิจการป่าไม้ และอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ ของบริษัทป่าไม้กระยาเลย ศรีราชาของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ถึงแม้ว่าจะย้ายที่ว่าการอำเภอบางพระไปอยู่ที่ตำบลศรีราชาแล้ว แต่ชื่ออำเภอยังคงใช้อำเภอบางพระอยู่เช่นเดิมจนถึงปี พ.ศ. 2459 จึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอศรีราชา

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2459 กระทรวงมหาดไทยได้เปลี่ยนคำเรียกชื่อหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคจาก "เมือง" เป็น "จังหวัด" และเปลี่ยนตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่ออำเภอตามชื่อตำบลที่เป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอนั้น ๆ แล้วจัดทำบัญชีรายชื่ออำเภอในแต่ละจังหวัดขึ้นทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบมาว่า นามอำเภอบางแห่งเป็นนามเมืองหรือสถานที่ที่มีตำนาน ควรคงไว้ตามเดิม นอกจากนั้นให้เปลี่ยนไปตามที่เสนอมาในบัญชีด้วยเหตุนี้ เมืองชลบุรีจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดชลบุรี ผู้ว่าราชการเมืองชลบุรีเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี และชื่ออำเภอบางพระ ก็เปลี่ยนเป็นอำเภอศรีราชาในครั้งนั้น กลายเป็นตำบลบางพระ เป็นส่วนหนึ่งของอำเภอศรีราชา (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

ปัจจุบันบางพระแบ่งการปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็น 2 รูปแบบ คือ เทศบาลตำบลบางพระและองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ทำประมงและเกษตรกรรม นับถือศาสนาพุทธ มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ คือ ชายทะเลบางพระเป็นที่พักผ่อนชมบรรยากาศ รับประทานอาหารทะเล อ่างเก็บน้ำบางพระเป็นแหล่งสันทนาการ กิจกรรมออกกำลังกาย

เพื่อสุขภาพ และมีวัดสำคัญเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น วัดบางพระรวิหาร วัดเขาบางพระ วัดวิเวการาม ในบริบทการท่องเที่ยวบางพระยังเป็นที่รู้จักในฐานะชุมชนที่มีประเพณีแห่พญายม ที่จัดขึ้นทุกวันที่ 17-18 เมษายน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์-วันไหล องค์พญายมไม่เพียงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวตำบลบางพระให้ความเคารพศรัทธา แต่ยังเป็นสัญลักษณ์แทนตำบลบางพระ ซึ่งได้นำเสนอประเพณีและความเชื่อนี้ในเทศกาลต่าง ๆ ภายในจังหวัดชลบุรีตลอดหลายปีที่ผ่านมา

ที่มาของชื่อบางพระ

บางพระ บางพระเป็นเมืองเก่าและมีความสำคัญมาแต่อดีต ในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏชื่อบางพระ ในชื่อ "บางพระเรือ" เป็นชุมชนเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกร่วมกับชื่อเมืองบางทราย บางปลาสร้อย และบางละมุง เหตุที่เรียกว่าบางพระนั้น สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า “บังพระ” จากเหตุที่คนขับเกวียนคนหนึ่งได้บังเอิญขับเกวียนทับก้อนหินคล้ายพระพุทธรูปที่ถูกบังไว้ระหว่างเดินทางจากวัดบางพระไปบ่อน้ำร้อน (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554) บางสำนวนเล่าว่า ที่มาของชื่อเมืองบางพระมาจากเหตุการณ์ในอดีตที่ชุมชนบ้านบางพระมีพระธุดงค์มาปักกลดทำวิปัสสนากัมฐานหลังสิ้นฤดูกาลออกพรรษาจำนวนมาก นับได้ร้อย ๆ องค์ ชาวบ้านที่ชักชวนกันมาถวายภัตตาหารพระธุดงค์เหล่านี้เรียกกันติดปากว่า บ้านพระ แล้วเพี้ยนเป็น “บางพระ” ในเวลาต่อมา (สมพงษ์ สมวงษ์ , 2537)

พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญ พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญนี้ ผู้วิจัยได้เสนอความเป็นมาโดยสังเขปของสถานที่สำคัญในเขตเทศบาลตำบลบางพระ ได้แก่ อู่ต่อเรือ ห้วยสุครีพ หาดบางพระ อ่างเก็บน้ำบางพระ เขาเขียว

อู่ต่อเรือ การประมงเรือประมงในอดีต ใช้เรือแจว 3 แจว หาปลาใกล้บริเวณชายฝั่ง และแถบหน้าเกาะสีชัง ใช้จุดไต้ให้ปลาเข้ามาหาแสงสว่าง แล้วช้อนปลาเข้าเรือ ใช้อวนล้อม อ้วนยาว แห และลอบ (เสริม เจือสวรรณ สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2552) ปัจจุบัน มีการทำประมงพื้นบ้านอยู่ที่ชุมชนชายทะเลบ้านตลาดล่างหรือท้ายบ้าน หมู่ที่ 1 การต่อเรือประมง อู่ต่อเรือที่มีคุณภาพเป็นที่รู้จักของชาวประมงทั้งในและนอกชุมชน คือ อู่ต่อเรือของนายเสริม เจือสุวรรณ ซึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านตลาดล่าง หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี การทำงานของดูนี้มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีคนงานจำนวนไม่มาก แต่มีความชำนาญ อู่ต่อเรือแห่งนี้เป็นอู่ต่อเรือประมงขนาดเล็กที่ยังเหลืออยู่เพียงอู่เดียวของจังหวัดชลบุรี (หนังสือพิมพ์ลานมะพร้าว, 29 สิงหาคม 2550) และการทำน้ำมันยางของสำหรับชุมชนห่างขายทะเลขึ้นไปทางบำเขา เช่น บ้านห้วยกรจะมีการทำน้ำมันยางเพื่อจำหน่าย และได้เพื่อให้แสงสว่างและเป็นเชื้อเพลิง (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554)

อ่างเก็บน้ำบางพระ เนื่องจากบริเวณนี้เป็นทำเลที่พักผ่อนหย่อนใจอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร มีประชาชนเข้าไปจับจองทำไร่มีการอุตสาหกรรมจากพืชไร่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ น้ำจึงมีความสำคัญมาก กรมชลประทานจึงได้รับมอบหมายให้จัดหาแหล่งน้ำสำหรับใช้ในอำเภอเมืองชลบุรีและอำเภอศรีราชา ซึ่งมีประชาชนหนาแน่น จึงได้สร้างอ่างเก็บน้ำบางพระขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2406 ที่ตั้งอ่างเก็บน้ำบางพระ จากแยกจากถนนสุขุมวิทที่ตลาดบางพระ ที่กม.113 เข้าไปทางทิศตะวันออกประมาณ 2.3 กม. การใช้น้ำระยะแรกต่อปี ได้ส่งน้ำช่วยการเพาะปลูกประมาณ 10 ล้าน อ่างเก็บน้ำบางพระระยะแรก ได้สร้างทำนบดินปิดกั้นห้วยใหญ่ ระหว่างเขาไพลทางทิศเหนือและเขาชากขมิ้นทางทิศใต้ ความยาว 1400 เมตร ทำให้เกิดอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่แห่งแรกของภาคตะวันออก มีพื้นที่รับน้ำ 130 ตารางกิโลเมตร สามารถเก็บกักน้ำได้ 22 ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนที่ลึกที่สุด 14 เมตร สร้างถนนรอบอ่างพร้อมสะพานข้ามห้วย ยาวประมาณ 12 กม. สร้างอาคารบ่อน้ำร้อน โดยต่อท่อขนาด 10 ซม. จากบ่อน้ำร้อนทั้ง 3 บ่อ มาเก็บไว้ทางด้านท้ายของตัวเขื่อน ห่างจากบ่อเดิม 250 เมตร ตรงบ่อน้ำร้อนเดิม ได้สร้างหอตรวจการไว้ด้วย อ่างเก็บน้ำบางพระระยะที่ 2 เนื่องจากความเจริญด้านอุตสาหกรรมและความหนาแน่นของประชากรมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการน้ำมากขึ้น จึงต้องขยายอ่างให้เก็บกักน้ำมากขึ้น โดยมีการก่อสร้างระหว่าง พ.ศ. 2514 - 2518 โดยสร้างคันดินใหม่ให้กว้างจากเดิมเพิ่มความจุจาก 22 ล้าน ลบ.ม. เป็น 110 ล้าน ลบม. การใช้น้ำในปัจจุบันต่อปี ส่งให้การประปาชลบุรี 25 ล้าน ลบ.ม. โรงไฟฟ้าบางปะกง 5 ล้าน ลบ.ม. บริษัทไทยออยล์จำกัด 3 ล้านลบ.ม. พื้นที่ทำการเกษตรท้ายอ่างเก็บน้ำ ประมาณ 6 พันไร่ 2 ล้าน ลบ.ม. (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2553)

2.2.3 บริบทด้านการคมนาคมและบริการพื้นฐาน

การคมนาคม/ขนส่ง มีถนนสายหลักที่เชื่อมต่อกับอำเภอใกล้เคียง ดังนี้

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 สายสุขุมวิท - บางนา - ตราด เป็นถนนเลียบชายฝั่งทะเลเชื่อมระหว่างกรุงเทพฯ - ชลบุรี - ศรีราชา – ตราด ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ ตามข้อมูลชองกองช่างได้สรุปประเภทของถนน ทางเท้า ท่อระบายน้ำ ไว้ดังนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 20 มกราคม 2566) การคมนาคมและการจราจร ถนนทั้งหมด จำนวน 84 สาย ถนนสายหลัก จำนวน 7 สายถนนสายรอง จำนวน 77 สาย ประเภทของถนน ถนนคอนกรีต จำนวน 82 สาย ความยาวประมาณ 37.33 กิโลเมตร (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2533)

การรถไฟ ทางรถไฟสายชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือ ทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา–สัตหีบ เป็นเส้นทางเดินรถไฟทางไกลระหว่างจังหวัดของการรถไฟแห่งประเทศไทย ประกอบด้วยสองช่วงหลักคือ ชุมทางฉะเชิงเทรา-ชุมทางแก่งคอย และชุมทางฉะเชิงเทรา-ท่าเรือแหลมฉบัง-ท่าเรือพาณิชย์สัตหีบ-ท่าเรือมาบตาพุด โดยมีช่วงชุมทางฉะเชิงเทรา-ชุมทางคลองสิบเก้า ซ้อนทับกับทางรถไฟสายตะวันออก เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2512 รัฐบาลได้ออกพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินในจังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดชลบุรี เพื่อก่อสร้างทางรถไฟระหว่างสถานีฉะเชิงเทรา - สัตหีบ ในปีพ.ศ. 2514 - พ.ศ. 2520 การรถไฟแห่งประเทศไทยได้ทำการสำรวจ วางแนวเขต และเวนคืนที่ดินในบริเวณแนวที่จะก่อสร้าง และได้เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2524 จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2528 ต่อมาวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2538 ได้มีพิธีเปิดทางรถไฟสายชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างเป็นทางการ หลังทางรถไฟช่วงชุมทางคลองสิบเก้า-ชุมทางแก่งคอย สร้างแล้วเสร็จ โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธานในพิธีเปิด ที่สถานีรถไฟญาณสังวราราม

เส้นทางที่ผ่าน จังหวัดฉะเชิงเทรา - เมืองฉะเชิงเทรา / บ้านโพธิ์

จังหวัดชลบุรี - พานทอง / เมืองชลบุรี / ศรีราชา / บางละมุง / สัตหีบ

จังหวัดระยอง - บ้านฉาง / เมืองระยอง

เทศบาลตำบลบางพระยังมีความพร้อมในด้านบริการพื้นฐานด้านไฟฟ้า ประปา ไปรษณีย์และโทรศัพท์ มีเครือข่ายสามารถให้บริการครอบคลุมทุกพื้นที่ (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2533)

2.2.4 บริบทด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี

ในเขตเทศบาลตำบลบางพระมีศาสนสถาน คือ วัด ศาลเจ้า ดังนี้ วัดในเขตเทศบาลตำบลบางพระมี 3 วัด

1) วัดบางพระวรวิหาร เดิมชื่อวัดสว่างอารมณ์ สร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน อาจจะเป็นสมัยอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (2512,หน้า185,459)ได้กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปประพาสหัวเมืองฝ่ายตะวันออก แล้วไปประทับที่บางพระเมืองบางละมุง (พ.ศ. 2400) ในคราวนั้นพระครูวรกัณฑราจารย์ ถวายพระพรว่า ที่วัดนั้นพระอุโบสถชำรุด เครื่องบนผุไป ไม่มีผู้ใดบูรณปฏิสังขรณ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี จ่ายเงินภาษีเข้าสถาปนาให้งามดีขึ้นและคาดว่าจะได้เปลี่ยนชื่อวัดและให้เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีในครั้งนั้นด้วย เมื่อ พ.ศ. 2510 มีการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ตามแบบของกรมศิลปากร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จมายกช่อฟ้า และทรงปลูก

ต้นจันทน์และต้นพิกุล ซึ่งยังคงอยู่มาจนบัดนี้ สิ่งก่อสร้างในวัดที่สำคัญ คือ พระอุโบสถและเจดีย์ พระจอมเกล้า ศาลาการเปรียญ วิหารหลวงปู่สิ่ง หลวงปู่กัง หลวงปู่บู๊ หอสวดมนต์ซึ่งเคยเป็นกุฏิหลวงปู่ฉิ่งหลังคาและเชิงชายสวยงามเป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดบางพระ วรวิหารหรือวัดสว่างอารมณ์ยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวบางพระเสมอมา

2) วัดวิเวการาม หรือวัดนอก สร้างตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐาน แต่เป็นวัดร้างมานาน ชาวบ้านใช้เป็นที่ฝังศพ เมื่อ พ.ศ.2479 สามเณรประมัย กพเนตร ได้มาบูรณะขึ้นเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม มีเจดีย์บรรจุพระสารีริกธาตุอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ

3) วัดเขาบางพระ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2449 อยู่ด้านหลังมณฑปพระพุทธบาท นางเมี้ยนได้ถวายที่ดินให้สร้างวัด เจ้าอาวาสองค์แรกคือ พระสมุห์บุญยิ่ง องค์ปัจจุบันคือพระครูวรธรรมสุนทร มีสิ่งก่อสร้างสำคัญ คือรูปเจ้าแม่กวนอิมขนาดใหญ่

วัดในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ มี 7 วัด คือ วัดปาลิไลยวัน วัดเขาไม้แดง วัดตโปทาราม วัดห้วยกรุ วัดพรหมาวาส วัดเขาพุวนาราม (เนตรดี) วัดหนองข่า (จุลบรรพต)

สำนักสงฆ์ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ มี 3 แห่ง คือ
สำนักสงฆ์เขาเขียวโฆษิตาราม สำนักสงฆ์โสธรธรรมนิมิต สำนักสงฆ์ไทรงาม

ศาลเจ้าในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ มี 4 แห่ง คือ

1) ศาลเจ้าเกียวกัวแปะกง อยู่หมู่ 5 สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2533
2) ศาลเจ้าได้ยเชี่ยฮุดโจ้ว อยู่ที่หมู่ 11 สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2500
3) ศาลเจ้าพ่อดำ อยู่ที่หมู่ 11 สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2529
4) ศาลเจ้าพ่อกวนอู อยู่ที่ หมู่ 12 สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2500

ศาลเจ้าในเขตเทศบาลตำบลบางพระ มี 3 แห่ง คือ

1) ศาลเจ้าเจียวกัวแปะกง อยู่ที่หมู่ 1 ริมคลองสุครีพ
2) ศาลหลักเมือง อยู่ที่หมู่ 3 คาคว่าเป็นที่ตั้งคุกสมัยก่อน
3) ศาลเจ้าเก่งเยี่ยงไห้โป้ยเซียนโจ้วซือ อยู่ที่หมู่ 2 ถนนเทศบาล 3

(เทศบาลบางพระ, 2533)

วัฒนธรรมประเพณี

ประเพณีกองข้าวของชาวบางพระ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานมาก หลายรุ่นอายุคน จัดขึ้นในเทศกาลงานประเพณีสงกรานต์ โดยก่อนถึงงานสงกรานต์ในตอนเย็น-กลางคืน ชาวบ้าน

จะช่วยกันขนทรายเข้าวัดเพื่อร่วมกันก่อพระเจดีย์ทรายแข่งกันในวันมหาสงกรานต์ และทำบุญฉลองพระเจดีย์ทรายที่ก่อขึ้น หลังจากนั้นการทำบุญ พระจากวัดบางพระจะออกไปทำบุญเช้าตามจุดต่างๆ เช่น ที่ชายทะเล บ่อทำบุญ หัวโขด กลางบ้าน ตลาดใหม่ และการทำบุญนอกวัด วันสุดท้ายของงานสงกรานต์จะจัดที่ชายหาดปากคลองสุครีพ (คลองบางพระ) ที่มีชายหาดกว้างและสะอาด โดยภาคเช้าจะจัดทำบุญถวายภัตตาหารเช้าพระ ส่วนในภาคเย็นจะจัดงานกองข้าว ของชาวสองฝั่งคลอง (คือฝั่งคลองทิศเหนือและทิศใต้) วัตถุประสงค์ของการจัดงานกองข้าว 1. เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีระหว่างประชาชนสองฝั่งคลองเพราะแต่ก่อนประชาชน 2 ฝั่งคลองมีจำนวนใกล้เคียงกันแต่ประกอบอาชีพหลากหลายแตกต่างกัน มักมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เสมอ การจัดงานกองข้าวขึ้นทำให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าทุกเพศทุกวัย มีโอกาสพบกัน มาทานอาหารร่วมกันโดยทุกครอบครัวนำอาหารมาแล้วแลกเปลี่ยนอาหารกันทาน มีการทักทาย หยอกล้อกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน 2. เพื่อเซ่นสังเวยสัมพเวสี (ผีป่า ผีเร่ร่อน ผีไม่มีญาติ ผีพราย) สภาพพื้นที่ของบางพระ มีทั้งทะเลและป่าเขา แต่ละปีชาวประมงที่ออกหาปลาหรือชาวเกาะสีชังที่นำเรือมาบรรทุกน้ำที่บางพระ (น้ำจากบ่อทำบุญ ซึ่งอยู่ติดกับร้านอาหารติดดินในปัจจุบัน) เจอคลื่นลมในทะเลจนเรือจมเสียชีวิตหรือคนที่ข้ามลำคลอง จมน้ำตายเป็นประจำ และที่ร้ายแรงเมื่อคนเข้าป่าล่าสัตว์หาของป่า หรือตัดไม้เพื่อเข้าโรงเลื่อยได้ติดเชื้อไข้ป่า (มาลาเรีย) ทำให้เชื้อมาลาเรียแพร่เข้ามาในชุมชนบางพระส่งผลให้ผู้คนเป็นไข้ล้มตายกันมาก (เพราะสมัยก่อนไม่มีโรงพยาบาลมีแต่หมอพื้นบ้านและมีความเชื่อเรื่องผีสาง) การเซ่นสังเวยสัมพเวสีก็เพื่อให้สัมพเวสีละเว้นทำร้ายผู้คนทำให้คนปลอดโรค ปลอดภัย 3. เพื่ออนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ในงานตอนเย็นจะมีการอุ้มสาวลงน้ำ (เกาะสีชังนำเอาไปใช้แล้วเป็นประเพณี) การแข่งชักกะเย่อ ของคน 2 ฝั่งคลอง การเล่นตี่จับ มอญซ่อนผ้า ลูกช่างรำ และกลางคืนจะเล่นเข้าผีแม่ศรี ฯลฯ สนุกสนานสำหรับคน 2 ฝั่งคลอง (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, 2559)

ประเพณีแห่พญายม ประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวบางพระ จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีการประกอบพิธีกันในช่วงวันสงกรานต์คือวันที่ 17- 18 เมษายน เป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ตำบลบางพระในสมัยนั้นเป็นนชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำ ไร่นา และประมงต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตาย จำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ จนวันหนึ่งมีชาวบ้านฝันว่ามีวิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ต้องปั้น องค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางลานบ้านเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดมาหลายชั่วอายุ

คนว่าการแห่พญายมมีการทำกันมาตั้งแต่ราว พ.ศ. 2442 ระยะแรก ๆ มีการปั้นองค์พญายมที่บ้านกำนันเป๊ะ นางหลา บัวเขียว วิธีการปั้นองค์พญายมก็ใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ๆ ในท้องถิ่น เช่น ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นโครงขึ้นรูปด้วย ฟางข้าว กระดาษฤงปูนซีเมนต์ทำเป็นเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ แล้วแต่งแต้มด้วยดินหม้อ ดินสอพอง ผิวกายใช้ลูกเสมามาคั้นเอาน้ำซึ่งมีสีแดง ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุกทำให้หน้าตา องค์พญายมดูน่าเกรงขาม มือขวาถือบ่วงบาศ มือข้ายถือไม้เท้ายมทัณฑ์ ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยงสำหรับหามองค์พญายมเวลาแห่นำท่านไปลอยลงทะเล (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

2.2.5 บริบทด้านสังคม บริบทด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

ในบริบทด้านสังคมในที่นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ประชากร การเมืองการปกครอง การศึกษากีฬาและนันทนาการ และสาธารณสุข ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ ตามลำดับดังนี้ ประชากร ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนประชากร (ข้อมูลเปรียบเทียบย้อนหลัง 3-5 ปี และการคาดการณ์ในอนาคต)จำนวนประชากร เทศบาลตำบลบางพระ มิประชากรทั้งสิ้น 13 435 คน เพศชาย 6,422 คน เพศหญิง 7,010 คน จำนวนครัวเรือน 8,138 ครัวเรือน (ข้อมูลจากงานทะเบียน สำนักงานปลัดเทศบาล ข้อมูล ณ วันที่ 4 มกราคม 2566)

การเมืองการปกครอง เทศบาลตำบลบางพระ มีจำนวนหมู่บ้านในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ดังนี้
หมู่ 1 ท้ายบ้าน (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระเต็มพื้นที่)
หมู่ 2 ตลาดใหม่ (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระบางส่วนบางส่วนเป็นพื้นที่ของ อบต.บางพระ)
หมู่ 3 บางพระ (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระเต็มพื้นที่)
หมู่ 4 เอสอาร์ (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระบางส่วนบางส่วนเป็นพื้นที่ของ อบตบางพระ)
หมู่ 6 ทุ่งนาพรุ (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระบางส่วนบางส่วนเป็นพื้นที่ของ อบต.บางพระ)
หมู่ 9 ไร่ดินแดง (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระบางส่วนบางส่วนเป็นพื้นที่ของ อบต.บางพระ)
หมู่ 10 หินเพิง (พื้นที่เป็นเขตเทศบาลตำบลบางพระบางส่วนบางส่วนเป็นพื้นที่ของ อบต. บางพระ)

การศึกษา

เทศบาลตำบลบางพระ นับเป็นพื้นที่ที่มีสถานศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา นับเป็นพื้นที่ที่มีสถาบันการศึกษาเพื่อตอบสนองด้านการศึกษาทุกระดับ ตลอดจนมีสถานที่ด้านกีฬาและนันทนาการหลายแห่งจึงนับเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และพัฒนาเยาวชนที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคตะวันออก

สถานศึกษา แยกตามสังกัด ดังนี้

1) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก เปิดสอนตั้งแต่ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี-โท-เอก รวมทั้งสิ้น 6 คณะ

2) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 สำนักงานคณะกรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งสิ้น 13 แห่ง 1) โรงเรียนอนุบาลบ้านบางพระ (ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) 2) โรงเรียนวัดตโปธาราม 3) โรงเรียนอนุบาลประเสริฐสุข 4) โรงเรียนบ้านห้วยกรุ 5) โรงเรียนบ้านห้วยกุ่ม(ประสานราษฎร์วิทยา) 6) โรงเรียนบ้านทางตรง 7) โรงเรียนวัดเขาฉลาก 8) โรงเรียนระพีวิทยา 9) โรงเรียนอนุบาลบางพระ 10) โรงเรียนบรรณพันธ์ศึกษา 11) โรงเรียนรัตนชัยศึกษา 12) โรงเรียนสุขธรรมนิยมวิทยา

3) สังกัดโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน 1 แห่ง วิทยาลัยเทคโนโลยีเมืองชลบริหารธุรกิจ เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

4) สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลบางพระ

นอกจากสถานศึกษาแล้ว พื้นที่เทศบาลตำบลบางพระ ยังเป็นที่ตั้งของห้องสมุดที่สำคัญ คือ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออกทำให้ส่งเสริมการเป็นพื้นที่แห่งการศึกษา และยังมีห้องสมุดของสถาบันการศึกษา วัด โรงเรียน และชุมชน เช่น ห้องสมุดชุมชนบ้านหนองข่า

บริบทด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมประกอบกิจการ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพาณิชยกรรม อาชีพประมง ธุรกิจส่วนตัว รับจ้าง และเกษตรกรรม สภาพเศรษฐกิจของชุมชนค่อนข้างดี ชุมชน เทศบาลตำบลบางพระ เป็นชุมชนที่มีความเจริญมาช้านาน ชุมชนดั้งเดิมมีความเป็นอยู่แออัดเกาะตัวกันอยู่บริเวณริมฝั่งทะเล เมื่อมีการขยายตัวของชุมชนจึงขยายตัวไปตามแนวถนนสุขุมวิททั้งสองฝั่งถนน แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป คือ

1) อ่างเก็บน้ำบางพระ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เหมาะแก่การทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การวิ่งออกกำลังกาย ปั่นจักรยาน นั่งเล่น รับลมเย็น มีการจัดทำจุดชมวิวเป็นลานระเบียงสุดอลังการ

ยื่นไปเหนือน้ำอ่างเก็บน้ำ สามารถชมทัศนียภาพของอ่างเก็บน้ำได้อย่างสวยงาม เป็นอีกหนึ่งแลนด์มาร์คที่ควรแก่การมาถ่ายรูปเช็คอิน นอกจากมาพักผ่อนหย่อนใจแล้วยังได้รูปสวยกลับไปอีกด้วย

2) สวนสาธารณะชายทะเลบางพระ สวนสาธารณะขนาดใหญ่ที่ติดทะเล เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เหมาะสำหรับทุกเพศทุกวัย เพราะมีทั้งลานกว้าง ลานวิ่ง เครื่องออกกำลังกาย และเครื่องเล่นสำหรับเด็ก นอกจากนี้ยังเป็นที่ประดิษฐานของรูปเคารพองค์พญายมที่ผู้คนนิยมมากราบไหว้ขอพร องค์มีขนาดใหญ่ประดิษฐานหันพระพักตร์ไปทางทะเล น่าเกรงขาม ให้ผู้มากราบไหว้ตระหนักถึงการทำความดีในยามที่ยังมีชีวิตอยู่บนโลก สามารถขอพรในเรื่องสุขภาพ ปล่อยเคราะห์และทุกข์โศก เป็นมงคลกับชีวิตได้อีกด้วย

3) ตลาดน้ำห้วยสุคริพ ได้พัฒนาจากคลองห้วยสุคริพที่เป็นคลองเก่า คลองเล็ก ๆ ประชาชนได้สร้างบ้านริมคลอง สามารถเดินข้ามคลองได้ ต่อมาเมื่อปี 2538 บางพระเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ บ้านเรือนได้รับความเสียหาย จึงมีการสร้างบ้านใหม่ ปรับภูมิทัศน์ ความเจริญเติบโตก็หลั่งไหลเข้ามา บางพระก็มีการพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ จวบจนกระทั่ง นายกสมเจตน์ เกตุวัตถา นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ มีแนวคิดว่าจะพัฒนาคลองห้วยสุคริพให้เป็นแหล่งสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้ประชาชนชาวบางพระ โดยจะพัฒนาให้เป็นตลาดน้ำห้วยสุคริพ จึงได้เริ่มพัฒนาคลองห้วยสุคริพเรื่อยมา มีจุดขายด้านวิถีชีวิตชุมชนเพื่อยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ใน ตำบลบางพระ ที่จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่

4) สวนสัตว์เขาเขียว ในปี พ.ศ. 2512 คณะกรรมการองค์การสวนสัตว์ได้พิจารณาเห็นว่าสวนสัตว์ดุสิตมีพื้นที่น้อยแต่ปริมาณสัตว์มากเกินสมควรทำให้สัตว์อยู่กันอย่างหนาแน่น แออัด ในสิ่งแวดล้อมที่ผิดไปจากธรรมชาติ จึงเป็นผลให้การขยายพันธุ์ของสัตว์ป่าเป็นไปอย่างเชื่องช้า สัตว์ป่าที่หายากบางชนิดไม่มีการขยายพันธุ์เลย จึงมีมติรับหลักการใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาเขียวและเขาชมพู่ จังหวัดชลบุรี เพื่อดำเนินการสร้างสวนสัตว์เปิดเขาเขียวโดยทางองค์การ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการสำรวจร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และได้รับอนุญาตให้ดำเนินการในปี พ.ศ.2516 และในปี พ.ศ. 2517 องค์การสวนสัตว์ได้เริ่มดำเนินการปรับปรุงสถานที่ฟื้นฟูสภาพป่าก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ของสวนสัตว์เปิดเขาเขียวและได้ระบายสัตว์จากสวนสัตว์ดุสิตมาปล่อยเลี้ยงให้อยู่ในสภาพที่ใกล้เคียงธรรมชาติ จำนวน 10 ตัว คือ เก้ง กวางดาว เนื้อทราย กวางป่า และได้เริ่มเปิดให้ประชาชนเข้าชมเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2521 องค์การสวนสัตว์ได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้ขยายเนื้อที่ดำเนินการของสวนสัตว์เพิ่มขึ้นอีก จวบจนกระทั่งปัจจุบัน สวนสัตว์เปิดเขาเขียวมีเนื้อที่กว่า 5,000 ไร่ มีสัตว์

ต่าง ๆ ให้ชมมากกว่า 300 ชนิด ที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่กว้างขวางซึ่งจัดสภาพธรรมชาติให้เหมาะสมแก่อุปนิสัยของสัตว์และให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมได้อย่างใกล้ชิด (เทศบาลบางพระ, 2553)

2.2.6 บริบทด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำขวัญประจำเทศบาลตำบลบางพระ

" อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายม ชมพระพุทธบาทร้อยปี"

คำขวัญประจำตำบลบางพระนั้น เป็นการนำอัตลักษณ์ของท้องถิ่น คติความเชื่อ ประเพณี และสิ่งสำคัญของชุมนุม นำมาเรียงร้อยด้วยถ้อยคำและการสัมผัส ให้เกิดเป็นคำขวัญเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้จดจำ และภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง ประกอบด้วยดังนี้

1) อาหารทะเลรสล้ำ คือ ตำบลบางพระมีพื้นที่ดินชายทะเล ทางทิศตะวันตก เชื่อมต่อจากชายทะเลของตำบลแสนสุขและไปยังชายทะเลอำเภอศรีราชา และด้วยช่วงเว้าโค้งของพื้นที่ชายฝั่งของทะเลบางพระ และมาจุดเชื่อมต่อระหว่างคลองสุครีพที่เป็นน้ำจืด ไหลลงสู่ทะเล จึงทำให้เป็นแหล่งประมงที่ขึ้นชื่อ โดยเฉพาะ ปูม้า ถือเป็นอาหารทะเลขึ้นชื่อของตำบลบางพระ มีในสมัยก่อนมีการแข่งขันเกะปูม้า ในเทศกาลสงกรานต์ในงานประเพณีแห่พญายมด้วย

2) แหล่งธรรมลือเลื่อง คือ ในตำบางพระ มีวัดวาอารามที่เก่าแก่และเป็นที่นับถือของประชาชนโดยทั่วไปเช่น วัดบางพระวรวิหาร ซึ่งเป็นวัดที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากซุ้มประตูวัด สลักลายราชลัญจกร ของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดเขาบางพระ ที่ประดิษฐานพระพุทธบาทบางพระ ที่ตั้งเด่นสง่าอยู่บนเขามีพระมณฑปสวยงาม

3) เมืองสามพระดี คือ ตำบลบางพระ มีเกจิชื่อดังที่มีชื่อเสียงของจังหวัดชลบุรี คือ หลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่บุ๊ และหลวงปู่กัง ซึ่งหลวงปู่ทั้ง 3 ที่ชาวบ้านต่างเคารพนับถือ และได้สร้างรูปเคารพของหลวงปู่ทั้ง 3 ประดิษฐานอยู่ที่วัดเขาบางพระ และในเทศกาลสงกรานต์ในประเพณีแห่พญายม จะนำรูปเคารพของหลวงปู่ มาอัญเชิญร่วมแห่ในขบวนเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำพระ เพื่อความเป็นสิริมงคล

4) ประเพณีแห่พญายม คือ เป็นประเพณีเก่าแก่ของตำบลบางพระ มีการสร้างหุ่นพญายมและแห่ไปลอยทะเลในเวลาโพล้เพล้ โดยมีความเชื่อถือว่าพญายมจะนำโรคภัยไข้เจ็บและเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ไปด้วย จากการปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลานานหลายหน่วยงานเริ่มเห็นความสำคัญของการแห่พญายมและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเทศบาลตำบลบางพระเห็นความสำคัญของประเพณีแห่พญายมนี้ เนื่องจากเห็นว่าประเพณีแห่พญายมเป็นเอกลักษณ์ของชาวบางพระมีจุดเด่นที่เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดการรวมพลังและรวมจิตใจของชุมชนอย่างแท้จริง เช่นเดียวกัน

กับประเพณีกองข้าวของศรีราชา เป็นเสมือนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้น ในวันไหลสุดท้ายของตรุษสงกรานต์ (ซึ่งถือเป็นวันปีใหม่ของไทย) ชาวบ้านจะพากันแห่พญายม ที่ทำง่าย ๆ จากโครงไม้ไผ่ฟางข้าว และกระดาษแต่งแต้มด้วยดินสอพองหรือดินหม้อให้แลดูเป็นองค์ ปัจจุบันมีวิธีการประณีต ทำรูปพญายมอย่างงดงาม นำไปปล่อยในทะเลลึกเป็นอันเสร็จพิธี (ชัยยศ ปานเพชร, 2556)

5) ชมพระพุทธบาทร้อยปี คือ รอยพระพุทธบาทจำลองของพระพุทธเจ้า ประดิษฐานอยู่ที่วัดเขาบางพระ สร้างขึ้นในสมัยไม่ปรากฏ มีหลักฐานการบูรณะครั้งหนึ่งเมื่อพ.ศ. 2444 โดยจีนกิมหลง ตามที่มีบันทึกในแผ่นศิลาในมณฑป มีการบูรณพครั้งสุดท้าย เมื่อ พ.ศ.2501 กรมศิลปากร โบราณสถานแห่งเดียวของอำเภอศรีราชา อยู่ในความดูแลของวัดบางพระวรวิหาร มีงานฉลองและปิดทอง ในระหว่างวันขึ้น15 ค่ำเดือน 2 มีมหรสพสมโภช 9 วัน (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

การแพทย์แผนไทย ภูมิปัญญาต้านการรักษาโรค เนื่องจากบริเวณที่เป็นที่ตั้งของตำบลบางพระในอดีตเป็นป่าเขา ผู้คนต้องเข้าป่าเพื่อหาของปรอหรือจับสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ ประกอบกับการสาธารณสุขยังไม่เจริญ ทำให้มีโรคก็ยไข้เจ็บที่เป็นอันตรายถึงชีวิต โรคที่พบมาก คือ ไข้มาลาเรีย ป่วง และท้องเสีย การป่วยไข้ต่าง ๆ นี้ แต่เดิมกินยาหม้อ (ยาต้ม) ซึ่งเป็นสมุนไพร ประกอบกับการพ่นน้ำมนต์ (ทองตำ รักจิต สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2550) ต่อมาเมื่อมีโรงพยาบาลสมเด็จณ ศรีราชา ผู้ป่วยจึงเดินทางไปโรงพยาบาล โดยโรงพยาบาจะจ่ายยาควินินให้แก่ผู้ป่วยโรคมาลาเรีย

หัตถกรรม หัตถกรรมที่เป็นที่รู้จักกว้างขวาง คือ การทำหนังสติ๊ก เนื่องจากในตำบลบางพระมีการเล่นหนังสติ๊กมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย สมัยถ่อนถือว่าหนังสติ๊กเป็นของเล่น บางครั้งก็ใช้เป็นอาวุธประจำตัว สำหรับดินที่ใช้ทำลูกกระสุนในอดีตใช้ดินเหนียวในบริเวณสะพาน เป้า คือ สะพานที่ทหารเรือใช้ฝึกยิงเป้า และดินโคกบริเวณใกล้ไปทางตำบลเหมือง อำเภอเมือง ในปี 2556 ที่หมู่ที่ 2 มีคนที่เล่นยิงหนังสติ๊กประมาณ 5 - 6 คน ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มฝึกซ้อม และยิงประลองความแม่นยำกันอยู่เป็นประจำ เพื่อเข้าแข่งขันในงานต่าง ๆ จากนั้นมีการพัฒนารูปร่างง่ามหนังสติ๊กให้ประณีตและสวยงามหลายรูปแบบ โดยใช้ไม้พะยุงซึ่งเป็นไม้มงคล ในปี 2557 มีการจัดตั้งชมรมหนังสติ๊กบางพระในปีเดียวกันนี้ได้จดทะเบียนเป็นงามหนังสติ๊กเป็นสินค้าโอทอปคัดสรรระดับประเทศ (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554)

อาหาร การประกอบอาหาร อาหารประจำถิ่นบางพระ คือ **จันลอน หรือแจงลอน** หรือแจงร้อน (ผมศักดิ์ เจริญกูล, สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ 2550)ถือว่าเป็นอาหารคาวพื้นบ้านของบางพระ แจงลอนมีเครื่องปรุงเช่นเดียวกับห่อหมก แต่ใส่มะพร้าวขูดทั้งกากที่ยังไม่คั่นกะ และไม่ใส่ผัก จึงมีแต่น้ำพริก ผสมกับเนื้อปลา และมะพร้าวขูด นำมาปั่นเป็นก้อนกลม ๆ เสียบไม้ย่าง **แกงส้มปลาเขียว** หรือปลาเรียวเขียว มีวิธีการปรุงเหมือนแกงส้มทั่วไป ต่างกันที่ไม่น้ำเนื้อปลาต้มสุกมาโขลกกับเครื่องแกง แกงส้มไข่ปลาเรียวเขียวจะมีวิธีปรุงพิเศษ คือ ต้องนำไข่ปลาเรียวเขียวไปลวกหรือนึ่งให้สุกก่อนแล้วจึงนำใส่ลงในน้ำแกง มิฉะนั้นจะทำให้เหม็นคาว **ต้มชะมวง** ใช้ใบชะมวงอ่อนต้มกับหมูสามชั้น กระดูกหมู หรือปลาโอ หมูที่ใช้ในการต้มใบชะมวงต้องหั่นชิ้นใหญ่ ใช้เวลาเคี่ยวไฟอ่อนจนเปื่อยนุ่ม จะได้ต้มที่มีรสเปรี้ยว ขนมจีนบางพระที่รู้จักกันมานาน คือขนมจีนของแม่แสง หรือ นางแสง อินทรโชติ แต่ก่อนใช้แรงคนทั้งในการโขลก การโรยเส้น และอื่น ๆ ปัจจุบันใช้เครื่องจักรขนาดเล็กเข้าช่วย สิ่งที่คู่กับขนมจีนคือน้ำยา และน้ำพริกที่ใช้ราดบนเส้นขนมจีนเคล็ดลับความอร่อยของน้ำยา คือ เครื่องแกง และปลา ที่ใช้ปลาอินทรีและปลาโชกุนสด ๆ เท่านั้น **ห่อหมก** เป็นอาหารท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่งของบางพระ เนื้อสัตว์ที่ใส่ในห่อหมกมีทั้งปลาและอาหารทะเล นอกจากนี้ยังพลิกแพลงเป็นห่อหมกย่างอีกด้วย **ทอดมัน** ทอดมันที่ใส่เนื้อปลาทะเลสด ๆ เป็นอาหารที่ชาวบางพระทำรับประทานกันมาแต่อดีต

ภูมิปัญญาด้านการกินอยู่ยังประกอบด้วยการแปรรูปอาหาร ชาวบางพระได้ใช้ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษถนอมอาหาร และแปรรูปผลิตผลหลายรูปแบบ กะปี และน้ำปลาเพื่อบริโภค และจำหน่าย กะปิบางพระทำจากเคยหรือกุ้งเคย ซึ่งเป็นสัตว์น้ำเค็ม ลักษณะคล้ายกุ้งแต่ตัวเล็กกว่ามาก การทำกะปีด้วยเคยยังทำให้ได้น้ำเคยมีรสเค็ม ใช้ปรุงรสได้คล้ายน้ำปลา สำหรับน้ำปลา ส่วนมากทำจากปลากะตัก นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปอาหารประเภท ซอสพริก น้ำจิ้มไก่ น้ำพริกเผา อีกด้วย ขณะนี้เทศบาลตำบลบางพระได้จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลหมู่บ้าน เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชาวบางพระ และการจัดหาน้ำดื่ม ในอดีตบริเวณป่าเขาหาน้ำดื่มได้ยาก ที่บ้านห้วยกรุมีการขุดบ่อข้างริมห้วย แล้วหาต้นไม้ใหญ่ที่ผุเป็นโพรง นำมากรบ่อที่ขุดไว้ให้น้ำผ่านลงในบ่อ ใช้เป็นน้ำดื่มน้ำในบ่อยังสามารถบรรจุในกระบอกไม้ไผ่ลำใหญ่ มีปล่องยาว นำติดเกวียนกลับไปด้วย

การเกษตร เนื่องจากอาชีพดั้งเดิมของชาวบางพระคือทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่กล้วย ไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย ประกอบกับยังมีคนน้อย ไม่มีแรงงานรับจ้าง ชาวบ้านจะอาศัยการเอาแรงกันทำงาน แต่ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก เมื่อการเอาแรงกันอย่างในอดีตค่อย ๆ หายไปจนแทบไม่มีเหลืออยู่ในปัจจุบัน วิธีหนึ่งที่จะช่วยให้คนในท้องถิ่นยังคงวัฒนธรรมความมีน้ำใจ ความเป็นมิตร

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ร่วมกัน คือ การจัดตั้งกลุ่มตามท้องที่ ตามความเหมาะสมของทรัพยากร และตามความสนใจ เทศบาลตำบลบางพระจึงได้จัดตั้งกลุ่มชุมชนขึ้นกลุ่มเหล่านี้ร่วมมือและช่วยเหลือกัน ในด้านการประกอบอาชีพ เช่น การทำขนม การแปรรูป อาหารทะเล การประมง และการออมทรัพย์ (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554)

2.2.7 ยุทธศาสตร์การบริหารเทศบาลตำบลบางพระ

นโยบายด้านการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต

1) พัฒนาส่งเสริม สนับสนุนการป้องกันโรคให้ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานแก่ประชาชนเพื่อสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ แข็งแรง และส่งเสริมให้ประชาชนสามารถดูแลตนเองและอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2) พัฒนาส่งเสริมสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ตามอัตภาพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3) พัฒนาและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิต จัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยติดเชื้อโรคเอดส์ และผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

4) พัฒนาส่งเสริมสิทธิพื้นฐานแก่เด็ก เยาวชนและสตรี

นโยบายด้านการพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลบางพระ ให้ได้มาตรฐานของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

2) ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ ได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคนเพื่อเสริมสร้างต้นทุนชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ระบบ IT ผ่านการเรียนรู้ทาง DLTV เพื่อเท่าทันสังคมโลกปัจจุบัน

4) สนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือด้านการศึกษาให้พร้อมเพื่อรองรับการจัดการเรียนการสอนแบบ New Normal

5) ส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติ และเรื่องราวตำนานสำคัญของตำบลบางพระ และผลักดันบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น“บางพระเมืองนี้มีตำนาน”ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เกิดความภูมิใจในบ้านเกิด

6) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

7) ส่งเสริมให้ประเพณีแห่พญายมที่เป็นหนึ่งเดียวในไทยหนึ่งเดียวในโลกเป็นที่รู้จัก

8) ส่งเสริมการผสมผสานประเพณีวัฒนธรรมและเทคโนโลยีให้มีความสมดุลสอดคล้องเพื่อให้ประเพณีวัฒนธรรมของตำบลบางพระได้เผยแพร่ออกไปเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

นโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

1) พัฒนาส่งเสริมการประกอบอาชีพ ระยะสั้น ระยะยาว ให้แก่ประชาชนในพื้นที่

2) ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในการผลิตสินค้าชุมชน ให้ได้มาตรฐานการบริการที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

3) พัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

4) พัฒนาและส่งเสริมการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในเขตเทศบาลตำบลบางพระ โดยให้มีโครงการจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในสถานที่สาธารณะ

นโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) พัฒนาส่งเสริมการบริหารจัดการเรื่องขยะมูลฝอยให้สามารถจัดเก็บขยะได้รวดเร็ว และเป็นชุมชนที่น่าอยู่ ไม่มีขยะตกค้าง เป็นชุมชนปลอดขยะ

2) พัฒนาส่งเสริมการปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนของตำบลบางพระให้สวยงาม พัฒนาชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีน่าอยู่

3) พัฒนาพร้อมทั้งอนุรักษ์ ฟื้นฟู รักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณชายฝั่งทะเล และในชุมชนให้น่าอยู่ โดยการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตเทศบาล

4) ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดโครงการ“ขยะสร้างค่า สู่เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อสร้างรายได้และลดขยะในชุมชน

ดังนั้นจากข้อมูลเกี่ยวข้องกับพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานจากหลักฐานโบราณคดี มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด และเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง ให้เป็นที่ยอมรับในสังคม และมีนโยบายของเทศบาลที่ดึงดูดนักเที่ยวให้เข้าในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตำบลบางพระ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพื้นที่ตำบลบางพระ ที่เป็นกำเนิดประเพณีแห่พญายมแห่งเดียวในประเทศไทย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

ประเพณี พจนานุกรมภาษาไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำนิยามคือกำหนดความหมายคำประเพณีว่า สิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีต ประเพณี เสฐียรโกเศศ (2520) กล่าวว่า คำว่า ประเพณี ธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระเบียบประเพณี จารีตประเพณี ถ้าว่าเป็นสามัญ ก็มีความหมายเท่ากัน กล่าวคือ ความประพฤติที่คนในส่วนรวมถือกันเป็นธรรมเนียมหรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบต่อกันมานาน จนลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน ประเพณีขึ้นได้ต้องเป็นสิ่งที่สืบต่อถือเป็นธรรมเนียมกันมานาน

ประเพณี จึงเป็นการรวมคำของประเพณี ที่เป็นเครื่องมือแสดงอัตลักษณ์ประจำถิ่นออกมา เพื่อให้ผู้คนได้รับรู้รูปแบบ วิธีการ กิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการสืบทอดแบบบริสุทธิ์ คือเพื่อต้องการให้อนุรักษ์และคงอยู่ต่อไป

กาญจนา แก้วเทพ อธิบายถึงประเพณี เป็นการเชื่อมโยงของวัฒนธรรมในแต่ละด้าน ว่าเป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำสร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้การปฏิบัติและความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากการคิดและการกระทำของมนุษย์ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ วัฒนธรรมคือความรู้สึกนึกคิดและการปฏิบัติของมนุษย์เอง โดยจะต้องมีระบบคุณธรรมและจริยธรรมเป็นตัวกำกับตัวความรู้และการปฏิบัติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำรงชีวิต ถ้าพิจารณาถึงคนหนึ่ง ๆ ก็จะพบว่าความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์มีอยู่ 3 มิติ คือ

1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะถือเอาเป็นอย่าง และขัดเกลาตัวเองเพื่อนำไปสู่สิ่งดีงาม ความปลอดภัย ความหวังว่า อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งดำรงรักษาสภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกให้ชนรุ่นต่อ ๆ ไป จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนซึ่งเกี่ยวข้องกับความรักกันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปั้นไม่ข่มเหงเบียดเบียนกันมีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุดในวัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังสั่งสอนให้คนในสังคมยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีเคารพ และความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่เกี่ยวกับการให้อภัยหรือคนคืนดีกัน โดยอาศัยหลักอหิงสาธรรมความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ในความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว เครือญาติและหมู่บ้าน โดยประพฤติปฏิบัติสืบต่อมาถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกคนรุ่นหนึ่ง จนเป็นธรรมเนียมของชุมชน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น เครื่องมือในการทำการเกษตร หรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ภายใต้ปรัชญาในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง ถือเอาความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ข่มขืนกับธรรมชาติและสิงสร้าง ด้วยความโลกของตน ทั้งนี้จากความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้น

ดังนั้น ประเพณี คือสิ่งสืบทอดปฏิบัติต่อ ๆ กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนาน โดยมีผู้รักษาสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจมีการเปลี่ยนประเพณีในด้านของรูปแบบของขั้นตอน ความเชื่อ การปฏิบัติ เพื่อให้ประเพณีนี้ได้เกิดการสืบทอด และคงอยู่ต่อไป

ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรี

ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรีที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ประเพณีวิ่งควาย ประเพณีก่อพระทรายวันไหล และประเพณีกองข้าว ซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชลบุรีโดยเฉพาะที่มีการแพร่กระจายไปยังอำเภอต่าง ๆ เช่นประเพณีวิ่งควาย มีทั้งของอำเภอเมืองชลบุรีที่จัดงานที่ยิ่งใหญ่ ยังพบที่อำเภอบ้านบึงอีกด้วย ประเพณีกองข้าว จัดขึ้นในหลายอำเภอ เช่น อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอพนัสนิคม อำเภอบ้านบึง เป็นต้น

ในหนังสือรวบรวมเรื่องเมืองชลบุรี ได้กล่าวถึงประเพณีท้องถิ่นของชลบุรีไว้ดังนี้

> *ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรีโดยแท้ หรือเรียกว่าเป็น"ของดีเมืองชล" ที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างสมไว้ให้เป็นอมตสมบัติของชาวชลบุรีได้แก่ของดี 3 อย่าง คือ 1. วิ่งวัววิ่งควาย 2. คนตายตีฆ้อง 3. กองข้าวบวงสรวง ประเพณีทั้งสามนี้เป็นของคู่บ้านคู่เมืองชลบุรีมาแต่อดีต* (อธึก สวัสดีมงคลและธีรชัย ทองธรรมชาติ, 2550)

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดชลบุรียังมีอีกมากมาย ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตของชาวจังหวัดชลบุรีมาสร้างสรรค์ประเพณีท้องถิ่นของตนเอง โดยกิตติภัณฑ์ ชิตเทพได้สรุปประเด็นเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรีไว้ดังนี้

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรีสะท้อนให้เห็นถึงระเบียบแบบแผน จารีตประเพณีที่สัมพันธ์ระหว่างคน สภาพแวดล้อม ความเชื่อทางศาสนา เช่น ประเพณีวิ่งควายของจังหวัดชลบุรีไว้ในหอสมุดแห่งชาติจันทบุรีว่า เป็นประเพณีเก่าโบราณมีมามากกว่า 100 ปีแล้ว จัดขึ้นทุกปีในช่วงก่อนออกพรรษา แนวคิดในการจัดประเพณีวิ่งควายนั้น เพื่อให้เกิดความสามัคคีของชุมชนและแสดงความกตัญญูต่อควายที่อดทนทำนานามาตลอดทั้งปีโดยการทำพิธีทำขวัญ ประเพณีทำบุญก่อพระทรายน้ำไหล ไว้ในหนังสือ ปกิณกวัฒนธรรม จังหวัดชลบุรี ว่า เป็นประเพณีเฉพาะถิ่น ที่พบในชุมชนชายฝั่งทะเล คือชุมชนตำบลแสนสุข และชุมชนเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี โดยปกติจะจัดขึ้นทุกปีในช่วงหลังประเพณีสงกรานต์ประมาณ 5-7 วัน เพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดีงาม และยังเป็นการกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชนอีกด้วย ประเพณีบุญกลางบ้านในจังหวัดชลบุรีไว้ว่าเป็นงานประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนานของชาวพนัสนิคมจัดในเดือน 3-6 เป็นการทำบุญเพื่อสะเดาะเคราะห์พร้อมกับการละเล่นพื้นบ้าน ประเพณีกองข้าวบวงสรวง (ประเพณีกองข้าว)

เป็นพระเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเชิญเจ้าที่เข้าทรงที่ชาวชลบุรี ทั้งอำเภอศรีราชา อำเภอพนัสนิคม อำเภอบ้านบึง อำเภอบางละมุง และอำเภอเกาะสีชัง ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ช่วงเวลาที่ทำพิธีกองข้าวบวงสรวง คือ ช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ประเพณีแข่งเรือยาวเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เนื่องจากเป็นพระราชพิธีที่กำหนดไว้ในช่วงฤดูฝน ในปัจจุบันปรากฏประเพณีแข่งเรือยาวในพื้นที่อำเภอบางละมุง เนื่องจากมีอ่างเก็บน้ำ ที่เหมาะสมกับการจัดการแข่งขัน อีกทั้งยังได้รับพระราชทานถ้วยรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เป็นเกียรติให้กับประเพณีการแข่งขันอีกด้วย ประเพณีแห่พญายมบางพระ จังหวัดชลบุรี ให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในปีพ.ศ. ๒๕๕๖ โดยทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้แสดงถึงความสำคัญและประวัติความเป็นมาอันยาวนานของประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดหวัดชลบุรี (กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2562)

ดังนั้นประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรี จึงมีเอกลักษณ์โดนเด่นที่มีการกระจายแพร่หลายไปยังพื้นที่ในอำเภอต่าง ๆ แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้คน สภาพแวดล้อม บริบทพื้นที่ และวัฒนธรรมคติความเชื่อ ผสมผสานกันทำให้เกิดประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรีขึ้น และที่สำคัญคือการสืบสานและอนุรักษ์ประเพณีให้อยู่กับชางชลบุรีต่อไป

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมาย

2.4.1 ทฤษฎีสัญวิทยา

ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องวิธีการสื่อความหมายและกระบวนการที่ทำให้เข้าใจ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ผ่านทางภาษาหรือสัญญะอย่างเป็นระบบ ทฤษฎีนี้กำเนิดมาจากการคิดค้นของนักภาษาศาสตร์ชื่อโซซูร์ (Saussure) ชาวสวิส เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 โซซูร์เป็นผู้คิดค้นทฤษฎีสัญวิทยา นิยามวิชา Semiology ใหม่ว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาพลวัตของสัญญะที่อยู่ในบริบทหนึ่ง ๆ ดังนั้น แนวคิดเชิงสัญวิทยาจึงเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญในการอธิบายการตีความการสื่อ ความหมายผ่านทางสื่อต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจกระบวนการสร้างความหมายและเข้าใจสัญญะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีเพื่อนำมาใช้ในการอธิบายกระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม โดยผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีทางสัญวิทยาของนักสัญญาวิทยาคือ

Charles Sanders Peirce นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกันผู้เสนอทฤษฎีความหมาย (theory of sign) และทฤษฎีตรรกวิทยา (logic theory) ซึ่ง Peirce นิยามความหมายของสัญญะ คือบางสิ่งบางอย่างที่สำหรับบางคนแล้วจะยืนแทนความหมายของบางสิ่งบางอย่างในบาง

กรณี สัญญะในการยืนแทนความหมายสำคัญที่ว่าสร้างโดยใคร ในความหมายใด และในบริบทใด Peirce สนใจความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับแนวคิดที่สัญญะนั้นได้อ้างอิงถึง โดยแนวคิดของ Peirce ที่โดดเด่นคือการจำแนกสัญญะ 3 ประเภท ได้แก่

1) icon หมายถึง สัญญะที่มีลักษณะคล้ายหรือเหมือน (resemble) กับวัตถุอ้างอิงของจริงมากที่สุด เช่น ภาพถ่าย อนุสาวรีย์ รูปวาด ฯลฯ เพราะฉะนั้นเพียงแค่เห็น icon ก็สามารถถอดรหัสถึงวัตถุอ้างอิงได้ทันที

2) index หมายถึง สัญญะที่มีความเกี่ยวโยงกันอย่างมีเหตุผล (causal relationship) โดยเกี่ยวข้องกับวัตถุของจริง เช่น ในภาพยนตร์แนวผี เสียงหมาหอนจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าผีกำลังจะปรากฏตัวออกมา เพราะฉะนั้น แม้จะไม่เหมือนวัตถุอ้างอิงของจริงเสียทีเดียวแต่ผู้ถอดรหัสก็สามารถเชื่อมโยง index ดังกล่าวกับวัตถุของจริงได้

3) symbol หมายถึง สัญญะที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุอ้างอิงแต่อย่างใด ทว่าความสัมพันธ์จะเกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกัน (convention) ระหว่างผู้ใช้สัญญะนั้น ๆ เช่น นกพิราบเป็นสัญลักษณ์ใช้แทนเสรีภาพ ดอกกุหลาบเป็นสัญลักษณ์ใช้แทนความรัก เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน,2560)

กล่าวโดยสรุประบบสัญลักษณ์ (Symbol) หรือสัญญะ (Sign) ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสื่อความหมายเป็นตัวแทนของสิ่งที่มีอยู่จริง ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม สื่อความหมายถึงสถานภาพทางสังคม กำหนดบทบาทหน้าที่ พฤติกรรม เป้าประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของมนุษย์อันเป็นที่เข้าใจกันในสังคมหนึ่ง ๆ (นงคราญ สุขสม, 2561)

Roland Barthes นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้นำหลักสัญวิทยาของ Saussure มาใช้วิเคราะห์ตัวอย่างของตัวบทต่าง ๆ โดยแยกระดับของความหมายออกเป็น 2 ระดับ ระดับแรกเรียกว่าความหมายโดยตรง (denotative meaning) ระดับที่สองเรียกว่า ความหมายโดยนัย (connotative meaning) ซึ่งBarthes ให้ความสนใจความหมายโดยนัยมากเป็นพิเศษเพราะความหมายระดับนี้ได้สร้าง “ปรัมปราคติ” หรือ “มายาคติ” (myth) ขึ้น“ปรัมปราคติ” หรือ “มายาคติ” (myth) ในความหมายของนักมานุษยวิทยา หมายถึง ตำนานหรือเรื่องเล่าที่มีมาตั้งแต่โบราณ

มายาคติ (myth) ตามแนวคิดของ Barthes หมายถึง การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง มายาคติทำให้ชุดความเชื่อบางอย่างของสังคมกลายเป็นสิ่งที่ดูเหมือนว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างแนบเนียนในลักษณะของการแฝงตัวอยู่กับสิ่งต่างๆ รอบตัว เสมือนว่าเป็นเรื่องปกติที่พบเห็น

ได้ในชีวิตประจำวัน (นพพร ประชากุล, 2544) ซึ่งมายาคตินั้นเป็นระบบของสื่อสารและเป็นรูปแบบของการสร้างความหมายที่มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่ภาษาเท่านั้น แต่หมายรวมถึงภาพ สัญลักษณ์ เสื้อผ้า ข่าว ภาพยนตร์ พิธีกรรม ฯลฯ ได้ทั้งนั้นนอกจากนี้แล้ว Barthes เสนอให้แก้ไขทฤษฎีของ Saussure โดยการพิจารณาระบบทางสัญวิทยา 3 ระนาบ ได้แก่ สาร (the matter) ภาษา (language) และการใช้งาน (the usage) แทนการพิจารณาแบบสองระนาบในทางภาษาศาสตร์ ซึ่งช่วยอธิบายระบบที่ปราศจากการกระทำ (execution) ทำให้เกิดการรับรองความมีสารัตถะ (materiality) ภายในภาษา ตรงข้ามกับทฤษฎีแบบ Saussure ที่อธิบายว่าภาษาเป็นระบบที่สร้างขึ้นจากความแตกต่าง ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาของมนุษย์ที่เน้นการใช้ประโยชน์เป็นหลัก ในขณะที่สัญวิทยาให้ความสำคัญกับการสื่อความหมาย จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า Barthes ให้ความสนใจไปที่ความหมายโดยนัย (connotation) ที่มีลักษณะเป็นอัตวิสัย (objective) กล่าวคือ ต้องตีความความหมายโดยอาศัยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมร่วมด้วย โดยกระบวนการสร้างความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัย

Jerome S. Bruner ในหนังสือ “Acts of Meaning” (1990) ได้สำรวจบทบาทของกระบวนการสร้างความหมาย (meaning-making) ในชีวิตมนุษย์ บทบาทของวัฒนธรรมในกระบวนการสร้างความหมาย เขาเสนอว่าวัฒนธรรมเป็นกรอบสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สร้างและแสดงความหมายผ่านภาษา สัญลักษณ์ และการเล่าเรื่อง (narratives) โดยกระบวนการเหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจและจัดการกับโลกที่ซับซ้อนได้ Bruner ให้ความสำคัญกับบทบาทของการเล่าเรื่องในการสร้างความหมายในชีวิตประจำวัน โดยเขาเชื่อว่ามนุษย์ใช้การเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบประสบการณ์ สร้างอัตลักษณ์ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม(Bruner, 1990)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีสัญวิทยานำมาอธิบายเกี่ยวกับการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมโดยการสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต หุ่นรูปปั้นพญายม ผ่านพิธีกรรม และผ่านบุคคลจะทำให้เห็นความหมายที่ซ่อนอยู่ของประเพณีแห่พญายม ทั้งความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัย รวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีการสร้างความหมายขึ้นมา จึงเป็นการนำเสนอความหมายได้ครบถ้วนตรงตามเจตนาของผู้สร้าง

2.4.2 แนวคิดประติมานวิทยา

ประติมานวิทยา (Iconography) เป็นการศึกษาประวัติ เรื่องราว คำบรรยาย และการตีความหมายภาพที่ปรากฏ ในด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ประติมานวิทยาอาจหมายถึง กรรมวิธีการแสดงรายละเอียดของการใช้รูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในเนื้อหาของภาพที่แสดงออกมาให้ผู้รับสารได้เห็น ในขณะที่รูปเคารพหรือประติมา คือ รูปเปรียบ รูปแทน หรือสิ่งที่สร้างแทนที่ ทำขึ้นเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

การศึกษาทางประติมานวิทยา จึงเป็นการวิเคราะห์และตีความ รวมทั้งอธิบายรูปแบบทางศิลปะประกอบการถ่ายทอดมโนทัศน์ของศิลปวิทยาการ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมหรือประติมากรรม อีกทั้งยังเป็นการอธิบายคติความเชื่อทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์รูปเคารพ การศึกษารูปเคารพในศาสนาฮินดู ซึ่งปรากฏเทพเจ้าเป็นจำนวนมาก ทั้งเทวะและเทวี ตามกรอบแนวคิดทางประติมานวิทยา มักเป็นการพยายามอธิบายว่า รูปเคารพนั้นหมายถึงใคร โดยพิจารณาจากคุณลักษณะหรือรูปลักษณ์ของประติมากรรม อ้างอิงอาศัยข้อมูลจากวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น คัมภีร์พระเวท คัมภีร์ปุราณะ วรรณคดีประเภทมหากาพย์ ฯลฯ

รูปเคารพในศาสนาฮินดูสร้างขึ้นด้วยความศรัทธา คำว่าศาสนาฮินดูเป็นชื่อที่ผู้คนต่างศาสนาเป็นผู้เรียก หมายถึง ศาสนาของคนอินเดียหรือชาวฮินดู ในขณะที่ชาวอินเดียภารตะกลับเรียกสิ่งที่พวกเขานับถือว่า “ธรรมะ” หมายถึงความชอบธรรม ความยุติธรรม กฎ หน้าที่ และสิ่งที่ควรเข้าถึงเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นหรือโมกษะ ศาสนาของเขาจึงมีชื่อเรียกว่า “สนาตนธรรม” (Sanatana Dharma) แปลว่าสัจธรรมอันเป็นนิรันดร์ (Eternal Truth) หรือศาสนาอันเป็นนิรันดร์ (Eternal Religion) ความเชื่อทางศาสนาจึงอยู่ในทุกณุของวิถีชีวิต ศาสนาฮินดู มีลักษณะเป็นศาสนาแห่งสัญลักษณ์ (Symbolic religion) หากจะเข้าใจศาสนาฮินดูอย่างลึกซึ้ง ผู้ศึกษาต้องเข้าใจความหมาย (Meaning) ที่มีอยู่ในรหัสนัยที่ถูกใส่ไว้ในสัญลักษณ์ (Symbols) เหล่านั้น (นงคราญ สุขสม, 2561)

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรจะใช้ทฤษฎีสัญวิทยาร่วมกับแนวคิดประติมาน เพื่อที่จะทำให้เข้าใจในระบบสัญลักษณ์ที่อยู่ในหุ่นรูปปั้นได้อย่างลึกซึ้งถ่องแท้ ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีและแนวคิดนี้มาอธิบายกระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่ปรากฏเพื่อให้เห็นวิธีคิด แล้วนำทุกกระบวนการที่ได้การสร้างความหมายนั้นมารวมกัน จนทำให้เกิดการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีต่อไป

2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

2.5.1 แนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) เป็นกระบวนการของพลวัตทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในสังคมหนึ่ง ๆ จากรุ่นสู่รุ่นทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีบทบาทในสังคม หรือวัฒนธรรมบางอย่างที่เคยมีอยู่ในอดีตถูกรื้อฟื้นเลือกสรรขึ้นมาผลิตซ้ำหรือนำมาปฏิบัติใหม่โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน และในตำบลบางพระมีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมจำนวนมาก

กาญจนา แก้วเทพ กล่าวถึงกระบวนการผลิตวัฒนธรรม (production) และการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม (reproduction) ว่าการศึกษาวัฒนธรรมไม่ควรมองว่าวัฒนธรรมเป็นเพียงผลผลิต (product) แต่ต้องศึกษาถึงกระบวนการผลิต (process) ด้วย โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถูกผลิต บริโภค และผลิตซ้ำโดยคนในกลุ่มสังคมต่างๆ การผลิตซ้ำวัฒนธรรมจะทำให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ไม่สูญสลายไปจากสังคมนั้น สิ่งที่ถูกนำมาผลิตซ้ำคือสิ่งที่ถูกเลือกให้ดำรงอยู่ต่อไปผ่านประเพณีการเลือกสรร (tradition of selection) ของคนในสังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2545)

ฆัสรา ขมะวรรณ อธิบายแนวคิดของ Raymond Williams ในเรื่องระบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมซึ่งเขาได้ยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในมุมมองของศาสนาและพิธีกรรม นั่นคือการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ของพระเจ้าผ่านงานศิลปะต่างๆ เช่น ภาพหล่อ ภาพเหมือน ซึ่งแสดงให้เห็นการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ ความหมายและคุณค่าที่สังคมยึดถือ ไม่ว่าจะใช้เครื่องมือใดก็ตาม เทคโนโลยีต่างๆ ที่นำมาใช้ในการผลิต เช่น การปั้น การหล่อ การพิมพ์ หรือการแพร่ภาพ นอกจากจะผลิตซ้ำความหมายเดิมที่สังคมให้คุณค่าอยู่แล้ว ยังสามารถจะตีความใหม่ หรือสร้างความหมายใหม่ได้ด้วย (Williams, 1981: 95 - 96 อ้างถึงใน ฆัสรา ขมะวรรณ, 2537)

ส่วนเอกวิทย์ ณ ถลางได้เสนอว่าการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม หรือการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม เพื่อปรับปรนให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการนำภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ต้องกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาใน

บริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทยสมัยใหม่ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544)

ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมาใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญาซึ่งได้ยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น การสร้างวรรณกรรมสำหรับเด็ก ประติมากรรมเสาไฟฟ้ารูปลักษณ์พญายมเป็นต้น จะทำให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ไม่สูญสลายไปจากสังคมนั้น ถือการสืบทอดและสร้างสรรค์ให้ประเพณีแห่พญายมยังคงอยู่ต่อไป

2.5.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับคติชนสร้างสรรค์

คติชนสร้างสรรค์ (Creative Folklore) ศิราพร ณ ถลาง (2559) เป็นผู้คิดค้นศัพท์ “คติชนสร้างสรรค์” (creative folklore) ขึ้นเป็นคำที่ล้อมาจาก“เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (creative economic) ซึ่งเป็นแนวคิดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value adding) โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมรวมถึงการนำเอาระบบคุณค่า ระบบความเชื่อ และคติชนที่มีอยู่เดิมมาสร้างสรรค์ในสังคมปัจจุบัน คติชนสร้างสรรค์ หมายถึง คติชนที่มีการสร้างใหม่หรือผลิตซ้ำ การประยุกต์ การต่อยอดคติชนการตีความใหม่ การสร้างความหมายใหม่ในบริบททางสังคมไทย ปัจจุบันในลักษณ ะของการสืบทอด คติชนในบริบทใหม่ หรือการนำคติชนไปใช้เพื่อ “สร้างมูลค่าเพิ่ม” หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (ศิราพร ณ ถลาง, 2559)

“คติชนสร้างสรรค์” นับเป็นทฤษฎีหรือแนวคิดใหญ่ที่ต้องใช้ทฤษฎีอื่น ๆ มาช่วยใน การตอบปัญหาวิจัย เช่น แนวคิดเรื่องประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) ภาพแทน (Representation) อัตลักษณ์ (Identity) ของแท้ (Authenticity) คติชนเทียม (Fakelore) การผสมผสานวัฒนธรรม (Cultural hybridity) และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Heritage Tourism) เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงที่มาของคติชนสร้างสรรค์และปรากฏการณ์ ต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง ศิราพร ณ ถลาง ชี้ให้เห็นว่าบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการเกิดปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” มี 3 บริบทใหญ่ คือ บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว บริบทสังคมทุนนิยมและเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ และบริบทข้ามชาติข้ามพรมแดน (ศิราพร ณ ถลาง, 2559, หน้า 22-40)

นอกจากนี้ยังมีคำที่เกี่ยวข้องกับคติชนสร้างสรรค์คือ “ประเพณีสร้างสรรค์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคติชนสร้างสรรค์ ศิราพร ณ ถลาง อธิบายความหมายของคำนี้ไว้ว่า เป็นประเพณีดั้งเดิมที่มีการประยุกต์เพื่อนำเสนอในบริบทใหม่ หรืออาจเป็นประเพณีที่สร้างใหม่ที่มีรูปแบบเนื้อหาหรือ

วัตถุประสงค์ใหม่ที่มักเป็นการสร้างจากฐานความเชื่อเดิมที่มีในวัฒนธรรมนั้นแล้วนำมาสร้างความหมายใหม่เพื่อนำเสนอในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน (ศิราพร ณ ถลาง, 2559)

ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีนี้มาใช้ศึกษาคติชนสร้างสรรค์เพื่อมาศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมใหม่ ๆ ของรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ตัวอย่างเช่น การสร้างวรรณกรรมสำหรับเด็ก เรื่องตำนานแห่พญายมแรงศรัทธาของผ่องชน (ฉบับการ์ตูน) ประติมากรรมเสาไฟฟ้ารูปลักษณ์พญายม เป็นต้น ถือการสืบทอดและสร้างสรรค์ให้ประเพณีแห่พญายมยังคงอยู่ต่อไป

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับ

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อพญายมและประเพณีแห่พญายม

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความหมาย

3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและคติชนสร้างสรรค์

4) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องบริบทพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ดังนี้

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อพญายมและประเพณีแห่พญายม

อัญชลี จิตสุคนธ์ (2524) ศึกษา**พระยม: วรรณคดีสันสกฤต บาลี ไทย** มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ตลอดจนบทบาทของพระยมตามที่ปรากฏใน วรรณคดีสันสกฤต บาลี และไทย เพื่อได้รับความรู้ความเข้าใจถึงพัฒนาการทาง ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระยม ตั้งแต่เริ่มต้นในวรรณคดีสันสกฤต บาลีจนถึงกระทั่งมาถึงอิทธิพลอย่างมากต่อวรรณคดีไทยตลอดมาทุกสมัย และเพื่อช่วยขยายการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจกับวรรณคดีอินเดียและวรรณคดีไทย และความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีอินเดียให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาของพระยมในแง่ต่าง ๆ กล่าวคือ การกำเนิดครอบครัว รูปร่างลักษณะ ที่อยู่ ตั้งแต่เริ่มแรกในคัมภีร์พระเวทและพัฒนาการในคัมภีร์มหาภารตะรามายณะและปุราณะต่าง ๆ รวมทั้งวิเคราะห์บทบาทของ พระยม โดยอาศัยหลักฐานและข้อมูลจากวรรณคดีสันสกฤตตั้งแต่คัมภีร์ฤคเวทจนถึงปุรณะฉบับต่าง ๆ ทางด้านวรรณคดีบาลีได้จำกัดเพียงในคัมภีร์พระพุทธไตรปิฎกและวรรณคดีไทยได้อาศัยข้อมูลจากไตรภูมิพระร่วงเป็นหลัก

น้ำใส ตันติสุข (2556) ศึกษา**ภาพพญายมในศิลปะญี่ปุ่นระหว่างสมัยคามาคุระถึงเอโดะ** มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในงานเขียนภาพพญายม เพื่อให้เห็นส่วนเชื่อมโยงระหว่างงานพุทธสมัยคามาคุระ-มุโรมาจิ (ค.ศ. 1336-1573) และภาพวาดสำหรับชาวบ้านในสมัยเอโตะจากหลักฐานทั้งผลการวิจัยพบว่า พญายมมิได้มีลักษณะเป็นผู้พิพากษาที่เข้มงวดตุดันเช่น ในภาพชุดราชาทั้งสิบ แต่ยังแสดงความเป็นผู้ศรัทธาพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด หากในฉากใดปรากฏพระพุทธ พระโพธิสัตว์ หรือแม้แต่ผู้มีบุญ พญายมจะคุกเข่าถวายความเคารพอย่างนอบน้อม ส่วนมากวัตถุในมือพญายมมักเป็น "ชะคุ" (Shaku) แผ่นไม้สำหรับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ นอกจากนั้นยังพบภาพพญายมถือพู่กันอีกด้วยคาดว่าพู่กันนี้เป็นองค์ประกอบแสดงลักษณะผู้พิพากษาของพญายม เนื่องจากการศาลสมัยนั้นให้ความเชื่อถือหลักฐานทางเอกสารมาก และเจ้าหน้าที่จะแต่งหนังสือบ่อยครั้งทั้งเพื่อออกหมาย แจ้งความสำคัญแก่บุคคลในคดี หรือแจ้งผลการสอบสวนชาวญี่ปุ่นจะเก็บรักษาเอกสารจากทางการไว้เป็นอย่างดีเพื่อใช้เป็นหลักฐานดำเนินการต่าง ๆ ต่อไป

จำนง คันธิก (2559) ศึกษา**พระยายมในมิติทางโหราศาสตร์และพระพุทธศาสนา** ผลการศึกษาพบว่า พระยายม มฤตยูหรือมัจจุราช ก็ล้วนให้ความหมายเหมือนกันคือความตายหรือผู้พรากชีวิต เมื่อพระยายมมาถึงหรือมฤตยูโคจรก็เชื่อกันว่าความตายจะมาเยือน คนที่ถูกทำนายจะมีความรู้สึกกลัวดาวมฤตยูโดยปริยายเพราะความตายเป็นธรรมคู่ชีวิตคือเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีใครหลีกพ้นได้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกก็ได้บรรยายถึงเรื่องของพระยายมและความตายไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในเทวทูตสูตร รวมถึงพระพุทธพจน์ที่ตรัสชี้ทางให้ข้ามพ้นจากพระยายมหรือมฤตยูโคจรด้วยการยอมรับความจริงและประกอบกุศลให้มากขึ้นเผื่อว่าหลังตายแล้วจะได้ไปสู่พบภูมิที่ดีตามกำลังของกุศล และวิธีที่หนีความตายได้เด็ดขาดคือการกำจัดอุปาทาน ความยึดมั่นตัวตนซึ่งเข้าถึงความไม่เกิดอีก จะไม่ตายอีก จึงไม่พบกับมฤตยูเป็นนิรันดร์กาล

กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ(2560) ศึกษา**ดนตรีในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี** วัตถุประสงค์ศึกษาดนตรีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ดนตรีที่ใช้ในพิธีแห่พญายม 2 ลักษณะ คือ ดนตรีที่ใช้ในขบวนแห่ ประกอบด้วยคณะกลองยาวจำนวน 3 คณะ ได้แก่ คณะกลองยาวนายสาคร มีทรัพย์ คณะนายสมควรบุญรอด และคณะโรงเรียนอนุบาลบางพระ โดยคณะนายสมควร บุญรอด มีเครื่องดนตรีดำเนินทำนอง ได้แก่ระนาดเอกและซอด้วง บทเพลงที่พบได้แก่ เพลงจีนตอกไม้ เพลงพม่าทุงเล เพลงพม่ารำขวาน สำหรับดนตรีประโคมพิธีบวงสรวงมีพราหมณ์ปาฏิหาริย์ สยมภพ จากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพมหานคร เป็นผู้ทำพิธี พบเครื่องดนตรีได้แก่ ฆ้องชัย สังข์ และบัณเฑาะว์

แบ่งพิธีกรรมเป็น 11 ขั้นตอน มีประโคมดนตรีทั้งหมด 5 ครั้ง คือ การเชิญเทวดา การอวยพรผู้เข้าร่วมพิธี การถวายเครื่องสังเวย การกล่าวอวยพร และการโปรยข้าวตอกดอกไม้ การประโคมดนตรีทั้ง 5 ครั้ง โดยพบว่าการประโคมครั้งที่ 1-4 ฆ้องชัยเริ่มเป็นสัญญาณให้สังข์และบัณเฑาะว์บรรเลงพร้อมกันอย่างต่อเนื่อง และเมื่อฆ้องชัยลั่นถึงครั้งที่ 3 เป็นสัญญาณให้หยุด และในการประโคมครั้งที่ 5 เป็นการประโคมที่ใช้เวลายาวนานที่สุด นอกจากนี้ยังพบเพลงหน้าพาทย์ที่เกี่ยวข้อง คือ เพลงสาธุการ เพลงโปรยข้าวตอก และเพลงตระเชิญ ซึ่งเพลงตระเชิญถูกนำมาในการอันเชิญสิ่งศักดิ์ในพิธีบวงสรวงพญายมในอดีต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อพญายมและประเพณีแห่พญายม เป็นการนำคติความเชื่อของพญายม นำมาศึกษาในมิติต่าง ๆ เช่น ในมิติทางวรรณคดีเปรียบเทียบ ในมิติโหราศาสตร์และพุทธศาสนา ร่วมทั้งรูปภาพพญายมในงานศิลปะ ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในประเด็นการวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา ทำให้มองภาพของพญายมที่มีบทบาทต่อสังคมในปัจจุบัน มีเพียงงานวิจัยเรื่องเดียวที่กล่าวถึง ประเพณีแห่พญายม ของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยศึกษาเฉพาะด้านประวัติของประเพณีแห่พญายม และศึกษาเรื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี โดยยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมและรูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

2.6.2 งานวิจัยเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความหมาย

นุสรา จิตตเกษม (2558) **กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาระหว่าง พ.ศ. 2534 -2557** ผลการวิจัยพบว่า รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาถูกสร้างขึ้นแล้วในดินแดนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยและยังคงปรากฏให้เห็นถึงปัจจุบัน แต่ด้วยกาลเวลาที่ยาวนาน กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพหลายอย่างยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกัน มาแต่บางอย่างถูกปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมตามความเหมาะสม ค่านิยม และวัตถุประสงค์ในการสร้าง เพื่อประโยชน์ในด้านชนต่าง ๆ จากกระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาทั้ง 3 ด้าน สามารถสะท้อนสังคมไทยว่า ให้การยกย่องพุทธศาสนาเป็นกระแสหลัก ตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมคือ ผีและพราหมณ์และแสดงออกผ่านความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์การกำหนดฤกษ์ยาม และความเชื่อเรื่องเลขมงคล นอกจากนี้การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาแต่ละแห่งเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของคนหลายกลุ่มผ่านช่องทางต่าง ๆ และใช้รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาเป็นสื่อแสดงความปรารถนาของคน โดยความปรารถนาของกลุ่มผู้อำนวยการสร้างกับกลุ่มผู้ศรัทธามีความแตกต่างกัน อีกทั้งการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาแต่ละองค์ต้องใช้ทรัพยากร

จำนวนมากในการดำเนินการก่อสร้างบำรุงรักษาการจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ วัดหรือองค์กรมูลนิธิที่จัดสร้างรูปเคารพ ต้องบริหารจัดการเพื่อให้องค์กรดำเนินการอยู่ได้ฉะนั้นการตัดสินว่ากิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการพาณิชย์หรือไม่นั้นจึงขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน

หทัยชนก ขำยิ่งเกิด (2558) **การศึกษารูปแบบและประติมานวิทยาของประติมากรรมปรัศวนาถ ศาสนาเชนในศิลปะอินเดีย** การศึกษาในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของประติมานวิทยา จากแหล่งที่มาของประติมานวิทยาโดยเปรียบเทียบจากประติมากรรมจากสองศิลปะในอินเดีย เพื่อทำการสรุปข้อมูลเรื่องพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของประติมานวิทยาปรัศวนาถพอสังเขป จากการศึกษาในครั้งนี้จึงสามารถตั้งข้อสังเกตถึงรูปแบบและพัฒนาการทางประติมานวิทยาของปรัศวนาถ เพื่อตอบประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสงสัยไว้ได้ โดยการจัดกลุ่มประติมากรรมปรัศวนาถที่มีลักษณะทางประติมานวิทยาที่โดดเด่นคนละแบบ ตามแต่ปัจจัยแวดล้อมจะเอื้ออำนวย เช่น สถานที่ประดิษฐาน วัสดุที่ใช้ หรือรูปแบบศิลปกรรม เป็นต้น

ปุรินทร์ นาคสิงห์ (2562) **พรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม** ผลการศึกษาพบว่า 1) ความหมายของหน้าพรานถูกประกอบสร้างขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ “ตัวตลก” “ตัวละคร” และ “ครู/บรรพชน” โดยความหมายในฐานะตัวละครในวรรณคดีเรื่องพระสุธนมโนห์ราถูกผลิตซ้ำและรับรู้จากผู้ชมทางสังคมมากที่สุด 2) การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์นั้นมีองค์ประกอบสำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ เจ้าพิธีต้องสืบเชื้อสายโนรา มีเรื่องเล่าหรือตำนานรองรับ พิธีกรรมต้องครบทั้งพิธีฆราวาสและพิธีสงฆ์ และมีประสบการณ์เป็นที่โจษขาน ส่วนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนความเชื่อให้กลายเป็นทุน ทำให้หน้าพรานกลายเป็นสินค้าซึ่งอาศัยองค์ประกอบสำคัญคือการสื่อสารทำให้หน้าพรานเป็นที่รู้จักแพร่หลายและความพิเศษของหน้าพรานที่สร้างขึ้นทำให้เกิดความต้องการของตลาด

วัฒนวุฒิ ช้างชนะ(2564) **การสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร** พบว่าเทพเจ้าของศาสนาฮินดูจะถือของที่หลากหลาย ทำให้มีหลายพระกรตามไปด้วย อันจะแสดงให้เห็น ถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ของเทพเจ้าองค์นั้น ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายที่ซ่อนอยู่ข้างใน โดยหลักการ ทั่วไปของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเทวรูป ประกอบด้วย 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) อาวุธ แทนการต่อสู้กับ สิ่งชั่วร้าย 2) ดอกไม้ต้นไม้พืชพันธุ์แทนความอุดมสมบูรณ์และ 3) ของถือที่แสดงความเป็นนักพรต เช่น ประคำ คัมภีร์และหม้อน้ำ สำหรับด้านผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต พบว่า แม้คนไทยจะนับถือศาสนา พุทธนิกายเถรวาทเป็นหลัก แต่ก็ยังนับถือและปฏิบัติตามความเชื่อของศาสนาฮินดูไปด้วย เพราะเห็นเป็น เรื่องที่ดีและเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต ดังนั้นคติ

ความเชื่อแบบฮินดูจึงสอดแทรกอยู่ในวิถีการ ดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมไทยอย่างแยกกันไม่ออก และถูกเปลี่ยนแปลงไปทีละน้อยจนในที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมแบบไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสัญวิทยาและแนวคิดประติมานวิทยาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในประเด็นการวิเคราะห์การสร้างความหมาย ของงานทางด้านศิลปะ ทั้งประติมากรรม สถาปัตยกรรม ที่ผู้สร้างได้อธิบาย ความหมายที่แฝงอยู่ในรูปลักษณ์ของสิ่งนั้น ๆ ที่ปรากฏในท่าทาง อาวุธ ขนาด ของที่ถือ ล้วนแล้วแต่การสร้างความหมาย ผู้วิจัยจึงจะนำทฤษฎีสัญวิทยาและแนวคิดประติมานวิทยามาใช้ในการอธิบายการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่เกิดขึ้นในประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยในทุก ๆ ปีที่จะมีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จะมีรูปลักษณ์ที่แตกต่างกัน เช่น สีกาย อาวุธ ท่าทาง ขนาด การแต่งกาย ซึ่งผู้ประดิษฐ์สร้างได้เป็นผู้ออกแบบ และได้สร้างความหมายผ่านรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้น และ ผ่านพิธีกรรมที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายม เพื่อทำให้เข้าใจความหมายที่ผู้สร้าง ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้สร้างความหมายขึ้นให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม

2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและคติชนสร้างสรรค์

งานวิจัยเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

ดวงพร คงพิกุล (2555) **การผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาโรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์** ผลการศึกษาพบว่าในการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการผลิตทุนทางวัฒนธรรมของโรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์เพื่อนำไปใช้เป็นแนวคิด ความเชื่อและค่านิยมสำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคลากรในโรงเรียน ผู้บริหารเผยแพร่ทุนทางวัฒนธรรมให้บุคลากรรับรู้ผ่านทางวิธีการอบรมพัฒนา การจัดกิจกรรมในโรงเรียน การประชุมและสัมมนา การตกแต่งสภาพแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียน การผลิตวัตถุสิ่งของ การนำโรงเรียนเข้ารับการประเมินคุณภาพ ประกวดและแข่งขันชิงรางวัล อีกทั้งการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ในขณะที่บุคลากรโรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ มีความเข้าใจและให้ความสำคัญต่อทุนทางวัฒนธรรม ของโรงเรียนค่อนข้างแตกต่างจากแนวคิดที่ผู้บริหารกำหนด นอกจากนี้ ในโรงเรียนมีการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการโดยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและการผลิตซ้ำผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เช่น เว็บไซต์และเครือข่ายสังคมออนไลน์มากที่สุด รองลงมาคือ วิทยุกระจายเสียง การผลิตอัลบั้มเพลงบันทึกในเทปคาสเซ็ทท์หรือซีดี และการเผยแพร่ข่าวของโรงเรียนทางโทรทัศน์ส่วนวิธีการบอกเล่ามักใช้ในการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมอย่างไม่เป็นทางการ

วัชราภรณ์ ดิษฐ์ป้าน (2557) **พระอุปคุต : การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน** มีผลการศึกษาตำนานเกี่ยวกับพระอุปคุต ผู้วิจัยได้จัดประเภทตำนานพระอุปคุตในประเทศไทยออกเป็น 6 แบบเรื่อง ได้แก่ แบบเรื่องพระอุปคุตเป็นลูกนางปลา แบบเรื่องพระอุปคุตเป็นลูกพระพุทธเจ้า แบบเรื่องพระอุปคุตปราบมารแบบเรื่องพระอุปคุตบันดาลโชค แบบเรื่องพระอุปคุตแปดรูป และแบบเรื่องพระอุปคุตหยุดตะวัน ผู้วิจัยพบว่าในการผลิตซ้ำตำนานพระอุปคุตในสื่อสมัยใหม่ในรูปแบบซีดี สื่อกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออินเทอร์เน็ต มีการนำเนื้อเรื่องจากคัมภีร์อโศกาวทานมาผนวกกับแบบเรื่องพระอุปคุตปราบมาร จนกลายเป็นเนื้อหาหลักที่แพร่หลายในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ในปัจจุบัน

วริศรา อนันตโท (2559) **จามเทวีบูชา : การผลิตซ้ำตำนานและการสร้างพิธีบวงสรวงในสังคมไทยร่วมสมัย** วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่นำมาผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ ในปัจจุบัฐและวิเคราะห์วิชีคิดในการผลิตซ้ำตำนานพระนางจามเทวีในรูปแบบต่าง ๆรวมทั้งวิเคราะห์วิธีการสร้างความหมายและพื้นที่ทางสังคมผ่านพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวี ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วง พ.ศ. 2556 - 2560 ในพื้นที่ที่จัดพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวี ได้แก่จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ จังหวัดแพร่ น่าน และจังหวัดลพบุรีผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันมีการนำตำนานพระนางจามเทวีมาผลิตซ้ำในหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นรูปเคารพ วัตถุมงคล บทเพลง จิตรกรรม บทกวี ละคร และพิธีกรรม โดยมีวิธีคิดในการเลือกสำนวนหรือตอนต่าง ๆ ในตำนานพระนางจามเทวีที่มีความเกี่ยวข้องมาอ้างอิงผู้จัดงานในปัจจุบันมีวิธีคิดในการสร้างพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวีโดยการผนวกพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวีเข้ากับประเพณีเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคม และการสร้างประเพณีใหม่ขึ้นโดยภาครัฐและชุมชน พิธีบวงสรวงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการนำตำนานพระนางจามเทวีมาปรับใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งเพื่อให้เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทการท่องเที่ยว พื้นที่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และพื้นที่แสดงสำนึกทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น อีกทั้งยังมีบทบาทในด้านการเป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้หญิงอีกด้วยบริบททางสังคมที่ส่งผลให้เกิดพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวีในปัจจุบัน คือ บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว และบริบททุนนิยมเศรษฐกิจสร้างสรรค์

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2561) **พลวัตการสืบทอดและการผลิตซ้ำสื่อวัฒนธรรมประเพณีวิ่งควายในยุคโลกาภิวัตน์** การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดและการผลิตซ้ำรวมทั้งบทบาทหน้าที่และการปรับตัวของประเพณีวิ่งควายในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในการสืบทอดรวมทั้งสังเกตการฝึกซ้อมและการแข่งวิ่งควายโดยใช้แนวคิดเรื่อง

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ประเพณีประดิษฐ์และทฤษฎีหน้าที่นิยมเป็นแนวทางในการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า (1) การสนับสนุนซึ่งกันและกันของการวิ่งควายที่แตกต่างกันส่งผลต่อการสืบทอดสื่อประเพณีวิ่งควาย (2) การผลิตซ้ำสื่อประเพณีวิ่งควายในรูปแบบประเพณีประดิษฐ์ทำให้การวิ่งควายจากที่เคยเป็นประเพณีที่เน้นโลกจิตวิญญาณกลายเป็นเทศกาลที่เน้นเรื่องทางโลก (3) เมื่อโลกาภิวัตน์ปะทะท้องถิ่นนิยมก่อให้เกิดการแตกตัวของสื่อประเพณีวิ่งควาย (4) โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำสื่อประเพณีวิ่งควายเพื่อการท่องเที่ยว (5) ผู้มีส่วนได้เสียในการผลิตซ้ำสื่อประเพณีวิ่งควายมิได้มีเฉพาะชุมชนอีกต่อไป หากมีหน่วยงานรัฐเข้ามามีบทบาทหลัก (6) บทบาทหน้าที่ของสื่อประเพณีวิ่งควายในยุคโลกาภิวัตน์ที่สำคัญ คือการเป็นที่พึ่งทางใจ

เทพพร มังธานี มนตรี วิวาห์สุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์ (2566) **ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน** การวิจัยเรื่องประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน โดยงานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมา คติความเชื่อ แนวคิดและรูปแบบการก่อพระทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือกลุ่ม ผู้เกี่ยวข้องกับประเพณีก่อพระทราย จำนวน 74 คน โดยเลือกแบบอัตราส่วนและสุ่มแบบเจาะจง เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อย และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า มีการสืบทอดมาตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่นับถือบูชาเจดีย์ตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาท การก่อพระทรายมีพัฒนาการจากแบบดั้งเดิมสู่แบบเจดีย์สำคัญของไทยและแบบศิลปะร่วมสมัย ในขณะที่แนวคิดในการสร้างสรรค์พระทรายมีลักษณะเป็นพลวัต ด้านกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมพบว่าเทศบาลเมืองแสนสุขมีนโยบายสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการกระบวนการเรียนรู้การก่อพระทรายหลากหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดการเรียนรู้มิติทางวัฒนธรรมจากพระทราย สำหรับแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดและสร้างสรรค์ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน การสร้างเครือข่ายด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาเพื่อต่อยอดทั้งรูปแบบและแนวคิด และการสร้างพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม มุ่งศึกษาในประเด็น การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากคติความเชื่อ ตำนานนิทาน ยังขาดการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณี การสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของประเพณี ดังนั้น

งานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ เพื่อให้เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ณัฐวัตร อินทร์ภักดี (2559) **“คติชนสร้างสรรค์”จากความเชื่อเรื่องครูหมอโนราที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง”** วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษารวบรวม “คติชนสร้างสรรค์” จากความเชื่อเรื่องครูหมอโนราในปัจจุบันในรูปแบบต่าง ๆ ที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยและบทบาทของการสร้างสรรค์ในรูปแบบดังกล่าว โดยเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงปี 2557 - 2560 จากโนราทั้ง 2 ประเภท คือโนราพิธีกรรมและโนราบันเทิง ผลการศึกษาพบว่า “คติชนสร้างสรรค์” จากความเชื่อเรื่องครูหมอโนราที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุงพบทั้งในโนราพิธีกรรมและโนราบันเทิง ในโนราพิธีกรรมมีทั้งการสร้างสรรค์จากคติชนในลักษณะที่เป็น “คติชนสร้างสรรค์” คือพิธีกรรมและองค์ประกอบพิธีกรรมที่สร้างใหม่เพื่อเน้นการสืบทอดความเชื่อเดิมที่มีมาในวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์จากคติชนในลักษณะที่เป็น “สินค้าวัฒนธรรม” เพื่อจำหน่ายเป็นสำคัญ ได้แก่ เครื่องรางของขลัง และของที่ระลึกต่าง ๆ ที่มาจากอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมและการแสดง ส่วนโนราบันเทิงมีการตั้ง “คณะเทพศรัทธา” ขึ้นเพื่อการแสดงโนราเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ การแข่งขันในรายการคนไทยขั้นเทพ การสร้างสรรค์ละครร้องเรื่องไกรทอง และการแสดงภาพยนตร์เรื่องเทริด นอกจากนี้ยังมีการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายขึ้นใหม่ในโนราลูกทุ่งบันเทิงอีกด้วย

พจมาน มูลทรัพย์ (2564) **คติชนสร้างสรรค์จากความเชื่อเรื่องพญานาคในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย** ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันในพื้นที่ภาคอีสานตอนบนมีการสร้างสรรค์คติชนที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคหลายประเภท คติชนเหล่านี้มีลักษณะเป็น “คติชนสร้างสรรค์” และสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1) เรื่องเล่าพญานาคสมัยใหม่ 2) ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพญานาค และ 3) ประติมากรรม สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และคติชนวัตถุเกี่ยวกับพญานาค วิธีคิดในการสร้างสรรค์คติชนที่มาจากความเชื่อเรื่องพญานาคในภาคอีสานตอนบน ได้แก่ การนำทุนวัฒนธรรมในท้องถิ่นโดยเฉพาะตำนานและความเชื่อเรื่อง “พญานาคประจำถิ่น” มาปรับประยุกต์เพื่อนำเสนอคติชนใหม่ การปรับเปลี่ยนประเพณีพิธีกรรมให้ยิ่งใหญ่เป็นงานมหกรรมและเทศกาลเพื่อให้เข้าถึงมวลชนทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นระดับประเทศ ทั้งนี้เพื่อสนองต่อบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น บริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ บริบทการท่องเที่ยว และบริบทสื่อสมัยใหม่และเทคโนโลยีการสื่อสาร ผลการวิจัยในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทำให้เห็นการสร้างสรรค์คติชนที่มาจากความเชื่อเรื่องพญานาคในลักษณะ “ใหม่” ที่อิง “ทุนวัฒนธรรม” ในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับสื่อสมัยใหม่และวัฒนธรรมประชานิยม และทำให้เห็นพลวัตของคติความเชื่อเรื่องพญานาคที่ธำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง

ในชุมชนอีสานตอนบนและได้รับกระแสนิยมจนแพร่หลายข้ามภูมิภาค กระแสนิยมดังกล่าวทำให้การบูชาพญานาคได้รับการขยายขอบเขตจากคติความเชื่อพื้นถิ่นอีสานจนกลายเป็นคติชนของคนหมู่มากในสังคมไทยร่วมสมัย

ชลธิชา นิสัยสัตย์ (2564) **เทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกของไทย: พลวัตและบทบาทของคติชนในบริบท** ผลการศึกษาพบว่า เทศกาลสงกรานต์-วันไหลเกิดจากการผนวกรวมประเพณีวันไหลเข้ากับประเพณีสงกรานต์เพื่อให้เกิดเทศกาลท่องเที่ยวตามนโยบายของภาครัฐ เทศกาลนี้มีจุดศูนย์กลางเกิดขึ้นที่งานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี วิธีคิดสำคัญที่ใช้ประกอบสร้างเทศกาลมี 3 ประการ ได้แก่การนำประเพณีพิธีกรรมและการละเล่นในท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมมาสืบทอด การรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมและการละเล่นที่สูญหายไปแล้วขึ้นมาจัดใหม่ จากนั้นประยุกต์และสร้างสรรค์ให้มีการแสดงแสง สีเสียงจากตำนานท้องถิ่น การสร้างขบวนแห่สงกรานต์การประกอบพิธีบวงสรวง การประกวดแข่งขัน การสาธิตการละเล่น การจำลองความเชื่อเรื่องเทวดาและผีเป็นการแสดงเหตุการณ์สมมติจนกลายเป็นเทศกาลท่องเที่ยว พิธีกรรมในช่วงสงกรานต์และหลังสงกรานต์มาปรับใช้ในบริบทการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ส่งผลให้พิธีกรรมที่เดิมจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและปัดเป่าเคราะห์ในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่าน รวมถึงมุ่งหวังความอุดมสมบูรณ์ในวิถีเกษตรกรรมมีพลวัตไปเป็นพิธีกรรมกับการแสดงที่เน้นสีสันความสวยงามและความบันเทิง ปัจจุบัน เทศกาลสงกรานต์-วันไหลมีบทบาทสำคัญด้านการท่องเที่ยวเพราะทำให้เทศกาลสงกรานต์ในภาคตะวันออกมีจุดขายที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น โดยเฉพาะการเล่นน้ำวันไหล นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนภาคตะวันออก มีส่วนสร้างสำนึกความภูมิใจต่อท้องถิ่น และยังเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้นำคติชนมาแสดงจึงมีบทบาทในการรักษาคติชนประจำถิ่นและถ่ายทอดคติชนสู่คนรุ่นต่อไปด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติชนสร้างสรรค์มุ่งศึกษาในประเด็น สินค้าวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรม การสร้างกิจกรรมในเทศกาล ที่เกิดจากเรื่องราวของท้องถิ่น เช่นเรื่องเล่าในอดีต ประเพณี ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดนี้มาใช้ศึกษาคติชนสร้างสรรค์ในประเพณีแห่พญายม ในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพื่อให้เห็นวิธีคิดในกระบวนการสร้างสรรค์ประเพณี พิธีกรรม เพื่อศึกษารูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน เพราะในตำบลบางพระได้ปรากฏรูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมอยู่เป็นจำนวนมากและหลากหลายรูปแบบนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป

2.6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องบริบทพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

สมหมาย แจ่มกระจ่าง ศรีวรรณ มีคุณ และพีระพงษ์ สุดประเสริฐ (2551) **การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี** การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนระยะ3 ปีให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน 3) เสริมสร้างให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดทำแผนแม่บทของชุมชน และโครงการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมได้อย่างสมบูรณ์และมีแนวทางพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้และ4) ประชาชนในชุมชน และบุคลากรของเทศบาลตำบลบางพระจังหวัดชลบุรีได้เรียนรู้ มีทักษะ และประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ของประชาชน 10 ชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน

ทัศนีย์ ทานตวณิช (2554) **ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี** งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ตั้งแต่เริ่มปรากฏชื่อเมืองบางพระเรือในแผนที่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีสืบค้นเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษามีดังนี้ในด้านประวัติศาสตร์ ชื่อบางพระเรือปรากฏครั้งแรกในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยาบางพระเคยมีฐานะเป็นเมือง เป็นอำเภอ เป็นตำบล เป็นสุขาภิบาล ปัจจุบันเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล และเป็นเทศบาล ในอดีตเคยมีการจัดตั้งหน่วยฝึกพลทหารขึ้นที่บางพระ พระมหากษัตริย์ที่เคยเสด็จประพาสบางพระ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดช ที่มาของชื่อบางพระตามคำบอกเล่ากล่าวว่ามาจากลักษณะของหินที่คล้ายพระพุทธรูปซึ่งถูกบังไว้ข้างทางเกวียน ภูมิปัญญาพื้นบ้านของตำบลบางพระ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค ภูมิปัญญาด้านการกินอยู่ ภูมิปัญญาด้านศาสนา ความเชื่อ และประเพณี ภูมิปัญญาด้านภาษา วรรณกรรม และศิลปกรรม ภูมิปัญญาด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม สถานที่สำคัญของบางพระประกอบด้วย สถานที่สำคัญทางศาสนา และวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางการทหาร สถานที่สำคัญทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

วชิราภรณ์ ทิพย์รักษ์ (2558) **การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนชายทะเลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี** ผลการศึกษาพบว่า เทศบาลตำบลบางพระมีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเน้นบริเวณพื้นที่ชุมชนริมชายฝั่งทะเล มีการพัฒนาพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยมีจุดเด่นที่เป็นชุมชนเก่าซึ่งมีทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งเชิงนิเวศและวัฒนธรรม สะท้อนความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน นอกจากบริเวณพื้นที่ชุมชนริมชายฝั่งทะเลแล้ว ยังพบว่าในบริเวณพื้นที่ถัดเข้ามา คือบริเวณชุมชนริมสองฝั่ง

ถนนเทศบาล 10 ซึ่งเป็นย่านเก่าส่วนหนึ่งของชุมชนชายทะเลบางพระ มีทรัพยากรที่สำคัญด้วยเช่นกัน ทั้งบ้านเรือนไม้โบราณ ศาลหลักเมือง ศาลเจ้า วัด ที่สามารถศึกษาร่วมกับพื้นที่ชุมชนริมชายฝั่งทะเลที่มีวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญา ความเชื่อ และระบบนิเวศน์ที่สวยงาม ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชายทะเลบางพระได้ ทำให้เห็นภาพชุมชนย่านเก่าชายทะเลบางพระที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรีซึ่งสามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น

นิสานาถ ชาญศิลป์ (2552) **การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยทุนทางสังคม :กรณีศึกษาชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี** ผลการศึกษา พบว่า ยุคตั้งถิ่นฐานของชุมชน ชุมชนตลาดล่างบางพระถือว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ มีอาชีพที่ได้รับการสืบทอดมายาวนาน มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ผู้คนมีความเป็นเครือญาติสูง ต่อมาเมื่อชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากในพื้นที่อำเภอศรีราชา จึงทำให้คนในชุมชนออกไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น กระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า “ฟองสบู่แตก” ทำให้คนกลับมาทำงานในชุมชน สำหรับตัวชุมชนตลาดล่างบางพระนั้นถือว่ามีผู้นำที่เข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มกันทำอาชีพประมง และมีการก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับคนว่างงานให้หันกลับมาทำงานในชุมชนและประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตของตนเอง ในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่ากลุ่มมีการพัฒนาโดยอาศัยระบบเครือญาติ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ ทำให้ชุมชนและกลุ่มมีความเข้มแข็ง ส่งผลต่อการดำเนินงานวิสาหกิจในชุมชนตลาดล่างบางพระให้ยั่งยืนสืบไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ และการพัฒนาชุมชนการส่งเสริมความร่วมมือของชุมชนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลบางพระ มีงานวิจัยเพียงเรื่องเดียวที่ได้ศึกษาประเพณีแห่พญายม โดยมุ่งเน้นในศึกษาเรื่องดนตรีในประเพณีแห่พญายม ดังนั้นจึงเกิดช่องทางการศึกษาในพื้นที่ตำบลบางพระที่ยังไม่มีการศึกษาในเรื่องความเป็นมา พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่พญายม การศึกษากระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และการศึกษารูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งผู้วิจัยสนใจในประเด็นดังกล่าว

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง **ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมาย และรูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม** ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากบริบทเชิงพื้นที่และข้อมูลที่เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมในงานวิจัยและเอกสาร แนวคิดประเพณีท้องถิ่นมาใช้ศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม ใช้ทฤษฎีสัญวิทยาและแนวคิดประติมานวิทยา มาวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายมและหุ่นรูปปั้น และนำแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์มาศึกษารูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้น ผู้วิจัยใช้องค์ความรู้และแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมตำบลบางพระ 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม 3) เพื่อศึกษารูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม โดยสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยดังแผนภาพต่อไปนี้

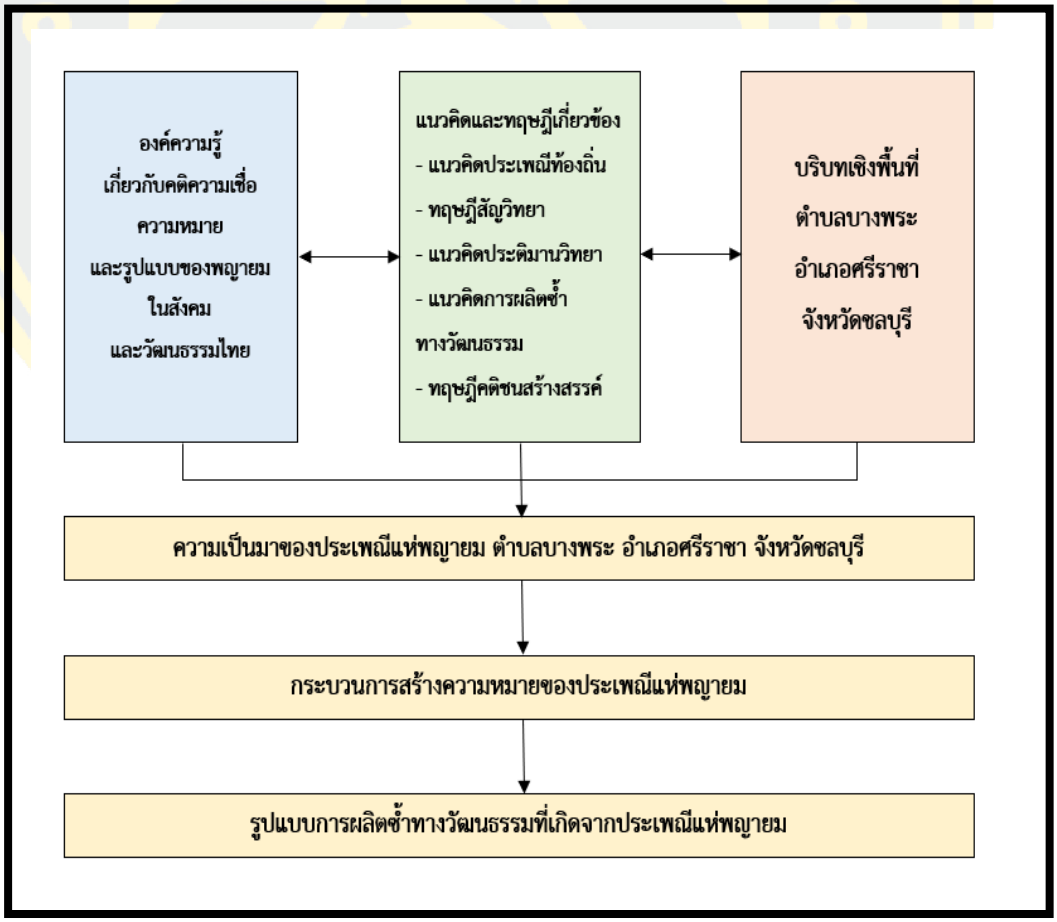

ภาพที่ 19 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3
วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง **ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม** ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)โดยการศึกษาจาก การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant Observation and Non-Participant) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสามารถนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 กลุ่มเป้าหมาย

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4 การตรวจสอบข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6 การนำเสนอข้อมูล

3.1 กลุ่มเป้าหมาย

การเลือกกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีบทบาทหลักและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานโดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งผู้วิจัยจำแนกตามวัตถุประสงค์ดังนี้

3.1.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม จะมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน

3.1.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม โดยกลุ่มผู้สร้างความหมายของประเพณีและหุ่นรูปปั้นพญายม จะมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 8 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่มผู้อำนวยการสร้างประเพณีและผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จำนวน 4 คน

2) กลุ่มผู้กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม จำนวน 4 คน

3.1.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม โดยมีกลุ่มผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม จะมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 6 คน ดังนี้

1) กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้าง/ผู้ประดิษฐ์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จำนวน 6 คน

การกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกตามกลุ่มทั้งหมด 4 กลุ่มจำนวน 20 คน ดังนี้

1. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน

ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นนักปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับงานประเพณีแห่พญายม นักวิชาการท้องถิ่นเป็น ผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่น หรือมีผลงานวิชาการเกี่ยวกับตำบลบางพระ ผู้นำชุมชน จะต้องเป็นผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการประสานงานอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 3 ปี ขึ้นไปหรือเป็นผู้ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม โดยตรงอย่างน้อย 2 ปี เป็นผู้บริหารฝ่ายการจัดงานที่เกี่ยวข้อง และหัวหน้างานที่ควบคุมส่วนต่าง ๆ ในงานประเพณีแห่พญายม

2. กลุ่มผู้อำนวยการสร้างประเพณีและผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จำนวน 4 คน

ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นผู้บริหารหรือหัวหน้าฝ่ายที่ดูแลเกี่ยวกับการสร้างประเพณีแห่พญายม โดยตรงอย่างน้อย 3 ปี และผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมที่ใช้ประเพณีแห่พญายม โดยได้ดำเนินการสร้างอย่างน้อย 10 ปี

3. กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม จำนวน 4 คน

ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาและพิธีกรรมบวงสรวง ทั้งก่อนและหลังการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมประกอบด้วย พราหมณ์ พระภิกษุ และผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และกลุ่มผู้ที่จัดขบวนแห่พญายมและนำพญายมลงไปลอยที่ทะเลเป็นการเสร็จพิธี โดยตรงอย่างน้อย 2 ปี

4. กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จำนวน 6 คน

ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นผู้บริหารหรือเป็นผู้ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม โดยตรงอย่างน้อย 2 ปี และผู้สร้าง/ผู้ประดิษฐ์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มเป้าหมาย จำนวน และเกณฑ์เลือกในการเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย		จำนวน	เกณฑ์คัดเลือก
1.กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน	ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่น	3 คน	นักปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับงานประเพณีแห่พญายมเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี นักวิชาการท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมเป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นและมีผลงานวิชาการ/งานวิจัยเกี่ยวกับตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
	ผู้นำชุมชน	3 คน	ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการประสานงานอย่างน้อยไม่ต่ำ กว่า 3 ปี ขึ้นไปหรือเป็นผู้ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายมโดยตรงอย่างน้อย 2 ปี
2. กลุ่มผู้อำนวยการสร้างประเพณีและผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จำนวน 4 คน	ผู้บริหารหรือหัวหน้าส่วนงานที่ดูแลเกี่ยวกับการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม	3 คน	ผู้บริหารหรือหัวหน้าส่วนงานที่ดูแลเกี่ยวกับการสร้างประเพณีแห่พญายม โดยตรงอย่างน้อย 3 ปี
	ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม	1 คน	ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมที่ใช้ประเพณีแห่พญายม โดยได้ดำเนินการสร้างอย่างน้อย 10 ปี
3. กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม	ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม	2 คน	ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาและพิธีกรรมบวงสรวง ทั้งก่อนและหลังการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ประกอบด้วย พราหมณ์ พระภิกษุ และผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

กลุ่มเป้าหมาย		จำนวน	เกณฑ์คัดเลือก
	ผู้จัดขบวนแห่และนำหุ่นรูปปั้นพญายมไปลอยทะเล	2 คน	ผู้จัดขบวนแห่พญายมโดยการจัดรูปแบบขบวน ลำดับขบวน และผู้ที่นำหุ่นรูปปั้นพญายมไปลอยทะเล โดยตรงอย่างน้อย 3 ปี
4.กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	ผู้อำนวยการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	3 คน	ผู้บริหารหรือเป็นผู้ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม
	ผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	3 คน	ผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

สำหรับเกณฑ์ในคัดเลือกที่เป็นคัดออกนั้นผู้วิจัยจะตั้งไว้ว่าผู้เข้าร่วมสามารถที่จะออกจากโครงการได้ทุกเมื่อด้วยความสมัครใจ

3.2 การสร้างเครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับต่อไปนี้

3.2.1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัยและแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม กระบวนการสร้างความหมายและประเพณีแห่พญายม และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อได้แนวทางในการคัดเลือกเรื่องที่จะศึกษา

3.2.2 นำข้อมูลที่ได้มานั้น มาวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจเลือกหัวข้อเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมายและการผลิตซ้ำทางของประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม 3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม

จากนั้นสร้างคำถามแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เนื้อหาที่จะถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายมและหุ่นรูปปั้นพญายม และรูปแบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม จากกลุ่มเป้าหมายข้างต้น โดยเป็นคำถามปลายเปิด เมื่อตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์นั้นไว้ 10 ข้อเพื่อเอาไปใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมจัดตารางบันทึกภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3.2.3 นำคำถามที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์และตารางบันทึกภาคสนามไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา ตรวจสอบว่ายังมีข้อบกพร่องอะไรบ้างที่ต้องปรับแก้ ทั้งข้อระวังในการเก็บข้อมูลและภาษาที่เหมาะสมในการใช้ จึงทำให้เนื้อหาทั้งหมดมีความสมบูรณ์

3.2.4 ปรับแก้ไขข้อมูลที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ แล้วไปขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อตรวจสอบดูว่าแผนการเก็บข้อมูลภาคสนามนี้ครบถ้วนตามเป้าหมายหรือไหม พร้อมตรวจสอบเกี่ยวกับเนื้อหาและการใช้ภาษาเที่ยงตรงหรือไม่ สามารถนำไปใช้สัมภาษณ์และการเก็บข้อมูลหรือไม่

3.2.5 ตรวจสอบแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเสร็จแล้ว นำเอาข้อมูลทั้งหมดไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง เพื่อการทดลองใช้ได้สมบูรณ์

3.2.6 นำคำถามที่ตั้งไว้ไปทดลองใช้ในพื้นที่ ตามกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้ ไปสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทุกครั้งที่เก็บข้อมูลเสร็จ จะต้องบันทึกในตารางบันทึกภาคสนาม สุดท้ายวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดเพื่อนำไปใช้ในสรุปผลการวิจัย

ตารางที่ 2 แสดงวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อมูลที่ต้องการ/แนวคำถามจากกลุ่มเป้าหมาย

วัตถุประสงค์การวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย	ข้อมูลที่ต้องการ/แนวคำถาม
1.เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม	1)กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน	-ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมในอดีตถึงปัจจุบัน -การสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม -การจัดกิจกรรมของประเพณีแห่พญายม
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม	1) กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม จำนวน 4 คน 2) กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม จำนวน 4 คน	-กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายมและหุ่นรูปปั้นพญายม มีกระบวนการใดบ้าง และมีการสื่อความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต ผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม ผ่านบุคคล ผ่านพิธีกรรมอย่างไร
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม	1) กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จำนวน 6 คน	-ตำบลบางพระมีการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากตำบลบางพระอะไรบ้าง และนำไปใช้ประโยชน์ในด้านใด

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษามีวิธีรวบรวมข้อมูล 4 วิธี คือการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

3.3.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary research)

ศึกษาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม จากหนังสือย้อนอดีตเมืองบางพระ เอกสารของเทศบาตำบลบางพระ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม บทความวิจัย วิทยานิพนธ์และอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ประกอบการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อ

3.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์จากผู้ที่เป็นกรรมการจัดงานประเพณีแห่พญายม นักปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการท้องถิ่น ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และผู้ประกอบทำพิธีกรรม มุ่งที่จะรวบรวมข้อมูลรายละเอียดแบบเจาะลึกในอดีตและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยโดยใช้วิธีหาข้อมูลในพื้นที่และสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการงานประเพณีแห่พญายม หุ่นรูปปั้นพญายม และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และสามารถให้ข้อมูลได้ถูกต้องเป็นจริง การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) บอกเล่าข้อมูลที่ทราบเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ จากความทรงจำที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยก่อน การสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับงานประเพณีแห่พญายมจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ก่อน โดยผู้วิจัยต้องมีบทบาทในการกระตุ้นความทรงจำของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เคยมีอยู่แล้วแต่ลืมไปให้ปรากฏกลับมาอีกครั้งโดยวิธีการซักถาม การให้คำถามหลัก (Keyword) และสร้างสถานการณ์แวดล้อม เช่น ประเพณีแห่พญายม มีกิจกรรมใดบ้าง การสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง และมีการสร้างความหมายอย่างไรบ้าง เป็นต้น

3.3.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant Observation and Non-Participant)

การสังเกตการณ์จะทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจ ในบริบททางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ความคิดเห็น ค่านิยม เหตุการณ์รวมทั้งพฤติกรรมของคนและกิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ในงานประเพณีแห่พญายม เพื่อสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ เชิงประจักษ์ในงานประเพณีแห่พญายมในสถานการณ์จริง ทำให้เข้าใจในกระบวนการขั้นตอน ของพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง หากผู้วิจัยมีข้อสงสัยก็จะมีการซักถามและจดบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง ข้อดีของวิธีนี้ก็คือผู้วิจัยจะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แท้จริง สำหรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3.3.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสอบถามบุคคลในกลุ่มเพื่อให้ได้มาถึงความคิดเห็น ความเชื่อ หรือทัศนคติ แนวคิด โดยคำถามจะถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความเห็นได้อย่างอิสระระหว่างผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เข้าร่วมด้วยกันเอง โดยในขณะเดียวกันผู้ทำวิจัยทำการจดบันทึกการสนทนาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับความต้องการการสนทนากลุ่มโดยการคัดเลือกกลุ่มเพื่ออภิปรายในประเด็นเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เป็นลักษณะการพูดคุยทั่วไปเกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องศึกษา ไม่มีการปิดกั้นความคิด รวมถึงเปิดโอกาสให้มีการซักถามกันในการสนทนา ซึ่งการสร้างบรรยากาศในการสนทนาขอสำคัญคือกลุ่มที่เราเลือกทำการสนทนากลุ่ม ควรทราบเรื่องนั้นจริง ๆ สถานภาพของสมาชิกในกลุมที่จะใกลเคียงกัน ผู้ดำเนินการควรปล่อยใหกลุมสรุปประเด็นออกมา

ตารางที่ 3 แสดงวัตถุประสงค์การวิจัย กลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือที่ใช้และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วัตถุประสงค์การวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
1.เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม	1) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน	-แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -แบบบันทึกเสียง -แบบบันทึกการสังเกตการณ์	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม/ไม่มีส่วนร่วม
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม	1) กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม จำนวน 4 คน 2) กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมผู้จัดขบวนแห่ในประเพณีแห่พญายม จำนวน 4 คน	-แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -แบบบันทึกเสียง -แบบบันทึกการสังเกตการณ์	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม/ไม่มีส่วนร่วม -สนทนากลุ่มย่อย
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม	1) กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จำนวน 6 คน	-แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -แบบบันทึกเสียง -แบบบันทึกการสังเกตการณ์	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม/ไม่มีส่วนร่วม -สนทนากลุ่มย่อย

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ได้แก่

3.4.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารประเภทต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัยบทความวิทยานิพนธ์ และดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งเนื้อหาประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยคติความเชื่อเรื่องพญายม ความหมายและรูปแบบของพญายมที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ทฤษฎีสัญวิทยา แนวคิดประติมาณวิทยา แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความหมาย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ไปศึกษาบริบทพื้นที่ของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี สืบค้นเอกสารของท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในงานวิจัย

3.4.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม

นอกจากการเก็บข้อมูลจากเอกสารแล้ว ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยลงพื้นที่ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีเพื่อเก็บข้อมูลและได้ข้อมูลจากภาคสนามโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลาย ๆ วิธี ได้แก่ การการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้รูปแบบกึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม สนทนากลุ่มย่อย และบันทึกภาพถ่ายเพื่อใช้เป็นหลักฐาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการวิจัยครั้งนี้ การสัมภาษณ์เชิงลึกจะใช้ในการสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านวิธีการอัดเสียง การบันทึกในสมุด และการถ่ายรูปภาพ โดยรูปแบบการสัมภาษณ์ใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้างหมายถึงการสัมภาษณ์ที่ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนแต่จะมีลักษณะผสมผสานระหว่างโครงสร้างข้อคำถามและการกำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า ดังนั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธีนี้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่มโดยสัมภาษณ์ตามคำถามที่กำหนดไว้เพื่อ ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นและข้อมูลที่ครบถ้วน

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

สำหรับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในช่วงเวลาจัดงาน ผู้วิจัยจะมาเก็บข้อมูล โดยใช้เครื่องบันทึกแบบอัดเสียง ถ่ายรูปและจดบันทึกรายละเอียดของสิ่งที่ต้องการสังเกตการณ์ ที่จัดขึ้นในช่วงประเพณีแห่พญายม พร้อมใช้วิธีแบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ในขณะที่ไม่ได้จัดงานเพื่อได้ทราบถึงภาพรวมต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่กำลังจะศึกษา หรือการดูจากรูปภาพและวิดีโอต่าง ๆ ที่คนอื่นถ่ายไว้และเก็บรวบรวมและคัดเลือกข้อมูลที่ต้องการ

3) การสนทนากลุ่มย่อย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสนทนากลุ่มย่อยในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เพื่อได้ข้อมูลจากหลากมุมมองและบันทึกเสียงด้วยเครื่องมือที่เก็บข้อมูลผ่านการถ่ายวีดีโอ การอัดเสียงด้วยเครื่องอัดเสียง เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทุกกลุ่มที่ตั้งไว้เสร็จทุกครั้งก็บันทึกและจัดเก็บตามวิธีบันทึกภาคสนามให้ตามระเบียบ เพื่อที่จะดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามมาทั้งหมด ก็จะเข้าถึงขั้นตอนที่เรียบเรียงข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลโดยขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดโดยจัดเป็นกลุ่มและประเภทโดยใช้ภาพถ่ายและข้อมูลจากการลงพื้นที่ มาเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย เมื่อเรียบเรียงข้อมูลเสร็จ ก็จะเข้าถึงขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเป็นไปได้และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้มา ซึ่งจะตรวจสอบตามคำถามที่ตั้งไว้และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ว่าข้อมูลเหล่านี้สามารถตอบคำถามได้หรือไม่และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ มีคุณภาพดีหรือไม่ และสามารถเอาไปใช้ได้หรือไม่ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) มาตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาโดยตรวจสอบแหล่งสถานที่ แหล่งบุคคลและแหล่งเวลาเพื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือและแม่นตรงเพื่อตรวจสอบว่าเมื่อมีการเปลี่ยนในด้านสถานที่ เวลาและบุคคล ข้อมูลที่ได้มายังเหมือนเดิมหรือไม่ และเพื่อยืนยันว่าข้อมูลที่ได้มานั้นมีความน่าเชื่อถือและไม่เปลี่ยนไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวถึง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเรียบเรียงและตรวจสอบข้อมูลเสร็จ ขั้นตอนต่อไปก็จะเป็นขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งจะวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ข้อมูลที่เกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม กระบวนการสร้างความหมายในประเพณีแห่พญายมและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมเมื่อคัดเลือกข้อมูลออกมา ก็จะวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างข้อสรุปจากข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

3.7 การนำเสนอข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้นำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ประกอบกับภาพถ่ายจากพื้นที่

บทที่ 4
ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง **ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี** ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกำหนดกรอบแนวคิดและเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง โดยจำแนกกลุ่มเป้าหมายตามประเด็นที่กำหนดไว้วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม วิธีการเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่จริงของผู้วิจัย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มย่อย เมื่อตัดข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออกและตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Induction) นำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ประกอบกับภาพถ่ายจากพื้นที่ ผลการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม

4.1.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ประเพณีแห่พญายม เกิดขึ้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดบุรี ตั้งแต่ราว พ.ศ.2442 จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ด้วยภูมิประเทศของตำบลบางพระเป็นชายฝั่งทะเลทางด้านทิศตะวันตก และด้านทิศตัววันออกมีเนื้อที่กว้างใหญ่เต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพรปกคลุมหนาแน่น ไม่มีมีแม่น้ำลำคลอง มีแต่ลำห้วยสายยาวต้นน้ำมาจากเขาเขียวและไหลลงอ่างเก็บน้ำบางพระ ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลบางพระจึงมีความสมบูรณ์เต็มที่ แรงจูงใจที่ทำให้เกิดประเพณีนี้ขึ้นมานั้นเนื่องจากอาณาบริเวณหมู่บ้านบางพระ และบริเวณหมู่บ้านไปดินแดงนั้นขึ้นเต็มไปด้วยป่าดงดิบดังกล่าว พร้อมทั้งมีสัตว์ร้ายและภัยนานาชนิดชุกชุม ชาวบ้านจึงได้เป็นไข้ป่าเจ็บป่วยกันเป็นประจำ จึงคิดที่จะมุ่งหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยึดเหนี่อยทางจิตใจ มุ่งที่จะขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป เพื่อชาวบ้านจะได้รอดพ้นจากทุกข์การเจ็บไข้ได้ป่วยกันจึงคิดสร้างหุ่น “พญายม” ขึ้นโดยเชื่อว่าพญายมนี้ เป็นเทพเจ้าที่เป็นผู้ควบคุมดูแลภูตผีทั้งปวงให้จับเก็บสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ไว้กับองค์พญายมแล้วนำไปลงทะเลเสีย จะได้เป็นการปลดปล่อยสิ่งชั่วและชาวบ้านก็จะอยู่กันอย่างมีความสุขตลอดไป

จากการสัมภาษณ์ประวัติของประเพณีแห่พญายม จากนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ได้กล่าวถึงประวัติประเพณีแห่พญายมไว้ดังนี้

> *ตำบลบางพระสมัยที่เป็นเป็นป่าเขา ในป่าเขานั้นจะมีโรคระบาดไข้ป่า ชาวบ้านมีความเชื่อในการนับถือภูตผี เพราะไม่มียารักษา หากต้องการให้หายเจ็บป่วยจึง จะสร้างหุ่นพญายมเพื่อแล้วฝากความเจ็บไข้ได้ป่วย ความทุกข์ไม่สบายต่าง ๆ ไว้ที่หุ่นพญายม จึงเป็นที่มาของประเพณีมาจากเหตุการณ์ตรงนี้หลังจากนำหุ่นไปลอยทะเล โดยหุ่นรูปปั้นพญายม สร้างขึ้นใหม่ทุกปี โดยลุงพัน และก็ลอยจมไปตลอด แต่อยู่ปีพญายมลอยกลับมาที่บางแสน ต้องไปเอามาไว้คืนที่บางพระ เลยสร้างศาลให้ในสวนสาธารณะริมทะเล ให้นกราบไหว้บูชา ปัจจุบันก็ยังอยู่ที่เอามาไว้ที่ศูนย์เยาวชน แถวสนามโค้ก งานประเพณีแห่พญายม จัดขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ 17-18 ของทุกปีมีงานกลางคืน และช่วงบ่ายจะเริ่มปล่อยขบวนแห่พญายม จนถึงทำพิธีกรรมเสร็จก็จะลอยพญายมในเวลาเย็น* (ลออง พยนต์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2567)

จากการสัมภาษณ์ประวัติของประเพณีแห่พญายม จากนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินช่างปั้นหุ่นพญายม ได้กล่าวถึงประวัติประเพณีแห่พญายมไว้ดังนี้

> *บางพระในสมัยอดีตนั้นเป็นชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำ ไร่นา และประมงต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของไข้ป่า (โรคมาลาเรีย) ทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ จนมีพราหมณ์ชีปะขาวมาจากท่าข้าม มาบอกให้สร้างรูปปั้นพญายม จะทำให้โรคภัยไข้เจ็บนี้หายไป มีกองผ้าป่า 1 กองและมีกลองยาวแห่นำขบวน และนำรูปปั้นพญายมนี้ไปจำเริญทะเล และหันหน้าไปทางทิศตะวันตกไข้ป่าต่าง ๆ ก็ค่อย หายไปจากบางพระมีกองผ้าป่า 1 กอง* (ประพันธ์ คงเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2567)

จากการรายงานการวิจัยเรื่อง ดนตรีในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ ได้สรุปประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญาดังนี้

> *ประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี ประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ว่าการสร้างหุ่นพญายมแล้วนำไปลอยทะเล เพื่อเป็นการทิ้งทุกข์ โศก โรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายให้ลอยทะเลไป ซึ่งมีการประกอบพิธีกันในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี คือวันที่ 17 - 18 เมษายน เป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี* (กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2562)

กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2556 วันอังคารที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2556 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญของชาติ และเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดความภาคภูมิใจและร่วมรักษาวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ต่อไปในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย รวมทั้ง เป็นการตอบสนองนโยบายรัฐบาลด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการนำทุนทางวัฒนธรรมของประเทศมาสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี โดยทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้เรียบเรียงสาระสำคัญโดยรวม เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมไว้ดังนี้

> *ประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวบางพระ จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีการประกอบพิธีกันในช่วงวันสงกรานต์คือวันที่ 17 - 18 เมษายน เป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ตำบลบางพระในสมัยนั้นเป็นชุมชนชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่นา และประมง ต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ จนวันหนึ่งมีชาวบ้านฝันว่ามีวิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ ต้องปั้นองค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางลานบ้านเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ว่าการแห่พญายมมีการทำกันมาตั้งแต่ราว พ.ศ.2442 ระยะแรกๆ มีการปั้นองค์พญายมที่บ้านกำนันเป๊ะ นางหลา บัวเขียว วิธีการปั้นองค์พญายมก็ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายๆ ในท้องถิ่น เช่น ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นโครงขึ้นรูป*

ด้วยฟางข้าว กระดาษถุงปูนซีเมนต์ทำเป็นเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ แล้วแต่งแต้มด้วยดินหม้อ ดินสอพอง ผิวกายใช้ลูกเสมามาคั้นเอาน้ำซึ่งมีสีแดง ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุกทำให้หน้าตาองค์พญายมดูน่าเกรงขาม มือขวาถือบ่วงบาศ มือซ้ายถือไม้เท้ายมทัณฑ์ ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยงสำหรับหามองค์พญายมเวลาแห่นำท่านไปลอยลงทะเล (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

ภาพที่ 20 การรับการขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายม จากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ในพ.ศ.2556

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ประเพณีแห่พญายมได้เกิดจากคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ผู้เป็นใหญ่แห่งดินแดนนรกภูมิ เจ้าแห่งภูติผี คติความเชื่อของพญายมในที่ปรากฏทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา จะมีบทบาทในชีวิตของคนไทย เกี่ยวกับเรื่องนรกสวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญทำทาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกคนได้เรียนรู้ในสิ่งเราเหล่านี้ จึงทำให้เกิดคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ที่เป็นเทพเจ้าในดินแดนนรกภูมิ และเป็นผู้พิพากษาว่าผู้ใดจะได้ชดใช้กรรมในนรก หรือขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ต่อไป กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้เรียบเรียงสาระสำคัญโดยรวม เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับพญายมไว้ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับพญายมนั้น มีอยู่ในทุกชาติทุกภาษาต่างกัน แต่ชื่อฝรั่งเรียกว่า Baphomet คนจีนถือว่า พญายมเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง สำหรับความเชื่อของคนไทยมีปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นโดยพระ

มหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) สมัยกรุงสุโขทัย แต่ในความเชื่อของทุกชาติทุกภาษาก็คล้ายกันคือท่านเป็นเจ้าแห่งภูตผีปีศาจมีหน้าที่ตัดสินบุญบาปดวงวิญญาณที่ตาย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

ปัจจุบันชาวบ้านตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีได้มีการสืบสานประเพณีแห่พญายม กันอย่างต่อเนื่องมาหยุดการจัดงานประเพณีแห่พญายมในช่วงเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ทำให้การจัดงานงดจัดงานไป 2 ปีคือพ.ศ.2563 และ พ.ศ.2564 เนื่องจากนโยบายจากภาครัฐที่ห้ามให้มีการชุมนุมกัน ให้เกิดความใกล้ชิดแออัดเป็นที่เกิดการแพร่เชื้อดังกล่าวได้โดยง่าย กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้เรียบเรียงสาระสำคัญโดยรวม เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมในปัจจุบัน เกี่ยวกับพญายมไว้ดังนี้

ปัจจุบันชาวตำบลบางพระได้สืบสานประเพณีนี้ต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นการสร้างความสามัคคีให้คนในชุมชนร่วมกันคิดแก้ปัญหา ช่วยกันทำ จนหน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่นเห็นความสำคัญจึงเข้ามามีส่วนร่วม มีการปรับเปลี่ยนวิธีการบ้างแต่ยังคงพิธีกรรมตามความเชื่อของบรรพบุรุษไว้ ก่อนปั้นองค์ พญายม ผู้ปั้นคนปัจจุบันคือนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ จะอธิษฐานจิตบอกครูบาอาจารย์ ขอพรให้องค์พญายมช่วยปัดเป่าเภทภัยพิบัติให้ทุกข์โศกมลายสิ้นไปจากชุมชนตำบลบางพระ ในการปั้นองค์พญายมจะใช้โครงลวดขึ้นรูป เครื่องทรงใช้ปูนที่ทำจากเปลือกหอยบดผสมทรายละเอียดทำให้ดูสง่าน่าเกรงขาม เมื่อปั้นองค์พญายมเสร็จแล้ว ในวันที่ 17 เมษายน ชาวบ้านจะมารวมตัวกันเพื่ออัญเชิญองค์พญายมไปประทับ ณ ชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ที่ 4 เพื่อทำพิธีเบิกเนตรและทอดผ้าป่านำเงินถวายวัด รุ่งขึ้นวันที่ 18 เมษายน ซึ่งเป็นวันสุดท้ายเทศกาลวันไหลสงกรานต์ของตำบลบางพระ เวลาประมาณ 13.00 น. จะอัญเชิญองค์พญายมขึ้นบนรถยนต์ ชุมชนต่างๆ ห้างร้านบริษัท และหน่วยงานราชการจะจัดตกแต่งรถบุปผชาติอย่างสวยงาม เข้าร่วมในริ้วขบวนแห่อัญเชิญองค์พญายม โดยใช้เส้นทางตามถนนสุขุมวิทไปรอบชุมชนต่าง ๆ ในตำบลบางพระ ตลอดเส้นทางจะมีประชาชนคอยสรงน้ำพระพุทธรูป รูปปั้นอดีตเจ้าอาวาสวัด เกจิอาจารย์ ที่เคารพนับถือ พร้อมอธิฐานจิตฝากทุกข์โศกไปกับองค์พญายม ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร กว่าจะถึงชายทะเลชุมชนท้ายบ้านหมู่ที่ 1 ต้องใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง เมื่ออัญเชิญองค์พญายมมาถึงบริเวณพิธี ชายฉกรรจ์จะช่วยกันแบกขึ้นประทับบน

โต๊ะที่จัดเตรียมไว้โดยหันหน้าท่านออกสู่ทะเล เบื้องหน้ามีเครื่องบูชาประกอบด้วย กระถางธูป บายศรี แจกันดอกไม้ พร้อมอาหารเครื่องเซ่นคาวหวานและผลไม้จำนวน 5 โต๊ะ ก่อนนำท่านลอยลงสู่ทะเลชาวบ้านได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในชุมชน 9 รูปเจริญพระพุทธมนต์ และพราหมณ์หลวงจากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ทำพิธีอ่านเทวโองการเสร็จแล้วเชิญชาวบ้านจุดธูปอธิฐานจิตเพื่อฝากเคราะห์ทุกข์โศกไปกับองค์พญายมและจุดธูปถวายเครื่องสังเวยท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ทิศ เวลาประมาณ 18.30 น. ก่อนที่ตะวันจะลับขอบฟ้าเมื่อเสียงประทัดดังขึ้นเป็นสัญญาณ ชายฉกรรจ์จะช่วยกันหามองค์พญายมประทับลงบนแพลอยลงสู่ทะเล จะมีขบวนเรือประมงมาลางจูงแพเพื่อนำท่านไปลอยออกสู่ปากอ่าวบางพระให้ไกลที่สุด เป็นอันเสร็จพิธี องค์พญายมท่านจะนำความทุกข์ยากลำบาก ความเศร้า ความโศก โรคภัยไข้เจ็บอันตรายทั้งหลายจะเสื่อมไปสิ้นไป สูญไป ชาวตำบลบางพระจะมีแต่ความสุขความเจริญตลอดไป (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

ดังนั้นจากการสัมภาษณ์และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บริบททางประวัติศาสตร์ของประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้ข้อสรุปดังนี้ ประเพณีแห่พญายมของชาวตำบลบางพระ ที่เกิดจากคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งความตายในดินแดนนรกภูมิ ถือเป็นภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ คุณลักษณะบ่งบอกความเป็นท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรม มีคุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการและศิลปะ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากชาวบ้านเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาให้ชุมชนผ่านพ้นวิกฤต สร้างจิตสำนึกในการทำความดียึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา จนสามารถดำรงความเป็นชุมชนอยู่ได้ ประเพณีแห่พญายมจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล

4.1.2 การพัฒนาการการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม

4.1.2.1 ประวัติการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

การสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม เป็นเอกลักษณ์เดียวในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้ ตำบลบางพระเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรี มีความเชื่อเรื่องพญายมหรือพญายมราช ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งความตายในดินแดนนรกภูมิ โดยความเชื่อมาจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดโรคระบาดของชุมชนบางพระในอดีต จึงเป็นที่มาของการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้นเพื่อเป็นการปล่อยทุกโศกโรคภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ จึงถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

การสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ถือเป็นหัวใจหลักในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีโดยลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายมนั้น

จากข้อมูลของกิติภัณฑ์ ชิตเทพ ได้จากสัมภาษณ์อาจารย์ทนุศักดิ์ ไทยธรรม อดีตเลขานุการสภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ และอดีตคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอศรีราชา ปัจจุบันอายุ 80 ปี อาศัยอยู่ที่ตำบลบางพระตั้งปี พ.ศ. 2503 ให้ทรรศนะเกี่ยวกับประวัติประเพณีแห่พญายมว่า

> *ในสมัยก่อนชาวบ้านใช้วิธีเขียนก้นหม้อแล้วนำไปลอยน้ำก่อนจะกลายมาเป็นการปั้นหุ่นพญายมอย่างปัจจุบัน สมัยก่อนมีการใช้หม้อดินมาคว่ำแล้วเขียนเป็นพญายม โดยที่ไม่ได้ทำอะไรพิสดารเลย ชาวทำกันเอง 2-3 กลุ่มไม่กี่คน แล้วนำไปบูชาเพื่อขับไล่ภูติผีปีศาจ ซึ่งเชื่อว่าทำกันมานานแล้ว อาจจะทำทุกในช่วงสงกรานต์ ทำอย่างง่าย สร้างสิ่งตัวแทน เป็นเทพสมมติ ไม่รู้จะให้ชื่ออะไร ก็ให้ชื่อพญายมไป เพราะเป็นเจ้าของผี ผีกลัว คำกล่าวบวงสรวงในปัจจุบันว่า ขอให้พญายมกวาดต้อนภูตผีปีศาจมาเก็บไว้ที่ท่าน แล้วจะปล่อยน้ำไปเพื่อให้ความทุกข์ยากลอยไปกับพญายม เมื่อก่อนเป็นหม้อใส่แพลอยไป พอลอยไปคลื่นลมมันแรงก็ล่มสลายไป ก็ถือว่าปีนี้หมดเคราะห์หมดโศกแล้วจากนั้นก็พัฒนากันมา* (กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2562)

จากบทสัมภาษณ์ของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างหุ่นพญายมเริ่มต้นไม่ได้ทำให้ใหญ่โต และสวยงามเหมือนในปัจจุบันแต่เป็นการเขียนก้นหม้อเขียนเป็นรูปพญายมแล้วนำไปใส่แพแล้วลอยน้ำเท่านั้น เพื่อเป็นการขจัดสิ่งไม่ดี หมดเคราะห์หมดโศก

> การสร้างหุ่นพญายมในสมัยแรกทำขึ้นง่าย ๆ จากฝีมือของชาวบ้าน ก่อนวันแห่พญายมประมาณ 2 วัน ชาวบ้านจะมาช่วยกันสร้างหุ่นโดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นประกอบขึ้นมา เช่น ใช้ไม้ไผ่สานทำเป็นโครงร่างกาย อุดด้วยฟางข้าวประกอบขึ้นเป็นตัว ปะด้วยกระดาษ ใช้หม้อดินทำศีรษะ ผิวกายใช้ลูกเสมามาคั้นเอาน้ำซึ่งมีสีแดงทา ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุก เน้นให้ดูน่ากลัว เสร็จแล้วใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยงสำหรับหามองค์พญายมไปลอยลงทะเล (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ซึ่งเป็นหนังสือที่เทศบาลตำบลบางพระ ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีปแห่พญายมในอดีต ได้อธิบายขั้นตอนในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมไว้ดังนี้

> *ระยะแรก ๆ มีการปั้นองค์พญายมที่บ้านกำนันเป๊ะ นางหลา บัวเขียว วิธีการปั้นองค์พญายมก็ใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ๆ ในท้องถิ่น เช่น ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นโครงขึ้นรูปด้วยฟางข้าวกระดาษถุงปูนซีเมนต์ทำเป็นเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ แล้วแต่งแต้มด้วยดินหม้อ ดินสอพอง ผิวกายใช้ลูกเสมามาคั้นเอาน้ำซึ่งมีสีแดง ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุกทำให้หน้าตาองค์พญายมดูน่าเกรงขามมือขวาถือบ่วงบาศ มือซ้ายถือไม้เท้ายมทัณฑ์ ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยงสำหรับหามองค์พญายมเวลาแห่นำท่านไปลอยลงทะเล* (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

การปรากฏรูปภาพหุ่นรูปปั้นพญายมครั้งแรกในหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ได้มีการบันทึกรูปภาพมีการระบุปีพ.ศ 2522 ในการถ่ายภาพนี้ซึ่งเป็นรูปภาพสีขาวดำมีชาวบ้านบางพระ ชาวบ้านต่างแต่งตัวเป็นบริวารของพญายมถือไม้เท้าหัวกะโหลก และแต่งเป็นภูตผีร่วมกับขบวนแห่ยืนล้อมรอบหุ่นรูปปั้นพญายมที่ลักษณะเหมือนกับยักษ์สีขาว ขนาดใหญ่ สวมมงกุฎ พร้อมที่จะอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายมไปยังขบวนแห่ต่อไป

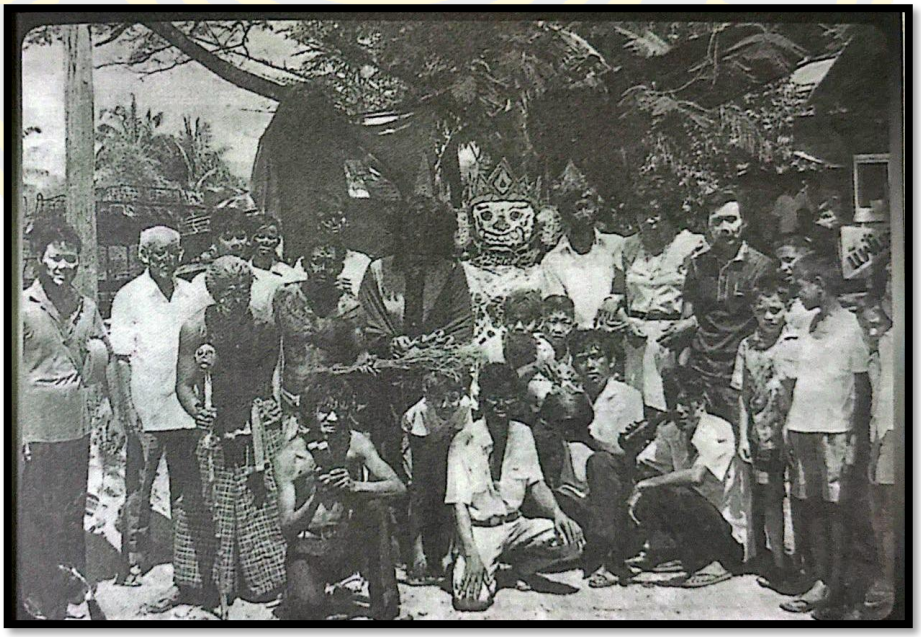

ภาพที่ 21 ชาวบ้านบางพระและหุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2522

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้นการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จากการศึกษาในเอกสาร และการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปลักษณะของพญายมที่มีการเปลี่ยนไปเริ่มจากการเป็นหม้อเขียนยันต์ มาเป็นหุ่นรูปปั้นเดิมที่ชาวบ้านบางพระปั้นขึ้นในยุคแรก ๆ ในอดีตการปั้นหุ่นพญายมใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น ฟางข้าว ไม้ไผ่สาน เน้นความน่ากลัวเพราะต้องการกำราบภูตผี ในปัจจุบัน หุ่นปั้นองค์พญายมทำจากปูนปลาสเตอร์ตกแต่งด้วยสี เน้นความสวยงาม มีความประณีตมากขึ้นเพราะต้องใช้ในขบวนแห่และพิธีบวงสรวงที่มีนักท่องเที่ยวมาชม นอกจากนี้ ยังมีความหลากหลายจากการเลือกปางในการปั้นและจินตนาการของผู้ปั้น ทำให้หุ่นปั้นองค์พญายมในแต่ละปีไม่ซ้ำแบบกัน

ประวัติการทำหุ่นรูปั้นพญายม จากหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ได้มีการบันทึกประวัติการทำหุ่นรูปั้นพญายมเริ่มต้นสร้างครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2442 และมีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมไว้ดังนี้

เริ่มต้นการสร้างครั้งแรก ประมาณ พ.ศ.2442 นายเป๊ะ-นางหลา บัวเขียว และพรรคพวก ได้เริ่มจัดทำพญายมที่บ้านนายเป๊ะ (หลังบ้านผู้ใหญ่โด่ง - นางเฮี้ยน ธาราศักดิ์) ห่างจากร้านบางพระซีฟู้ดประมาณ 100 เมตร หลังจากนั้น นายอั๊ง นางกิมฮัว บัวเขียว (บุตรและสะใภ้ นายเป๊ะ ได้สืบสานการทำพญายมต่อมาโดยร่วมกับเพื่อนบ้าน)

ประมาณปี พ.ศ. 2496 การทำหุ่นรูปปั้นพญายม ได้ย้ายมาทำอีกฝั่งคลอง โดยย้ายมาทำที่บริเวณบ้านนายต๋อย นางเข็ม ซึ่งอยู่ติดกับชายทะเล หลังวัดเขาพระพุทธบาทบางพระ หมู่ 9 บ้านไร่ (หมู่ 5 เดิม) โดยมีนายต๋อย นายเล็ก นายอิ้น บัวเขียว นายชม บรรเจิด นายอำนวย บรรเจิด นายเสนียน นางแล่ม และพรรคพวก เพื่อนบ้านเรือนเคียง ช่วยกันทำ

ประมาณ พ.ศ. 2507 การจัดทำหุ่นรูปปั้นพญายม ได้ย้ายไปทำที่สี่แยกคอเขาบางพระ บริเวณใต้ต้นพุทรา มุมร้านนายผ่อง - นางพะยอม กุระ (ช่องว่างระหว่างร้านนายผ่อง กุระ กับร้านนายหวัง บรรเจิด) เริ่มทำบุญ และก่อทราย ตอนเช้าซึ่งถือเป็นสงกรานต์วันสุดท้ายของสงกรานต์บางพระ ตอนบ่ายจึงแห่พญายม ผู้ที่ร่วมมือกันทำพญายม คือ นายผ่อง กุระ นายอำนวย บรรเจิด นายแอ๊ว นายรวย นายแกละ นายออด นายทอง นายฮก นายอู๋นายทรวง - นายไส เสริมศรี นายเณร และเพื่อนบ้านใกล้เคียง ตลอดจนพนักงานขับรถรับจ้าง และผู้รอรถโดยสารไปหนองตายาย (คอเขาบางพระ-หนองตายาย) ต่อมาเมื่อมีการเวนคืนที่ดิน เพื่อสร้างทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา - สัตหีบ ทำให้พื้นที่คอเขาพระบาทบางพระ ที่เคยเป็นที่ทำพญายม และทำบุญวัน

สุดท้ายของสงกรานต์ ถูกทางรถไฟไปด้วย จึงย้ายที่ทำพญายมไปทำที่เนินห่างจากทางรถไฟประมาณ 200 เมตร (ถนนเข้าอ่างเก็บน้ำบางพระ ฝั่งขวา) ซึ่งเป็นบ้านของนายอิ้น - นางริด บัวเขียว (ลูกชายนายอั้ง บัวเขียว) โดยมีทีมทำงานเดิมจากข้อ 4 ช่วยกันดำเนินการ

หลังจากจัดทำพญายมที่บ้านนายอิ้น บัวเขียว ได้ 2 ครั้ง (2 ปี) จึงย้ายมาทำที่หน้าบ้านนายทรวง เสริมศรี ซึ่งอยู่ทางเข้าอ่างเก็บน้ำบางพระ อยู่ฝั่งซ้ายของถนนห่างจากทางรถไฟประมาณ 100 เมตร โดยมีลูก ๆ ของนายทรวง กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง และเพื่อน ๆ ของนายไส - นายดำ มาช่วยทำ ซึ่งทำให้การจัดทำพญายมดูดีขึ้น เพราะระยะหลังๆ มีหน่วยงานราชการท้องถิ่น ให้ความสนใจและสนับสนุนบ้าง (นายไสและนายดำ เป็นบุตรนายทรวง) เมื่อนายไส เสริมศรี ถึงแก่กรรมแล้ว นายดำ เสริมศรี น้องชายนายไส ก็ทำหน้าที่แทน โดยมี พี่ น้อง ญาติและเพื่อนๆ รวมทั้งหน่วยงานท้องถิ่น เข้ามาช่วยกัน โดยใช้หน้าบ้านนายทรวงเป็นที่ทำ มีการทำบุญเลี้ยงพระ และก่อพระทราย และมีพิธีแห่พญายมในภาคบ่าย มีงานกองข้าวและปล่อยพญายมในตอนเย็น อย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 22 ประวัติสถานที่และผู้ที่ปั่นหุ่นรูปั้นพญายม

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ปัจจุบันการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อายุ 68 ปี ประกอบอาชีพช่างก่อสร้าง ซึ่งเป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมให้กับประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีมาเป็นระยะเวลากว่า 40 ปี มีพื้นเพเป็นคนจังหวัดยโสธร โดยย้ายที่อยู่มาอาศัย

ที่ จังหวัดชลบุรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 หรือประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อธิบายให้ฟังเกี่ยวกับหุ่นพญายมที่ใช้ในประเพณีแห่พญายมในอดีตว่า หุ่นรูปปั้นพญายมในสมัยก่อนจะเป็นหุ่นที่ทำได้ง่าย ๆ คือ ใช้ฟางมัดให้เป็นรูปร่างของคนเท่านั้นต่อมา นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ จึงได้รับมอบหมายจากสำนักเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้เป็นผู้รับผิดชอบสร้างหุ่นจำลองพญายมเพื่อใช้ประกอบพิธีมาจนถึงปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่และได้สัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ซึ่งเป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมที่มีลักษณะที่สวยงามโดดเด่น และรูปลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็นในสื่อต่าง ๆ โดยนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ได้สร้างหุ่นพญายมมาหลายปี และในแต่ละปีก็มีรูปลักษณ์ สีผิว อาวุธ เครื่องประดับที่มีความเหมือนและต่างกัน สร้างความอลังการและความสวยงาม จนทำให้นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562 จากจังหวัดชลบุรี บทสัมภาษณ์ประวัติของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในปัจจุบัน ดังนี้

> *นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ บ้านเกิดอยู่จังหวัดยโสธร และเข้ามาทำงานอาชีพก่อสร้างที่กรุงเทพมหานคร ภรรยาเป็นคนชาวบางพระ ชลบุรี จึงย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บางพระตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน ประมาณ 68 ปี และปัจจุบันนี้ก็ไปช่วยเขาทำโบสถ์ วิหาร ที่วัดเขาช่องลม จ.ระยอง หลายปีเลยแต่ตอนนี้กลับมาอยู่ที่บางพระแล้ว* (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน พ.ศ.2567)

ดังนั้น การปั้นหุ่นรูปปั้นพญายมมีประวัติการสร้างที่ยาวนาน และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจนมาถึงปัจจุบันที่มีผู้รับผิดชอบเพียงคนเดียว คือ ประพันธ์ พลเมืองรัตน์ หรือชาวบ้านเรียกว่าลุงพันเป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นที่ยอมรับในฝีมือและชาวบ้านต่างให้ความเคารพนับถือ ทางเทศบาลตำบลบางพระจึงได้มอบหมายให้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในตลอด 20 ปีที่ผ่านมา

4.1.2.2 วิธีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

การสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนั้น เทศบาลตำบลบางพระอธิบายไว้ใน หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ดังนี้

> *แต่ก่อนสร้างองค์พญายมอย่างง่าย ๆ โดยเน้นความน่ากลัวเป็นหลัก ต่อมาการจัดสร้างองค์พญายมเริ่มพิถีพิถันมากขึ้นทุกปี การสร้างองค์พญายมได้ใช้วัสดุได้แก่ โครงไม้ไผ่ ฟางข้าว กระดาษ ถุงปูนซีเมนต์ สร้างเป็นองค์พญายม*

แล้วแต่งแต้มด้วยดินหม้อและดินสอพอง ให้ดูรูปลักษณ์น่าเกรงขาม ใช้ไม้ไผ่ทำเสลียงสำหรับหามเวลาแห่ (ส่วนที่ลูกตาใช้วัสดุเน้นให้ดูน่ากลัว) ต่อมาการจัดสร้างองค์พญายมเริ่มพิถีพิถันมากขึ้น โดยเฉพาะเริ่มพัฒนาขึ้นเรื่อยมา จากการที่ได้จัดสร้างที่สี่แยกคอเขาพระบาทบางพระเป็นต้นมา (ประมาณปี พ.ศ.2507) องค์พญายมที่จัดสร้างดูดี และได้มาตรฐานเหมาะสมยิ่งขึ้นทุกปี วัสดุที่ใช้รูปองค์ การจัดแต่งดีขึ้นมาก มีการปั้น แต่ง ประดับ และลงสีองค์พญายม โดยนายพันและพรรคพวก เป็นผู้จัดทำ และการประทับเปลี่ยนจากเสลี่ยงคานหามมาประทับนั่งบนรถยนต์ปิคอัพแทน อธิบายถึงรายละเอียดของวัสดุที่ใช้และรายละเอียดของการสร้างหุ่นพญายมดังนี้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่น ประกอบด้วย 1.เหล็ก 2 หุน 2.ลวดผูกเหล็ก 3. ปูนเปลือกหอย 4. สี 5. ลวดตาข่าย 6. กระดาษหนังสือพิมพ์ 7. กระสอบป่าน 8. ผ้าลายไทยสำหรับตกแต่งองค์พญายม (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ขั้นตอนเริ่มต้น *สำหรับวิธีการปั้นหุ่นนั้นก่อนการปั้นจะต้องตั้งพานไหว้ครู ประกอบด้วย ขัน 5 เงิน 12 บาท หรือ 36 บาท ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นการบอกเล่าครูบาอาจารย์ว่าจะขออนุญาตทำการเป็นรูปพญายม การปั้นรูปพญายมจะประกอบไปด้วย 2 ภาค คือ ภาคเทพและภาคนรก การเลือกว่าปีไหนจะปั่นรูปภาคใด ไม่มีกฎเกณฑ์ ที่แน่นอน ชาวบ้านจะประชุมปรึกษาหารือกันแล้วร่วมกันตัดสินใจเลือก*

ขั้นตอนที่ 2 *การเริ่มลงมือปั้น ถ้าเป็นท่านั่ง แบ่งเป็น 5 ส่วน ๆ ละ 9 นิ้ว ท่ายืน 8 ส่วน ๆ ละ 9 นิ้ว ปั้นโดยการนำเหล็ก 2 หุน มาผูกเป็นโครงร่างรูปพญายมก่อนแล้วใช้ลวดตาข่ายมาหุ้มโครงเหล็ก จากนั้นใช้กระสอบป่านมาหุ้มโครงแล้วใช้กระดาษหนังสือพิมพ์หุ้มอีกชั้นหนึ่ง แล้วใช้ปูนเปลือกหอยมาถาบทับลงไปบนกระดาษหนังสือพิมพ์ ตกแต่งด้วยสีตามแบบที่กำหนด*

ขั้นตอนสุดท้าย *ใช้ผ้าลายไทยตกแต่งตามแบบ เมื่อปั้นเสร็จแล้ว จะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ ซึ่งเป็นความลับประจำตัวผู้ปั้น มีการทำน้ำมนต์ธรณีสารโดยนายกำจัด เสริมศรี เป็นผู้ประกอบพิธีและนายกำจัด เสริมศรีจะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม และจะเป็นผู้เตรียมแพไม้ไผ่สำหรับลอยน้ำด้วย ในวันที่ 17 เมษายนของทุกปีจะมีการอัญเชิญรูปปั้นพญายม*

มาตั้งที่ประทับ (ชุมชนคอเขาพัฒนา หน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ) โดยกำหนดเวลาออกจากสถานที่ปั้นหุ่นพญายมเวลา 09.09 (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 23 ขั้นตอนการปั้นองค์พญายมในอดีต

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ปัจจุบัน นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อายุ 68 ปี ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562 จากจังหวัดชลบุรี เป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ได้อธิบายอธิบายเพิ่มเติม ถึงแนวคิดในการสร้างหุ่นพญายมไว้ว่า ประเพณีแห่พญายมจะสร้างองค์ขึ้นใหม่ คือทำขึ้นใหม่ทุกปี เพราะเวลาลอยไปแล้วจะปล่อยให้จมไปเลย และการสร้างหุ่นพญายมในสมัยก่อนจะทำด้วยความเรียบง่าย ในปัจจุบันมีขั้นตอนมากขึ้น โดยมีรายละเอียดและพิธีกรรม ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเพณีแห่พญายมจะสร้างองค์ขึ้นใหม่ คือทำขึ้นใหม่ทุกปี เพราะเวลาลอยไปแล้วจะปล่อยให้จมไปเลย เมื่อ 40 ปีก่อน เอาฟางมามัดมามัดเป็นคล้าย ๆ หุ่นไล่กาแต่ก่อนก็มีแค่หมู่ 4 ทีแรกเป็นหมู่ 9 แล้วมาแบ่งเป็นหมู่ 4 เค้าก็มีกองผ้าป่าขึ้นมากองนึงแล้วก็มีกลองยาวแห่เท่านั้นแหละ ไม่มีพิธีกรรมมากมายหรอก ชาวบ้านเค้าทำพิธี แห่พญายมไปลงทะเลไม่ได้มีพิธีใหญ่โตอะไรหรอก การสร้างหุ่นเริ่มที่ขึ้นโครงสร้างทีแรกจะมีเหล็กอยู่ตรงกระดูกสันหลังเส้นนึง ยาวประมาณสักสองเมตรห้าสิบสามเมตร แล้วก็มีลวดขาวมาทำเป็นโครงสร้างรูปร่างเหมือน

มนุษย์ จะเอาหุ่นยังไงก็อยู่ที่เรา จะสร้างขึ้นมา แล้วก็เอาตะข่ายมาหุ้มอีกที มาหุ้มเหล็กที่เป็น 'โครงสร้างของรูปร่าง แต่มันโปร่ง ที่นี้เอากระสอบป่าน และกระสอบข้าวสารมาหุ้มตะข่ายอีกครั้งนึงเพื่อไม่ให้มันยุบ แล้วก็เคี่ยวแป้งเปียกโดยใช้แป้งมันสำปะหลังข้าวเหนียว แล้วก็ใส่สารส้มกันบูดเป็นกาวทา ประมาณ 8 ชั้น แปะไปเรื่อยฉีกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แปะตามสรีระส่วนของชฎาจะเป็นปูน มือก็เป็นปูนการจะสร้างองค์ท่านแต่ละครั้งจะต้องดูฤกษ์ดูยาม (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลรูปลักษณ์ของพญายม จากรูปภาพที่ปรากฏในเอกสารและงานวิจัย โดยหนังสือของเทศบาลตำบลบางพระได้จัดทำขึ้น ปรากฏรูปภาพของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต เก็บข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและจากผู้วิจัยที่ได้ทำการลงพื้นที่ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหุ่นรูปปั้นพญายม เป็น 2 กลุ่มตามการประวัติการสร้างดังนี้

1. หุ่นรูปปั้นพญายมในสมัยอดีต ตั้งแต่การพบรูปภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในปี 2522 เนื่องจากมีรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมที่เป็นการสร้างจากฝีมือชาวบ้านร่วมกันสร้าง มีรูปลักษณ์ที่เกิดจากวัสดุบริเวณพื้นที่ และมีลักษณะคล้ายกัน

2. หุ่นรูปปั้นพญายมในร่วมสมัย เนื่องจากหุ่นรูปปั้นพญายมมีรูปลักษณ์ที่เกิดจากฝีมือของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ที่ได้สร้างสรรค์หุ่นรูปปั้นพญายมที่มีความประณีต สวยงาม

ภาพที่ 24 หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต พ.ศ.2542 และไม่ปรากฏพ.ศ.(หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต)
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 25 หุ่นรูปปั้นพญายมใน พ.ศ.2557 และพ.ศ.2567
(หุ่นรูปปั้นพญายมในร่วมสมัยและปัจจุบัน)
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ,
ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ปัจจุบัน ประชาชนชาวตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรีได้สืบสานประเพณีดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นความร่วมมือของชาวบ้านและมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนประเพณีนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ยังได้อธิบายถึงรายละเอียดในการปั้นรูปองค์พญายมและพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ในการปั้นองค์พญายมจะใช้โครงลวดขึ้นรูป เครื่องทรงใช้ปูนที่ทำจากเปลือกหอยบดผสมทรายละเอียดทำให้ดูสง่าน่าเกรงขาม เมื่อปั้นองค์พญายมเสร็จแล้ว ในวันที่ 17 เมษายน ชาวบ้านจะมารวมตัวกัน เพื่ออัญเชิญองค์พญายมไปประทับ ณ ชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ที่ 4 เพื่อทำพิธีเบิกเนตรและทอดผ้าป่านำเงินถวายวัด รุ่งขึ้นวันที่ 18 เมษายนซึ่งเป็นวันสุดท้ายเทศกาลวันไหลสงกรานต์ของตำบลบางพระ เวลาประมาณ 13.00 น. จะอัญเชิญองค์พญายมขึ้นบนรถยนต์ โดยใช้เส้นทางตามสุขุมวิทไปรอบชุมชนต่าง ๆ ในตำบลบางพระ ตลอดเส้นทางจะมีประชาชนคอยสรงน้ำพระพุทธรูป รูปปั้นอดีตเจ้าอาวาสวัด เกจิอาจารย์ ที่เคารพนับถือ พร้อมอธิฐานจิตฝากทุกข์โศกไปกับองค์พญายม เมื่ออัญเชิญองค์พญายมมาถึงบริเวณพิธี โดยหันหน้าท่านออกสู่ทะเล เบื้องหน้ามีเครื่องบูชาประกอบด้วยกระถางธูป บายศรี แจกันดอกไม้

พร้อมอาหารเครื่องเซ่นคาวหวานและผลไม้จำนวน 5 โต๊ะ ก่อนนำท่านลอยลงสู่ทะเล ชาวบ้านได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในชุมชน 9 รูปเจริญพระพุทธมนต์และพราหมณ์หลวงจากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ทำพิธีอ่านเทวโองการเสร็จแล้วเชิญชาวบ้านจุดธูปอธิฐานจิตเพื่อฝากเคราะห์ทุกข์โศกไปกับองค์พญายมและจุดธูปถวายเครื่องสังเวยท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ทิศ เวลาประมาณ 18.30 น. ก่อนที่ตะวันจะลับขอบฟ้าเมื่อเสียงประทัดดังขึ้นเป็นสัญญาณชายฉกรรจ์จะช่วยกันหามองค์พญายมประทับลงบนแพลอยลงสู่ทะเลจะมีขบวนเรือประมงมาลากจูงแพเพื่อนำท่านไปลอยออกสู่ปากอ่าวบางพระให้ไกลที่สุด เป็นอันเสร็จพิธี (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560)

จากการที่ผู้วิจัยได้เก็บลงพื้นที่ได้พบการทำหุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2567 พบว่า นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อายุ 68 ปี ศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) เป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมเช่นเคย โดยปีนี้ได้สถานที่ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม คือบริเวณพื้นที่ว่าง ข้างบ้านเลขที่ 18/135 หมู่ 9 ใกล้กับวัดวิเวการาม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งเมื่อ 2-3 ปีที่แล้วสถานที่การสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม อยู่ที่วัดเขาช่องลม อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง เนื่องจากนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ เป็นนายช่างในการสร้างพระอุโบสถวัดเขาช่องลม จึงทำให้ต้องสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมที่วัดแห่งนั้น และพ.ศ.2566 ปลายปีได้เสร็จภารกิจแล้ว จึงตั้งใจว่าจะมาสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ณ ตำบลบางพระเช่นเดิม

ในวันที่ 7 มีนาคม 2567 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสำรวจข้อมูล ได้พบนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ กำลังประกอบสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่จะใช้ในงานประเพณีแห่พญายมในปี 2567 นี้ที่ทำจากโครงลวด และเหล็กหุนกระดาษหนังสือพิมพ์ กระสอบข้าวสาร และเชือกป่าน รัดตึงโครงสร้างรูปร่างของหุ่นพญายม ที่มีขนาดใหญ่เท่ากับ 2 เท่าของมนุษย์ มีการจัดโครงสร้างและท่าทางของพญายม ในวันที่ผู้วิจัยที่ลงภาคสนามได้พบโครงสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่เป็นโครงลวดห่อหุ้มด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์มีเชือกป่านรัดหุ่นรูปปั้น และยังไม่ปรากฏบริเวณส่วนใบหน้าของพญายม แต่มีลักษณะเป็นใบหน้าและมีเหล็กขึ้นด้านบนเพื่อสร้างเป็นส่วนบนที่ประกอบด้วยมงกุฎ และเครื่องประดับตกแต่ง ในปีนี้มีลักษณะประทับนั่ง และปรากฏอาวุธในมือข้างขวาคือ บ่วงยมบาศ ดังภาพนี้

ภาพที่ 26 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2567

รูปลักษณ์ของโครงสร้างหุ่นพญายม มีลักษณะท่านั่งโดยขาขวาขัดขึ้นไป และขาซ้ายปล่อยลงมา เรียกว่าท่านั่งลลิตาสนะ คือท่าประทับนั่งห้อยพระบาทข้างหนึ่งของประติมากรรมแบบอินเดีย มีปรากฏทั้งรูปเคารพเนื่องในศาสนาฮินดูและพุทธ เช่นรูปพระโพธิสัตว์ พระอิศวร พระอุมา พระพรหม เป็นต้น มือขวาถือบ่วงยมบาศ ใช้ในการลากจูงวิญญาณภูติผี และมือซ้ายถือคทายมทัณฑ์ ใช้พิพากษาผู้ตายในยมโลกและทำลายวิญญาณที่ชั่วร้ายให้พินาศหายไป และบริเวณร่างของหุ่นรูปปั้นพญายม ใช้กระสอบข้าวสารพันตามโครงร่างของเหล็กและลวด น้ำเชือกป่านขาดกลางมัดบริเวณร่างกาย เป็นช่วง ๆ ตามสัดส่วน ด้านบนพระเศียรด้านนั้น เป็นเหล็กทรงพีระมิดเตรียมที่จะทำเป็นมงกฎของพญายมที่มี หัวกะโหลกประกอบด้วย

ในวันที่ 23 มีนาคม 2567 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสำรวจข้อมูล ได้พบนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมอีกเช่นเคย วันนี้พญายมเป็นวันที่ได้เห็นลักษณะหน้าของพญายมที่สร้างจากปูนปั้น หุ่นรูปปั้นพญายมมีการใช้ปูนซีเมนปั้นขึ้นรูปในส่วนด้านบน ประกอบด้วยศีรษะ มงกุฎรูปหัวกะโหลก และทำเชือกป่านมาคลายให้การเป็นเส้น ๆ ใช้ทำเส้นผมของพญายม มีสร้อยสังวาลหัวกะโหลก สร้อยคอหัวกะโหลก และคทายมทัณฑ์ ได้สร้างขึ้นโครงและปั้นรูปร่างเสร็จเรียบร้อย รอการลงสีสันให้สวยงามตามแบบที่ได้ร่างไว้ มีอุปกรณ์ในการสร้างลวดลายไทยที่จะประดับบนองค์พญายม โดยวิธีการสร้างลวดลายไทย ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์นำไปแช่น้ำให้เปื่อยยุ้ยแล้วนำมาตำในครกหิน เพื่อให้เนื้อละเอียดสำหรับนำมาลงบล็อกพิมพ์ลาย แล้วนำขึ้นไปแปะที่หุ่นรูปปั้นพญายมด้วยกาวแป้งเปียก ทำให้เกิดลายไทยสวยงามทิ้งไว้ให้แห้งและเตรียมลงสีสันให้สวยงามต่อไป

ภาพที่ 27 อุปกรณ์ครกใช้สำหรับตำกระดาษหนังสือพิมพ์

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2567

ภาพที่ 28 พิมพ์ลวดลายไทยพร้อมกาวแป้ง

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2567

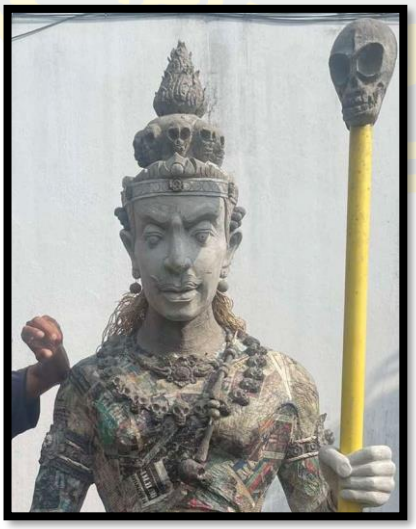

ภาพที่ 29 ใบหน้าของหุ่นรูปปั้นพญายมและลักษณะทางกายภาพก่อนที่จะลงสี

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2567

ภาพที่ 30 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ กำลังเกะพิมพ์ลายไทยประดับหุ่นรูปปั้นพญายม
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2567

ภาพที่ 31 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ช่างปั้นหุ่นพญายมกำลังแปะลวดลายไทย
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2567

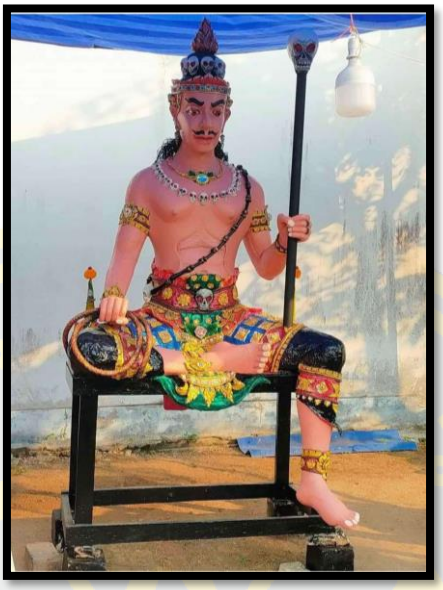

ภาพที่ 32 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 12 เมษายน 2567

การปั้นหุ่นพญายมในพ.ศ. 2567 นี้ เสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยโดยใช้ระยะเวลาการปั้นราว 3 เดือนเศษ ซึ่งในปีนี้หุ่นพญายมมีหน้าตาที่ใจดี มีรอยยิ้มเล็กน้อย ผิวกายจะมีสีแดงอ่อน ๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นภาคกึ่งเทวดาที่มีความสมส่วนสง่างาม รวมถึงมีจุดเด่นที่ผ้าภูษาเครื่องทรงโดยการใช้สีกากเพชรที่จะมีความแวววาวเมื่อกระทบแสง และมีการใช้สีสันที่ฉูดฉาดใช้สีฟ้าเข้มสลับกับสีแดง สีเขียว และสีทอง เพื่อสร้างความสวยงามให้กับองค์พญายม

ดังนั้นพัฒนาการการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการสรุปได้ดังนี้ 1. วัสดุปกรณ์ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมที่เปลี่ยนแปลงไปในอดีตจะใช้วัสดุที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก แต่ปัจจุบันหุ่นรูปปั้นพญายม ได้ใช้วัสดุที่มีความแข็งแรง คงทน และสร้างลวดลายให้สวยงามมากยิ่งขึ้นได้ 2. รูปลักษณ์ของพญายมในอดีตที่ไม่ได้มีความพิถีพิถันมากนัก แต่ในปัจจุบันมีความละเอียดสวยงาม ประดับตกแต่งไปด้วยลวดลายไทยและมีความสวยงามสมจริง 3. กลุ่มคนที่สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมเปลี่ยนจากกลุ่มชาวบ้านช่วยกันสร้างเปลี่ยนเป็นนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) เป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมด้วยความสามารถด้านศิลปะไทยและเป็นตัวแทนผู้สืบทอดการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต 4. สถานที่ใช้การสร้างพญายม ได้เปลี่ยนแปลงจากการสร้างถนนและระบบการคมนาคมที่พัฒนาทำให้พื้นที่ต่าง ๆ ที่เคยสร้างหุ่นพญายมในอดีตก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ให้เหมาะสมอีกด้วย

4.1.3 การประกอบพิธีกรรมและจัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม

การประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม เป็นการทำพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาพญายม ผู้เทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ ที่ชาวบางพระนับถือและเป็นตัวแทนในการนำความทุกข์โรคภัยต่าง ๆ ให้ขจัดหายไปได้ การประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายมผู้วิจัยได้แบ่งพิธีกรรมไว้ดังนี้ 1. พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 2.พิธีกรรมการบรรจุธาตุและเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม 3.พิธีกรรมวันสุกดิบและทำบุญเช้า 4.พิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม 5.พิธีกรรมจำเริญทะเล (ลอยทะเล) 6.การจัดขบวนแห่พญายม

4.1.3.1 พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญการเริ่มต้นในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ถือเป็นปฐมฤกษ์ในการทำพิธีกรรม พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ในหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ได้ระบุไว้ว่ามีวิธีการปั้นหุ่นพญายมไว้ดังนี้

> *ก่อนการปั้นจะต้องตั้งพานไหว้ครู ประกอบด้วย ขัน 5 เงิน 12 บาท หรือ 36 บาท ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นการบอกเล่าครูบาอาจารย์ว่าจะขออนุญาตทำการเป็นรูปพญายม การปั้นรูปพญายมจะประกอบไปด้วย 2 ภาค คือ ภาคเทพและภาคนรก การเลือกว่าปีไหนจะปั่นรูปภาคใด ไม่มีกฎเกณฑ์ ที่แน่นอน ชาวบ้านจะประชุมปรึกษาหารือกันแล้วร่วมกันตัดสินใจเลือก การเริ่มลงมือปั้น ถ้าเป็นท่านั่ง แบ่งเป็น 5 ส่วนๆ ละ 9 นิ้ว ท่ายืน 8 ส่วน ๆ ละ 9 นิ้ว ปั้นโดยการนำเหล็ก 2 หุน มาผูกเป็นโครงร่างรูปพญายมก่อนแล้วใช้ลวดตาข่ายมาหุ้มโครงเหล็ก จากนั้นใช้กระสอบป่านมาหุ้มโครงแล้วใช้กระดาษหนังสือพิมพ์หุ้มอีกชั้นหนึ่ง แล้วใช้ปูนเปลือกหอยมาถาบทับลงไปบนกระดาษหนังสือพิมพ์ ตกแต่งด้วยสีตามแบบที่กำหนด ขั้นตอนสุดท้ายใช้ผ้าลายไทยตกแต่งตามแบบ เมื่อปั้นเสร็จแล้ว จะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ ซึ่งเป็นความลับประจำตัวผู้ปั้น มีการทำน้ำมนต์ธรณีสารโดยนายกำจัด เสริมศรี เป็นผู้ประกอบพิธีและนายกำจัด เสริมศรีจะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม และจะเป็นผู้เตรียมแพไม้ไผ่สำหรับลอยน้ำด้วย ในวันที่ 17 เมษายนของทุกปีจะมีการอัญเชิญรูปปั้นพญายมมาตั้งที่ประทับ (ชุมชนคอเขาพัฒนา หน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ) โดยกำหนดเวลาออกจากที่ปั้นเวลา 09.09 น. เมื่ออัญเชิญพญายมไปถึงลานพิธีต้องมีการจุดประทัดรับ การอัญเชิญพญายมมานั้นจะอัญเชิญมาพร้อมโต๊ะที่ประทับ* (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552, หน้า 53)

ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ เกี่ยวกับพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม ประจำปี พ.ศ. 2567 ได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

ในปี 2567 นี้ได้ทำพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่วัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง ก่อนการปั้นจะต้องตั้งพานไหว้ครู ประกอบด้วย พานขันธ์ห้า เงิน 12 บาท ดอกไม้ 1 กำ ธูป 5 ดอก เทียน 1 คู่ เป็นการบอกเล่าและขออนุญาตครูบาอาจารย์ว่า ทำการปั้นรูปพญายมในปีนี้โดยปี 2567 จะปั้นเป็นท่านั่ง ปั้นโดยการนำเหล็ก 2 หุน มาผูกเป็นโครงร่างรูปพญายม แล้วใช้ลวดตาข่ายมาหุ้มโครงเหล็ก ใช้กระสอบป่านคุมโครงลวดตาข่าย โดยอุปกรณ์ต่าง ๆ นี้จะนำสายสิญจน์โยงเชื่อมกับเข้าพิธีในพระอุโบสถและพิธีการสวดมนต์เปิดโบสถ์ในงานปิดทองฝังลูกนิมิต วัดเขาช่องลม หลังจากทำพิธีเสร็จก็จะมานั่งวาดรูปร่างของพญายม ปีนี้ทำเป็นท่านั่ง จะต้องวาง โครงเหล็ก กำหนดหน้าตัก และลักษณะใบหน้าและอาวุธที่ถือ โดยปีนี้จะออกแบบเป็นภาคกึ่งเทวดา เพราะพึ่งหายจากโควิดกัน แต่จะหน้าตาแจ่มใส เพราะอยากให้หายทุกข์หายโศกโรคภัยกันและนำหุ่นรูปปั้นพญายม มาที่ตำบลบางพระไว้ เนื่องจากคุณลุงได้ไปสร้างโบสถ์ที่วัดเขาช่องลม จังหวัดระยองเสร็จแล้ว จึงมาที่บ้านของตนเองที่ตำบลบางพระ และจะประกอบสร้างหุ่นรูปปั้น พญายมที่หมู่ 9 บริเวณข้างบ้าน ใกล้กับวัดวิเวการาม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

(ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ภาพที่ 33 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ กล่าวถึงพิธีเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ณ วัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง

ที่มา : https://www.youtube.com=Tb5PZ4MpEBU&t=181s

สืบค้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

ดังนั้นพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ถือเป็นปฐมฤกษ์ในการทำพิธีกรรม จะต้องมีการไหว้ครู และเริ่มการออกแบบรูปลักษณ์ของพญายมขึ้น มีพิธีกรรมที่จะต้องนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมมาทำพิธีเพื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้น และเตรียมขึ้นโครงสร้างของหุ่นรูปปั้นพญายม

4.1.3.2 พิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรมบรรจุธาตุ เป็นพิธีกรรมหลังจากที่ปั้นหุ่นพญายมเสร็จสิ้น เมื่อปั้นเสร็จแล้ว จะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ มีการทำน้ำมนต์ธรณีสาร จะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม โดยในหนังสือย้อนอดีตเมืองบางพระ ได้อธิบายพิธีบรรจุธาตุไว้ดังนี้

> *เมื่อปั้นเสร็จแล้ว จะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ ซึ่งเป็นความลับประจำตัวผู้ปั้น มีการทำน้ำมนต์ธรณีสารโดยนายกำจัด เสริมศรี เป็นผู้ประกอบพิธีและนายกำจัด เสริมศรีจะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม และจะเป็นผู้เตรียมแพไม้ไผ่สำหรับลอยน้ำด้วย ในวันที่ 17 เมษายนของทุกปีจะมีการอัญเชิญรูปปั้นพญายมมาตั้งที่ประทับ (ชุมชนคอเขาพัฒนา หน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ) โดยกำหนดเวลาออกจากที่ปั้นเวลา 09.09 น. เมื่ออัญเชิญพญายมไปถึงลานพิธีต้องมีการจุดประทัดรับ การอัญเชิญพญายมมานั้นจะอัญเชิญมาพร้อมโต๊ะที่ประทับ* (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552, หน้า 53)

จากงานวิจัยของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมบรรจุธาตุ และบันทึกภาพพิธีกรรมนี้ ได้ระบุว่า ในวันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2560 เวลา 06.00 น.นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ทำพิธีบรรจุธาตุหุ่นพญายม ณ บ้านเลขที่ 18/135 หมู่ 9 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีคือสถานที่ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม โดยเป็นบ้านของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ในงานวิจัยนี้ได้เก็บรูปภาพการทำพิธีกรรมบรรจุธาตุ ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม

ภาพที่ 34 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังทำบรรจุธาตุ หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต

ที่มา : กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการบรรจุธาตุ ประจำปี พ.ศ. 2567 ได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้พิธีกรรมบรรจุธาตุ เป็นพิธีกรรมหลังจากที่ปั้นหุ่นพญายมเสร็จสิ้น เมื่อปั้นเสร็จแล้ว จะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ มีการทำน้ำมนต์ธรณีสาร จะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม และในพ.ศ. 2567 นี้ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ได้อธิบายไว้ว่า

> *ได้ทำการบรรจุธาตุมาจาก วัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง ในพิธีฝังลูกนิมิตของทางวัด ถือว่าพญายมปีนี้เป็นปีที่พิเศษเพราะ บรรจุธาตุในงานฝังลูกนิมิตเป็นงานบุญใหญ่ ในวันที่ 10-18 กุมภาพันธ์ ซึ่งลุงได้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ เรียบร้อยโดยการบรรจุธาตุนั้นจะต้องมีการปลุกเสกธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อเป็นการเสริมพลัง และความศักดิ์ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม และเขียนคาถาบูชาพญายมไว้ในรูปปั้นพร้อมกับมวลสารพระเครื่องต่าง ๆ และทำน้ำมนต์พรมรูปปั้นพญายม และอัญเชิญมาไว้ที่ตำบลบางพระต่อไป* (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ดังนั้นพิธีกรรมการบรรจุธาตุ เป็นพิธีกรรมหลังจากที่ปั้นหุ่นพญายมเสร็จสิ้น แต่ในปี 2567นี้ มีเป็นปีที่ได้ทำตอนที่ยังสร้างพญายมไม่เสร็จสิ้นซึ่งแตกต่างจากปีก่อน ๆ เนื่องจากปีนี้เป็นปีพิเศษที่ได้บรรจุธาตุในงานฝังลูกนิมิตเป็นงานบุญใหญ่ ของวัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง เป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายมในปีนี้

พิธีเบิกเนตรพญายม เป็นขั้นตอนสำคัญในความเชื่อเกี่ยวกับการปลุกเสกหรือทำให้รูปเคารพมีความศักดิ์สิทธิ์สมบูรณ์ พร้อมสำหรับการบูชา ในหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ได้ระบุไว้ว่าจากการสัมภาษณ์กลุ่มแกนในการปั้นหุ่นรูปปั้นพญายม ได้ข้อมูลดังนี้

เมื่อมีการปั้นหุ่นรูปปั้นพญายมเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช้าวันที่ 17 เมษายน ก่อนที่จะแห่พญายมมาที่ลานพิธีนั้นจะมีการทำพิธีเบิกเนตร การสวดเบิกเนตร มีบทสวดเฉพาะ สำหรับนายกำจัด เสริมศรี บอกว่าเป็นความลับแค่มีแกนนำในการปั้นอีกคนหนึ่ง คือ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ได้บอกบทสวดเบิกเนตรไว้ ดังนี้

“ นโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธธัสสะ (3 จบ)
อมพระเนตรแก้ว เบิกพระเนตรแล้ว ด้วยนโมพุทธายา ”

เครื่องบวงสรวงที่ใช้ในพิธีเบิกเนตร ประกอบด้วย

1. หัวหมูต้ม 1 หัว *2. หมูนอนตรง (หมูสามชั้นต้มวางบนใบตอง)*
2. ไก่ต้ม 1 ตัว *4. ไข่ต้ม 2 ฟอง*
5. บายศรีปากซาม 1 คู่ *6. ประทัด 1 กล่อง*
7. ผลไม้ 5 อย่าง ประกอบด้วย ส้ม มะพร้าว แตงโม สับปะรด และกล้วย
8. เหล้าขาว 1 ขวด *9. บุหรี่ 1 ซอง*
10. ขนมต้มแดง ต้มขาว *11. กุ้งพล่า ปลายำ 4 กระทง*
12. หมากพลู *12. รูปไหว้รับ 16 หรือ 18 ดอก*
14. อาหารคาวหวาน 1 ชุด *15. มะพร้าวอ่อน*
16. เงินค่าไหว้ครู 36 บาท *17. ผ้าขาว* (เทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 35 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นที่ด้วยวิธีการสังเกตการณ์ ภาคสนามประเพณีแห่พญายมประจำปี พ.ศ. 2567 ได้พบการทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2567 วลา 09.09 น. ผู้คนในชุมชนร่วมกันทำพิธีอันเชิญ รูปปั้นพญายม ไปยังชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยหันหน้าของรูปปั้นพญายมไปทางทิศตะวันออก พร้อมตั้งเครื่องเซ่นสังเวย และทำพิธีเบิกเนตร ของทุกปีจะเป็นการบรรจุธาตุหุ่นพญายมก่อนจะมีขบวนแห่ไปในลำดับต่อไป การจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นบริเวณถนนหน้าบ้านบ้านเลขที่ 18/135 หมู่ 9 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี อยู่ระหว่างวัดวิเวการามกับวัดเขาบางพระ มีเครื่องเซ่นสังเวยมากมาย และมีคาถาที่ใช้สวดบูชาพญายม บทสวดสำหรับเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม“ นโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ) อมพระเนตรแก้ว เบิกพระเนตรแล้ว ด้วยนโมพุทธายา”

นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ใส่ชุดขาว ทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม มีอาหารคาวหวานมีบวงสรวงสักการะ ประกอบด้วย 1. ผลไม้ 3 ถาด ประกอบไปด้วยผลไม้ต่าง ๆ เช่น กล้วย ส้มโอแตงโม มะม่วง มะพร้าว สับปะรด 2. น้ำเปล่า 2 ขวด 3. น้ำแดง 2 ขวด 4. บายศรีปากชาม 1 คู่ 5. หมูสามชั้นต้ม 6. ไก่ต้ม 1 ตัว 7. ธูปเทียน 8. ขันน้ำมนต์ 9. ดอกไม้พวงมาลัย สำหรับทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม ให้ผู้คนที่มาร่วมพิธีจุดธูปเทียนบูชา โดยมีคาถาพญายมตั้งไว้ว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ(3 จบ) ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ

ภาพที่ 36 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์กำลังทำพิธีเบิกเนตร พ.ศ. 2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2567

พิธีเบิกเนตรนี้ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จะเป็นผู้ทำพิธีเป็นหลัก ทำพิธีบูชาถือพานหมากพลู และเจิมพระพักตร์ของพญายม เจิมที่กลางอกพญายม และเจิมที่อาวุธ ผู้คนต่างยกมือร่วมกันอธิษฐานจิตในการทำพิธีนี้ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> *ลุงเป็นคนทำพิธีเป็นหลัก ถือพานหมากพลูบูชา และกล่าวคำคาถา " นโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธธัสสะ (3 จบ) อมพระเนตรแก้ว เบิกพระเนตรแล้ว ด้วยนโมพุทธายา" และเจิมหน้าของพญายม เจิมที่กลางอกพญายม เจิมที่อาวุธ ผู้คนต่างยกมือร่วมกันอธิษฐานจิต ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์เพราะ เหมือนการปลุกเสกพระ ปลุกเสกรูปปั้นเทพต่าง ๆ ก็ต้องมีการเบิกเนตรเบิกชัย ไม่ให้ภูตผีมาอาศัยสิงสู่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็สามารถนำหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ไปเป็นประธานในประเพณีแห่พญายมได้ และค่อยให้เคลื่อนไปที่หมู่ 4 ต่อไป* (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ดังนั้นพิธีกรรมการเบิกเนตร ถือเป็นการเสร็จสิ้นพิธีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และเบิกเนตรเบิกชัยให้หุ่นรูปปั้นนี้สามารถนำไปเป็นองค์ประธานในประเพณีแห่พญายม ไม่ให้ภูตผีมาอาศัยสิงสู่ได้ หลังจากการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมแล้ว ก็จะนำหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้นรถกระบะ เคลื่อนจากหมู่ที่ 9 สถานที่สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ไปยังสถานที่บริเวณหมู่ที่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนา ข้างบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เนื่องจากหมู่ที่ 4 จะเป็นเจ้าภาพในการทำพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าต่อไป

4.1.3.3 พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมกลังจากการอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม จากอีกฝั่งคือหมู่ 9 บริเวณที่ใช้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมมายังอีกฝั่งของถนน คือหมู่ที่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนา เพื่อประกอบพิธีกรรมทั้ง คือ พิธีกรรมในวันสุกดิบ และ การทำบุญสวดมนต์เช้า ในหนังสือ ย้อนรอยบางพระ มีการระบุเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ดังนี้

พิธีกรรมในวันสุกดิบ หมายถึง วันเตรียมงาน ซึ่งเป็นวันก่อนถึงวันงานพิธี 1 วัน โดยมีรายละเอียดที่ในหนังสือย้อนอดีตเมืองบางพระ ของสำนักงานเทศบาลบางพระ อธิบายไว้ดังนี้

> *วันที่ 17 เมษายนของทุกปี เตรียมสถานที่ ลานพิธี ที่ประทับของพญายม การจัดอาสนะพระสงฆ์ที่นิมนต์ การจัดที่สำหรับชาวบ้าน การจัดเครื่องไทยธรรมถวายพระ ซึ่งการอัญเชิญพญายมนั้นจะอัญเชิญขึ้นรถมาพร้อมโต๊ะที่ประทับ การฉลองการก่อพระทราย การทำบุญกลางบ้าน การจัดพุ่มพุ่มผักไทไวเรี่ยไรเงินทำบุญเข้าวัด ในขั้น*

การเตรียมสถานที่จะประกอบด้วย การเตรียมสถานที่สำหรับสวดมนต์เย็น สำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย โต๊ะหมู่บูชา อาสนะสำหรับพระสงฆ์ เตรียมสถานที่สำหรับชาวบ้านมาร่าร่วมพิธี เตรียมวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้โนงาน เตรียมสถานที่สำหรับพญายมประทับ โดยมีการใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นแพรนาดประมาย 2 x 4 เมตร วางไว้บนถังน้ำมันขนาด 200 ลิตร 2 ถัง แล้วใช้ต้นไม้มาประดับ ตบแต่งให้ดูสวยงามหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ลานพิธีตั้งอยู่ที่ชุมชนคอเขาพัฒนา หน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ หันหน้าไปทางทิศตะวันตก จะมีการอัญเชิญรูปปั้นพญายมมาที่ลานพิธี การสวดมนต์เย็นนิมนต์พระจำนวน 9 รูป จัดอาสนะของพระสงฆ์จำนวน 9 ที่ หันหน้าไปทางถนนทิศตะวันตก สำหรับชาวบ้านจัดเก้าอี้ให้นั่งหันหน้าเข้าหาพระสงฆ์ ไปทางทิตตะวันออก การจัดเครื่องไทยธรรมถวายพระ ประกอบด้วย ดอกไม้ รูปเหียน ปัจจัย กา จัดอาหารถวายพระ ประกอบด้วย อาหารดาวหวานตามแต่ผู้ร่วมงานจะนำมาและแม่งานจัดให้มีขึ้น มีรูป 3 ดอก เทียน 2 เล่ม และเทียนขาวสำหรับทำน้ำน้ำมนต์ 1 เล่ม (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2552)

การทำบุญสวดมนต์เช้า การทำบุญในตอนเช้าของวันที่ 18 เมษายน ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านในตำบลบางพระ และหน่วยต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนแห่พญายมในครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดที่ในหนังสือย้อนอดีตเมืองบางพระ ของสำนักงานเทศบาลบางพระ อธิบายไว้ดังนี้

การทำบุญ ทำในตอนเช้า ของวันสงกรานต์วันสุดท้าย ที่ท้ายตลาดบางพระ (ตลาดล่าง) หากน้ำลง (น้ำทะเล) ตอนเข้าก็ทำบุญ ฝั่งบ้านไร่ แต่ส่วนใหญ่จะทำบุญเช้าบริเวณฟากคลอง ทางตลาดล่างเป็นบริเวณหลังบ้านนายเฮ้า จักกะพาก ถึงโรงทำน้ำปลานายเลี้ยง (บริเวณหลังร้านอาหารบางพระซีฟู้ด)ทำบุญ ก่อพระทรายน้ำไหล และเล่นสาดน้ำกัน เมื่อก่อนมีการทำให้องค์พญายมที่คอเขาพระบาทบางพระ จึงมีการทำบุญเช้าที่นี่ มีการกทรายน้ำไหลและฉลองพระทราย ส่วนภาคบ่ายเป็นประเพณีแห่พญายม และงานกองข้าว ของชาวสองฝั่งคลอง ซึ่งถือว่าเป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์บางพระด้วย (สำนักงานเทศบาลบางพระ, 2552)

การอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติในประเพณีแห่พญายม ในช่วงเช้าก่อนที่จะเคลื่อนขบวนไปยังประรำพิธีที่สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระ โดยชาวบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชาเป็นเจ้าภาพโดยอธิบายไว้ ดังนี้

> *ช่วงเช้า สำหรับสถานที่จัดพิธีในตอนเช้า คือ บริเวณชุมชนคอเขาพัฒนาหน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา การจัดสถานที่มีการทำความสะอาดสถานที่ตั้งโต๊ะเก้าอี้ จัดโต๊ะหมู่บูชา กิจกรรมที่จัดในช่วงเช้า ประกอบด้วย การทำบุญเลี้ยงพระ การสรงน้ำพระ การจัดตั้งกองผ้าป่าเพื่อเรียไรเงินเข้าวัด การรดน้ำขอพรผู้สูงอายุในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ นิมนต์พระ 9 รูป การจัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์จำนวน 9 รูป ที่โดยใช้โต๊ะตัวเตี้ยวางเรียงกัน แล้วปูพรม วางอาสนะบนพรมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เครื่องไทยธรรมที่ใช้ในการถวายพระ ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ปัจจัย อาหารที่ถวายพระ ขึ้นอยู่กับชาวบ้านจะนำมาถวาย การจัดสถานที่สำหรับชาวบ้าน มีเก้าอี้ให้นั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก* (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 37 พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าในอดีต
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากข้อมูลในหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ เรื่องดนตรีในประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2562 ได้ระบุไว้ดังนี้

> *ในวันสุกดิบ คือ วันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2560 เวลา 17.00 น. ณ ชุมชนคอเขาพัฒนา มีการจัดพิธีสงฆ์โดยการนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป สวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล และมีงานเลี้ยงฉลอง สังสรรค์กันในชุมชนอีกด้วย และวันทำบุญเช้า วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2560 เวลา 07.00 น. เป็นการประกอบพิธีสงฆ์ นิมนต์พระสงฆ์เพื่อสวดเจริญพระพุทธ ทำบุญเลี้ยงพระ ณ ชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ 4 ตำบลบางพระ เวลา 12.00 น. เริ่มตั้งขบวนแห่อัญเชิญองค์พญายม มีจำนวนของขบวนทั้งหมด 29 ขบวนแล้วเคลื่อนขบวนแห่พญายม เมื่อ เวลา 13.00 น. จากบริเวณชุมชนคอเขาพัฒนาไปยังปะรำพิธี ณ บริเวณชายทะเลบางพระ* (กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2562)

ภาพที่ 38 พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าใน พ.ศ.2560

ที่มา : กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2560

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นที่ภาคสนามของประเพณีแห่พญายมด้วยการสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วม ประจำปี พ.ศ. 2567 พิธีกรรมวันสุกดิบเกิดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2567 เวลา 09.09 น. ผู้คนในชุมชนร่วมกันทำพิธีอันเชิญหุ่นรูปปั้นพญายมจากสถานที่ทำพิธีเบิกเนตร ที่หมู่ที่ 9 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีหลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จสิ้น จึงได้เคลื่อนย้าย หุ่นรูปปั้นพญายมไป

ยังชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยใช้รถกระบะที่ตกแต่งด้วยผ้าผูกสีเขียวและชมพู ประดับตกแต่งดอกไม้สวยงาม อัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม ข้ามผ่านถนนสุขุมวิท มายังสถานที่เพื่อทำพิธีในวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า และเมื่ออัญเชิญมาถึงสถานที่ที่จะทำพิธีแล้ว ได้ประดิษฐานหุ่นรูปปั้นพญายมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก พร้อมตั้งเครื่องเซ่นสังเวย ผลไม้ ดอกไม้สวยงาม พร้อมเปิดให้ประชาชนเข้าสักการะบูชาได้ มีธูป เทียนและตู้ทำบุญตามกำลังศรัทธาของผู้คนทั้งหลาย และบริเวณข้างจุดประดิษฐานหุ่นรูปปั้นพญายมพบ การก่อพระทรายที่ชาวบ้านทำ 1 กอง และมีต้นผ้าป่าทำบุญ 1 ต้น เวลา 17.00 น. ของวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2567 เริ่มจัดพิธีกรรมวันสุกดิบ มีการจัดพิธีสงฆ์ โดยนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป สวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อผู้คนที่มาเข้าร่วมงาน ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงและนายกเทศมนตรีตำบลบางพระมาเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ หลังจากนั้นได้มีการจัดเลี้ยงฉลองสังสรรค์ ของชาวบ้านโดยมีเจ้าภาพต่าง ๆ รวมกันทำอาหารเปิดเพลงสนุกสนานกันในเทศกาลวันสงกรานต์ และมีการจัดเวรยาม เพื่อมาดูแลบริเวณที่ทำพิธีกรรมด้วย เนื่องจากจะมีฝูงลิงบริเวณเขาบางพระมาสร้างความเสียหายได้

ภาพที่ 39 หุ่นรูปปั้นพญายม ได้อัญเชิญมาไว้ในการทำพิธีวันสุกดิบและทำบุญเช้า
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2567

การทำบุญสวดมนต์เช้า ช่วงเช้า วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2667 สำหรับสถานที่จัดพิธีในตอนเช้า คือ บริเวณชุมชนคอเขาพัฒนาบริเวณพื้นที่ข้างบ้านเลขที่ 110 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา การจัดสถานที่มีการทำความสะอาดสถานที่ตั้งโต๊ะเก้าอี้ จัดโต๊ะหมู่บูชา กิจกรรมที่จัดในช่วงเช้าประกอบด้วย การทำบุญเลี้ยงพระ การสรงน้ำพระ การจัดตั้งกองผ้าป่าเพื่อเรียไรเงินเข้าวัด มีการ

นิมนต์พระ 9 รูป การจัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์จำนวน 9 ที่โดยใช้โต๊ะตัวเตี้ยวางเรียงกัน แล้วปูพรม วางอาสนะบนพรม หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เครื่องไทยธรรมที่ใช้ในการถวายพระ ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ปัจจัย อาหารที่ถวายพระ ขึ้นอยู่กับชาวบ้านจะนำมาถวาย การจัดสถานที่สำหรับชาวบ้าน มีเก้าอี้ให้นั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก

มีการก่อพระเจดีย์ทรายไว้บริเวณที่ประกอบพิธีกรรม โดยการก่อพระเจดีย์ทราย เป็นกิจกรรมที่มักพบในประเพณีและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การก่อพระเจดีย์ทรายมีความสำคัญในฐานะที่เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาทางพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างความสามัคคีในชุมชน กิจกรรมนี้มักจัดขึ้นในวัดหรือสถานที่ที่เหมาะสม โดยผู้ร่วมงานจะนำทรายมาก่อเป็นรูปทรงคล้ายพระเจดีย์ และตกแต่งด้วยดอกไม้ ธงสี หรือวัสดุตกแต่งต่าง ๆ เพื่อความสวยงามและเป็นสิริมงคล ในประเพณีแห่พญายม จะพบการก่อพระทรายและประดับตกแต่งด้วยธงหลากสีสัน ดอกไม้สวยงาม อยู่บริเวณข้างหุ่นรูปปั้นพญายม ในสถานที่ที่ทำพิธีวันสุกดิบ และการทำบุญในตอนเช้าอยู่เสมอตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน จากรูปภาพจะพบว่า ในสมัยอดีตนั้นมีการก่อพระทรายที่มีความประณีตสวยงาม มากกว่าในปัจจุบัน

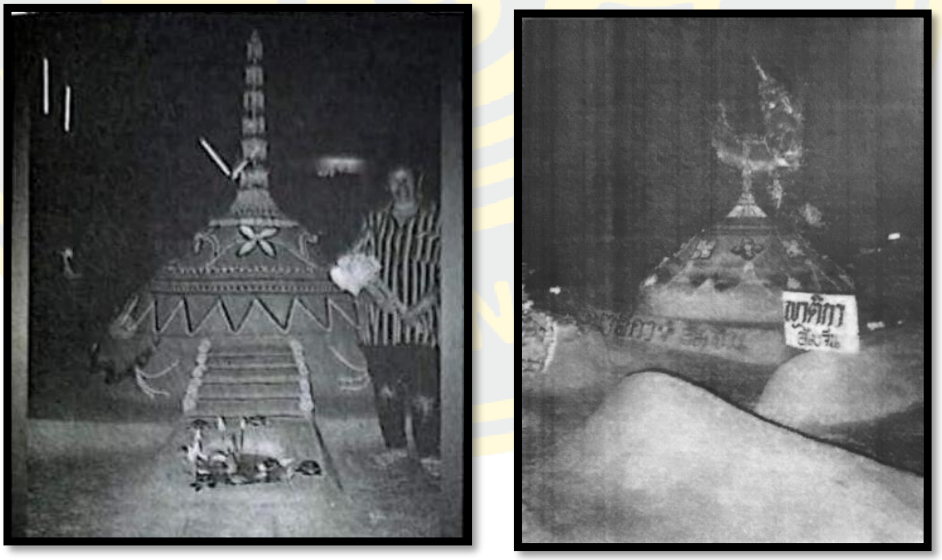

ภาพที่ 40 การก่อพระเจดีย์ทรายในบริเวณพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 41 การก่อพระเจดีย์ทรายในบริเวณพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า
ที่มา : กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2560

ภาพที่ 42 การก่อพระเจดีย์ทรายในบริเวณพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2567

การก่อพระทราย เป็นกิจกรรมที่มักพบในประเพณีและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การก่อพระทรายมีความสำคัญในฐานะที่เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาทางพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างความสามัคคีในชุมชน กิจกรรมนี้มักจัดขึ้นในวัดหรือสถานที่ที่เหมาะสม โดยผู้ร่วมงานจะนำทรายมาก่อเป็นรูปทรงคล้ายพระเจดีย์ และตกแต่งด้วยดอกไม้ ธงสี หรือวัสดุตกแต่งต่าง ๆ เพื่อความสวยงามและเป็นสิริมงคล ในประเพณีแห่พญายม จะพบการก่อพระทรายและประดับตกแต่งด้วยธงหลากสีสัน ดอกไม้สวยงาม อยู่บริเวณข้างหุ่นรูปปั้นพญายม ในสถานที่ที่ทำพิธี

วันสุกดิบ และการทำบุญในตอนเช้า อยู่เสมอตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน จากรูปภาพจะพบว่าในสมัยอดีตนั้นมีการก่อพระทรายที่มีความประณีตสวยงาม มากกว่าในปัจจุบัน

ดังนั้นพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาโดยมีเจ้าภาพคือชุมชนหมู่ที่ 4 คอเขาพัฒนา ซึ่งเป็นพื้นที่ในการสร้างหุ่นพญายมในอดีต มีการทำบุญให้กับบรรพบุรุษ ก่อพระเจดีย์ทรายนิมนต์พระสงฆ์มาทั้ง 9 รูป สวดมนต์โดยมีองค์พญายมเป็นประธาน แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาองค์พญายมของชุมชนหมู่ 4 และเห็นถึงความสามัคคีของคนในพื้นที่ที่ร่วมกันจัดพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้านี้

4.1.3.4 พิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา

พิธีกรรมบวงสรวง เป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานจากความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา บรรพบุรุษ หรือภูตผีที่เชื่อว่ามีอำนาจในการคุ้มครองหรือดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต หลังจากขบวนแห่พญายมมาถึงประรำพิธี บริเวณสวนสาธารณะริมทะเลบางพระแล้ว พิธีกรรมบวงสรวงพญายม ก็จะเริ่มขึ้นจากพิธีกรรมบวงสรวงของศาสนาพราหมณ์ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาตามลำดับ จากการสืบค้นในเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายมก่อนที่จะนำไปลอยลงทะเลดังนี้

ในช่วงเวลาเย็นหลังจากที่ขบวนแห่พญายมได้เคลื่อนที่มายัง สถานที่จัดกิจกรรม ได้แก่ บริเวณตลาดล่างบางพระ (ชายทะเลบางพระ) ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของขบวนแห่พญายม ที่ตั้งรูปพญายม จะเป็นโต๊ะขนาดประมาณ 3 X 4 เมตร เมื่อขบวนแห่พญายมมาถึงก็จะใช้เป็นที่ประทับ มีการจัดบายศรี กระถางธูป และแจกันดอกไม้ไว้บนโต๊ะ การจัดสถานที่สำหรับพระ จัดโต๊ะเตี้ยแล้วปูพรม และจัดอาสนะตามจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์มาจำนวน 9 รูป อาหารที่จัดเพื่อเป็นการบวงสรวงพญายม มีการจัดโต๊ะบวงสรวง 5 โต๊ะ แต่ละโต๊ะจัดเครื่องบวงสรวง ดังนี้

1. หัวหมูต้ม 1 หัว 2. ไก่ต้ม 5 ตัว 3. กุ้ง หอย ปู ปลา
4. เหล้า 1 ขวดกลม 5. หมากพลู 6. ขนมเปี๊ยะ 5 แผ่น
7. ประทัด 1 แผง 8. ผลไม้ 1 ถาด

การจัดเครื่องบวงสรวงนี้เทศบาลบางพระมอบให้ นางสมบติ เกตุปรางค์ เป็นผู้จัดทำ การจัดสถานที่สำหรับชาวบ้านที่มาร่วมพิธี มีการจัดเรียงเก้าอี้ไว้เป็นแถว ๆ การจัดเครื่องไทยธรรมถวายพระ ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน การละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การรำแม่ศรี การเล่นกีฬาพื้นบ้าน เช่น ตะกร้อ ชักเย่อ มวยตับจาก เป็นต้น หลังจากที่ชาวบ้านไหว้พญายมแล้ว ก็จะแยกย้ายไปไหว้ผี โดยใช้ธูป 1 ดอก เมื่อได้เวลาประมาณ 18.09 น. ก็จะทำพิธีแห่พญายมลงทะเล การจัดเครื่องบวงสรวงนี้เทศบาลบางพระมอบให้นางสมบติ เกตุปรางค์ เป็นผู้จัดทำ การจัดสถานที่สำหรับชาวบ้านที่มาร่วมพิธี มีการจัดเรียงเก้าอี้ไว้เป็นแถว ๆ การจัดเครื่องไทยธรรมถวายพระ ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน การละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การรำแม่ศรี การเล่นกีฬาพื้นบ้าน เช่น ตะกร้อ ชักเย่อ มวยตับจาก เป็นต้น หลังจากที่ชาวบ้านไหว้พญายมแล้ว ก็จะแยกย้ายไปไหว้ผี โดยใช้ธูป 1 ดอก เมื่อได้เวลาประมาณ 18.09 น. ก็จะทำพิธีแห่พญายมลงทะเล (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 43 พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ในสมัยอดีต

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=UJv4mIEc1ew

สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2567

จากงานวิจัยของชลธิชา นิสัยสัตย์ เรื่อง เทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกของไทย: พลวัตและบทบาทของคติชน ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยได้อธิบาย การจัดพิธีบวงสรวงเอาไว้ดังนี้

พิธีบวงสรวงพญายมแต่เดิมการบวงสรวงพญายมเป็นพิธีที่จัดโดยชาวบ้าน ซึ่งจะนำข้าวปลาอาหารมารวมกันแล้วประกอบพิธี ต่อมา เทศบาลเห็นว่างานประเพณีในท้องถิ่นอื่นได้เชิญพราหมณ์จากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์มาทำพิธี จึงนำรูปแบบ

ดังกล่าวมาจัดที่บางพระบ้าง เพื่อให้พิธีถูกต้องสมบูรณ์และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน ราว 10 ปีที่ผ่านมาพิธีบวงสรวงพญายมจึงมีรูปแบบของพิธีพราหมณ์และมีภาพที่อลังการขึ้นจากการจัดองค์ประกอบพิธีที่มีทั้งแท่นปะรำพิธีคณะพราหมณ์และคณะดนตรี องค์ประกอบของพิธีกรรม ในปีที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม พิธีบวงสรวงพญายมเริ่มเวลา 17.00 น. องค์ประกอบของพิธีกรรมนี้ ประกอบด้วย ผู้จัดพิธีกรรม ได้แก่ เทศบาลตำบลบางพระ ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในชุมชนบางพระ จำนวน 9 รูป พราหมณ์หลวงจากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ จำนวน 5 คน และ นายสนธยา คุณปลื้ม ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานพิธีบวงสรวง ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ผู้บริหาร หัวหน้าส่วนราชการ บุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ และชาวบ้านตำบลบางพระ เครื่องประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วย ปะรำพิธีสำหรับตั้งแท่นประทับองค์พญายม กระถางธูป บายศรี หมากพลู เครื่องบวงสรวง เช่น หัวหมู ไก่ต้ม เหล้า ขนมเปี๊ยะ ผลไม้ ประทัดสำหรับจุดเป็นปฐมฤกษ์แห่องค์พญายมลงทะเล (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในการสังเกตการณ์ ได้พบพิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ที่มีความยิ่งใหญ่และแตกต่างจากในเอกสาร และงานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ในปี2566 และปี2567นี้ เทศบาลตำบลบางพระได้มีการจัดทำพิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ โดยใช้คณะพราหมณ์ชุดใหม่ มาจากอาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ที่มีเครื่องบูชา เครื่องบวงสรวง จำนวนมาก มีการจัดโต๊ะขนาดใหญ่ จัดบายศรีจำนวนมากเพื่อบูชาสักการะพญายม พิธีบวงสรวงพญายมเป็นรูปแบบพิธีศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วย คณะพราหมณ์ผู้ทำพิธีกรรม และคณะดนตรี องค์ประกอบของพิธีกรรมพิธีบวงสรวงพญายมเริ่มเวลา 17.00 น.

ภาพที่ 44 พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ พ.ศ.2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

องค์ประกอบของพิธีกรรมนี้ ประกอบด้วย ผู้จัดพิธีกรรม ได้แก่ เทศบาลตำบลบางพระ ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในชุมชนบางพระ จำนวน 9 รูป พราหมณ์หลวงจากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ จำนวน 5 คน การจัดของไหว้วันแห่พญายม บริเวณพิธีมีการจัดโต๊ะขนาดใหญ่ ปูด้วยผ้าสีขาว คลุมรอบโต๊ะด้วยผ้าสีแดงลายไทยสีทองกรองดอกไม้ตาข่ายหน้าช้าง ด้านบนโต๊ะวางของไหว้ไว้อย่างเป็นระเบียบสวยงาม โดยจัดเป็นแถวอย่างเป็นระเบียบ แต่ละแถวประกอบด้วยผลไม้และขนมมงคล 9 อย่าง จัดวางอยู่บนพานขนาดใหญ่ ดังนี้

แถวที่ 1 ด้านในสุดอยู่หน้าองค์พญายม ประกอบด้วยผลไม้ 9 อย่างดังนี้ สับปะรด มะพร้าวอ่อนแดง แอปเปิ้ล ส้ม สาลี่ แก้วมังกร กล้วยหอม เมร่อน

แถวที่ 2 ของคาว มี 4 พาน ประกอบด้วย ไก่ต้ม หัวหมูต้ม เป็ดต้ม กุ้งต้มปูต้มปลาต้มอยู่ในถาดเดียวกัน

แถวที่ 3 และแถวที่ 4 พานแต่ละพานจะปูพื้นด้วยใบตองพับอย่างประณีต กรองมะลิเป็นพวงขนาดใหญ่ล้อมรอบขนม ประกอบด้วยขนม 9 อย่างจัดวางอยู่บนพานคนละพานกัน มี 2 ชุดดังนี้ อาลัว ขนมจันอับ (ถั่วตัด งาตัด ข้าวพอง ถั่วลิสงเคลือบน้ำตาลสีขาว-แดง ฟักเชื่อม) ถั่วทอด ทองหยอด ฝอยทอง ทองหยิบ พุทราเชื่อม ข้าวแต๋นน้ำแตงโม วุ้นกรอบ

แถวที่ 5 ประกอบด้วย ขันน้ำมนต์ 5 ขันวางบนวางแท่นสี่เหลี่ยมพื้นไม้สีแดงมีลวดลายไทยสีทอง กลางขันน้ำมนต์วางเชิงเทียนสีทองมีเทียนแดงยาวประมาณ 5 นิ้วปักอยู่

ภาพที่ 45 พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ พ.ศ.2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ขั้นตอนพิธีกรรมบวงสรวงเริ่มจากเริ่มต้นด้วย การกล่าวถึงนมัสการพระรัตนตรัย เทวดาอารักษ์ เทพเจ้า บวงสรวงองค์พญายมราช บรรเลงเพลงดนตรีไทย ขออนุญาตทวยเทพเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีองค์พญายมเป็นประธาน ขออนุญาตพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ เทวดาอารักษ์ ณ บริเวณการประกอบพิธีกรรม ให้อนุญาตทำพิธีกรรมบวงสรวงในครั้งนี้ และจะเป็นพิธีจุดเทียนมหามงคล โดยนายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน เป็นประธานจุดเทียนมหามงคลต้นเอก ตามด้วยนายสุรชัย ชัยตระกูลทอง ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน จุดเทียนเครื่องกระบะนมัสการเจริญ ตามด้วย พลตำรวจอนันต์ เจริญชาศรี อดีตรองผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาคที่ 2 จุดเทียนบูชาองค์ท้าวพญายมเทวราช และบูชาเทพดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และมีการจัดเทียนทั้ง 9 ต้น โดยมีนักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการ เช่น นายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายอำเภอศรีราชานายอำเภอเมืองชลบุรี นายสมเจตน์ เจตน์วัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ เป็นต้น จากนั้นพราหมณ์ในพิธี ได้กล่าวบูชา บวงสรวงพญายมราช และสิ้นสุดด้วยบูชาพระรัตนตรัย ให้เป็นฉัตรชัยให้ทุกท่านที่มาร่วมงาน เสร็จพิธีกรรมบวงสรวง

พิธีกรรมทางพุทธศาสนา จะประกอบพิธีหลังจากเสร็จพิธีบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์ โดยทางเทศบาลตำบลบางพระนิมนต์พระมาทั้งหมด 9 รูป จากวัดในตำบลบางพระ ประกอบไปด้วย วัดบางพระวรวิหาร วัดเขาบางพระ วัดวิเวการาม เริ่มพิธีกรรมโดย นายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย มัคคทายกกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราทนาศีล พระสงฆ์สวดมนต์บทธัมมะจักร และบทสัพพมงคลคาถา และจบพิธีด้วยการถวายจตุปัจจัยและดอกไม้ให้แด่พระภิกษุสงฆ์ที่มาร่วมพิธี

ภาพที่ 46 พิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพุทธ พ.ศ.2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

พิธีกรรมในการไหว้ 4 ทิศ เป็นพิธีกรรมหลังจากพิธีทางพุทธศาสนาเสร็จสิ้น โดยชาวบ้านได้เตรียมอาหารคาวหวาน จัดโต๊ะไว้ทั้ง 4 ทิศเพื่อไหว้ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 และเจ้าที่เจ้าทาง ภูตผีไร้ญาติ และประธาน คณะผู้บริหาร ในพิธีปักธูปที่เครื่องบูชาพญายมและโต๊ะบูชาไหว้ 4 ทิศ ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมได้รับธูป 5 ดอกเพื่อปักธูปที่เครื่องบูชาพญายม อธิษฐานจิตฝากเคราะห์ทุกข์โศก หลังจากนั้น จุดประทัดเพื่อเป็นสัญญาณในการอัญเชิญพญายมนำไปจำเริญทะเล โดยอาหารคาวหวานประกอบด้วย หัวหมู 1 หัว กุ้งต้ม 1 จาน หอยแมลงภู่ 1 จาน หมี่ซั่ว 1 จาน ขนมถ้วยฟู 9 ถ้วย เหล้าขาว 1ขวด น้ำแดง 5 ขวด น้ำดื่ม 5 ขวด ปลากะพงทอด 1 ตัว ไก่ต้ม 1 ตัว เป็ดต้ม 1 ตัว ผลไม้รวม (สับปะรด แก้วมังกร กล้วยหอม1 หวี แอปเปิล ส้ม) ข้าวเปล่า 5 ถ้วย น้ำจิ้มซีฟู้ด 1 ถ้วย ธูป 1 มัด

ภาพที่ 47 เครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีกรรมไหว้ 4 ทิศ

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ดังนั้นพิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมไหว้4ทิศ เป็นพิธีกรรมที่การประสมประสานกันทั้งคติความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น เนื่องจากพญายมเป็นเทพเจ้าที่ปรากฏในทั้ง 2 ศาสนามีบทบาทที่คล้ายกันคือ เป็นเทพแห่งดินแดนนรกที่คอยพิพากษาความดีความชั่วของผู้ที่กระทำผิด เป็นเทพเจ้าที่เหล่าภูติผีปีศาจหวาดกลัว จึงเป็นองค์ประธานในประเพณีแห่พญายม และไหว้ผีไร้ญาติในความเชื่อของชาวบางพระ ที่มีจุดมุ่งหมายที่ชาวบ้านต้องการฝากทุกข์โศกโรคภัย ให้กับองค์พญายม เพื่อให้มีความสุขทั้งกายและใจ

4.1.3.5 พิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยทะเล)

พิธีกรรมจำเริญทะเล (ลอยทะเล) คือพิธีลอยพญายมลงสู่ทะเล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่แสดงถึงการสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์บางพระ โดยจะเริ่มขึ้นในเวลา 18.30 น. พิธีกรรมในการลอยพญายมลงทะเลนั้น ชาวบ้านตำบลบางพระได้รับเลือกให้ขึ้นเรือและลอยแพไปพร้อมกับหุ่นรูปปั้นพญายมก่อนจะลอยเป็นการอัญเชิญพญายม หลังจากที่ทำพิธีบวงสรวงเสร็จแล้วแล้ว ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่แสดงถึงการสิ้นสุดประเพณีแห่พญายมและความสมบูรณ์ของประเพณีแห่พญายม การปล่อยพญายมจะต้องทำในเวลาพลบค่ำเพราะเป็นช่วงน้ำลง หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ได้อธิบายการปล่อยพญายม หรือพิธีลอยพญายมโดยเป็นสัมภาษณ์ นายนพ บรรเจิด ในวันที่ 12 มกราคม 2551 ไว้ดังนี้

> *เมื่อขบวนแห่พญายมมาถึงชายหาดบางพระ ชาวบ้านจะนำพญายมนั่งหันหน้าออกสู่ทะเลพิธีการในการปล่อยพญายม จะทำพิธีบวงสรวง นำกล่าวแล้วนำพญายมลุยน้ำลงทะเลให้ลึกและไกลที่สุด จากชายฝั่ง เพื่อให้พญายมนั้นนำความทุกข์โศก โรคภัยใช้เจ็บ และความตาย ให้พ้นไปจากขาวบางพระ เมื่อพิธีปล่อยพญายมเสร็จสิ้น ตะวันก็จะลับจากผิวน้ำไป ความมืดจะค่อยๆเข้ามาปกคลุม ทำให้มองเห็น พญายมลอยตะคุ่ม ๆ อยู่ในทะเลที่ไกลออกไป ทำให้ชาวบ้านมีความคิดว่าสิ่งที่ชั่วร้ายต่างๆ ได้ถูกพญายมนำไปแล้ว* (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 48 การอัญเชิญพญายมเพื่อเตรียมปล่อยลงสู่ทะเล พ.ศ. 2562
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากงานวิจัยของชลธิชา นิสัยสัตย์ เรื่อง เทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาคตะวันออกของไทย: พลวัตและบทบาทของคติชน ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยได้กล่าวถึง พิธีกรรมลอยพญายมไว้ดังนี้

> พิธีปล่อยพญายมลงสู่ทะเล เป็นขั้นตอนสุดท้าย มีตัวแทนจะจุดประทัดขึ้นเพื่อเปิดทางให้กับองค์พญายมและเป็นสัญญาณของการเริ่มเดินทางกลับยมโลก ในพิธีจะมีนางรำตั้งขบวนรำส่ง จากนั้นนายสนธยา คุณปลื้ม นายสมเจตน์ เกตุวัตถา และชาวบางพระร่วมกันหามแพแท่นประทับมุ่งสู่ชายหาดอันเป็นจุดจอดเรือประมงที่จะลากแพแท่นประทับออกไปปล่อยที่ปากอ่าวบางพระ เมื่อถึงท่า ตัวแทนชาวบ้านจะนำแพแท่นประทับผูกเข้ากับเรือประมงแล้วลากออกไป จากการได้ร่วมพิธีปล่อยองค์พญายมในปี 2561 ผู้วิจัยได้เห็นความศรัทธาของชาวบางพระซึ่งได้มารวมตัวกันอย่างพร้อมพรั่งในพิธีสุดท้ายนี้ เนื่องจากเป็นพิธีที่สร้างความเชื่อมั่นว่าพญายมจะนำสิ่งไม่ดีในปีเก่าออกไป และชาวบางพระจะได้เริ่มต้นดำเนินชีวิตในปีใหม่ด้วยความบริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม การปล่อยพญายมในปี 2561 เกิดปัญหาเชือกลากแพขาดถึง 2 ครั้ง ทำให้ชาวบ้านที่มาร่วมส่งพญายมเกิดวิตกกันว่าพญายมจะไม่ยอมออกไป จนกระทั่งครั้งที่ 3 จึงผูกเรือและลากแพออกไปได้สำเร็จ ในเวลานี้จึงได้ยินเสียงชาวบ้านโห่ร้องขึ้นด้วยความยินดี เพราะเป็นเครื่องหมายว่าสิ่งไม่ดีทั้งหลายได้ถูกนำออกไปแล้วอย่างแท้จริง (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

ภาพที่ 49 ขบวนแห่พญายม ริมถนนสุขุมวิท พ.ศ. 2561

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้พบว่า พิธีกรรมจำเริญทะเล เริ่มเวลา 18.30 น. ตัวแทนจะจุดประทัดขึ้นเพื่อเปิดทางให้กับองค์พญายม มีการจุดประทัดรอบปะรำพิธีทั้ง 4 ทิศ โดยมีนางรำรำอวยพรเดินนำหน้า ระหว่างนั้นเกิดลมพัดแรง ชาวบ้านต่างตื่นเต้นที่บรรยากาศเป็นไปอย่างน่าอัศจรรย์ นางรำตั้งขบวนรำส่ง และบรรเลงเพลงดนตรีไทยประกอบพิธี ตามด้วยเปิดเพลงบางพระนิรยบาล ของศิลปินแอดคาราบาว จากนั้น นายสุชาติ ชมกลิ่น ประธานในพิธีและชาวบางพระร่วมกันหามแพพญายมเคลื่อนไปยังบริเวณทางลาดที่ใช้สำหรับออกเรือของชาวประมง ตัวแทนชาวบ้านผู้ชายจะเอาดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ โยนให้ผู้คนที่มาร่วมงานเพื่อนำกับไปเพื่อเป็นสิริมงคล เพื่อนำไปเป็นของสิริมงคลจากกการประกอบพิธีกรรม โดยในปี 2567 นี้ น้ำทะเลลงมาก ทำให้ต้องแบกแพนไม้ไผ่ไปยังเรือที่จอดอยู่ เพื่อจะนำไปลอยบริเวณที่เรียกว่าช่องน้ำลึก โดยจะใช้ผู้ชายจำนวนมากต่างพากันหามแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายม ไปยังเรือที่จอดไว้เนื่องจากเข้าใกล้ฝั่งไม่ได้ และมัดเชือกลากแพอัญเชิญพญายมไปลอยสู่ทะเลเป็นการเสร็จสิ้นพิธี

ภาพที่ 50 การอัญเชิญพญายมลงสู่ทะเล

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ดังนั้นพิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยทะเล) เป็นพิธีกรรมสุดท้าย เป็นการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนที่เข้าร่วมงานที่จะช่วยกันแห่พญายม แบกหามแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายมจำเริญทะเล ในเวลาโพล้เพล้ ทุกคนต่างตั้งใจอธิษฐานฝากทุกข์โศกโรคภัย ขอพรให้พบแต่สิ่งที่มีความสุขสวัสดี โดยมีตัวแทนของชาวบ้านที่ผู้ชายจะต้องนำเรือลากแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายมไปยังร่องน้ำลึก เป็นการเสร็จสิ้นประเพณีแห่พญายม ของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีอย่างสมบูรณ์

4.1.3.6 การจัดขบวนแห่พญายม

การแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จากวิจัยผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นที่ภาคสนามประเพณีแห่พญายม ประจำปี พ.ศ. 2567 ในขบวนแห่พญายมพบว่า หลังจากที่มีการปั้นหุ่นพญายม และทำพิธีเบิกเนตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีการแห่หุ่นพญายมไปยังชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ที่ 4 เพื่อประกอบพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า และมีงานเลี้ยงฉลองก่อนจะมีงานประเพณีแห่หุ่นรูปปั้นพญายมไปยังริมทะเลบางพระ เพื่อประกอบพิธีบวงสรวงพญายมและนำไปลอยลงทะเลตามลำดับ ขบวนแห่พญายม ในหนังสือ ย้อนอดีตบางพระ ได้อธิบายเรื่องขบวนแห่พญายม ไว้ดังนี้

> *ในช่วงบ่ายจะเริ่มพิธีประมา13.00 น. สถานที่จัดงานชุมชนคอเขาพัฒนา บริเวณลานหน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 5 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี การแต่งกายของชาวบ้านนิยมใส่เสื้อลายดอกตามประเพณีสงกรานต์ ร่วมขบวนแห่พาหนะที่ใช้แห่พญายมเป็นรถบรรทุกเล็ก การอัญเชิญพญายมขึ้นรถจะอัญเชิญไปพร้อมแพที่รองรับอยู่ด้วย เพื่อให้สามารถนำไปลอยน้ำได้เลย องค์ประกอบของขบวนแห่พญายมประกอบด้วยขบวนกลองยาวรถบรรทุกอัญเชิญรูปหล่อพระเกจิอาจารย์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบางพระ 3 องค์ได้แก่ หลวงพ่อฉิ่ง หลวงพ่อกัง และหลวงพ่อปู่ รออัญเชิญพญายม ขบวนแห่ของชาวบ้านตำบลต่าง ๆ จดเริ่มต้นขบวนแห่ ได้แก่ บริเวณลานหน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จุดสิ้นสุดขบวนแห่ได้แก่ บริเวณตลาดล่างบางพระ (ชายทะเลบางพระ) โดยเส้นทางเริ่มต้นที่หน้าบ้านเลขที่ 117 หมู่ 4 ตำบลบางพระ แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนสุขุมวิท (สวนเส้นทางเดินรถ แห่ไปจนถึงตลาดนัดพบ จากนั้นเลี้ยวซ้ายกลับมาตามถนนสุขุมวิท (สวนรถ) เลี้ยวขวาตรงตลาดบางพระ (ข้างร้านเปรมสุข) เลี้ยวซ้ายอ้อมตลาดบางพระจนไปบรรจบกับถนนทางเข้าวัดบางพระ จากนั้น*

เลี้ยวขวาแล้วตรงไปจนถึงซุ้มประตูหน้าวัด (ประตูที่สอง) เลี้ยวขวาผ่านโรงเรียนอนุบาลบ้านบางพระ ซึ่งอยู่ทางขวามือจนถึงสุดทางที่ชายทะเล ซึ่งเป็นสถานที่จัดงาน (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ภาพที่ 51 ขบวนประเพณีแห่พญายมในอดีต ริมถนนสุขุมวิท
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 52 ขบวนประเพณีแห่พญายมในอดีต ริมถนนสุขุมวิท
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 53 แห่หุ่นรูปปั้นพญายมไปลอยทะเลในอดีต

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

การศึกษางานวิจัยเรื่อง ดนตรีในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ ที่ได้เก็บข้อมูลพื้นที่ภาคสนามประเพณีแห่พญายม ประจำปี พ.ศ. 2560 พบว่า หลังจากที่มีการปั้นหุ่นพญายม และทำพิธีเบิกเนตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีการแห่หุ่นรูปปั้นพญายมไปยังชุมชนคอเขาพัฒนาเพื่อประกอบพิธีสงฆ์ และมีงานเลี้ยงฉลองก่อนจะมีงานประเพณีแห่พญายมและจัดขบวนแห่ไปยังชายทะเลบางพระ เพื่อประกอบพิธีบวงสรวง และนำหุ่นรูปปั้นพญายมลอยลงทะเล ได้มีการเก็บรูปภาพประกอบขบวนแห่พญายม ไว้ดังนี้

ภาพที่ 54 ขบวนประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2560

ที่มา : กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2560

ภาพที่ 55 ขบวนประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2560

ที่มา : กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2560

ภาพขบวนแห่พญายมในงานวิจัยของกิตติภัณฑ์ ชิตเทพ พบว่ามีขบวนมากมายที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายม ในงานวิจัยนี้ยังอธิบายเกี่ยวกับดนตรีที่ใช้ในขบวนแห่พญายม การบรรเลงของกลองยาวในขบวนแห่พญายมเป็นการบรรเลงแบบทั่วไป โดยพบขณะกลองยาวจำนวน 3 คณะ ได้แก่คณะกลองยาวนายสาคร มีทรัพย์ คณะกลองยาวนายสมควร บุญรอด และคณะกลองยาวของโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกนุสรณ์) มีการสมกับการบรรเลงซอด้วง และระนาดเอก บรรเลงเพลงเกร็ดประกอบการแห่กลองยาว ได้แก่ เพลงจีนตอกไม้ เพลงพม่าทุ่งเล เพลงรำขวานเป็นต้น

จากวิจัยผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นที่ ภาคสนามประเพณีแห่พญายม ประจำปี พ.ศ. 2567 ขบวนแห่จะเริ่มจากพิธีปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม ในวันที่ 18 เมษายน 2567 โดยนายนพรัตน์ ศรีพรหม นายอำเภอศรีราชา เป็นประธานปล่อยขบวนรถประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำปี 2567 พร้อมด้วยนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายสมศักดิ์ เกตุวัตถา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระร่วมขบวนแห่องค์พญายม จากศูนย์เยาวชนบางพระไปรอบตลาดบางพระ ไปสวนเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระ เพื่อจัดพิธีบวงสรวงองค์พญายม

ภาพที่ 56 พิธีปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม พ.ศ.2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 57 นายลออง พยนต์มอบเกียรติบัตรตุ๊กตาพญายมเป็นของที่ระลึก
ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

พิธีปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม จะเริ่มจากการมอบเกียรติบัตรเพื่อแสดงความขอบคุณที่ได้มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายม ในครั้งนี้และมอบตุ๊กตาพญายมเป็นของที่ระลึกให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วม เช่น ชุมชนวัดหลวงบางพระ ชุมชนทิวสนพัฒนา ชุมชนบางพระน่าอยู่ ชุมชนตลาดบน ชุมชนท่าตาลักษณ์ชุมชนบ้านนาพุ ชุมชนท้ายบ้าน กองทุนสวัสดิการองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ The Pizza Company สวนสัตว์เปิดเขาเขียว กลุ่มพัฒนาสตรี เทศบาลตำบลบางพระ เทศบาลเมืองศรีราชา โครงการชลประทานชลบุรี โรงเรียนอนุบาลบ้านบางพระ (ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก โรงพยาบาลพญาไทยบางพระ ชมรมผู้สูงอายุเทศบาล

ตำบลบางพระ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลบางพระ เป็นต้น เมื่อมอบเกียรติบัตรและของที่ระลึกเสร็จเรียบร้อย นายนพรัตน์ ศรีพรหม นายอำเภอศรีราชาและนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ เป็นผู้ตีกลองเพื่อให้สัญญาณในการเคลื่อนขบวนแห่พญายม และขบวนต่าง ๆ ที่จะเคลื่อนขบวนจากศูนย์เยาวชนเทศบาลตำบลบางพระ ไปยังสวนสาธารณะริมทะเลบางพระ เพื่อทำพิธีกรรมบวงสรวงต่อไป โดยมีแผนผังของการเคลื่อนขบวนแห่พญายม ดังนี้

ภาพที่ 58 แผนผังการเดินขบวนในประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

เส้นทางเริ่มขบวนจาก สนามกีฬาศูนย์เยาวชนเทศบาลตำบลบางพระ เคลื่อนขบวนเลี้ยวขวาโดยการย้อนศร ออกมาทางถนนสุขุมวิทมุ่งหน้าไปตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เดินข้ามแยกไฟแดงตลาดบางพระผ่านเทศบาลตำบลบางพระ และเลี้ยวกลับย้อนผ่านหน้าธนาคารกรุงไทย มุ่งหน้าไปทางอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และเลี้ยวขวาเข้าซุ้มประตูวัดบางพระวรวิหาร ตรงมาให้สุดทางถึงวัดบางพระวรวิหาร แล้วเลี้ยวขวา ตรงมาแล้วเลี้ยวซ้ายก่อนถึงสถานีอนามัย ตรงไปยังสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 เป็นจุดสิ้นสุดก่อนถึงเรือนวัฒนธรรม และอัญเชิญองค์พญายมเข้าพิธีกรรมบวงสรวงต่อไป และในการสังเกตการ์ใน พ.ศ. 2567 ไม่พบขบวนกลองยาวเหมือนในอดีต

จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิตติภัณฑ์ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขบวนแห่พญายมไว้ดังนี้

การจัดขบวนแห่ขบวนแห่พญายม ทำให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของชาวบางพระ ได้นำคณะกลองยาวจากบ้านนั้นบ้านนี้มาเอาเด็ก ๆ มาร่วมกันหลังจากสถานการณ์โควิด อาจจะทำให้ปัจจัยอะไรบ้างอย่างได้เปลี่ยนไป เพราะเกิดพลวัตของสังคมที่เกิดย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไป(กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, สัมภาษณ์, 24 ธันวาคม 2567)

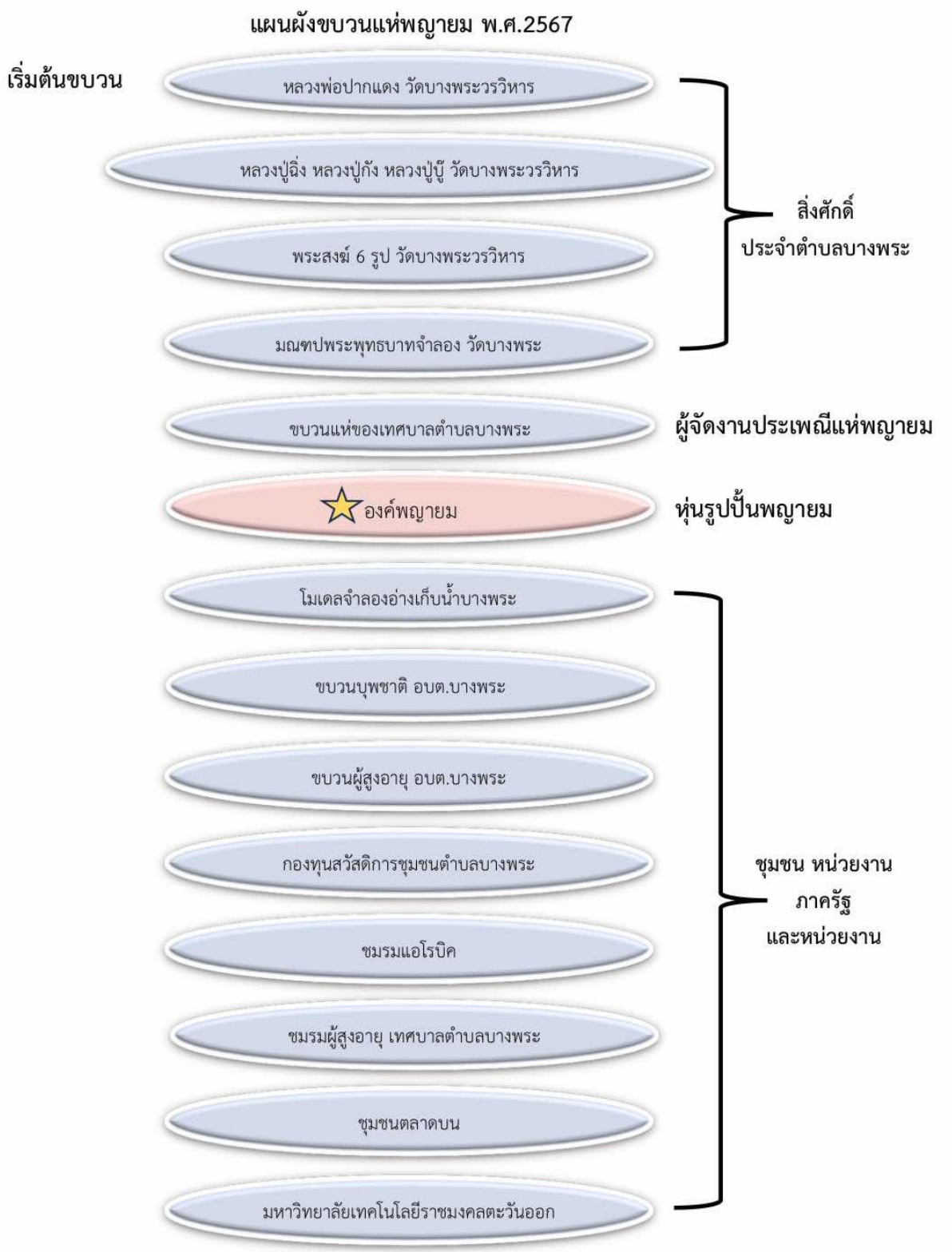
แผนผังขบวนแห่พญายม พ.ศ.2567
เริ่มต้นขบวน
หลวงพ่อปากแดง วัดบางพระวรวิหาร
หลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่กัง หลวงปู่บู๊ วัดบางพระวรวิหาร
พระสงฆ์ 6 รูป วัดบางพระวรวิหาร
มณฑปพระพุทธบาทจำลอง วัดบางพระ
สิ่งศักดิ์
ประจำตำบลบางพระ
ขบวนแห่ของเทศบาลตำบลบางพระ
ผู้จัดงานประเพณีแห่พญายม
องค์พญายม
หุ่นรูปปั้นพญายม
โมเดลจำลองอ่างเก็บน้ำบางพระ
ขบวนบุพชาติ อบต.บางพระ
ขบวนผู้สูงอายุ อบต.บางพระ
กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบางพระ
ชมรมแอโรบิค
ชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลบางพระ
ชุมชนตลาดบน
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
ชุมชน หน่วยงาน
ภาครัฐ
และหน่วยงาน

ภาพที่ 59 แผนผังขบวนแห่พญายม พ.ศ. 2567

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์

ขบวนแห่พญายมในพ.ศ. 2567 ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทขบวน และการเรียงลำดับแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบไปด้วยขบวนดังนี้

กลุ่มที่ 1 ขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ ประกอบด้วย

- หลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่กัง หลวงปู่ปู๊ วัดบางพระวรวิหาร
- พระสงฆ์ 6 รูป วัดบางพระวรวิหาร
- มณฑปพระพุทธบาทจำลอง วัดบางพระ

กลุ่มที่ 2 ขบวนอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม ประกอบด้วย

- ขบวนแห่ของสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ
- องค์พญายม

กลุ่มที่ 3 ขบวนของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย

- โมเดลจำลองอ่างเก็บน้ำบางพระ
- ขบวนผู้สูงอายุ อบต.บางพระ
- ชมรมแอโรบิค
- ชุมชนตลาดบน
- โรงพยาบาลพญาไทบางพระ
- บริษัท ซีพีเอฟ (ประเทศไทย) จำกัด
- เทศบาลเมืองศรีราชา
- ขบวนบุพชาติ อบต.บางพระ
- กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบางพระ
- ชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลบางพระ
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
- โรงเรียนอนุบาลบ้านบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์)
- สำนักงานชลประทานที่ 9 โครงกาชลประทาน
- สตรีเทศบาลตำบลบางพระ
- The PIZZA company

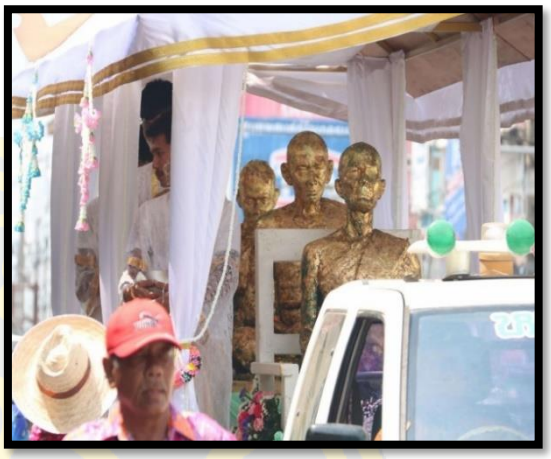

ภาพที่ 60 กลุ่มที่ 1 ขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ
(พระพุทธรูปหลวงพ่อปากแดง รูปหล่อพระเกจิหลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่บู๊ หลวงปู่กัง)
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ภาพที่ 61 กลุ่มที่ 1 ขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ
(พระภิกษุสงฆ์ และพระพุทธบาทบางจำลอง)
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ภาพที่ 62 กลุ่มที่ 2 ขบวนอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ภาพที่ 63 กลุ่มที่ 3 ขบวนของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

ภาพที่ 64 กลุ่มที่ 3 ขบวนของชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

หลังจากขบวนแห่พญายมเดินทางมาถึงประรำพิธีบริเวณสวนสาธารณะริมทะเลบางพระ ก็นำหุ่นรูปปั้นพญายมมาไว้ข้างพร้อมแพไม้ไผ่ ข้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ เตรียมพร้อมทำพิธีบวงสรวงทางศาสนา และเครื่องบูชาอาหารคาวหวาน ผลไม้ บายศรีดอกไม้ ธูปเทียน ที่ทางเทศบาลตำบลบางพระได้จัดขึ้น และมีโต๊ะข้าง ๆ ให้ประชาชนที่ศรัทธาที่จะถวายเครื่องบูชาอาหารคาวหวาน ผลไม้ ต่าง ๆ นำมาวางไว้ร่วมกับพิธีกรรมบวงสรวงที่จะเกิดขึ้นต่อไป

ภาพที่ 65 สถานที่นำหุ่นรูปปั้นพญายมมาประกอบพิธีกรรมบวงสรวง
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

การจัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม ถือเป็นเป็นหัวใจสำคัญในประเพณีที่จะเป็นการร่วมกันของคนในชุมนุมตำบลบางพระ และพื้นที่ใกล้เคียงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายม จะต้องร่วมกันนำขบวนของหน่วยตนเองทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และจะต้องเดินร่วมขบวนแห่พญายมจากสนามกีฬาเทศบาลตำบลบางพระ ไปจนถึงประรำพิธีในการทำพิธีบวงสรวงพญายมก่อนที่จะอัญเชิญไปจำเริญทะเล(ลอยทะเล) เป็นการแสดงความสามัคคีของชุมชนในตำบลบางพระแลพื้นที่ใกล้เคียงโดยมีองค์พญายมเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนที่เข้ามาร่วมงานประเพณีแห่พญายม

4.1.4 การจัดประเพณีแห่พญายมในสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ประเพณีแห่พญายมเป็นพิธีกรรมเพื่อการปัดเป่าสิ่งไม่ดีและเป็นการสะเดาะเคราะห์ จึงเป็นงานที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อความสบายใจของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม สถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 และความสุ่มเสี่ยงของจังหวัดชลบุรีที่เป็นพื้นที่แพร่ระบาดสีแดง

เทศบาลตำบลบางพระต้องประกาศยกเลิกการจัดงานประเพณีแห่พญายมในพ.ศ. 2563 และพศ. 2564 เพื่อให้เป็นไปตามข้อสั่งการของผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีและมติคณะกรรมการควบคุมโรคจังหวัดชลบุรี

เทศบาลตำบลบางพระได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดงานให้สอดคล้องกับ สถานการณ์โรคระบาด ด้วยการสร้างช่องทางอธิษฐานฝากเคราะห์กับองค์พญายมแบบออนไลน์ ผ่านแอปพลิเคชัน Wixapp โดยให้ประชาชนสแกนคิวอาร์โค้ดเข้าร่วมประเพณีแห่พญายมที่ http://bangphrasuksa.wixsite.con กรอกข้อมูลชื่อนามสกุล วันเดือนปีเกิด และคำอธิษฐานส่งมาที่เทศบาล และยังคงจัดพิธีบวงสรวงขึ้นที่ศาลพญายม ชายทะเลบางพระ ในวันที่ 18 เมษายน เช่นเดิม แต่มีลักษณะเป็นการประกอบพิธีขึ้นเอง การประกอบพิธีบวงสรวงพญายมในสถานการณ์ โควิด 19 จัดขึ้นในช่วงเช้าของวันที่ 18 เมษายน ในงานมีนายกเทศมนตรี ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่เทศบาล และตัวแทนชาวบ้านประมาณ 50 คน ร่วมนำบายศรี อาหารคาวหวาน ผลไม้ น้ำดื่ม มาตั้งโต๊ะบวงสรวง กล่าวสักการะองค์พญายมและอัญเชิญให้รับเครื่องบวงสรวงและคำอธิษฐานของประชาชนจากนั้นตัวแทนนำคำอธิษฐานที่พิมพ์ใส่กระดาษมาเผาต่อหน้าแท่นประทับองค์พญายมเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ทั้งนี้ ในระหว่างประกอบพิธีจะมีการจัดระเบียบให้ผู้ร่วมงานยืนห่างกันเป็นระยะ 2 เมตร สวมหน้ากากอนามัยและล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ (นายสมเจตน์ เกตุวัตถา, 2564)

ให้ข้อมูลว่า เทศบาลจำเป็นต้องยกเลิกการจัดงานแบบเดิมเพื่อความปลอดภัย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านยังคงมีความเชื่ออยู่ว่าหากปีใดไม่จัดพิธีบวงสรวงพญายมจะมีคนตายมาก ประกอบกับต้องการให้เป็นงานที่สืบเนื่อง จึงยังคงมีพิธีกรรมบวงสรวงที่ศาลพญายมตามเดิม เพื่อให้ชาวบ้านบางส่วนได้เข้าร่วมพิธี แต่ต้องทำตามมาตรการด้านสาธารณสุข ด้วยการเว้นระยะห่าง สวมหน้ากากอนามัย และได้สร้างแอปพลิเคชันให้คนส่งข้อความอธิษฐานมาสะเดาะเคราะห์ออนไลน์ ซึ่งเมื่อเข้าไปกรอกข้อมูลในแอปพลิเคชันแล้ว เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ร่วมกิจกรรมด้วย การจัดพิธีบวงสรวงพญายมใน ดังกล่าว ได้บันทึกวิดีโอ เผยแพร่ในช่องยูทูป ภายใต้หัวข้อ “ศรัทธาไม่เสื่อมคลาย” นับได้ว่า เทศบาลตำบลบางพระได้อาศัย ข้อจำกัดของการจัดประเพณีแห่พญายมในสถานการณ์โรคระบาดนำเสนอตัวตนในฐานะหน่วยงานที่มุ่งมั่นสืบทอดประเพณีท้องถิ่น ความเข้าใจสถานการณ์และการปฏิบัติตามคำสั่งภาครัฐ และความคิดสร้างสรรค์ที่สามารถประสานความเชื่อเก่าไว้ในเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างน่าสนใจอีกด้วย

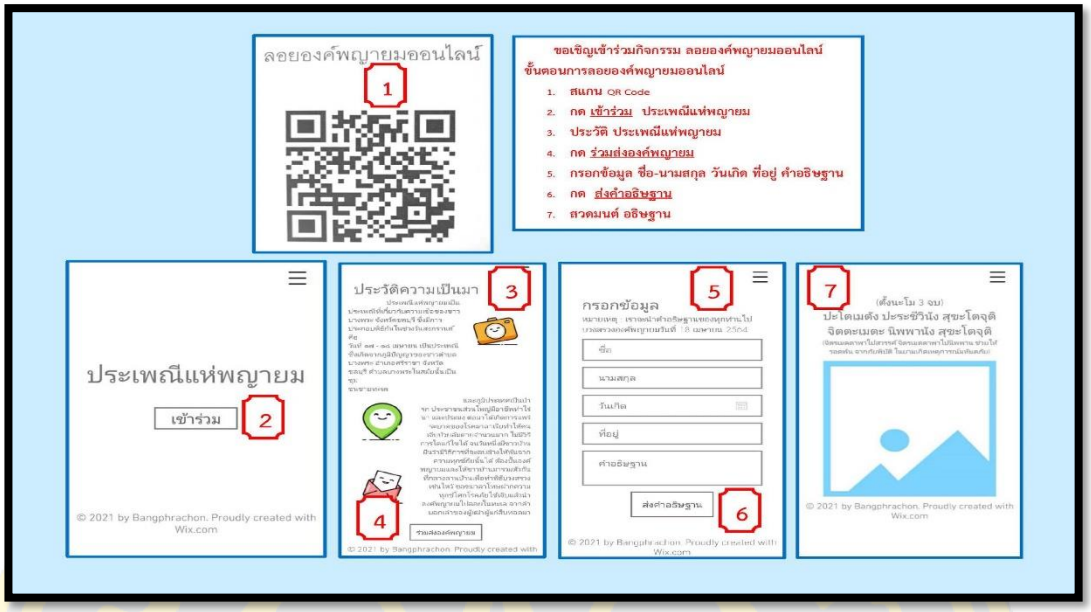

ภาพที่ 66 การอธิบายขั้นตอนการอธิษฐานขอพรองค์พญายม ผ่านทางระบบออนไลน์

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

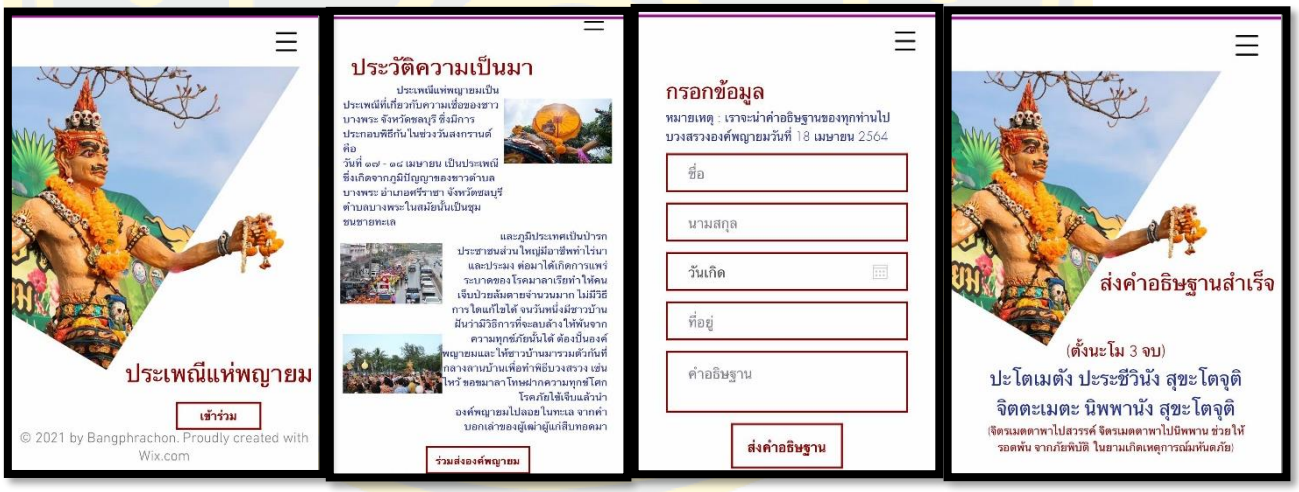

ภาพที่ 67 การพิมพ์คำอธิษฐานขอพรองค์พญายม ผ่านทางระบบออนไลน์

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

เทศบาลตำบลบางพระ เชิญชวนประชาชนทุกท่าน ส่งคำอธิษฐานขอพรองค์พญายม ผ่านทางระบบออนไลน์สืบเนื่องมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ได้จัดงานประเพณีแห่พญายม ประจำปี 2564 แบบ New Normal โดยจะเคลื่อนย้ายองค์พญายมมาไว้ที่ตลาดน้ำห้วยสุครีพ ในวันที่ 16-18 เมษายน 2564 และให้พี่น้องประชาชนเดินทางมาอธิษฐานกราบไหว้

นอกจากนั้นจะเพิ่มช่องทางการอธิษฐานขอพรองค์พญายม ผ่านทางระบบออนไลน์ โดยขอให้ท่านสแกน QR Code กรอกข้อมูล พิมพ์คำอธิษฐานขอพร และในวันที่ 18 เมษายน 2564 เจ้าหน้าที่จะนำคำอธิษฐานของทุกท่านไปบวงสรวงองค์พญายม ได้นำคำอธิษฐานขอพรมาปริ้นใส่กระดาษและนำมาเผาด้านหน้าองค์พญายม ตามความเชื่อที่ว่าจะลอยทุกข์ลอยโศกไปกับองค์พญายม แต่ปีนี้ไม่มีพิธีลอยองค์พญายม จึงใช้วิธีนี้แทนตามความเชื่อก็คิดว่าคำอธิษฐานขอพรจะส่งไปถึงองค์พญายม โดยคำอธิษฐานขอพรจากประชานส่วนใหญ่ที่ส่งมาส่วนใหญ่จะขอให้มีสุขภาพแข็งแรงและขอให้เชื้อไวรัสโควิด 19 หายไปจากประเทศไทย ซึ่งคำอธิษฐานขอพรก็มีมาจากทั้งคนในบางพระ ในจังหวัดชลบุรี และอีกหลาย ๆ จังหวัดในประเทศ

ภาพที่ 68 การประกอบพิธีบวงสรวงพญายมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้นเทศบาลตำบลบางพระได้ถือเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ด้วยวิธีที่สร้างสรรค์และลดค่าใช้จ่าย ถือเป็นรูปแบบใหม่ New Normal ในการที่ให้ประชาชนได้ที่เดินทางมาร่วมไม่ได้เนื่องจากงดการร่วมกลุ่มของผู้คนจำนวนมาก ด้วยสถานการณ์การแพร่กระจายของเชื้อไวรัสโควิด 19 ทางเทศบาลตำบลบางพระจึงประกาศยกเลิกการจัดงานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ เพื่อไม่ให้ประชาชนมาชุมนุมกันเป็นจำนวนมาก เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสโควิด19 ได้จัดโต๊ะเครื่องเซ่นไหว้ เป็นพิธีเล็ก ๆ ขึ้น โดยจัดระเบียบให้ผู้ร่วมพิธี โดยมีมาตรการต้องไม่รวมกลุ่มและกราบไหว้ห่างกัน 2 เมตร ตามนโยบายการเว้นระยะห่างทางสังคม รวมถึงทางเทศบาลได้จัดทำแอพพลิเคชั่นให้ประชาชนผู้ศรัทธาในองค์พญายมได้ส่งคำอธิษฐานขอพร

4.1.5 บริบททางการท่องเที่ยวของประเพณีแห่พญายมในเทศกาลวันไหล จังหวัดชลบุรี

ประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในเทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรีระหว่างวันที่ 17-18 เมษยายน ของทุกปี ซึ่งประเพณีวันไหลของภาคตะวันออกคือการจัดงานประเพณีเพื่อต้อนรับปีใหม่ของไทยในช่วงหลังสงกรานต์ และจะมีงานต่อเนื่องกันหรือส่งต่อกันในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคตะวันออกได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ตราด งานเทศกาลสงกรานต์วันไหลที่จัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมีหน่วยงานของภาครัฐเป็นฝ่ายดำเนินการ เช่น ประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ประเพณีวันไหลพัทยา-นาเกลือ งานนมัสการพระพุทธสิหิงค์เมืองชลบุรี ประเพณีสงกรานต์วันไหลมาบตาพุด จังหวัดระยอง ประเพณีวันไหลแหลมงอบ จังหวัดตราด ประเพณีวันไหลรวมใจประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น

โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี ที่มีการจัดงานเทศกาลสงกรานต์วันไหลที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ตัวอย่างเช่น เริ่มต้นที่งานนมัสการพระพุทธสิหิงค์ ณ หอพระพุทธสิหิงค์ อำเภอเมืองชลบุรี ในวันที่ 11 เมษายน จากนั้นเริ่มวันไหลด้วยประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ในวันที่ 16-17 เมษายน ต่อด้วย ประเพณีแห่พญายมในวันไหลของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา ในวันที่ 17-18 เมษายน ถัดไปเป็น 6 ประเพณีอุ้มสาวลงน้ำในวันไหลของเกาะขามใหญ่ อำเภอเกาะสีชัง ในวันที่ 18-19 เมษายน จากนั้นมี งานประเพณีกองข้าวในวันไหลเมืองพัทยา ในวันที่ 20 เมษายน จนถึงประเพณีสงกรานต์ศรีมหาราชา และพิธีกองข้าว อำเภอศรีราชา ในวันที่ 21 เมษายนของทุกปี (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

การจัดงานที่เนื่องในเทศกาลสงกรานต์ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี เรียกว่างานวันไหล โดยจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวตอเนื่องกันตลอดช่วงสงกรานต์ คือ ตั้งแต่เขตอำเภอเมืองชล-บางแสน-บางพระ-ศรีราชา-เกาะสีชัง -พัทยา-พนัสนิคม-บ้านบึง ปัจจุบันปฏิทินงานประเพณีสงกรานต์วันไหลจังหวัดชลบุรี เริ่มประมาณวันที่ 11-20 เมษายนของทุกปี งานจะเริ่มจากงานนมัสการพระพุทธสิหิงค์ที่หอพระพุทธสิหิงค์บริเวณศาลากลางจังหวัดชลบุรี จากนั้นเป็นการจัดประเพณีสงกรานต์ต่อด้วยวันไหล ซึ่งวันที่จัดในบางพื้นที่อาจมีเลื่อนขึ้นลงบ้างเล็กน้อย วันไหลเริ่มจากช่วงวันที่ 14 เมษายน วันไหลพนัสนิคม ช่วงวันที่ 16-17 เมษายน งานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ช่วงวันที่ 17-18 เมษายน งานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ ช่วงวันที่ 18 เมษายน งานประเพณีวันไหลนาเกลือ ช่วงวันที่ 18 เมษายน งานประเพณีอุ้มสาวลงน้ำ ที่เกาะสีชัง ช่วงวันที่ 18-20 เมษายน งานประเพณีวันไหลพัทยาและงานประเพณีกองข้าวเมืองพัทยา ช่วงวันที่ 19-21 เมษายน งานสงกรานต์

ศรีมหาราชาและประเพณีกองข้าวที่เกาะลอย อำเภอศรีราชา และปิดท้ายด้วยช่วงวันที่ 21-23 เมษายน งานประเพณีบุญบ้านบึงและงานสงกรานต์ ที่อำเภอบ้านบึง (เทพพร มังธานี, 2562)

ตารางที่ 4 การจัดงานเทศกาลสงกรานต์วันไหลภายในจังหวัดชลบุรี

ลำดับ	งานเทศกาลสงกรานต์วันไหลในพื้นที่ต่าง ๆ	วันที่จัดงาน	พื้นที่ในจังหวัดชลบุรี
1	งานนมัสการพระพุทธสิหิงค์และงานสงกรานต์จังหวัดชลบุรี	11-19 เมษายน ของทุกปี	อำเภอเมืองชลบุรี
2	ประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน	16-17 เมษายน ของทุกปี	ตำบลแสนสุข
3	งานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ	17-18 เมษายน ของทุกปี	ตำบลบางพระ
4	ประเพณีอุ้มสาวลงน้ำและสงกรานต์เกาะสีชัง	18 เมษายน ของทุกปี	อำเภอเกาะสีชัง
5	ประเพณีสงกรานต์ศรีมหาราชาและประเพณีกองข้าว	19-29 เมษายน ของทุกปี	อำเภอศรีราชา
6	งานประเพณีกองข้าวในวันไหลเมืองพัทยา	18-20 เมษายน ของทุกปี	อำเภอบางละมุงและเมืองพัทยา
7	งานประเพณีบุญบ้านบึงและประเพณีสงกรานต์	19-21 เมษายน ของทุกปี	อำเภอบ้านบึง
8	งานประเพณีวันไหลพนัสนิคม	14 แมษายน ของทุกปี	อำเภอพนัสนิคม
9	งานประเพณีวันไหลพานทอง	15 แมษายน ของทุกปี	อำเภอพานทอง

เทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรี เป็นเทศกาลที่ผู้คนทั่วประเทศร่วมทั้งชาวต่างชาติให้สนใจที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ได้จัดขึ้นในทุกพื้นที่ของจังหวัดชลบุรี การจัดงานเทศกาลสงกรานต์วันไหลภายในจังหวัดชลบุรีนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อเนื่องกันตลอดช่วงเทศกาลสงกรานต์ โดยเฉพาะในพื้นที่มีการประกาศวันหยุดเพิ่มเติมเพื่อเป็นการกระตุ้นเศษฐกิจของคนในพื้นที่ และในแต่ละพื้นที่ได้นำสิ่งที่โดนเด่นมานำเสนอผ่านเทศกาลสงกรานต์วันไหล และสร้างสรรค์ประเพณีเพื่อสร้างการดึงดูดและจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยว ดังตัวอย่างงานประเพณีที่จัดขึ้นในตารางการจัดงานเทศกาลสงกรานต์วันไหลภายในจังหวัดชลบุรีด้านบน ส่งผลให้จังหวัดชลบุรีเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวของภาคตะวันออก โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์

ประเพณีแห่พญายม ถือเป็นหนึ่งในประเพณีในเทศกาลสงกรานต์วันไหลที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจ โดยเทศบาลตำบลบางพระได้ตั้งชื่อว่า งานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ จัดขึ้นในวันที่ 17-18 เมษายน ของทุกปี โดยเทศบาลตำบลบางพระได้นำประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นประเพณีของชาวบางพระในอดีตที่เกิดจากเรื่องเล่าตำนานของตำบลบางพระ

จากการขึ้นทะเบียนให้ประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2556 จึงเป็นการทำให้เทศบาลบางพระได้ใช้คำเชิญชวนที่สร้างความภาคภูมิใจ เช่น “ประเพณีแห่งเดียวของโลก” มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเก่าแก่” “ศรัทธาอันยิ่งใหญ่ของชาวบางพระ” โดยนำความเชื่อเกี่ยวกับพญายมและประเพณีแห่พญายมอันเป็นคติชนท้องถิ่น มาประยุกต์สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการต่อรองการท่องเที่ยวในงานเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรี ให้มาเที่ยวงานประเพณีแห่พญายมอีกด้วยจึงนับได้ว่าประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่บทบาทสำคัญต่อตำบลบางพระ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวและทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประเพณีแห่พญายมดำเนินงานโดยเทศบาลตำบลบางพระมีลักษณะเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีและเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลบางพระในบริบทเทศกาลสงกรานต์วันไหลของจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นการรวมประเพณีสงกรานต์และประเพณีแห่พญายมมาจัดรวมอยู่ในโครงการเดียวกัน ปัจจุบันเทศบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อผลักดันให้ประเพณีแห่พญายมมีชื่อเสียงมากขึ้น ทั้งการพัฒนารูปแบบขบวนแห่ พิธีบวงสรวง กิจกรรมบันเทิงในงานเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมงาน (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

ภาพที่ 69 ป้ายประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ พ.ศ.2566และพ.ศ.2567

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ปัจจุบันชาวบางพระยังคงสืบทอดประเพณีแห่พญายมที่มีมานานกว่าร้อยปี ถือเป็นสัญลักษณ์ของตำบลบางพระที่ไม่เพียงใช้ต่อรองพื้นที่ท่องเที่ยว หากแต่ยังเป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่นที่ใช้แสดงตัวตนในบริบทสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏในคำขวัญประจำเทศบาลตำบลที่ว่า “ อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายม ชมพระพุทธบาทร้อยปี ” ตำบลบางพระจึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่ได้นำประเพณีแห่พญายมขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ให้กับพื้นที่ของตนเอง และมีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่นำไปประกอบประเพณี ที่มีความสวยงาม มีขนาดใหญ่ มีลักษณะที่เหมือนและต่างกันไปในแต่ละปี เช่น ลักษณะการประทับนั่งและประทับยืน การถืออาวุธของพญายม สีกาย เครื่องทรง เป็นต้น

4.1.6 การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม

4.1.6.1 การประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม

ในช่วงเทศกาลงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ กรมประชาสัมพันธ์สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดชลบุรี ได้ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาชมการแห่พญายมและนำไปจำเริญทะเล ถือว่าเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นแห่งเดียวในโลก โดยการจัดงานเพื่อส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ดังข้อมูลต่อไปนี้

> *เมื่อเวลา 14.00 น วันที่ 18 เมษายน 2566 สงกรานต์บางพระนั้น ถือว่าเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นแห่งเดียวในโลก โดยการจัดงานเพื่อส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น การฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาไทย เผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล ส่งเสริมการละเล่นพื้นบ้าน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ของประชาชนและเพื่อให้เป็นงานประจำปีของเทศบาลตำบลบางพระอย่างต่อเนื่อง โดยการแห่องค์พญายม ของเทศบาลตำบลบางพระนี้จัดขึ้นทุกวันที่ 18 เมษายน ของทุกปีในช่วงบ่าย และปีนี้เทศบาลตำบลบางพระ พร้อมชาวตำบลบางพระ ได้ร่วมแรงร่วมใจสืบทอดประเพณีนี้มายาวนานอีกด้วย*
>
> (กรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดชลบุรี, 2566)

และในเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม ในบริเวณพื้นที่ และการประชาสัมพันธ์ผ่านทางช่องทางออนไลน์ เช่น

เพจเฟซบุ๊กเทศบาลตำบลบางพระ และการออกข่าวในสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ มากมายที่กล่าวถึงประเพณีแห่พญายมหนึ่งเดียวในไทย และหนึ่งเดียวในโลก แห่พญายมลงทะเล ลอยเคราะห์โศก สำนักข่าวไทย TNAMCOT (MCOT)

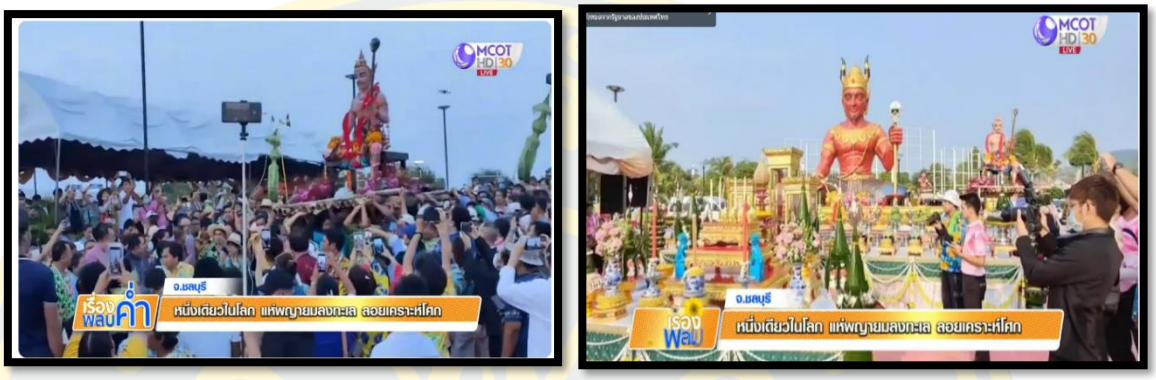

ภาพที่ 70 การประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม ของสำนักข่าวไทย TNAMCOT (MCOT)

ที่มา : สำนักข่าวไทย TNAMCOT (MCOT) ถ่ายทอดเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2566

4.1.6.2 การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายมในอดีต

ก่อนที่จะเกิดประเพณีแห่พญายมขึ้นในปี พ.ศ.2442 ในอดีตชุมชนบางพระมีประเพณีทำบุญเนื่องในวันสงกรานต์เพื่อความเป็นสิริมงคลในการขึ้นปีใหม่ จากข้อมูลที่ทัศนีย์ ทานตวณิช บันทึกไว้จากคำบอกเล่าของนายนพ บรรเจิด สรุปได้ว่า พิธีกรรม ในวันสงกรานต์ของบางพระในอดีตจะ เริ่มตั้งแต่วันที่ 11 เมษายน จนถึงวันที่ 13 เมษายน ในวันสงกรานต์มีการทำบุญ ตักบาตร อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่วัดบางพระวรวิหารในช่วงเช้า จากนั้น ตอนบ่ายของวันที่ 12 เมษายน มีประเพณีขนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย และทำบุญฉลองพระทราย ในวันที่ 13 เมษายน นอกจากนี้ ตลอดวันสงกรานต์จะมีการละเล่นสนุกสนานของชาวบ้านในชุมชน ในช่วงเย็น เช่น เล่นลูกช่วง ตี่จับ สะบ้า ชักเย่อ และมีเล่นเชิญผี เช่น เชิญแม่ศรี ผีลอบ ผีลิง ที่ ลานบ้านหรือชายทะเลด้วย (ทัศนีย์ ทานตวณิช , 2554)

หนังสือย้อนอดีตเมืองบางพระ ที่จัดทำโดยเทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายกิจกรรมที่เกิดขึ้นในประเพณีแห่พญายมในอดีตไว้ดังนี้

กิจกรรมตามชายหาด ก่อนปล่อยพญายม มีกิจกรรมบันเทิงหลายอย่าง บริเวณชายหาด ที่จะปล่อยพญายม เช่น 1. การอุ้มสาวลงน้ำ เป็นกิจกรรมเชื่อมความสามัคคี ที่ฝ่ายชายจะช่วยกันจับสาว (ส่วนใหญ่แก่ ๆ) ลงไปทิ้งในน้ำทะเล เป็นกิจกรรมสนุกสนาน ไม่ถือกันในวันนี้ โดยเฉพาะการอุ้มสาววัยกลางคน มักไม่มีเรื่องแตกความสามัคคี มีแต่เสียงเชียร์ และความสนุกสนาน ที่เห็นเป็นประจำจะขาดเสียมิได้ คือนายเพ้ง จะต้องอุ้มนางโบ๊ะ ทิ้งทะเลทุกปี(นายเพ็งอยู่ฝั่งตลาดล่าง นางโบ๊ะอยู่ทางฝั่งบ้านไร่) (บางทีสาวหลายๆ คน ช่วยกันฉุดหนุ่มโยนน้ำก็เคยมี) 2. การเล่นตี่จับ เล่นโดยการแบ่งข้างกันระหว่างชาวบ้าน 2 ฝั่งคลอง รวมทั้งหญิงทั้งชาย ซึ่งสนุกสนานดี ล้มลุกคลุกคลาน และมีความสุขร่วมกัน 3. การชักเย่อ แบ่งข้างเล่นระหว่างชาวบ้าน สองฝั่งคลอง เช่นกัน ซึ่งก็ผลัดกันแพ้ – ชนะกันในแต่ละปี 4. การเล่นมอญซ่อนผ้า ไม่แบ่งชาวบ้าน เล่นคละกัน ทำให้ชาวบ้านสองฝั่งคลองสนุกสนาน และเชื่อมความสามัคคีกันดี 5. การเล่นลูกช่วงรำ เป็นการละเล่นที่ สนุกสนานมาก มีผู้เล่นดละกันระหว่างคนสองฝั่งคลอง 6. การละเล่นทางไสยศาสตร์จะเล่นกันตอนมืดค่ำ หลังจากเดินทางกลับมาจากปากคลองบางพระแล้ว เป็นการเล่นลักษณะการใช้ไสยศาสตร์ ที่ลานบ้านนายเทียน บุญมา ผู้เล่นผู้ดูส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อยู่ตั้งแต่บ้านนายต๋อย ถึงค่ายลูกเสือวชิราวุธ โดยมากเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน เมื่อเลิกงานที่ฝั่งคลอง ก่อนกลับบ้านจะมารวมตัวกันที่นี่จนดึก บางทีก็เข้าทรงเสื้อ บางทีก็เข้าทรงลิงลม น่ากลัวมากเวลาเข้าทรง เพราะคนทรงจะแสดงอาการของสัตว์ที่เข้าในตัว ตอนนั้นผู้บันทึกยังเด็กมาก แต่ก็เห็นว่าเวลาออกทรง เขาจะเอาผู้ทรงมาลอดใต้บันได วิญญาณสัตว์ที่สิงสู่จึงจะออกจากร่าง การเล่นชนิดนี้เลิกเล่นไปประมาณปี พ.ศ. 2549 เห็นจะได้
(สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

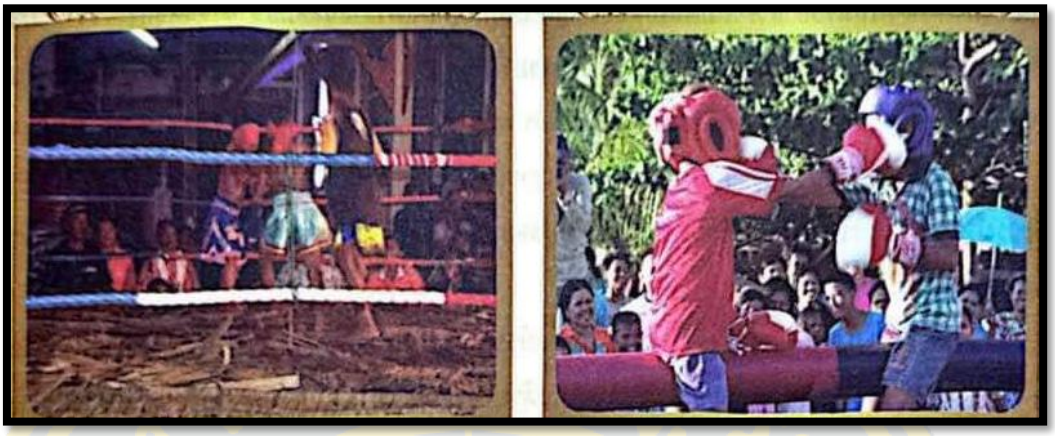

ภาพที่ 71 กีฬาชกมวยตับจากและชกมวยทะเลในอดีต

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายมในอดีต ได้ยกเลิกทั้งหมด เป็นเพราะสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนและการจัดงานประเพณีจะต้องดึงดูดคนร่วมงานและนักท่องเที่ยว การละเล่นต่าง ๆ ในอดีตจึงได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเทศบาลตำบลบางพระ ได้จัดกิจกรรมที่มีผู้คนสนใจเข้ามาร่วมงานจำนวนมาก

4.1.6.3 การจัดกิจกรรมในงานประเพณีแห่พญายมในปัจจุบัน

การจัดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระจะจัดกิจกรรมขึ้นใน 2 วันคือ วันที่ 17 เมษายนและวันที่ 18 เมษยายน ของทุกปี โดยวันที่17 เมษายนนั้นจะเป็นงานในช่วงเวลาเช้าและเวลากลางคืน มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเช่น การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก พิธีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุเนื่องในวันสงกรานต์ และในช่วงเวลากลางคืน จะมีร้านค้ามีจำหน่ายอาหารและสินค้าต่าง ๆ บริเวณโดมอเนกประสงค์ ตลาดน้ำห้วยสุครีพ มีเวทีกลางในการเปิดงานประเพณีแห่พญายม มีการแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม เรื่องราวเกี่ยวกับตำนานแห่พญายมของตำบลบางพระ และการแสดงจากศิลปินรับเชิญที่เชิญมา ในปีที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ในปี2566 ได้เชิญศิลปินคณะแจ๊ส สะปุกนิก ปาบิยอง กุ๊กกุ๊ก มาร่วมแสดง และในปี2567 ได้เชิญคุณตัน ภาสกรนที เจ้าของบริษัทอิชิตันกรุ๊ปมาร่วมเปิดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระอีกด้วย และภายในงานช่วงเวลากลางคืนนั้น จะพบการกิจกรรมเช่น รำวงย้อนยุค การเล่นปริศนาร้อยกรอง (โจ๊กปริศนา) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางภาษาของจังหวัดชลบุรีที่สืบทอดต่อกันมาอีกด้วย

และในวันที่ 18 เมษายน ซึ่งถือเป็นวันที่สำคัญเป็นหัวใจของงานประเพณีแห่พญายมนี้ เพราะจะเป็นการอันเชิญหุ่นรูปปั้นพญายมนำไปลอยที่ทะเลในเวลาเย็นของวันที่ 18 เมษายน โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ ในช่วงเช้าพิธีกรรมทางศาสนา ทำบุญเลี้ยงพระ การแข่งขันกีฬาหมากกระดาน (หมากรุกไทยและหมากกระดาน) และเตรียมขบวนแห่พญายม จากชุมชนต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมและนำพญายมไปทำพิธีบวงสรวง ณ สวนสาธารณริมทะเลบางพระ หลังจากเสร็จพิธีจะมีการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย ณ โดมอเนกประสงค์ ตลาดน้ำห้วยสุคริพ การแสดงจากศิลปินและการแข่งขันชกมวยไทย ณ เวทีชั่วคราว ตลาดน้ำห้วยสุคริพ

1) พิธีเปิดงานและการแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม

พิธีเปิดงานประเพณีแห่พญายมจะจัดขึ้น ณ โดมอเนกประสงค์ ตลาดน้ำห้วยสุคริพ โดยจะมีการเชิญนายสนธยา คุณปลื้ม นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี นายอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีมาร่วมเปิดงานประเพณีแห่พญายมและในปีที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ได้มีการเชิญ คุณตัน ภาสกรนที เจ้าของบริษัทอิชิตันกรุ๊ปมาร่วมเปิดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ และมีศิลปินรับเชิญมาร่วมสร้างความสนุกสนานอีกด้วย

ภาพที่ 72 การเปิดงานในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2566 และ พ.ศ.2567
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 17 เมษายน 2566, วันที่ 17 เมษายน 2567

การแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม เป็นการแสดงถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีกับการแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจมูลเหตุที่เกิดงานประเพณีในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสนุกสนาน ด้วยการใช้แสง สี เสียง ทำให้เกิดความตื่นเต้นและสนุกสนานไปกับการแสดง โดยใช้ชื่อการแสดงว่า “เรื่องเล่าขานตำนานองค์พญายม” ในประเพณีแห่

พญายมและสงกรานต์บางพระ แสดงให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เกิดจากมูลเหตุใด และจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของประเพณีแห่พญายม ของตำบลบางพระได้เป็นอย่างดีจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในปี 2566 และ ปี2567 ได้พบการแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม 2 ชุดดังนี้

ภาพที่ 73 การแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2566
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 17 เมษายน 2566

ภาพที่ 74 การแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2567
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 17 เมษายน 2567

2) ปริศนาคำทาย เป็นภูมิปัญญาทางภาษาที่มีบทบาทให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญา เป็นการสร้างสรรค์ด้านภาษาและเชาว์ปัญญาของคนสมัยก่อน ที่จะนำเรื่องราวธรรมชาติ สิ่งรอบตัว นำมาทายปริศนากัน โดยปรากฏในทุกภูมิภาคในประเทศไทย บางเรียกว่า ปริศนาผะหมี ปริศนาคำทายที่เล่นในภาคตะวันออก เรียกว่า “โจ๊ก” ถือเป็นคติชนที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น โดยจังหวัดชลบุรี

การเล่นทายโจ๊ก ได้เข้ามาสู่อำเภอพนัสนิคมโดยครูประภัศร์ จันทน์พยอม ด้วยการสนับสนุนของพระเดชพระคุณท่านพระธรรมโกศาจารย์ราชบัณฑิต (ชอบ จันทน์พยอม) อดีตเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เมื่อประมาณ พ.ศ. 2466 จนปัจจุบันกลายมาเป็น โจ๊กปริศนาของดีเมืองพนัส ที่นิยมแพร่หลายไปทั่วทั้งในพนัสนิคม อำเภอใกล้เคียงและจังหวัดต่าง ๆ เกือบทั่วทุกภาคของประเทศด้วยการรวมกันก่อตั้ง “ชมรมโจ๊กพนัสนิคม” ขึ้นมาเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2516 ตรงกับวันสุนทรภู่บรมครูยอดกวีเอกของโลก ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2540 คณะกรรมการชมรมโจ๊กฯ มีมติให้เปลี่ยนชื่อเป็น ชมรมโจ๊กปริศนาพนัสนิคม โดยมีเจตนารมณ์ 3 ประการใหญ่ ๆ คือ 1. อนุรักษ์การละเล่นทายโจ๊กปริศนาไว้มิให้สาบสูญ 2. พัฒนาปรับปรุงรูปแบบวิธีการเล่นทายโจ๊กปริศนาให้ดีกว่าเดิม 3. เผยแพร่การละเล่นทายโจ๊กปริศนาให้เป็นที่แพร่หลายในประเทศ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2567)

ตัวอย่างโจ๊กพ้องคำหน้า

วัยอย่างยี่สิบห้า (เบญจเพส)
ให้ไปหาบุปผางาม (เบญจมาศ)
ถ้วยโถและโอชาม (เบญจรงค์)
ถือข้อห้ามเป็นความดี (เบญจศีล)

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ในประเพณีแห่พญายมปี2567 ผู้วิจัยได้เห็นการนำโจ๊กปริศนามาเป็นกิจกรรมในงานโดยพบการออกบูธ เล่นทายโจ๊กปริศนา มีผู้คนมาให้ความสนใจและได้เข้าร่วมการเล่นปริศนาคำทายร้อยกรอง (โจ๊กปริศนา) โดย อาจารย์บุญชัย มงคลศุภอัศว์ เป็นผู้เชี่ยวชาญและเผยแพร่การเล่นปริศนาคำทายของจังหวัดชลบุรีให้กับหน่วยงานต่าง ๆ และมาจัดบูธในเทศกาลสำคัญของจังหวัดชลบุรี เช่น เทศกาลงานนมัสการพระพุทธสิหิงค์ เทศกาลวันลอยกระทง และงานประจำปีต่าง ๆ ของจังหวัดชลบุรี

โดยปริศนาคำทายร้องกรองนี้ถือเป็นมรดกทางภาษาของชาวจังหวัดชลบุรีและมีการเผยแพร่ไปยังสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมาย มีการจัดแข่งขันปริศนาคำทายร้องกรองงานแข่งขันปริศนาร้อยกรองขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ที่ได้เปิดโอกาสให้นักเรียนพื้นที่จังหวัดชลบุรีได้แข่งขัน ถือเป็นการจัดกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะด้านการใช้ภาษาไทย เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติในทุก ๆ ปี

ภาพที่ 75 การเล่นทายปริศนาร้อยกรอง (โจ๊กปริศนา) ในประเพณีแห่พญายม และสงกรานต์บางพระ

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2567

3) การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก

การเล่นกีฬาพื้นบ้าน เป็นกิจกรรมนันทนาการประเภทหนึ่งมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินในโอกาสต่าง ๆ ได้รับการถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาและปรับปรุงเปลี่ยนเปลงเพื่อพัฒนารูปแบบอย่างต่อเนื่องจนมีลักษณะเฉพาะถิ่น ในตำบลบางพระได้มีกีฬาพื้นบ้าน โดยเฉพาะ กีฬายิงหนังสติ๊ก ที่ยังคงมีการสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การทำหนังสติ๊ก เนื่องจากในตำบลบางพระมีการเล่นหนังสติ๊กมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายายสมัยก่อนถือว่าหนังสติ๊กเป็นของเล่นบางครั้งก็ใช้เป็นอาวุธประจำตัว สำหรับดินที่ใช้ทำลูกกระสุนในอดีตใช้ดินเหนียว โดยมีการฝึกฝนโดยกลุ่มของคุณขจร จักกะพาก เพื่อเข้าแข่งขันในงานต่าง ๆ จากนั้นมีการพัฒนารูปร่างง่ามหนังสติ๊กให้ประณีตและสวยงามหลายรูปแบบ โดยใช้ไม้พะยุงซึ่งเป็นไม้มงคล ในปี 2547 มีการจัดตั้งชมรมหนังสติ๊กบางพระ ได้พัฒนารูปแบบการผลิตพัฒนารูปทรงการบรรจุภัณฑ์ จนสร้างรายได้ให้กับสมาชิกชมรมและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตด้ามหนังสติ๊กจำนวนไม่น้อยทีเดียวจนมีชื่อและยี่ห้อว่า “ไม้แม่น” ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีต หนังสติ๊กของตำบลบางพระ ได้มีชื่อไปทั่วประเทศ เป็นสินค้า OTOP 5 ดาว มีการผลิตด้ามหนังสติ๊กวางจำหน่าย ขายพร้อมลูกกระสุนดินเหนียวบรรจุอยู่ในแพ็คเกจทันสมัย

ภาพที่ 76 “ไม้แม่น”การผลิตด้ามหนังสติ๊ก เป็นสินค้า OTOP 5 ดาว ของตำบลบางพระ
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

โดยจากการสำรวจเก็บข้อมูลในประเพณีแห่พญายมได้พบ การแข่งขันกีฬายิงหนังสติ๊ก มาร่วมกับประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ณ บริเวณห้วยสุครีพ ซึ่งกีฬาประจำท้องถิ่น เพื่อ ชิงรางวัลและเป็นการส่งเสริมทักษะความแม่นยำ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอีกด้วย โดยจากการสำรวจเก็บข้อมูลในประเพณีแห่พญายมได้พบ การแข่งขันกีฬายิงหนังสติ๊ก เทศบาลตำบลบางพระจัดการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก ซึ่งกีฬายิงหนังสติ๊กของชาวเทศบาลตำบลบางพระ มีการเล่นสืบต่อกันมาอย่างช้านาน จนกลายเป็นกีฬาพื้นบ้านประจำท้องถิ่น ทั้งนี้การจัดแข่งขันขึ้นเพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์การยิงหนังสติ๊กให้ คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับชาวชุมชนบางพระต่อไป

ภาพที่ 77 การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก และการมอบรางวัลให้กับผู้ที่ได้รับรางวัล
ในงานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำปี 2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

4) การแข่งขันหมากรุกไทยและหมากกระดาน

การแข่งขันหมากรุกไทยและหมากกระดาน เป็นกิจกรรมที่นิยมในหลายชุมชนและงานประเพณีต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยการแข่งขันนี้ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงทักษะทางปัญญาและการวางแผน แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสามัคคีและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น หมากรุกไทยและหมากกระดาน เช่น หมากฮอส เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่มีมายาวนาน การแข่งขันช่วยสืบทอดความรู้และภูมิปัญญานี้ให้คนรุ่นใหม่ เสริมสร้างทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ การเล่นหมากรุกและหมากกระดานต้องใช้ทักษะการวางแผน การคาดการณ์ และการคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยพัฒนาสมองและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เล่น ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชนการจัดแข่งขันในงานประเพณีหรือกิจกรรมชุมชนช่วยให้ผู้คนในชุมชนได้มาพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

โดยการแข่งขันหมากรุกไทยและหมากกระดานในประเพณีแห่พญายมพ.ศ. 2567 นี้ จัดโดยหน่วยงานกองการศึกษา เทศบาลตำบลบางพระ เป็นการแข่งขันที่ได้รับความนิยมของชาวบ้านและนักเรียนนักศึกษา ซึ่งมีการแข่งขันกันในประเพณีแห่พญายมในทุก ๆ ปี ซึ่งแบ่งการแข่งขันมี 3 ประเภท ดังนี้ 1. หมากรุกไทย (รุ่นโอเพ่น) รับทั่วไป 32 คน 2. หมากรุกไทย (ท้องถิ่นบางพระ) 3. หมากกระดาน (หมากฮอส) รุ่นประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นการแข่งที่ได้รับความนิยม จัดขึ้นในวันที่ 17 เมษายน ณ บริเวณตลาดน้ำห้วยสุครีพ

ภาพที่ 78 การแข่งขันการแข่งขันหมากรุกไทยและหมากกระดาน
ในงานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำปี 2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

5) พิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ณ ตลาดน้ำห้วยสุครีพ ในวันที่ 17 เมษายน 2567

พิธีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ เป็นหนึ่งในประเพณีที่สำคัญในวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในครอบครัวและในชุมชน รวมถึงการขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีได้จัดกิจกรรมนี้ขึ้นทุกปี แสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ผู้ใหญ่ในครอบครัว เป็นโอกาสในการเชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน สื่อถึงการขอพรและอวยพรให้มีความสุข อายุยืน และปราศจากโรคภัย ได้สืบสานพิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุที่จัดขึ้นทุก ๆ ปีในประเพณีแห่พญายม โดยในปีนี้จัดขึ้นในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2567 ณ ตลาดน้ำห้วยสุครีพ ชาวบ้านตำบลบางพระ ต่างให้ความสำคัญและมาร่วมงานจำนวนมาก

ภาพที่ 79 พิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ในงานประเพณีแห่พญายม ประจำปี2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

6) ร้านขายของริมห้วยสุครีพ และรำวงย้อนยุค วงดนตรีจากศิลปิน

ร้านขายของริมห้วยสุครีพ และรำวงย้อนยุค วงดนตรีจากศิลปิน เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจในงานประเพณีแห่พญายมที่จัดในต่อเนื่องกันในวันที่ 17-18 เมษายน โดยมีร้านของของจำนวนมากบริเวณตลาดห้อยสุครีพซึ่งทางเทศบาลตำบลบางพระได้จัดสรรที่ขายของอย่างสวยงามและน่าจับจ่ายใช้สอย มีอาหารประจำท้องถิ่น และอาหารที่ปัจจุบันนิยมทานเป็นจำนวนมาก มีเวทีรำวงย้อนยุคที่สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ที่มาร่วมงาน และที่สำคัญคือ วงดนตรีของศิลปินที่ผู้คนชื่นชอบได้เชิญศิลปินคณะแจ๊ส สะปุกนิก ปาบิยอง กุ๊กกุ๊ก มาร่วมแสดงเป็นต้น ถือเป็นการสร้างพื้นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและเป็นสร้างความสนุกสนานในเทศกาลสงกรานต์ในประเพณีแห่พญายม

ภาพที่ 80 ร้านขายของริมห้วยสุครีพ และรำวงย้อนยุค ประจำปี 2567
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2567

ภาพที่ 81 วงดนตรี แจ๊ส สปุ๊กนิค ปาปิยอง กุ๊ก กุ๊ก ขึ้นแสดง ประจำปี 2566
ที่มา : เพจเฟสบุ๊ค สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

7) การแข่งขันชกมวยไทย “ศึกประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ”

การแข่งขันชกมวยไทย โดยในปีนี้มีการใช้ประเพณีแห่พญายม เป็นชื่อการแข่งขันชกมวย โดยใช้ชื่อว่า “ศึกประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ” โดยเทศบาลตำบลบางพระได้จัดขึ้นในประเพณีแห่พญายม เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองและสืบทอดวัฒนธรรม การแข่งขันชกมวยไทยถูกนำมารวมในงานนี้เพื่อสร้างความสนุกสนานและเสริมสีสันให้กับกิจกรรม แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ และส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปะการต่อสู้แม่ไม้มวยไทยแบบดั้งเดิม จัดขึ้นในวันที่ 18 เมษายน 2567 เริ่มการแข่งขันเวลา 20.00 น. ณ เวทีมวยชั่วคราวตลาดน้ำห้วยสุครีพ มีการขึ้นชกของนักมวยหลากหลายคู่สร้างสีสันให้กับประเพณีแห่พญายม

ภาพที่ 82 การแข่งขันชกมวยไทย “ศึกประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ” ประจำปี 2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้นการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม ที่ปรากฏกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณีแห่พญายมนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่นำเอาประเพณีแห่พญายมนำมาขับเคลื่อน ให้ผู้คนในชุมชนได้ออกมามีส่วนร่วม สร้างความผูกพัน สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการแสดงถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษของชาวตำบลบางพระ และประเพณีแห่พญายมยังเป็นการร่วมพลังน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในชุมชนในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่เข้ามาร่วมงาน สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในการออกร้านขายของและใช้พื้นที่ในการอนุรักษ์กีฬาพื้นบ้านและการเล่นปริศนาร้อยกรอง ให้คงอยู่ในพื้นที่นี้ต่อไป

4.2 วิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

4.2.1 การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต

ประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่เกิดจากคติความเชื่อของชาวตำบลบางพระ โดยกระบวนการสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต โดยการอธิบายเหตุการณ์ สถานการณ์ในช่วงเวลาสภาพสังคม วัฒนธรรมในอดีตจากการสืบค้นเอกสาร งานวิจัยและลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าในอดีตของประเพณีแห่พญายมจำนวน 3 เรื่อง ซึ่งเรื่องเล่ามีความเหมือนและต่างกันในเนื้อเรื่อง โดยแต่ละเรื่องเล่าต่าง ๆ มีทั้งการบันทึกข้อมูลและเกิดจากมุขปาฐะของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมา

เรื่องเล่าที่ 1 เกิดจากการสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร เป็นเรื่องเล่าที่ได้จาก กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ที่ประกาศให้ประเพณีพญายมขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2556 โดยมีเรื่องราวดังนี้

> *“กล่าวถึงชาวบ้านบางพระ เล่าว่าตำบลบางพระในสมัยอดีตนั้นเป็นชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำ ไร่นา และประมง ต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ จนวันหนึ่งมีชาวบ้านฝันว่ามีวิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ต้องปั้น องค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางลานบ้านเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนว่าการแห่พญายมมีการทำกันมาตั้งแต่ราว พ.ศ. 2442 ระยะแรก ๆ มีการปั้นองค์พญายมที่บ้านกำนันเป๊ะ นางหลา บัวเขียว ”* (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2556)

การสรุปความจากเรื่องเล่าที่ 1 เป็นการอธิบายถึงภูมิศาสตร์ชายฝั่งทะเลและธรรมชาติของตำบลบางพระในอดีตที่มีป่าไม้รกปกคลุมทั่วพื้นที่ก็ตรงกับปัจจุบันคือพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมพู่ จึงเกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก และมีชาวบ้านฝันว่าจะแก้ไขโรคภัยนี้ด้วยการสร้างองค์พญายมเพื่อฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล และได้ระบุการทำประเพณี ราวปี พ.ศ.2442 และสถานที่เริ่มต้นที่บ้านกำนันเป๊ะ นางหลา บัวเขียว

เรื่องเล่าเรื่องที่ 2 มาจากลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่ได้รับย่องยกให้เป็นศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562 จากจังหวัดชลบุรี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าในอดีตของต้นกำเนิดประเพณีแห่พญายมไว้ดังนี้

> *“บางพระในสมัยอดีตของเรานั้นเป็นชายทะเลและเป็นป่ารก ส่วนใหญ่ทำไร่ทำนา และทำประมงต่อมาได้เกิดไข้ป่า(โรคมาลาเรีย) ทำให้ตายจำนวนมาก จนบอกว่าถ้ามาบางพระไม่เป็นไข้ป่ามาไม่ถึง จนมีพราหมณ์ ชีปะขาวมาจากท่าข้าม มาบอกให้สร้างรูปปั้นพญายม จะทำให้โรคภัยไข้เจ็บนี้หายไปเอาไว้ฝากทุกข์ฝากไข้เจ็บตรงไหนก็ฝากเอาไว้ และนำรูปปั้นพญายมนี้ไปจำเริญทะเล ให้ทำผ้าป่า1 กอง และหันหน้าไปทางทิศตะวันตกดิน”* (ประพันธ์ คงเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2567)

การสรุปเรื่องเล่าที่ 2 เป็นการอธิบายถึงภูมิศาสตร์ชายทะเลและป่ารกปกคลุมทั่วพื้นที่ในอดีต จนทำให้เกิดและเกิดโรคระบาดโรคมาลาเรีย (ในอดีตเรียกว่าไข้ป่า) ทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จนมีพราหมณ์ชีปะขาว มาจากท่าข้าม มาให้ชาวบ้านสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในการฝากโรคภัยไข้เจ็บ และทำผ้าป่า 1 กอง และนำพญายมไปจำเริญทะเล โดยหันหน้าออกไปที่ทิศตะวันตก

เรื่องเล่าที่ 3 ได้มาจากลงพื้นที่ในการสืบค้นข้อมูลที่ถูกเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ต จากชาวบ้านตำบลบางพระที่มีอาชีพการทำประมงอยู่บริเวณชายทะเลบางพระ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อและที่มาของประเพณีแห่พญายมที่เป็นความเชื่อของชาวประมง กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกาโดยให้ข้อมูลไว้ดังนี้

> *ชาวบ้านตำบลบางพระในอดีตจะมาทำบุญริมชายหาด จึงมีความเชื่อของจึงมีความเชื่อของกลุ่มชนชาวประมง เกี่ยวกับลม ฝน พายุ ในการออกเรือ จะต้องมีการไหว้แม่ย่านางของเรือ และองค์พญายมให้ปกปักษ์รักษา และช่วยป้องกันพวกผีพรายในทะเล เชื่อกันว่าหากชาวประมงออกไปหาปลาแล้วพบศพคนตายลอยอยู่ในน้ำ จะต้องลากเอาศพมาเข้าฝั่งเพื่อทำพิธีทางศาสนา จะทำให้เรือสามารถหาปลาได้เยอะ หากปล่อยทิ้งไม่ยอมดูแล ก็จะพบกับอาเพศต่าง ๆ ที่จะติดตามมา ชาวบ้านจึงได้มีพิธีกรรมการแห่พญายม ไปลอยทิ้งทะเล ลอยพญายม (ที่มา:https://mgronline.com/local/detail/ประเพณีแห่พญายม สืบค้นวันที่ 8 พฤศจิกายน 2567)*

การสรุปเรื่องเล่าที่ 3 เป็นการอธิบายถึงการทำอาชีพประมง มีความเชื่อของกลุ่มชาวประมง ริมทะเลบางพระในเรื่องของการเดินทางประกอบอาชีพ ที่ต้องตรวจสอบสภาพอากาศ ลม ฝน พายุ จึงต้องมีเซ่นไหว้แม่ย่านาง และความเชื่อเรื่องผีพราย จึงมาการบูชาองค์พญายมผู้เป็นเจ้าแห่งภูตผี โดยการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมลอยทะเลในทุก ๆ ปีในบริเวณปากน้ำห้วยสุครีพจะเป็นจุดปล่อยหุ่นรูปปั้นพญายมลงทะเล

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบเรื่องเล่าในอดีตของประเพณีแห่พญายม

	เรื่องเล่าที่ 1	**เรื่องเล่าที่ 2**	**เรื่องเล่าที่ 3**
1.ต้นกำเนิด	เกิดจากไข้โรคไข้มาลาเรีย เนื่องจากภูมิศาสตร์ของตำบลบางพระที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์และชายฝั่งทะเล	เกิดจากไข้โรคไข้มาลาเรีย เนื่องจากภูมิศาสตร์ของตำบลบางพระที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์และชายฝั่งทะเล	ชาวบ้านตำบลบางพระประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน มีความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ท้องฟ้า คลื่นทะเล
2.เหตุการณ์	ทำให้ผู้คนล่มตายจำนวนมาก	ทำให้ผู้คนล่มตายจำนวนมาก	ต้องการให้เดินทางในการทำประมง ปลอดภัยไม่ประสบกับคลื่นลมพายุ
3.การรับรู้วิธีการแก้ไขเหตุการณ์	ชาวบ้านฝันว่ามีวิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ต้องปั้นองค์พญายม	พ่อพราหมณ์ ชีปะขาวมาบอกให้สร้างรูปปั้นพญายม จะทำให้โรคภัยไข้เจ็บนี้หายไป	การเซ่นไหว้แม่ย่านางของเรือและไหว้พญายมให้ปกปักษ์รักษา และช่วยป้องกันพวกผีพรายในทะเล
4.วิธีการแก้ไขเหตุการณ์	สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและนำไปลอยทะเล	สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและนำไปลอยทะเล	สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและนำไปลอยทะเล

ดังนั้นเรื่องเล่าในอดีตที่กล่าวถึงประเพณีแห่พญายม มีส่วนที่เหมือนกันก็คือ การเล่าถึงภูมิประเทศของตำบลบางพระที่เป็นชายฝั่งทะเล มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ในเรื่องเล่าที่ 1 และ2 นั้น มีกล่าวตรงกันที่ว่า เกิดจากไข้ป่า หรือโรคมาลาเรียที่ทำให้คนป่วยล้มตายจำนวนมาก ส่วนเรื่องที่ 3 จะต่างกันที่ กล่าวถึงความเชื่อชาวประมงว่าเรื่องเหนือธรรมชาติท้องฟ้า คลื่น ลมทะเล ต้องการให้เดินทางในการทำประมงปลอดภัยไม่ประสบกับคลื่นลมพายุ การรับรู้วิธีการแก้ไขเหตุการณ์ ทั้ง 3 เรื่องเล่ามีความต่างกัน ทั้งการฝันของชาวบ้าน การบอกพราหมณ์ ชีปะขาว มาบอกให้สร้างรูปปั้นพญายม ไหว้พญายมให้ปกปักษ์รักษา และช่วยป้องกันพวกผีพรายในทะเล ซึ่งเป็นการรับรู้วิธีการไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และทุกเรื่องเล่าจะมีวิธีการแก้ไขเหตุการณ์ คือ สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและนำไปลอยทะเล

กระบวนการสร้างความหมายจากเรื่องเล่าในอดีตเพื่อให้ 1. เพื่อให้ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลของประเพณีแห่พญายม 2. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับผู้คนได้รับรู้ผ่านเรื่องเล่า เป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนบางพระ 3. เพื่อส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมที่บรรพชน จากการสร้างความหมายจากเรื่องเล่าในอดีตนี้ จึงเป็นหลักฐานยืนยันการมีตัวตนของประเพณีแห่พญายมในพื้นที่นี้ ทำให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2556 โดยทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้แสดงถึงความสำคัญและประวัติความเป็นมาอันยาวนานของประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระเป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จึงได้จัดประเพณีแห่พญายมขึ้นในทุกวันที่ 17-18 เมษายนของทุกปีในเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรี โดยใช้ชื่อว่า ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ

4.2.2 การสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม

พญายมถูกนำมาเป็นองค์ประธานในประเพณีแห่พญายม พญายมตามคติความเชื่อทางศาสนา พญายม หรือยมราช คือเทพผู้เป็นใหญ่ประจำยมโลก โดยมียมบาลเป็นเจ้าพนักงานเมืองนรก มีหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตกนรกตามคำสั่งของพญายม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) พญายมเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญที่ปรากฏเรื่องราวทั้งในตำนานฝ่ายพระพุทธศาสนา และตำนานของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ในศาสนาฮินดูพญายมเป็นเทพโลกบาลประจำทิศทักษิณ เป็นผู้ปกครองยมโลกและนรก ทำหน้าที่ตัดสินวิญญาณคนตายให้รับผลกรรม ในศาสนาพุทธถือว่าพญายมเป็นเทวดาในชั้นจาตุมหา-ราชิกา ประจำอยู่ในมหานรกทั้ง 8 ขุม มีหน้าที่พิจารณาลงโทษสัตว์ จึงนับถือว่าเป็นผู้เที่ยงธรรมและเป็นนายแห่งผีทั้งปวง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2523)

โดยปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวบางพระ น่าจะมีมาตั้งแต่ในราวพุทธศักราช 2442 มีการปฏิบัติโดยการสร้างหุ่นพญายม และแห่ไปลอยทะเลในเวลาโพล้เพล้ โดยมีความเชื่อถือว่าพญายมจะนำโรคภัยไข้เจ็บและเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ไปด้วยจากการปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลานานหลายหน่วยงานเริ่มเห็นความสำคัญของการแห่พญายมและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเทศบาลตำบลบางพระเห็นความสำคัญของประเพณีแห่พญายมนี้ เนื่องจากเห็นว่าประเพณีแห่พญายมเป็นเอกลักษณ์ของชาวบางพระ มีจุดเด่นที่เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดการรวมพลังและรวมจิตใจของชุมชนอย่างแท้จริง เช่นเดียวกันกับประเพณีกองข้าวของอำเภอศรีราชา เป็นเสมือนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้นในวันไหลสุดท้ายของตรุษสงกรานต์ (ซึ่งถือเป็นวันปีใหม่ของไทย) ชาวบ้านจะพากันแห่พญายมที่ทำง่าย ๆ จากโครงไม้ไผ่ฟางข้าว และกระดาษแต่งแต้มด้วยดินสอพองหรือดินหม้อให้แลดูเป็นองค์ปัจจุบันมีวิธีการประณีตทำรูปพญายมอย่างงดงาม นำไปปล่อยในทะเลลึกเป็นอันเสร็จพิธี (ชัยยศ ปานเพชร, 2563)

4.2.2.1 รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ถือเป็นเอกลักษณ์เฉาะตัวที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรม โดยเริ่มจากการสร้างหม้อดินเขียนรูปพญายม จนมีพัฒนาการในการสร้างที่มีลักษณะทางกายภาพของพญายมมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละปีที่จัดงานทั้งรูปร่าง ลักษณะท่าประทับ สีกาย อาวุธ เครื่องทรง ที่แตกต่างกันไปโดยผู้สร้างองค์พญายมจากหุ่นปั้นเดิมที่ชาวบ้านบางพระปั้นขึ้นในยุคแรก ๆ ในอดีตการปั้นหุ่นพญายมใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น ฟางข้าว ไม้ไผ่สาน ทาสีเขียนหน้าตาให้ดูดุดันน่ากลัวน่าเกรงขามแต่ในปัจจุบัน หุ่นปั้นองค์พญายมทำเหล็กหุน ใช้ลวดขึ้นโครงปิดด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ ตกแต่งด้วยสีสันสวยงาม มีความประณีตมากกว่าสมัยอดีตเพราะต้องใช้ในขบวนแห่และพิธีบวงสรวงที่มีนักท่องเที่ยวมาชม นอกจากนี้ ยังมี

ความหลากหลายจากการเลือกปางในการปั้นและจินตนาการของผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ทำให้หุ่นปั้นองค์พญายมในแต่ละปีไม่ซ้ำแบบกัน และมีความหมายที่แตกต่างกันด้วย การปั้นหุ่นพญายมในปัจจุบันนี้เกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานของ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562 ได้กล่าวว่า

> *การสร้างองค์พญายมนั้นเกิดจากจิตนาการและภาวะเศรษฐกิจ สถานการณ์บ้านเมืองในแต่ละปี มาเป็นข้อมูลในการปั้นพญายม เช่นปีที่มีประเทศชาติมีปัญหาโรคภัยก็จะสร้างพญายมให้มีท่าทางที่ดุดัน ทั้งร่างกาย อาวุธ ดวงตา เช่น ช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคราน่า 2019 ก็ทรงอาวุธบ่วงบาศกุมวิญญาณ ผูกวิญญาณไว้ ประทับนั่งท่าห้อยขา 1 ข้างได้มาจากภาพต่างๆที่ปรากฏเกี่ยวกับดินแดนนรกภูมิ วิธีการสร้างจะขึ้นโครงเหล็ก โดยมีอัตราส่วน 2 เท่าของคนจริงหุ้มด้วยตาข่ายเหล็ก (ในอดีตใช้ฟางมัดรวมกัน) ใช้กระสอบข้าวประให้ตึงแล้วใช้กระดาษหนังสือพิมพ์แปะตามโครงสร้าง เพื่อลดน้ำหนักในการใช้ปูน มีการบรรจุมวลสารพระผง ผงว่านมงคลไว้ที่ศีรษะของพญายม น้ำหนักของหุ่นพญายมประมาณ 80 กิโลกรัม ตกแต่งด้วยเครื่องประดับลายไทยให้สวยงาม* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน2567)

การสร้างสรรค์ผลงานของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ เกิดจากจิตนาการและภาวะเศรษฐกิจสถานการณ์บ้านเมืองในแต่ละปี ดังเช่นปี พ.ศ. 2560 หุ่นปั้นพญายมปั้นในภาคเทวดา ใบหน้านิ่งเฉย พระหัตถ์ขวากำดอกบัว 3 ดอก แทนดอกไม้จันทน์ สื่อถึงการไว้อาลัยต่อการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระหัตถ์ซ้ายถือคทาเป็นรูปหัวกะโหลกที่มีเปลวไฟ สื่อถึงนักการเมืองทุจริตที่ถูกนำมาเผารวมกัน ปี พ.ศ. 2561 หุ่นปั้นพญายมปั้นเป็นปางยืนกึ่งยักษ์ ปี พ.ศ. 2562 หุ่นปั้นพญายมปั้นเป็นปาง กึ่งนรกกึ่งเทวดา เน้นรูปร่างสูงใหญ่ ใบหน้าเคร่งขรึม ดุดัน พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายแสดงกิริยาชี้นิ้ว มีความหมายสื่อถึงการเตือนให้ทุกคนละเว้นการกระทำชั่ว (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

จากการลงพื้นที่และการสำรวจเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูล และค้นหารูปภาพของหุ่นรูปปั้นพญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ปรากฏภาพถ่ายรูปแรกใน พ.ศ. 2522 จนถึงปัจจุบัน และบางรูปถ่ายนั้นไม่สามารถระบุปีพ.ศ.ได้ งานวิจัยเรื่องนี้จึงนับได้ว่าเป็นงานวิจัยที่ได้รวบรวมรูปภาพของหุ่นรูปปั้นพญายม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นำมาวิเคราะห์และให้ได้ทราบกระบวนการสร้างความหมายที่ผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม

ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหุ่นรูปปั้นพญายมเป็น 2 กลุ่มตามการประวัติการสร้างดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต คือหุ่นรูปปั้นพญายมที่ลักษณะที่ไม่ได้สวยงามมากนัก และเน้นความหน้ากลัว โดยรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมที่เป็นการสร้างจากฝีมือชาวบ้านร่วมกันสร้าง จึงวัสดุบริเวณพื้นที่มาตกแต่งแล้วสร้างหุ่นโดยไม่ได้ประณีต จึงเป็นเอกลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต โดยปรากฏในหนังสือย้อนรอย เมืองบางพระ

กลุ่มที่ 2 คือ หุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน คือหุ่นรูปปั้นพญายมที่ลักษณะที่สวยงาม ประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทย โดยมีรูปลักษณ์ที่เกิดจากฝีมือของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ที่ได้สร้างสรรค์หุ่นรูปปั้นพญายมที่มีความประณีตสวยงาม ทำจากวัสดุที่แข็งแรง โดยการรับรองจากนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ว่าเป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และจากเก็บข้อมูลรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมมีลักษณะเหมือนกับฝีมือของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ในปัจจุบัน โดยปรากฏในหนังสือย้อนรอย เมืองบางพระ เว็ปไซต์เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เป็นต้น

4.2.2.2 การสร้างความหมายให้กับหุ่นรูปปั้นพญายมในสมัยอดีต

ภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในยุคอดีต เป็นรูปภาพขาวดำ จากหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ซึ่งได้บันทึกจากหนังสือที่ระลึกงานฉลองศาลเจ้าเก่งเยี่ยงไท้โป้ยเซียนโจ้วซือบางพระ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และมีรูปภาพสี ทำให้เห็นสีสีนของหุ่นรูปปั้นพญายม จากหนังสือย้อนรอยเมืองบางพระเช่นเดียวกันโดยภาพนี้เป็นภาพหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ ลักษณะทางกายภาพดังนี้

ภาพหุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2522 รูปภาพนี้เป็นภาพถ่ายที่ปรากฏหุ่นรูปปั้นพญายมเป็นภาพแรก โดยรูปนี้ปรากฏชาวบ้านตำบลบางพระ ที่ถ่ายรูปร่วมกับหุ่นรูปปั้นพญายม ที่มีรูปลักษณ์ที่มีลักษณะคล้ายกับยักษ์ ทรงมงกุฎ ในรูปภาพปรากฏส่วนด้านบนของรูปปั้นพญายมเพียงเท่านั้น โดยมีชาวบ้านอ้อมล้อมกันอยู่เพื่อเตรียมแห่พญายมไปยังริมทะเลบางพระ โดยชาวบ้านได้มีการแต่งตัวเป็นพญายม ภูตผี บริวารขององค์พญายม แล้วแห่หุ่นรูปปั้นพญายมเพื่อประกอบพิธีต่อไป ถือว่าเป็นรูปภาพทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกภาพของหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นภาพแรกที่ปรากฏ

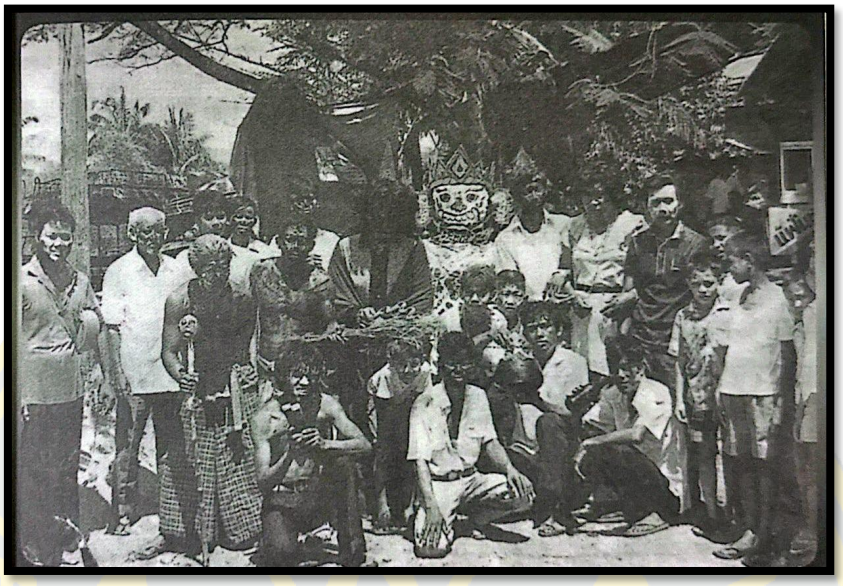

ภาพที่ 83 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2522
ที่มา : สำนักงานเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 84 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2541และ พ.ศ. 2542
ที่มา : สำนักงานเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

หุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ.2541และพ.ศ.2542 ลักษณะมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งห้อยขาทั้ง 2 ข้างเรียกว่า ท่าปรลัมพปทาสนะ เป็นท่าทางของพระราชาผู้เป็นใหญ่ มือด้านซ้ายวางบนตัก มือข้างขวาถืออาวุธ มีลักษณคล้ายหอกปลายแหลมด้านบนยาวถึงเศียรมีด้ามยาวจรดพื้นดินมีผ้าผูกไว้ ใบหน้ามีลักษณะคล้ายกับยักษ์มีเขี้ยวทั้ง 2 ข้าง และปรากฏเขาบนเศียรของพญายม พร้อมสวมมงกุฎรูปสามเหลี่ยม ดวงตาเบิกโพรง มีหูใหญ่และยาวมาถึงปาก สวมเสื้อผ้ามีอินทรธนูที่บ่า และมีพวงมาลัยประดับตกแต่ง และเป็นเครื่องบูชาพญายม พร้อมกระถางธูปบูชา

ภาพที่ 85 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2543 และไม่ปรากฏพ.ศ.
ที่มา : สำนักงานเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

หุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2543 และไม่ปรากฏปีพ.ศ.นี้ เป็นการบันทึกภาพสีครั้งแรกที่ปรากฏให้เห็นรูปลักษณ์และสีสันของหุ่นรูปปั้นพญายม โดยมีลักษณะทางกายภาพดังนี้ลักษณะมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งห้อยขาทั้ง 2 ข้างบนแท่น เรียกว่าท่าปรลัมพปทาสนะ เป็นท่าทางของพระราชาผู้เป็นใหญ่และมีฐานเป็นแพไม้ไผ่ใช้สำหรับเตรียมแห่ ที่แท่นมีการวาดภาพรูปหัวกะโหลกและเขียนว่าพญายมราช อีกภาพที่แท่นมีมีข้อความเขียนว่า ขอเชิญร่วมสะเดาะเคราะห์พญายม มือด้านซ้ายวางไว้บนตัก มือข้างขวาถืออาวุธมีลักษณคล้ายหอกที่ผูกด้วยผ้าสามสีปลายแหลมด้านบนยาวถึงเศียรมีด้ามยาวจรดพื้นดิน ใบหน้ามีลักษณะคล้ายกับยักษ์มีเขี้ยวทั้ง 2 ข้าง และปรากฏเขาบนเศียรของพญายม พร้อมสวมมงกุฎรูป

สามเหลี่ยม มีหูใหญ่ มีคิ้ว มีหนวดเครา มีอุณาโลมอยู่กลางหน้าผาก และมีพวงมาลัยประดับตกแต่ง และเป็นเครื่องบูชาพญายม สวมใส่เครื่องประดับ พร้อมกระถางธูปบูชา

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในสมัยอดีต

รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายม	ลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายม	ความหมาย
1.รูปร่างและท่าทาง	ลักษณะมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งห้อยขาทั้ง 2 เรียกว่าท่าปรลัมพปทาสนะ มือด้านซ้ายวางไว้บนตัก มือข้างขวาถืออาวุธ	มีขนาดใหญ่ สร้างความหมายให้เกิดความยิ่งใหญ่ อลังการให้กับผู้พบเห็น ผู้คนจะได้เกิดความน่าเกรงขาม ท่านั่งปรลัมพปทาสนะ หมายถึง เป็นท่าทางของพระราชาผู้เป็นใหญ่ เพราะราชาแห่งภูติผีทั้งปวง
2.อาวุธ	อาวุธมีลักษณคล้ายหอกที่ผูกด้วยผ้าสามสีปลายแหลมด้านบนยาวถึงเศียรมีด้ามยาวจรดพื้นดิน	ใช้ในการทิ่มแทง สิ่งชั่วร้าย เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี
4.ลักษณะสีกายและหน้าตา	ใบหน้ามีลักษณะคล้ายกับยักษ์มีเขี้ยวทั้ง 2 ข้าง หูใหญ่ มีคิ้ว มีหนวดเครา มีอุณาโลมอยู่กลางหน้าผาก มีเขา	สร้างความหมายให้ดุดัน น่ากลัว น่าเกรงขาม เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี ภูตผี วิญญาณต่าง ๆ
5.เครื่องทรง	สวมมงกุฎรูปสามเหลี่ยม พวงมาลัย สวมใส่เครื่องประดับ	เป็นเทพเจ้าแห่งดินแดนนรก เป็นเจ้าแห่งภูติผีทั้งปวง ที่ผู้คนต่างสักการะบูชา

ดังนั้นลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต ลักษณะมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ มีรูปร่างเหมือนมนุษย์ อยู่ลักษณะท่านั่งห้อยขาทั้ง 2 ข้าง ถืออาวุธมีลักษณคล้ายหอกที่ผูกด้วยผ้าปลายหอกมีความแหลมคม ใบหน้ามีลักษณะคล้ายกับยักษ์มีเขี้ยวทั้ง 2 ข้าง หูใหญ่ มีคิ้ว มีหนวดเครา มีอุณาโลมอยู่กลางหน้าผาก และมีเขางอกออกมาทั้ง 2 ข้าง สวมมงกุฎรูปสามเหลี่ยม พวงมาลัย สวมใส่เครื่องประดับ ซึ่งเป็นลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต เกิดจากชาวบ้านร่วมกันสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จึงไม่ได้มีความละเอียดประณีตเหมือนในปัจจุบันแต่คงความเข้มขลังสร้างความหมายให้ดุดัน น่ากลัว น่าเกรงขามเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี ภูตผีวิญญาณต่าง ๆ และใช้อาวุธในการทิ่มแทง สิ่งชั่วร้าย

เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี ซึ่งความหมายดังกล่าวก็ตรงกับการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เพื่อให้เป็นตัวแทนในการฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บ ขจัดสิ่งไม่ดีชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล

4.2.2.3 การสร้างความหมายให้กับหุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน

หุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน เป็นหุ่นรูปปั้นพญายมมีรูปลักษณ์สวยงามที่เกิดจากฝีมือของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ที่ได้สร้างสรรค์หุ่นรูปปั้นพญายมที่มีความประณีต สวยงาม โดยการรับรองจากนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ว่าเป็นสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และจากเก็บข้อมูลรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมมีคล้ายกับฝีมือของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ในปัจจุบัน เป็นการบันทึกภาพสีให้เห็นรูปลักษณ์และสีสันของหุ่นรูปปั้นพญายม มีความประณีตสวยงามและยิ่งใหญ่ประดับตกแต่งด้วยลวดลายสวยงาม

ภาพที่ 86 หุ่นรูปปั้นพญายม ไม่ปรากฏพ.ศ.

ที่มา : สำนักงานเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

หุ่นรูปปั้นพญายม ไม่ปรากฏปีนี้ มีลักษณะทางกายภาพดังนี้ลักษณะสวยงามสมจริง มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งห้อยขาข้างขวาข้างเดียว ยกขาซ้ายวางบนแท่น คล้ายท่านั่งของท้าวมหาพรหม เรียกท่านั่งนี้ว่าท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ข้อเท้าสวมกำไล แท่นที่นั่งวาดเป็นรูปเปลวเพลิงมีฐานเป็นแพไม้ไผ่ใช้สำหรับเตรียมแห่ มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือบ่วงยมบาศ หน้าดุคล้ายยักษ์ สวมสังวาล สวมเสื้อสีแดงมีพาหุรัด มีเข็ดขัดหัวกะโหลก บนเศียรประดับหัวกะโหลกรอบทิศ มีคิ้วมีหนวดเครา มีคาถาบูชาติดไว้ที่แท่นเขียนว่า นะโม 3 จบ ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ มีบาตรพระรับเงินทำบุญ พร้อมกระถางธูป

ภาพที่ 87 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2554

ที่มา : https://mgronline.com/local/photo-gallery/9540000046697

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2554 มีลักษณะทางกายภาพดังนี้ลักษณะ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่ง เรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ แท่นที่นั่งสีดำ มือขวาถือบ่วงยมบาศที่มัดเป็นรูปลักษณะคล้ายดอกไม้มีกนกเปลวเพลิงด้านบน มือซ้ายถือไม้เท้าทรงสูงมียอดเป็นหัวกะโหลก ล้อมรอบด้วยลายกนก หน้าดุ ตาโปน มีคิ้ว มีหนวดเครา สวมสังวาล สวมพาหุรัดประดับหัวกะโหลก สวมสร้อยหัวกะโหลก มีปั้นเหน่งรูปหัวกะโหลก บนเศียรสวมมงกุฎมีหัวกะโหลกประดับ นุ่งอาภรณ์สีฟ้าประดับลวดลายสีทอง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2554 นี้ว่า หุ่นพญายมภาคเทวดา หุ่นพญายมมีหน้าตาใจดี ผิวกายแบบผู้ที่มีสุขภาพดี หุ่นพญายมจะนั่งค้อมตัว มือซ้ายถือกระบองยมทัณฑ์ และมือขวาถือยมบาศ ไว้ล่ามวิญญาณ นุ่งอาภรณ์สีฟ้า

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2554 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้ผิวพรรณเหมือนมนุษย์ มีลายกนกสวยงาม มีสร้อยประคำหัวกะโหลก แต่บ่วงยมบาศที่ใช้ลากจูงวิญญาณนั้นสร้างขึ้นให้ด้วยสวยงาม ไม่ได้ให้พญายมถือเอาไว้ คทายมทัณฑ์ก็ให้เป็นเปลวไฟ เพราะปีก่อนเกิดเหตุการณ์ ประท้วงกันในกรุงเทพแถวแยกราชประสงค์ เกิดการฆ่ากันตายมากมาย ก็เลยใช้คทาพญายมนี้สื่อให้เห็นถึงความรุนแรง จริงบ้านเมืองเราก็ไม่ควรทำกันแบบนี้* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 88 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2555

ที่มา : https://mgronline.com/local/detail/9550000048349

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2555 มีลักษณะทางกายภาพดังนี้ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้นเรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ตาดุ คิ้วหนา มีหนวด ไม่สวมเสื้อ สวมใส่สร้อยคอ สวมมงกุฎทอง มือขวาถือไม้เท้าหัวกะโหลก มือซ้ายถือคัมภีร์พิพากษา มีกำไลข้อมือและพาหุรัดหัวกะโหลกมีพวงมาลัยดาวเหลืองบูชาสวมคอพวงใหญ่ นุ่งผ้าอาภรณ์และผ้าพาดสีชมพู

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2555 นี้ว่า หุ่นพญายม ภาคเทวดากึ่งมนุษย์ ใบหน้าสุขุม สง่างาม ดวงตาโปนสีแดง มือขวาถือกระบองยมทัณฑ์ นุ่งอาภรณ์สีชมพู

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2555 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้มีความสวยงาม ถือไม้ท้าวหัวกะโหลก อีกข้างถือคัมภีร์บันทึกความดีความชั่ว แสดงให้ถึงคนที่เป็นพยานหลังจากเราตายไปคือพญายม ใส่สังวาลหัวกะโหลก สวมเครื่องประดับสวยงามกว่าปีก่อน นุ่งผ้าอาภรณ์และผ้าพาดสีชมพู ที่ทำแบบนี้เพราะเพื่อที่จะพิพากษา คนทำผิดที่เกิดในเหตุการณ์แยกราชประสงค์ ไม่รู้ใครผิดใครถูกแต่พญายมท่านรู้และจะพิพากษาคดีความนั้นได้* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 89 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2556

ที่มา : https://oer.lib.buu.ac.th/search_detail/result/722

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2556 มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้นเรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ตาดุ คิ้วหนา มีหนวดเครา ไม่สวมเสื้อ สวมใส่สร้อยคอหัวกะโหลก มือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลกมีกนกเปลวเพลิงด้านบน มือขวาถือบ่วงยมบาศที่มัดเป็นรูปลักษณะคล้ายดอกไม้มีกนกเปลวเพลิงด้านบน เศียรสวมมงกุฎประดับหัวกะโหลก 2 ชั้นสวมกรองหู ด้านหลังมีรัศมีลายกนก สวมปั้นเหน่งขัดหัวกะโหลก สวมกำไลข้อเท้า นั่งแท่นมีรูปหัวกะโหลก ใต้แท่นประดับตกแต่งด้วยดอกไม้เตรียมแห่ นุ่งอาภรณ์สีแดงเลือดหมูประดับลวดลายสีทอง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2556 นี้ว่า หุ่นพญายมภาคเทวดารูปร่างสมส่วน สง่างาม ใบหน้าเคร่งเครียด มือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์พญายม นุ่งอาภรณ์สีแดงเลือดหมู

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2556 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้ลักษณะคล้ายกับปี 2554 แต่เพิ่มกนกรัศมีด้านหลัง มีผิวเหมือนมนุษย์ มีลายกนกสวยงาม นุ่งผ้าสีแดง หน้าตาดุดัน มีหนวดเครา สวมสร้อยหัวกะโหลกจำนวนมาก เป็นแทนแห่งความโกรธ เพราะเศรษฐกิจไม่ดีขึ้น ข้าวยากหมากแพง* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 90 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2557

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2557 มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้นเรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ตาดุโปลน คิ้วหนาขาว ตกแต่งหน้าสีดำ ดูน่ากลัว น่าเกรงขาม สวมมงกุฎหัวกะโหลกล้อมรอบ สวมสร้อยคอหัวกะโหลก สวมเสื้อสีแดง สวมปั้นเหน่งหัวกะโหลก มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือบ่วงยมบาศ นั่งบนแท่นสีเหลี่ยมเปลวเพลิง มีแจกันดอกไม้บูชา นุ่งอาภรณ์สีแดงประดับลวดลายสีทอง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมใน พ.ศ.2557 นี้ว่า หุ่นพญายม ภาคนรกหน้าตาดุดัน ดวงตาโปนแดงสวมอาภรณ์สีแดง มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือบ่วงบาศจับวิญญาณ

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2557 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้ผิวพรรณเหมือนมนุษย์ มีลายกนกสวยงาม มีสร้อยประคำหัวกะโหลก แต่บ่วงยมบาศที่ใช้ลากจูงวิญญาณนั้นสร้างขึ้นให้ด้วยสวยงาม ไม่ได้ให้พญายมถือเอาไว้ คทายมทัณฑ์ก็ให้เป็นเปลวไฟ ปีนี้ลุงจำได้เลยว่า เกิดการประท้วงกันยิ่งใหญ่มาก มี กปปส. ประท้วงนายกยิ่งลักษณ์ ให้ลาออก และถูกทหารยึดอำนาจไป ปีนีเลยทำให้ผิดพรรณดูเข้มดำ หน้าตาหน้ากลัว ตาดุ ถือดาบพระขรรค์ เพราะเกิดการวุ่นวายในกันในประเทศที่แท่นที่นั่งวาดให้เป็นรูปเปลวไฟ คือความรุนแรงที่ที่เกิดขึ้น*
> (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 91 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2558

ที่มา : https://mgronline.com/local/detail/9580000044501

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2558 มีขนาดใหญ่ กายสีขาว ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น เรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ดวงตาสีแดง มีหนวด สวมมงกุฎสีทองตกแต่งด้วยหัวกะโหลกล้อม สวมสร้อยคอหัวกะโหลก สวมพาหุรัด สวมสังวาลไขว้กัน ประดับหัวกะโหลกกลางอก สวมเข็มขัดทอง มือซ้ายถือไม้เท้าลักษณะคล้ายงูด้านบนเป็นหัวกะโหลก มือขวาถือบ่วงยมบาศ นั่งบนแท่นสีเหลี่ยม นุ่งอาภรณ์สีดำ

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2558 นี้ว่า

หุ่นพญายม ภาคเทวดา กึ่งมนุษย์ ใบหน้าหล่อเหลา งดงาม ร่างกายสมส่วน มือซ้ายถือไม้เท้ารูปทรงงู ด้านบนเป็นหัวกะโหลก มือขวาถือบ่วงบาศจับวิญญาณ นุ่งอาภรณ์สีดำ

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2558 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้มีผิวขาว เหมือนเทพบุตร มีสังวาลคาดทั้ง2ฝั่งเป็นรูปหัวกะโหลก แต่คทายมทัณฑ์นั้น เป็นรูปลักษณ์ที่หมือนงูมีสีดำ แลบลิ้นให้ดูหน้ากลัว เหมือนกับพวกนักการเมือง ที่ทำร้ายประเทศชาติของเรา โกงกินไม่รู้จักพอสักที อยากได้คนดีดีมาพัฒนาประเทศ และหยุดการประท้วงกันได้แล้ว* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 92 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2559

ที่มา : https://www.nationtv.tv/lifestyle/378498438

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2559 ลักษณะ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น เรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ดวงตาสีแดง มีหนวด สวมมงกุฎสีทองตกแต่งด้วยหัวกะโหลก สวมสร้อยคอสีทอง สวมสังวาลไขว้กัน สวมพาหุรัด สวมเข็มขัดประดับหัวกะโหลก 1 หัวตรงกลาง มือขวาถือพระขรรค์ยาว มือซ้ายถือบ่วงยมบาศสีทอง นั่งบนรถแห่มีดอกไม้ตกแต่ง นุ่งอาภรณ์สีดำชมพู

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2559 นี้ว่า หุ่นพญายม กึ่งมนุษย์ ใบหน้าหล่อเหลา งดงาม ดวงตาโปนแดง นุ่งอาภรณ์สีดำชมพู มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือบ่วงบาศจับวิญญาณ

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2559 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้ผิวพรรณเหมือนมนุษย์ ถือพระขรรค์ อีกข้างถือบ่วงยมบาศ ครั้งนี้เอาไว้ฟาดฟันสิ่งไม่ดีและผู้คนที่คิดไม่ดีเหมือนกัน ปีนี้ดวงตามีสีแดง ย้ำเตือนว่า พญายมจองมองการกระทำของทุกคนอยู่ให้รักษาศีล และเป็นคนดี* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 93 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2560

ที่มา : กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ ,บันทึกภาพเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2560 มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้นเรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ดวงตาสีแดง มีหนวด สวมมงกุฎสีทองทรงสูงตกแต่งด้วยหัวกะโหลก สวมสร้อยคอหัวกะโหลก สวมพาหุรัด สวมสังวาลไขว้กันประดับทองลายกระจังตรงกลางอก มือซ้ายถือไม้เท้างูด้านบนเป็นหัวกะโหลก มือขวาถือดอกบัวสีขาว 3 ดอก ข้อเท้าสวมกำไล นั่งบนโต๊ะสีแดง นุ่งผ้าสีดำน้ำเงินมีลวดลายสีทอง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2560 นี้ว่า หุ่นพญายม กึ่งมนุษย์ รูปร่างใหญ่ ดวงตาสีแดงก่ำมือขวาถือดอกบัว มือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์พญายม

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2560 ได้ข้อมูลดังนี้

> *องค์พญายมในปีนี้ จะปั้นมาในรูปแบบของปรางค์เทวดา องค์เทพบุตร ให้มีความสวยงาม มีใบหน้าที่ยิ้มแย้ม ส่วนมือขวาถือดอกบัว 3 ดอกนี้ แสดงถึงความอ่อนน้อม และถวายความอาลัย ในการสวรรคตของหลวงรัชกาลที่ 9 เนื้อตัวสีขาว ดูดังทองนุ่งกางเกงสีดำน้ำเงินสลับทอง เป็นปีแห่งการสูญเสียและการไว้อาลัยให้กับพ่อหลวงของเรา มือซ้ายถือไม้เท้ารูปหัวกะโหลกที่มีเปลวไฟ สื่อถึงนักการเมืองทุจริตที่ถูกนำมาเผา* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 94 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ 2561

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=eg8Nb0_5_eA

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2561 มีลักษณะ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่ายืนคล้ายกับ ท้าวหิรัญพนาสูร ที่ประดิษฐานอยู่โรงพยาบาลพระมงกุฎ กรุงเทพมหานคร ร่างกายกำยำ มีมัดกล้ามดวงตาสีแดง หน้าตาดุดัน มีหนวด สวมมงกุฎทรงสูงสีเงิน สวมสร้อยคอสีเงิน สวมพาหุรัด สวมเข็มขัดมือขวาถือไม้เท้าสูงปลายเป็นหัวกะโหลกสีดำ มือซ้ายถือบ่วง ยมบาศ นุ่งสั้นสีเขียวน้ำเงิน

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2561 นี้ว่า หุ่นพญายม ภาคยืน หน้าถมึงทึง มือขวาถือไม้เท้าหัวกะโหลกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์พญายม มือซ้ายถือบ่วงบาศจับวิญญาณ นุ่งอาภรณ์สีเขียวน้ำเงิน

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2561 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้มีหน้าดุดัน เหมือนท้าวหิรัญพนาสูรในกรุงเทพ ที่ผู้คนไปขอพรให้หายจากโรคภัยต่าง ๆ ปีเป็นองค์ยืน ร่างกายกำยำ สูงใหญ่ ไม้เท้าหัวกะโหลกมีสีดำสื่อให้ถือความชั่วนักการเมืองโกงกินบ้านเมือง* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 95 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2562

ที่มา : https://mgronline.com/local/detail/9620000037884

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2562 มีลักษณะ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น เรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ดวงตาสีแดง มีหนวด สวมมงกุฎสีทองตกแต่งด้วยหัวกะโหลกรอบล้อม สวมสร้อยคอสีทอง สวมสังวาลไขว้กัน สวมพาหุรัด ประดับหัวกะโหลก สวมเข็มขัดประดับหัวกะโหลก 1 หัวตรงกลาง มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายชี้ไปด้านหน้า นั่งบนแท่นแห่ นุ่งอาภรณ์สีน้ำเงินลายประดับสีทอง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2562 นี้ว่า หุ่นพญายม มีลักษณะคล้ายชายฉกรรจ์ รูปร่างผอม ดวงตาโปนแดง มือขวาถือพระขรรค์เตรียมฟาดฟัน มือซ้ายชี้นิ้ว เสมือนกำลังไล่จับดวงวิญญาณ

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจินตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2562 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้มีการหุ่นปั้นพญายมปั้นเป็นปางกึ่งนรกกึ่งเทวดา เน้นรูปร่างสูงใหญ่ ใบหน้าเคร่งขรึม ดุดัน พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์เตรียมฟันสิ่งไม่ดี คนคิดชั่วทำชั่ว พระหัตถ์ซ้ายแสดงกิริยาชี้นิ้ว มีความหมายสื่อถึงการเตือนให้ทุกคนละเว้นการกระทำชั่วกระทำความผิด* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 96 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2565

ที่มา : https://www.bangphrachon-sao.go.th/post/portfolio/250

สืบค้นภาพเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2565 มีลักษณะ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น เรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ดวงตาโต มีหนวด สวมมงกุฎสีทองทรงสูงตกแต่งหัวกะโหลก สวมสร้อยคอ สวมพาหุรัดงูเห่า มือซ้ายถือไม้เท้างูด้านบนเป็นหัวกะโหลก มือขวาถือบ่วงยมบาศ ข้อเท้าสวมกำไล นั่งบนโต๊ะสีทอง นุ่งอาภรณ์สีแดง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2565 นี้ว่า หุ่นพญายม กึ่งมนุษย์ รูปร่างผอม ดวงตาสีแดงก่ำ มือซ้ายถือไม้เท้ารูปทรงงู ด้านบนเป็นหัวกะโหลก มือขวาถือบ่วงบาศจับวิญญาณ นุ่งอาภรณ์สีแดง

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2565 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้ผิวพรรณสีขาว เป็นช่วงหลังจากโควิด หน้าตาดูสดใส ไม่เศร้าหมอง ถือไม้เท้าหัวกะโหลกรูปงูแผ่แม่เบี้ย ให้ความหมายพวกนักการเมืองเป็นเฒ่าหัวงูและชอบหลอกลวงประชาชน ปีนี้เทศบาลขอให้ปั้นไม่ดุดันมากนัก เพราะอยู่ช่วงพึ่งหายจากโควิดอยากให้ชาวบ้านมีความสุข พ้นจากโรคภัย ตอนปั้นหุ่นก็อธิษฐานจิตให้ตลอด* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 97 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2566

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2566

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2566 มีลักษณะขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วย แขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้นเรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ตาดุ คิ้วหนา มีหนวด ไม่สวมเสื้อ สวมใส่สร้อยคอหัวกะโหลก สวมใส่พาหุรัดที่แขนทั้ง 2 ข้าง มีสวมสังวาล มีพวงมาลัยดาวแดงบูชา สวมคอพวงใหญ่ สวมมงกุฎทองมีกรอบเป็นหัวกะโหลก มือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลก มือขวาถือบ่วง นั่งบนโต๊ะซึ่งวางอยู่บนแท่นแห่ไม้ไผ่ประดับด้วยดอกไม้ นุ่งอาภรณ์สีชมพู

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ.2566 นี้ว่า หุ่นพญายม กึ่งมนุษย์ รูปร่างกำยำ ดวงตาสีแดงก่ำ กายสีแดงอ่อน มือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์พญายม มือขวาถือบ่วงบาศจับวิญญาณ

จากการสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ถึงสาเหตุแรงบันดาลใจและจิตนาการในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมพ.ศ. 2566 ได้ข้อมูลดังนี้

> *พญายมองค์นี้ผิวพรรณสีแดงอ่อน ๆ เป็นช่วงหลังจากโควิด หน้าตาดูสดใส ใส่ผ้าสีชมพู ใจดีมีเมตตา ถือไม้เท้าหัวกะโหลกสีดำตาแดง ความหมายคือเอาไว้จองมองไอ้พวกคนคิดไม่ดีทั้งกาย วาจา และใจ บ่วงยมบาศก็เอาไว้ลากจูงวิญญาณชั่วร้ายไปสู่นรก ปีนี้เทศบาลขอให้ปั้นไม่ดุดันมากนัก เพราะอยู่ช่วงพึ่งหายจากโควิดอยากให้ชาวบ้านมีความสุข เหมือนปีก่อน* (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ภาพที่ 98 หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ.2567
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2567

หุ่นรูปปั้นพญายม พ.ศ. 2567 ลักษณะ มีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง อยู่ในลักษณะท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น เรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ ตาดุ คิ้วหนา มีหนวด ไม่สวมเสื้อ สวมใส่สร้อยคอหัวกะโหลก สวมใส่พาหุรัดที่แขนทั้ง 2 ข้าง มีสวมสังวาล สวมมงกุฎทองมีกรอบเป็นหัวกะโหลก มือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลก มือขวาถือบ่วงยมบาศ สวมกำไลข้อเท้า นุ่งอาภรณ์สีดำน้ำเงิน ลายประดับสีทอง

เทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ. 2567 นี้ว่า หุ่นพญายม มีความสมส่วน สง่างาม มีหน้าตาใจดี มีรอยยิ้มเล็กน้อย ผิวกายสีแดงอ่อน ๆ มีขนาดความสูงจากยอดชฎาถึงฐาน 159 ซม. หน้าตักกว้าง 109 ซม. เครื่องทรงสร้อยสังวาลย์หัวกะโหลก มือขวาถือบ่วงบาศล่าวิญญาณ ส่วนมือซ้ายถือไม้เท้าหัวกะโหลก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์พญายม

จากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นองค์พญายม พ.ศ. 2567 โดยมีการสร้างขนาดของหุ่นรูปปั้นพญายมในปีนี้ ความสูงจากยอดชฎาลงมาถึงฐาน 159 ซม. หน้าหนักกว้าง 109 ซม. จากสัมภาษณ์นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อธิบายเรื่องของขนาดของหุ่นรูปปั้นพญายมไว้ดังนี้

ปีนี้พิเศษกว่าอื่นตั้งแต่พิธีเริ่มแรก ที่ได้ทำพร้อมกับการเปิดพระอุโบสถที่วัดเขาช่องลม จ. ระยองและมาสร้างพญายมที่บ้านบางพระต่อ ใช้เลขมงคลคือเลข 9 ที่จะให้ทุกคนที่มากราบไว้บูชา เจริญก้าวหน้าในหน้าการงาน การเรียน การค้าขาย 109 159 เป็นเลขที่มีพลังและมงคล และทำพิธีเบิกเนตร 9.09 นาฬิกา ปีนี้เลยเน้นไปเลข 9 ทั้งหมด ให้ความหมายดี โชคดีมีชัย ให้กับทุกคน ถือไม้เท้าหัวกะโหลกสีดำตาแดง ความหมายคือเอาไว้จองมองไอ้พวกคนคิดไม่ดีทั้งกาย วาจา และใจ บ่วงยมบาศก็เอาไว้ลากจูงวิญญาณชั่วร้ายไปสู่นรก (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ดังนั้นหุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยนั้น โดยผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ คือ นายประพันธ์พลเมืองรัตน์ โดยหุ่นรูปปั้นพญายมนั้นมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ โดยท่านั่งนั้นเป็นท่าลลิตาสนะ คือท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น สลับซ้ายขวาบางตามจินตนาการของผู้ปั้น ซึ่งเป็นท่าที่มีความหมาย พระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ และท่ายืนมีเพียงพ.ศ.2561 มีลักษณะเหมือนท้าวหิรัณพนาสูร การสร้างรูปลักษณ์พญายมเช่นนี้ เพื่อความศรัทธาในองค์พญายมผ่านรูปลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่และน่าเกรงขาม อาวุธของพญายม มีหลายรูปแบบ คทายมทัณฑ์โดยจะมีหัวกะโหลกอยู่บนของคทา บางปีเป็นรูปงู บ่วงยมบาศ ใช้คล้องจูงวิญญาณลงไปในนรกภูมิ พระขรรค์ มีลักษณะเป็นดาบ 2 คม ส่วนใหญ่อยู่ในพระหัตถ์ด้านขวา เอาไว้ฟาดฟันสิ่งไม่ดี พ.ศ. 2559 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช สวรรคต ผู้สร้างจึงได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ. 2560 ให้ถือดอกบัว มีลักษณะเป็นดอกบัวสีขาว 3 ดอกอยู่ในพระหัตถ์ข้างขวา เพื่อแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตในครั้งนั้น คัมภีร์ มีลักษณะเป็นคัมภีร์สีดำเป็นคัมภีร์ที่บันทึกความดีความชั่วอยู่ในพระหัตถ์ข้างซ้าย อาวุธของพญายม ให้ความหมายเพื่อเกิดขจัดทุกข์ภัย สิ่งไม่ดีให้มลายหายไปจาก มีสีกายคล้ายสีผิวของมนุษย์ นิยมไม่สวมชุดทำให้เห็นสีกายพญายมมีสีกายเนื้อมนุษย์ และสีขาว หน้าตามีทั้ง ดุดันน่ากลัว และใจดีมีเมตตา สวมมงกุฎ สวมใส่เครื่องประดับ ผ้านุ่งหลากหลายสี เช่นสีชมพู สีน้ำเงิน สีแดง ประดับลวดลายไทย สังวาล สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเฉวียงบ่า เส้นเดียวหรือ 2 เส้น นิยมประดับรูปหัวกะโหลก สร้างความหมายให้เกิดความยิ่งใหญ่ สมกับเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ เพื่อเกิดความสวยงามความประณีตทางศิลปะ เป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานประเพณีแห่พญายม

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน

รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายม	ลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายม	ความหมายโดยตรง	ความหมายโดยนัย
1. รูปร่างและท่าทาง	ลักษณะมีขนาดใหญ่ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ ประกอบด้วยแขน 2 ข้าง และขา 2 ข้าง ขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น	มีขนาดใหญ่ สร้างความหมายให้เกิดความยิ่งใหญ่ ท่านั่ง เรียกว่าท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ	มีขนาดใหญ่ ให้เห็นความอลังการ ท่านเป็นเทพเจ้าแห่งนรกภูมิ ท่าทางก็ต้องนั่งแบบเทพดูสง่างามสมส่วน (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)
2. อาวุธ	อาวุธของพญายมมีหลายประเภทได้แก่ 1) คทาพญายม 2) บ่วงยมบาศ 3) พระขรรค์ 4) ดอกบัว 5) คัมภีร์พิพากษา	1) คทาพญายม คือ คทาที่ลักษณะพิเศษที่จะทำลายวิญญาณที่ไม่ดี โดยจะมีหัวกะโหลกอยู่บนของคทา 2) บ่วงยมบาศ คือ บ่วงที่ใช้คล้องจูงวิญญาณลงมาพิพากษาในนรกภูมิ 3) พระขรรค์ มีลักษณะเป็นดาบ 2 คม ส่วนใหญ่อยู่ในพระหัตถ์ด้านขวา มีทั้งเอาพระขรรค์ไว้ด้านหน้าและด้านหลัง 4) คัมภีร์ มีลักษณะเป็นคัมภีร์สีดำเป็นคัมภีร์ที่บันทึกความดีความชั่ว อยู่ในพระหัตถ์ข้างซ้าย 5) ดอกบัว มีลักษณะเป็นดอกบัวสีขาว 3 ดอกอยู่ในพระหัตถ์ข้างขวา	อาวุธ ที่มีความหมายโดยนัยดังนี้ 1. คทาพญายมและพระขรรค์ ใช้พลังทำลายสิ่งไม่ดีคนคิดชั่วทำชั่ว เตือนสติคนให้กระทำแต่ความดีประพฤติดี 2. บ่วงยมบาศเอาไว้ลากจูงวิญญาณโรคภัยไข้เจ็บ ภูตผีให้ไปกับองค์พญายม 3. คัมภีร์ เป็นเครื่องบันทึกความดีความชั่วให้รู้ว่าพญายมเป็นพยานในกระทำทุกอย่างของมนุษย์ 4. ดอกบัว ปีนี้พิเศษกว่าทุกปีเป็นการไว้อาลัยแด่ในหลวง ร.9 ที่สวรรคต โดยใช้ดอกบัวแทนดอกไม้จันทน์ (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายม	ลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายม	ความหมายโดยตรง	ความหมายโดยนัย
3. ลักษณะสีกายและหน้าตา	มีสีกายคล้ายสีผิวของมนุษย์ นิยมไม่สวมชุดทำให้เห็นสีกาย หน้าตามีทั้ง ดุดันน่ากลัว และใจดีมีเมตตา	ทำให้มีลักษณะเหมือนเทวดา มีภาคนรก ภาคสวรรค์ เพราะพญายมเป็นเทพเจ้า มีหน้าตาดุดัน น่ากลัว เพื่อให้พวกภูติผีต่างหวดกลัว มีหน้าตา ใจดีมีเมตตาให้ผู้คนมาขอพรให้สัมฤทธิ์ผล	สีกายหน้าตาของพญายมในแต่ละปีเกิดจากจินตนาการและเหตุกาณ์บ้านเมืองในตอนนั้น เช่น พ.ศ. 2556 มีชุมนุมประท้วงมีคนเสียชีวิตจำนวนมา จึงได้สร้างพญายมที่หน้าตาดุดันเครงขรึม ผิวพรรณสีดำตาโพลงหรือจากทางเทศบาลขอมาให้ปั้นแบบไหน (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)
4. เครื่องทรง	สวมมงกุฎ สวมใส่เครื่องประดับ ผ้านุ่งหลากหลายสี เช่นสีชมพู สีน้ำเงิน สีแดง ประดับลวดลายไทย สังวาล สร้อย เครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเฉวียงบ่า เส้นเดียวหรือ 2 เส้น นิยมประดับรูปหัวกะโหลก	เครื่องทรงเหมือนกับเทวดา มีลวดลายไทยประดับตกแต่ง ผ้านุ่งสีสันสวยงาม เครื่องทรงต่าง ๆ มีครบทั้งมงกุฎ เครื่องประดับ เหมาะสมกับเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ	เครื่องทรงต่าง ๆ จะต้องมีหัวกะโหลกระดับด้วยเพราะเป็นเจ้าแห่งดินแดนนรก และให้เพื่อเกิดความสวยงามความประณีตเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานประเพณีแห่พญายมมาถ่ายรูป และขอพรต่าง ๆ (นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2567)

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบรูปลักษณ์และความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต กับในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน

หุ่นรูปปั้นพญายม	ลักษณะและความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต	ลักษณะและความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในร่วมสมัยและปัจจุบัน
1. รูปร่างท่าทาง	สร้างให้มีขนาดยิ่งใหญ่ สื่อความถึงความยิ่งใหญ่ และน่าเกรงขาม ท่านั่งประทับบนแท่นวาง ห้อยขาทั้ง 2 ข้าง เป็นการนั่งท่าปรลัมพปทาสนะ เป็นท่าทางของพระราชาผู้เป็นใหญ่ที่ มือขวาถืออาวุธ มือซ้ายวางบนตัก	สร้างให้มีขนาดยิ่งใหญ่ ให้เกิดความศรัทธา สื่อความหมายถึง เทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ ท่านั่งประทับบนแท่นวาง ขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้นเรียกว่า ท่าลลิตาสนะ เป็นท่านั่งแบบพระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ มือขวาถืออาวุธ มือซ้ายส่วนใหญ่จะถือบ่วงยมบาศ
2. อาวุธ	อาวุธของพญายมจะมีลักษณะเหมือนกันคือ หอกปลายแหลม ซึ่งหมายถึงการทิ่มแทงสิ่งไม่ดี โรคภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น	อาวุธของพญายมมีหลายหลายรูปแบบ จะทุกปีจะพบบ่วงยมบาศ ซึ่งเป็นอาวุธของพญายมในการล่าจับวิญญาณทำมารับโทษทัณฑ์ ส่วนอาวุธอีกข้างที่ปรากฏมีทั้งพระขรรค์ คทายมทัณฑ์ ซึ่งมีความหมายในการทำลายล้างสิ่งไม่ดี อัปมงคล โรคภัยต่าง ๆ บางปีผู้สร้างได้สอดแทรกเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่นพ.ศ. 2562 พญายมทรงถือดอกบัว 3 ดอกแทนดอกไม้จันทน์ตรงกับเหตุการณ์สวรรคตของรัชกาลที่ 9 เป็นต้น
3. ลักษณะสีกายและหน้าตา	มีสีกายคล้ายสีผิวของมนุษย์ หน้าตาดุดัน คล้ายยักษ์มีเขี้ยวออกมาจากปากเพื่อเป็นตัวแทนของการขับไล่สิ่งไม่ดี โรคภัยต่าง ๆ	มีสีกายคล้ายสีผิวของมนุษย์สมจริง และปรากฏทั้งสวมชุดและไม่สวมชุด มีทั้งภาคนรก จะมีหน้าตาดุดัน ภาคสวรรค์กับภาคกึ่งนรกกึ่งสวรรค์ หน้าตาใจดี ผู้สร้างอธิบายว่าอยู่ที่เหตุการณ์ในปีนั้น เช่น พ.ศ. 2556 มีชุมนุมประท้วง มีคนเสียชีวิตจำนวนมา จึงได้สร้างพญายมที่หน้าตาดุดัน เครงขรึม ผิวพรรณสีดำ ตาโพลงหรือจากทางเทศบาลขอมาให้ปั้นแบบไหน

หุ่นรูปปั้นพญายม	ลักษณะและความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต	ลักษณะและความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมในร่วมสมัยและปัจจุบัน
4. เครื่องทรง	ประดับด้วย มงกุฎรูปสามเหลี่ยม สร้อยสังวาล ผ้านุ่งจะเป็นลวดลายไทย เกิดจากวัสดุในท้องถิ่นนำมาสร้างสรรค์	ประดับด้วย มงกุฎ สร้อยสังวาล ผ้านุ่งจะเป็นลวดลายไทย และจะปรากฏรูปหัวกะโหลกในเครื่องทรงเครื่องทรง มีหลากหลายทั้งรูปแบบและสีสัน มีความประณีตสวยงามแต่จะพบหัวกะโหลกประกอบเครื่องทรงอยู่เสมอ

ดังนั้นกระบวนการสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม โดยลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายมแต่ละปีมีความเหมือนและต่างกันล้วนแต่เกิดเป็นกระบวนการสร้างความหมายในหุ่นรูปปั้นพญายมทั้งในอดีต ร่วมสมัยและปัจจุบัน มีการแสดงความหมาย 3 ลักษณะดังนี้ 1. เพื่อความศรัทธาในองค์พญายมผ่านรูปลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่และน่าเกรงขาม 2. เพื่อเกิดขจัดทุกข์ภัย สิ่งไม่ดีให้มลายหายไป 3. เพื่อให้เกิดความสวยงามความทางศิลปะ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานประเพณีแห่พญายมเป็นที่สนใจกับผู้คนจำนวนมากที่เข้ามาร่วมในประเพณีแห่พญายม

4.2.3 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

4.2.3.1 การสร้างความหมายในพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญการเริ่มต้นในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ถือเป็นปฐมฤกษ์ในการทำพิธีกรรม จากวิจัยผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม ประจำพ.ศ. 2567 ได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

> *ในปี 2567 นี้ได้ทำพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่วัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง ก่อนจะปั้นต้องตั้งจิตอธิษฐาน การปั้นจะต้องตั้งพานไหว้ครู ประกอบด้วย พานขันธ์ 5 เงิน 12 บาท ดอกไม้ 1 กำ ธูป 5 ดอก เทียน 1 คู่ เป็นการบอกเล่าและขออนุญาตครูบาอาจารย์ว่า ทำการปั้นรูปพญายมในปีนี้โดยปี 2567 จะปั้นเป็นท่านั่ง กำหนด 5 ส่วนนำเหล็กมาผูกเป็นโครงร่างรูปพญายม แล้วใช้ลวดตาข่ายมาหุ้มโครงเหล็ก ใช้กระสอบป่านคุมโครงลวดตาข่าย โดยอุปกรณ์ต่าง ๆ นี้จะนำสายสิญจน์โยงเชื่อมกับเข้าพิธีในพระอุโบสถและพิธีการสวดมนต์เปิดโบสถ์ในงานปิดทองฝังลูกนิมิต วัดเขาช่องลม การสร้างหุ่นพญายมทุกครั้ง ต้องอธิษฐานจิตมานั่งวาด*

รูปร่างของพญายม ปีนี้ทำเป็นท่านั่ง จะต้องวางโครงเหล็ก กำหนดหน้าตัก และลักษณะใบหน้าและอาวุธที่ถือ โดยปีนี้จะออกแบบเป็นภาคกึ่ง เทวดา เพราะพึ่งหายจากโควิดกัน แต่จะหน้าตาแจ่มใส เพราะอยากให้หายทุกข์หายโศกโรคภัยกันและนำหุ่นรูปปั้นพญายม มาที่ตำบลบางพระไว้ เนื่องจากคุณลุงได้ไปสร้างโบสถ์ที่วัดเขาช่องลม จังหวัดระยองเสร็จแล้ว จึงมาที่บ้านของตนเองที่ตำบลบางพระ และจะประกอบสร้างหุ่นรูปปั้น พญายมที่หมู่ 9 บริเวณข้างบ้าน ใกล้กับวัดวิเวการาม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ตารางที่ 9 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
เริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม	1.การตั้งพานไหว้ครู ประกอบด้วย พานขันธ์ 5 เงิน 12 บาท ดอกไม้ 1 กำ ธูป 5 ดอก เทียน 1 คู่	การบูชาครู ของผู้สร้างหุ่นรูปปั้นที่ประสิทธิประสาทวิชาการเป็นการบอกเล่าครูบาอาจารย์ว่าจะขออนุญาตทำการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมด้วยเครื่องบูชาดอกไม้ ธูปเทียน และเงิน 12 บาท
	2.การทำพิธีกรรมที่วัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง โดยการนำสายสิจน์ มาโยงกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้ง เหล็ก ลวด โครงสร้าง เชือก กระสอบป่าน กับพระอุโบสถและพิธีการสวดมนต์เปิดโบสถ์ในงานปิดทองฝังลูกนิมิต วัดเขาช่องลม อ.เขาชะเมา จ.ระยอง	การทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสิ่งของ และอุปกรณ์เหมือนการปลุกเสกสิ่งของเหล่านั้น เพื่อจะสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนี้เป็นการเชื่อมโยงพิธีกรรมกับความเคารพครูบาอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชามาให้กับผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และเป็นการเสริมพลังความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสิ่งของ สร้างตัวแทนที่ทรงพลังของพญายม ผ่านกระบวนการที่ผสมผสานความเชื่อ จารีต และสัญลักษณ์ที่มีความหมาย ก่อนที่จะลงมือประกอบสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ซึ่งในพ.ศ. 2567 ได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมทรงประทับนั่ง เป็นภาคกึ่งเทวดา เนื่องจากพึ่งพ้นจากโรคระบาดโควิด 19 และมีหน้าตาที่ยิ้มแย้มเพื่อให้ผู้ที่เข้ามาบูชา เกิดความสุขกาย สุขใจ หายทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ

4.2.3.2 การสร้างความหมายในพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรมบรรจุธาตุ เป็นพิธีกรรมหลังจากที่ปั้นหุ่นพญายมเสร็จสิ้น เมื่อปั้นเสร็จแล้วจะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ มีการทำน้ำมนต์ธรณีสาร จะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม และใน พ.ศ. 2567 จากการที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ได้อธิบายไว้ว่า

> *ได้ทำการบรรจุธาตุมาจาก วัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง ในพิธีฝังลูกนิมิตของทางวัด ถือว่าพญายมปีนี้เป็นปีที่พิเศษเพราะ บรรจุธาตุในงานฝังลูกนิมิตเป็นงานบุญใหญ่ ในวันที่ 10-18 กุมภาพันธ์ ซึ่งลุงได้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ เรียบร้อยโดยการบรรจุธาตุนั้นจะต้องมีการปลุกเสกธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อเป็นการเสริมพลัง และความศักดิ์ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม และเขียนคาถาบูชาพญายมไว้ในรูปปั้นพร้อมกับมวลสารพระเครื่องต่าง ๆ และทำน้ำมนต์พรมรูปปั้นพญายม และอัญเชิญมาไว้ที่ตำบลบางพระต่อไป* (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

พิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม พิธีกรรมเบิกเนตรเป็นขั้นตอนสำคัญในความเชื่อเกี่ยวกับการปลุกเสกหรือทำให้รูปเคารพ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป หรือหุ่นเทพเจ้าต่าง ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์สมบูรณ์ พร้อมสำหรับการบูชา โดยพิธีนี้มีความหมายถึงการเปิด “ดวงตาแห่งปัญญา” เพื่อทำให้รูปเคารพเปรียบเสมือนมีชีวิตและเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากวิจัยผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์ พบว่าพิธีกรรมนี้จัดขึ้นใน วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2567 เวลา 09.09 น. ผู้คนในชุมชนร่วมกันทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม โดยมีนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ คณะผู้บริหารเทศบาล และประชาชนเข้าร่วมพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม

การจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นบริเวณถนนหน้าบ้านบ้านเลขที่ 18/135 หมู่ 9 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี อยู่ระหว่างวัดวิเวการามกับวัดเขาบางพระ มีเครื่องเซ่นสังเวยมากมาย และมีคาถาที่ใช้สวดบูชาพญายม บทสวดสำหรับเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม โดยประดิษฐานพญายมหันหน้าไปทิศตะวันออกขณะทำพิธีกรรม และพบว่านายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมใส่ชุดขาว ทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมนำของอาหารคาวหวานมีบวงสรวงสักการะ ประกอบด้วย 1.ผลไม้ 3 ถาด (กล้วย ส้มโอ แตงโม มะม่วงมะพร้าว ลูกพลัม ส้ม กล้วย) 2.น้ำเปล่า 2 ขวด 3.น้ำแดง 2 ขวด 4.บายศรีปากชาม 1 คู่ 5. หมูสามชั้นต้ม 6.ไก่ต้ม 1 ตัว 7. ธูปเทียน 8.ขันน้ำมนต์ 9.ดอกไม้พวงมาลัย สำหรับทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม ให้ผู้คนที่มาร่วมพิธีจุดธูปเทียนบูชา

โดยมีคาถาบูชาพญายมตั้งไว้ว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (3 จบ) ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ เพื่อให้ประชาชนที่เข้ามาร่วมพิธีกราบไหว้และขอพรพญายม

จากการที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ ได้อธิบายไว้ว่า

> *ลุงเป็นคนทำพิธีเป็นหลัก ถือพานหมากพลูบูชา และกล่าวคำคาถา " นโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธธัสสะ (3 จบ) อมพระเนตรแก้ว เบิกพระเนตรแล้ว ด้วยนโมพุทธายา" และเจิมหน้าของพญายม เจิมที่กลางอกพญายม เจิมที่อาวุธ ผู้คนต่างยกมือร่วมกันอธิษฐานจิต ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์เพราะ เหมือนการปลุกเสกพระ ปลุกเสกรูปปั้นเทพต่าง ๆ ก็ต้องมีการเบิกเนตรเบิกชัย ไม่ให้ภูตผีมาอาศัยสิงสู่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็สามารถนำหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ไปเป็นประธานในประเพณีแห่พญายมได้ และค่อยให้เคลื่อนไปที่หมู่ 4 ต่อไป* (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ตารางที่ 10 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
พิธีกรรมบรรจุธาตุหุ่นรูปปั้นพญายม	1.การบรรจุธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ	การบรรจุสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้ง 4 ธาตุ ความหมายเพื่อทำให้รูปปั้นหรือหุ่นมี "พลัง" ตามความเชื่อ
	2.การเขียนคาถาบูชาพญายมไว้ในรูปปั้น พร้อมกับมวลสารพระเครื่องต่าง ๆ	เพื่อเสริมความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจให้กับรูปปั้นพญายม
	3.การทำน้ำมนต์พรมรูปปั้นพญายม	น้ำมนต์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มพลังศักดิ์สิทธิ์และเสริมสิริมงคล การพรมน้ำมนต์รูปปั้นพญายมด้วยน้ำมนต์จึงเป็นการปลุกพลังและเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตในรูปปั้นอย่างสมบูรณ์
พิธีกรรมการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม	1.การถวายหมากพลูบูชาพญายม	เพื่อใช้แสดงความเคารพต่อองค์พญายม ซึ่งการถวายหมากพลูถือเป็นการขอพรเพื่อปัดเป่าสิ่งไม่ดี เสริมดวงชะตา และขอความคุ้มครอง

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
	2.การสวดบทสวดสำหรับเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม “นโมตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ) อมพระเนตรแก้ว เบิกพระเนตรแล้วด้วยนโมพุทธายา”	เพื่อปลุกพลังศักดิ์สิทธิ์ในรูปปั้นและเชื่อว่าหุ่นนั้นจะเป็นตัวแทนขององค์พญายมอย่างสมบูรณ์
	3.การเจิมเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม โดยการเจิมหน้าของพญายม เจิมที่กลางอกพญายม เจิมที่อาวุธ	การปลุกพลังศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปปั้นพญายม เพื่ออัญเชิญพลังและความคุ้มครองจากองค์พญายมเข้ามาสู่รูปปั้น ทำให้กลายเป็นตัวแทนที่มีพลังศักดิ์สิทธิ์อย่างสมบูรณ์
	4.การบูชาเครื่องบวงสรวงสักการะ อาหารคาวหวาน ผลไม้ ธูปเทียน บายศรี ดอกไม้	พิธีบวงสรวงสักการะเป็นวิธีการแสดงความเคารพและขอพรจากองค์พญายม เพื่อให้พิธีสมบูรณ์และแสดงถึงความเคารพอย่างสูงสุด
	5.คาถาบูชาพญายม นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (3 จบ) ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ	มีความหมายในการแสดงความเคารพและขอพรจากองค์พญายมราชให้คุ้มครองและประทานความสงบสุขแก่ผู้สวดและดวงวิญญาณทั้งหลายบทสวดนี้มีควาหมายเริ่มต้นการบทบูชาพระพุทธคุณข้าพเจ้าขอน้อมบูชาท่านผู้มีชีวิตเป็นอมตะผู้ที่ละจากโลกนี้ไปด้วยความสุขใจของข้าพเจ้าขอให้ไปสู่นิพพานโดยสงบสุขบทนี้มักใช้ในการบูชาขอพรหรือแสดงความเคารพต่อองค์พญายมราชเพื่อขอความราบรื่นและความสงบสุขในชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม
	6.การประดิษฐานหุ่นรูปปั้นพญายมหันหน้าไปทิศตะวันออก	สื่อถึงการเริ่มต้นใหม่ ความรุ่งโรจน์ และแสงสว่างแห่งปัญญา ซึ่งเหมาะสำหรับการบูชาพญายมในฐานะผู้ดูแลความยุติธรรมและความสมดุล

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ การบรรจุธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อเน้นการสื่อสารกับพลังธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความหมายเพื่อทำให้รูปปั้นหรือหุ่นมี “พลัง” ตามความเชื่อ เพื่อเสริมความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจให้กับรูปปั้นพญายม การถวายหมากพลูบูชาพญายม บูชาเครื่องบวงสรวงสักการะ อาหารคาวหวาน ผลไม้ ธูป เทียน บายศรี ดอกไม้ แสดงความเคารพและขอพรจากองค์พญายม เพื่อให้พิธีสมบูรณ์และแสดงถึงความเคารพอย่างสูงสุด เบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม การปลุกพลังศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปปั้นพญายม เพื่ออัญเชิญพลังและความคุ้มครองจากองค์พญายมเข้ามาสู่รูปปั้น ทำให้กลายเป็นตัวแทนที่มีพลังศักดิ์สิทธิ์อย่างสมบูรณ์

4.2.3.3 การสร้างความหมายในพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมหลังจากเสร็จพิธีการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม และจะอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม จากหมู่ที่ 9 บริเวณที่ใช้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมมายังอีกฝั่งของถนน คือหมู่ที่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนา เพื่อประกอบพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า ซึ่งหมู่ที่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนาเป็นประธานในการทำพิธีกรรมนี้ในอดีตบริเวณการสร้างรูปปั้นพญายม ในเอกสารหนังสือ ย้อนอดีตบางพระ ได้ระบุสถานที่ในการสร้างหุ่นรูปปั้นคือบริเวณเชิงเขาบางพระ ชาวบ้านจะพากันมาช่วยกันสร้าง ตกแต่งพญายมให้สวยงาม สมบูรณ์พร้อมที่นำไปอัญเชิญ ในประเพณีแห่พญายม

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นที่ภาคสนามด้วยการสังเกตการณ์ เกิดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2567 หลังจากพิธีกรรมเบิกเนตรเสร็จ ผู้คนในชุมชนร่วมกันทำพิธีอันเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม จากสถานที่ทำพิธีเบิกเนตร ที่หมู่ที่ 9 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีหลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จสิ้น จึงได้เคลื่อนย้าย หุ่นรูปปั้นพญายมไปยังชุมชนคอเขาพัฒนา หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยใช้รถกระบะที่ตกแต่งด้วยผ้าผูกสีเขียวและชมพู ประดับตกแต่งดอกไม้สวยงาม อัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม ข้ามผ่านถนนสุขุมวิท มายังสถานที่เพื่อทำพิธีในวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า และเมื่ออัญเชิญมาถึงสถานที่ที่จะทำพิธีแล้ว ได้ประดิษฐานหุ่นรูปปั้นพญายมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก พร้อมตั้งเครื่องเซ่นสังเวย ผลไม้ ดอกไม้สวยงาม พร้อมเปิดให้ประชาชนเข้าสักการะบูชาได้ มีธูป เทียนและตู้ทำบุญตามกำลังศรัทธาของผู้คนทั้งหลาย และบริเวณข้างจุดประดิษฐานหุ่นรูปปั้นพญายมพบ การก่อพระทรายที่ชาวบ้านทำ 1 กอง และมีต้นผ้าป่าทำบุญ 1 ต้น เวลา 17.00 น. ของวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2567 เริ่มจัดพิธีกรรมวันสุกดิบ มีการจัดพิธีสงฆ์โดยนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป สวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อผู้คนที่มาเข้าร่วมงาน

ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงและนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ มาเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ หลังจากนั้นได้มีการจัดเลี้ยงฉลองสังสรรค์ ของชาวบ้านโดยมีเจ้าภาพต่าง ๆ รวมกันทำอาหารเปิดเพลงสนุกสนานกันในเทศกาลวันสงกรานต์ และมีการจัดเวรยาม เพื่อมาดูแลบริเวณที่ทำพิธีกรรมด้วย เนื่องจากจะมีฝูงลิงบริเวณเขาบางพระมาสร้างความเสียหายได้

การทำบุญสวดมนต์เช้า ช่วงเช้า วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2667 สำหรับสถานที่จัดพิธีในตอนเช้า คือ บริเวณชุมชนคอเขาพัฒนา บริเวณพื้นที่ข้างบ้านเลขที่ 110 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา การจัดสถานที่มีการทำความสะอาดสถานที่ตั้งโต๊ะเก้าอี้ จัดโต๊ะหมู่บูชา กิจกรรมที่จัดในช่วงเช้า ประกอบด้วย การทำบุญเลี้ยงพระ การสรงน้ำพระ การจัดตั้งกองผ้าป่าเพื่อเรี่ยไรเงินเข้าวัด มีการนิมนต์พระ 9 รูป การจัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์จำนวน 9 ที่โดยใช้โต๊ะตัวเตี้ยวางเรียงกันแล้วปูพรม วางอาสนะบนพรม หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เครื่องไทยธรรมที่ใช้ในการถวายพระประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ปัจจัย อาหารที่ถวายพระ ขึ้นอยู่กับชาวบ้านจะนำมาถวาย การจัดสถานที่สำหรับชาวบ้าน มีเก้าอี้ให้นั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และการหันหน้าหุ่นรูปปั้นพญายมไปทางทิศตะวันตก

ตารางที่ 11 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
พิธีกรรมวันสุกดิบการทำบุญสวดมนต์เช้า	1. การบูชาเครื่องบวงสรวง สักการะ อาหารคาวหวาน ผลไม้ ธูปเทียน บายศรี ดอกไม้	ให้ความเคารพและการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้ที่เราเคารพบูชา อาหารผลไม้ ธูปเทียน บายศรี ดอกไม้ หมายถึง ความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม โชคลาภ และการนอบน้อมบูชา
	2. คาถาบทสักการะบูชาองค์พญายม นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (3 จบ) ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ	มีความหมายในการแสดงความเคารพและขอพรจากองค์พญายมราช ให้คุ้มครองและประทานความสงบสุขแก่ผู้สวด บทสวดนี้มีความหมาย เริ่มต้นการบทบูชาพระพุทธคุณข้าพเจ้าขอน้อมบูชาท่าน ผู้มีชีวิตเป็นอมตะผู้ที่ละจากโลกนี้ไปด้วยความสุข ใจของข้าพเจ้าขอให้ไปสู่นิพพานโดยสงบสุข บทนี้มักใช้ในการบูชา ขอพร หรือแสดงความเคารพต่อองค์พญายมเพื่อขอความราบรื่นและความสงบสุขในชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
	3. พิธีสงฆ์สวดมนต์พระสงฆ์ 9 รูป	พระสงฆ์ 9 รูป ในพิธีถือเป็นการเสริมความมงคล เนื่องจากเลข 9 ถือเป็นเลขมงคลในวัฒนธรรมไทย การเชิญพระสงฆ์จำนวนมากมาสวดมนต์พร้อมกันจะช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์และเสริมบารมีให้กับเจ้าภาพและผู้ร่วมงาน
	4. การก่อพระเจดีย์ทราย	เป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษ การก่อพระเจดีย์ทรายยังมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการเสริมความสิริมงคลให้แก่ชีวิต การแสดงความเคารพต่อพระพุทธศาสนา
	5. การตั้งกองผ้าป่า	เป็นการทำบุญเพื่อสนับสนุนการดำเนินการของวัดและองค์กรทางศาสนา พร้อมทั้งเป็นการเสริมสร้างบุญกุศลให้แก่ผู้บริจาค
	6. การหันหน้าหุ่นรูปปั้นพญายมไปทางทิศตะวันตก	มีความหมายเกี่ยวข้องกับการเคารพในกฎแห่งชีวิตและความตาย และเป็นการแสดงความหวังให้ชีวิตและวิญญาณได้พบกับความสงบและสุข และการหันหน้าไปที่ทิศตะวันตกเหมือนกันพิธีที่จะบวงสรวงและลอยพญายมลงทะเลอีกด้วย

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้านี้ มีความหมายเกี่ยวข้องกับความเคารพและการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้ที่เราเคารพบูชา การที่นิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป การเชิญพระสงฆ์จำนวนมากมาสวดมนต์พร้อมกันจะช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์และเสริมบารมีให้กับการหันหน้าหุ่นรูปปั้นพญายมไปที่ทิศตะวันตกเหมือนกันพิธีที่จะบวงสรวงและลอยพญายมลงทะเลอีกด้วย การถวายอาหารผลไม้ ธูปเทียน บายศรี ดอกไม้ หมายถึง ความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม โชคลาภ และการนอบน้อมบูชา

4.2.3.4 การสร้างความหมายในพิธีกรรมการแห่พญายมและการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม

พิธีกรรมการแห่พญายม เป็นหัวใจสำคัญในประเพณีที่จะเป็นการร่วมกันของคนในชุมนุมตำบลบางพระ และพื้นที่ใกล้เคียงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายม จะต้องร่วมกันนำขบวนของหน่วยตนเองทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และจะต้องเดินร่วมขบวนแห่พญายมจากสนามกีฬาเทศบาลตำบลบางพระ ไปจนถึงประรำพิธีในการทำพิธีบวงสรวงพญายมก่อนที่จะอัญเชิญไปจำเริญทะเล (ลอยทะเล)

การแห่พญายม จากการผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นที่ด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในขบวนแห่พญายม ของประเพณีแห่พญายม ประจำปี พ.ศ. 2567 พบว่า หลังจากที่ประกอบพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า ในพื้นที่หมู่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนาเป็นที่เสร็จเรียบร้อย ในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นวันประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ เวลา 11.00 น. จะเคลื่อนองค์พญายมไปยังสนามกีฬาเยาวชน เทศบาลตำบลบางพระ เพื่อเข้าร่วมจัดเตรียมความพร้อมของรูปขบวน โดยมีขบวนของชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น ชุมชนวัดหลวงบางพระ ชุมชนบางพระน่าอยู่ ชุมชนตลาดบน กองทุนสวัสดิการองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ สวนสัตว์เปิดเขาเขียว โรงเรียนอนุบาลบ้านบางพระ (ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก The PIZZA company เป็นต้น

การแห่พญายมในครั้งนี้ พบว่ามีขบวนมากมายที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายม ขบวนแห่จะเริ่มจากพิธีปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม ในวันที่ 18 เมษายน 2567 เวลา 13.00 น. โดยนายนพรัตน์ ศรีพรหม นายอำเภอศรีราชา เป็นประธานปล่อยขบวนรถประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ ประจำปี 2567 พร้อมด้วยนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายสมศักดิ์ เกตุวัตถา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระร่วมขบวนแห่องค์พญายม มีการมอบเกียรติบัตรและของที่ระลึกตุ๊กตาพญายมเสร็จเรียบร้อย นายนพรัตน์ ศรีพรหม นายอำเภอศรีราชาและนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ เป็นผู้ตีกลองเพื่อให้สัญญาณในการเคลื่อนขบวนแห่พญายม ขบวนต่าง ๆ ที่เข้าจะเคลื่อนขบวนจากศูนย์เยาวชนเทศบาลตำบลบางพระ ไปยังสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 เพื่อทำพิธีกรรมบวงสรวงต่อไป

เส้นทางเริ่มขบวนจาก สนามกีฬาศูนย์เยาวชนเทศบาลตำบลบางพระ เคลื่อนขบวนเลี้ยวขวาโดยการย้อนศร ออกมาทางถนนสุขุมวิทมุ่งหน้าไปตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เดินข้ามแยกไฟแดงตลาดบางพระผ่านเทศบาลตำบลบางพระ และเลี้ยวกลับย้อนผ่านหน้าธนาคารกรุงไทยมุ่งหน้าไปทางอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และเลี้ยวขวาเข้าซุ้มประตูวัดบางพระวรวิหาร ตรงมาให้สุดทางถึงวัดบางพระวรวิหาร แล้วเลี้ยวขวา ตรงมาแล้วเลี้ยวซ้ายก่อนถึงสถานีอนามัย ตรงไปยังสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 เป็นจุดสิ้นสุดก่อนถึงเรือนวัฒนธรรม และอัญเชิญองค์พญายมเข้าพิธีกรรมบวงสรวงต่อไป

ตารางที่ 12 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมการแห่พญายมและการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
พิธีกรรมการแห่พญายมและการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม	1. การตีกลองเพื่อเปิดการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม	มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในฐานะการเริ่มต้น การขจัดเคราะห์ และการแสดงพลังศรัทธาร่วมกันของชุมชนเพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นและศักดิ์สิทธิ์
	2. กลุ่มขบวนที่ 1 ขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเทศบาลตำบลบางพระ	มีความหมาย เกี่ยวกับการคุ้มครองเป็นการสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ชุมชน เนื่องจากเป็นสิ่งศักดิ์ที่ชุมชนนับถือ
	3. กลุ่มขบวนที่ 2 ขบวนอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม	เป็นจุดสำคัญของขบวนแห่พญายมเพื่อการฝากทุกข์โศกโรคภัย สิ่งไม่ดีต่าง ๆ ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายมเพื่อนำไปลอยลงทะเลต่อไป
	4. กลุ่มขบวนที่ 3 ขบวนของชุมชนหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน	แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของคนในชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระและพื้นที่ใกล้เคียงที่เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีแห่พญายม

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
	5. เส้นทางการเคลื่อนขบวนแห่พญายม	เป็นการสร้างสายธารแห่งศรัทธาให้กับพื้นที่ในการเคลื่อนขบวนแห่พญายมและให้ชาวบ้าน นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม
	6. เพลงที่ใช้แห่ขบวน คือ เพลงบางพระนิรยบาล	เป็นเพลงที่ให้ความหมายเกี่ยวกับความศรัทธา ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบางพระ ที่มีต่อประเพณีแห่พญายม

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมการแห่พญายม และการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม นี้ถือเป็นหัวใจสำคัญในประเพณีที่จะเป็นการร่วมกันของคนในชุมนุมตำบลบางพระ และพื้นที่ใกล้เคียงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายมเป็นการสร้างสายธารแห่งศรัทธาให้กับพื้นที่ในการเคลื่อนขบวนแห่พญายมและให้ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ได้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม ความศรัทธาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบางพระ ที่มีต่อประเพณีแห่พญายม

4.2.3.5 การสร้างความหมายในพิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรมบวงสรวง เป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานจากความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา บรรพบุรุษ หรือภูตผีที่เชื่อว่ามีอำนาจในการคุ้มครองหรือดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต แต่เดิมการบวงสรวงพญายมเป็นพิธีที่จัดโดยชาวบ้าน ซึ่งจะนำข้าวปลาอาหารมารวมกันแล้วประกอบพิธีต่อมาเทศบาลเห็นว่างานประเพณีในท้องถิ่นอื่นได้เชิญพราหมณ์จากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์มาทำพิธี

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในการสังเกตการณ์ ได้พบพิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ที่มีความยิ่งใหญ่และแตกต่างจากให้เอกสาร และงานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมในพ.ศ. 2566 และพ.ศ. 2567นี้ เทศบาลตำบลบางพระได้มีการจัดทำพิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ โดยใช้คณะพราหมณ์ชุดใหม่ มาจากอาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ที่มีเครื่องบูชา เครื่องบวงสรวง จำนวนมาก มีการจัดโต๊ะขนาดใหญ่ จัดบายศรีจำนวนมากเพื่อบูชาสักการะพญายม

พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในประเพณีแห่พญายมนั้นเกิดขึ้นหลังหลังจากขบวนแห่พญายมมาถึงประรำพิธี บริเวณสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9

ชายทะเลบางพระแล้ว พิธีกรรมบวงสรวงพญายม ก็จะเริ่มขึ้นจากพิธีกรรมบวงสรวงของศาสนาพราหมณ์ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาตามลำดับ พิธีกรรมนี้จัดขึ้นในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2567 ในเวลา 17.00 น. เริ่มพิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นพิธีกรรมทางศาสนาศาสนาพราหมณ์ เริ่มจากพราหมณ์ในพิธี พิธีบวงสรวงพญายมเป็นรูปแบบพิธีศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วย คณะพราหมณ์ ผู้ทำพิธีกรรม และคณะดนตรี องค์ประกอบของพิธีกรรมพิธีบวงสรวงพญายม องค์ประกอบของพิธีกรรมนี้ ประกอบด้วย ผู้จัดพิธีกรรม ได้แก่ เทศบาลตำบลบางพระ ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในชุมชนบางพระ จำนวน 9 รูป พราหมณ์หลวงจากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ จำนวน 5 คน การจัดของไหว้วันแห่พญายม บริเวณพิธีมีการจัดโต๊ะขนาดใหญ่ ปูด้วยผ้าสีขาว คลุมรอบโต๊ะด้วยผ้าสีแดงลายไทยสีทองกรองดอกไม้ตาข่ายหน้าช้าง ด้านบนโต๊ะวางของไหว้ไว้อย่างเป็นระเบียบสวยงาม โดยจัดเป็นแถวอย่างเป็นระเบียบ แต่ละแถวประกอบด้วย ผลไม้และขนมมงคล 9 อย่าง จัดวางอยู่บนพานขนาดใหญ่ ดังนี้

แถวที่ 1 ด้านในสุดอยู่หน้าองค์พญายม ประกอบด้วยผลไม้ 9 อย่างดังนี้ สับปะรด มะพร้าวอ่อนแดง แอปเปิ้ล ส้ม สาลี่ แก้วมังกร กล้วยหอม เมลอน

แถวที่ 2 ของคาว มี 4 พาน ประกอบด้วย ไก่ต้ม หัวหมูต้ม เป็ดต้ม กุ้งต้มปูต้มปลาต้มอยู่ในถาดเดียวกัน

แถวที่ 3 และแถวที่ 4 พานแต่ละพานจะปูพื้นด้วยใบตองพับอย่างประณีต กรองมะลิเป็นพวงขนาดใหญ่ล้อมรอบขนม ประกอบด้วยขนม 9 อย่างจัดวางอยู่บนพานคนละพานกัน มี 2 ชุดดังนี้

อาลัว ขนมจันอับ (ถั่วตัด งาตัด ข้าวพอง ถั่วลิสงเคลือบน้ำตาลสีขาว-แดง ฟักเชื่อม) ถั่วทอด ทองหยอด ฝอยทอง ทองหยิบ พุทราเชื่อม ข้าวแต๋น วุ้นกรอบ

แถวที่ 5 ประกอบด้วย ขันน้ำมนต์ 5 ขันวางบนวางแท่นสี่เหลี่ยมพื้นไม้สีแดงมีลวดลายไทยสีทอง กลางขันน้ำมนต์วางเชิงเทียนสีทองมีเทียนแดงยาวประมาณ 5 นิ้วปักอยู่

ขั้นตอนพิธีกรรมบวงสรวงเริ่มจากเริ่มต้นด้วย การกล่าวถึงนมัสการพระรัตนตรัย เทวดาอารักษ์ เทพเจ้า บวงสรวงองค์พญายมราช บรรเลงเพลงดนตรีไทย ขออนุญาตทวยเทพเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีองค์พญายมเป็นประธาน ขออนุญาตพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ เทวดาอารักษ์ ณ บริเวณการประกอบพิธีกรรม ให้อนุญาตทำพิธีกรรมบวงสรวงในครั้งนี้ และจะเป็นพิธีจุดเทียนมหามงคล โดยนายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน เป็นประธานจุดเทียนมหามงคลต้นเอก ตามด้วยนายสุรชัย ชัยตระกูลทอง ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน จุดเทียนเครื่องกระบะนมัสการเจริญ ตามด้วย พลตำรวจอนันต์ เจริญชาศรี อดีตรองผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาคที่ 2 จุดเทียนบูชาองค์ท้าวพญายมเทวราช และบูชาเทพดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และมีการจัดเทียนทั้ง 9 ต้น โดยมีนักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการ เช่น นายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบล

บางพระ นายอำเภอศรีราชา นายอำเภอเมืองชลบุรี นายสมเจตน์ เจตน์วัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ เป็นต้น จากนั้นพราหมณ์ในพิธี ได้กล่าวบูชา บวงสรวงพญายมราช และสิ้นสุดด้วยบูชาพระรัตนตรัย ให้เป็นฉัตรชัยให้ทุกท่านที่มาร่วมงาน เสร็จพิธีกรรมบวงสรวง หลังจากเสร็จพิธีกรรมพราหมณ์ได้กล่าวขอกราบลาเครื่องสังเวยให้กับผู้เข้าร่วมพิธีดังนี้

> *บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาอัญเชิญเหล่าทวยเทพยดาสิ่งศักดิ์ เมื่อพระองค์เสด็จรับเครื่องสักการะบวงสรวงสังเวยนี้ ทรงเสวยอย่างอิ่มหนำสำราญพระหฤทัยแล้ว ขอพระเมตตาแห่งพระองค์พระเมตตาปลุกเสกสรรพัชญโภชนา ทั้งคาวและหวานเหล่านี้ให้เป็นมงคล เป็นทิพย์โอสถ หายทุกข์หายโศก หายโรคหายภัย เมื่อข้าพเจ้าขอกราบลาเครื่องสังเวยที่รับประทาน* (พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย, 2567)

พิธีกรรมทางพุทธศาสนา จะประกอบพิธีกรรมนี้หลังจากเสร็จพิธีบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์ โดยทางเทศบาลตำบลบางพระนิมนต์พระมาทั้งหมด 9 รูป จากวัดในตำบลบางพระ ประกอบไปด้วยวัดบางพระวรวิหาร วัดเขาบางพระ วัดวิเวการาม เริ่มพิธีกรรมโดย นายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย มัคคทายกกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ตามด้วยอาราทนาศีล พระสงฆ์สวดมนต์บทธัมมะจักร และบทสัพมงคลคาถา และจบพิธีด้วยการถวายจตุปัจจัยและดอกไม้ให้แด่พระภิกษุสงฆ์ที่มาร่วมพิธี

โดยมีองค์พญายมเป็นประธานหลักในการทำพิธีกรรมนี้ จากสังเกตการณ์ในการทำพิธีกรรมนี้ พบพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 9 รูป นำโดยพระครูวรธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดเขาบางพระ รับผิดชอบในพิธีกรรมนี้ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ ที่สำคัญในพื้นที่ตำบลบางพระมาร่วมกัน สวดมนต์บทธัมมะจักร และบทสัพมงคลคาถา และจบพิธีด้วยการถวายจตุปัจจัยและดอกไม้ให้แด่พระภิกษุสงฆ์ที่มาร่วมพิธี ถือเป็นพิธีกรรมก่อนจะนำหุ่นรูปปั้นพญายมไปลอยทะเล

จากการสัมภาษณ์พระครูวรธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดเขาบางพระ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาไว้ดังนี้

> *ในอดีตจะให้พระสงฆ์จากวัดในพื้นที่ตำบลบางพระเข้ามาร่วมกันทำพิธีทุกครั้ง โดยปีนี้พระครูวรธรรมสุนทรรับผิดชอบในพิธีกรรมนี้จึงได้เชิญเกจิอาจารย์ที่ชาวบ้านนับถือในบริเวณใกล้เคียงมาทั้งหมด 9 รูปรวมกันทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเสร็จจากพิธีนี้ก็จะเป็นการลอยพญายมลงทะเลต่อไป* (พระครูวรธรรมสุนทร, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม2567)

พิธีกรรมในการไหว้ 4 ทิศ เป็นพิธีกรรมหลังจากพิธีทางพุทธศาสนาเสร็จสิ้น โดยชาวบ้านได้เตรียมอาหารคาวหวาน จัดโต๊ะไว้ทั้ง 4 ทิศเพื่อไหว้ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 และเจ้าที่เจ้าทาง ภูตผีไร้ญาติ และประธาน คณะผู้บริหาร ในพิธีปักธูปที่เครื่องบูชาพญายมและโต๊ะบูชาไหว้ 4 ทิศ ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมได้รับธูป 5 ดอกเพื่อปักธูปที่เครื่องบูชาพญายม อธิษฐานจิตฝากเคราะห์ทุกข์โศก หลังจากนั้นจุดประทัดเพื่อเป็นสัญญาณในการอัญเชิญพญายมนำไปจำเริญทะเล

ตารางที่ 13 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
พิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์	1. การกล่าวถึงนมัสการพระรัตนตรัย เทวดาอารักษ์ เทพเจ้าทั้งหลาย	เพื่อความเป็นสิริมงคลและแสดงถึงความเคารพพระรัตนตรัย การกล่าวบูชาเทวดาและเทพเจ้าในพิธีบวงสรวงเป็นการแสดงความเคารพ ขออนุญาตและเชื้อเชิญให้มาร่วมเป็นสักขีพยานหรือมอบพรให้การงานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วง
	2. พิธีจุดเทียนมหามงคล	เทียนมหามงคลเป็นตัวแห่งแสงสว่างและเป็นปฐมฤกษ์ในการประกอบพิธีกรรม
	3. พิธีจุดเทียนเครื่องกระบะนมัสการ	การจุดเทียนเพื่อบูชาเครื่องบวงสรวงอาหารคาวหวาน ผลไม้ เป็นแสดงความการมนัสการและสักการะเหล่าปวงเทพ
	4. พิธีจุดเทียนบูชาองค์ท้าวพญายมเทวราช และบูชาเทพดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย	จุดเทียนที่พญายมราช ผู้เป็นประธานในพิธีกรรมและเหล่าเทพยดาทั้งหลายเชิญมาร่วมในพิธีกรรม
	5. การจุดเทียนสีแดงทั้ง 9 ต้น	การสร้างความสิริมงคลเป็นเสริมโชคลาภ โดยเลข 9 เป็นเลขมงคล หมายถึงความก้าวหน้า และความสำเร็จ
	6. บูชาบวงสรวงพญายมราช	เพื่อบูชาพญายม แสดงถึงความศรัทธาและการขอพรต่อองค์พญายม ร่วมทั้ง

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
		เป็นการฝากทุกข์โศกโรคภัย เพื่อให้พญายมขจัดออกไปให้หมด
	7. กล่าวขอกราบลาเครื่องสังเวยให้กับผู้เข้าร่วมพิธี	เป็นทิพย์โอสถ ให้ผู้ที่ได้กิน จะได้หายทุกข์หายโศก หายโรคหายภัยต่าง ๆ
พิธีกรรมทางพุทธศาสนา	1. ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย	การน้อมนอบต่อพระรัตนตรัยเป็นปฐมฤกษ์ของพิธีกรรมทางพุทธศาสนา
	2. พระสงฆ์สวดมนต์บทธัมมะจักรและบทสัพมงคลคาถา	เป็นพระคาถาที่จะขจัดทุกข์และเคราะห์กรรม เสริมบารมีและปัญญา สร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ เสริมสิริมงคลแก่ชีวิต ขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้มลายหายไป
พิธีกรรมในการไหว้ 4 ทิศและการร่วมสักการะของประชาชนที่เข้าร่วมงาน	1. ชาวบ้านได้เตรียมอาหารคาวหวานจัดโต๊ะไว้ทั้ง 4 ทิศ	เป็นพิธีกรรมของชาวบ้านที่จะไหว้ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 และไหว้เจ้าที่เจ้าทางภูตผี ให้ได้มากินของเซ่นไหว้ แสดงถึงการบอกกล่าวสถานที่และเอื้อเฟื้อต่อเหล่าภูติผีในบริเวณดังกล่าว
	2. ประธาน คณะผู้บริหารและประชาชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมได้รับธูป 5 ดอกเพื่อปักธูปที่เครื่องบูชาพญายม	เป็นการแสดงให้ถึงความศรัทธาของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมที่จะมาปักธูปที่เครื่องบูชา อาหารคาวหวานและขอพรอธิษฐานจิตฝากเคราะห์ทุกข์โศก

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบวงสรวง เป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ในการบวงสรวงพญายม ประกอบไปด้วยพิธีกรรมทางพราหมณ์ที่ให้ความหมายคือการเชิญเหล่าเทพเทวดามาร่วมงานมาอวยพรเป็นสิริมงคลต่อผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีกรรม และนำอาหารต่าง ๆ กลับไปเป็นเป็นทิพย์โอสถ จะได้หายทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา มีบทสวดมนต์ที่ให้ความหมาย เป็นการขจัดทุกข์และเคราะห์กรรม เสริมบารมีและปัญญา สร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ เสริมสิริมงคลแก่ชีวิต ขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้มลายหายไป และพิธีกรรมไหว้ 4 ทิศ ที่เป็นการไหว้เจ้าที่เจ้าทางและภูติผีไร้ญาติ

เป็นการประสมประสานกันทั้งคติความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างประเพณีแห่พญายมเพื่อให้ผู้ที่ศรัทธามาขอพรและฝากทุกข์โศกโรคภัยไว้กับองค์พญายมและนำไปลอยทะเลต่อไป

4.2.3.6 การสร้างความหมายในพิธีกรรมจำเริญทะเล (ลอยลงทะเล)

พิธีกรรมในการลอยพญายมลงทะเลนั้น ชาวบ้านตำบลบางพระได้รับเลือกให้ขึ้นเรือและลอยแพไปพร้อมกับหุ่นรูปปั้นพญายม ก่อนจะลอยเป็นการอัญเชิญพญายม หลังจากที่ทำพิธีทางศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเสร็จแล้วแล้ว ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่แสดงถึงการสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์บางพระและความสมบูรณ์ของประเพณีแห่พญายม การปล่อยพญายมจะต้องทำในเวลาพลบค่ำเพราะเป็นช่วงน้ำลง

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้พบว่า พิธีกรรมจำเริญทะเล เริ่มเวลา 18.30 น. ตัวแทนจะจุดประทัดขึ้นเพื่อเปิดทางให้กับองค์พญายม มีการจุดประทัดรอบปะรำพิธีทั้ง 4 ทิศ โดยมีนางรำรำอวยพรเดินนำหน้า ระหว่างนั้นเกิดลมพัดแรง ชาวบ้านต่างตื่นเต้นที่บรรยากาศเป็นไปอย่างน่าอัศจรรย์ นางรำตั้งขบวนรำส่ง และบรรเลงเพลงดนตรีไทยประกอบพิธี ตามด้วยเปิดเพลงบางพระนิรยบาล ของศิลปินแอดคาราบาว จากนั้น นายสุชาติ ชมกลิ่น ประธานในพิธีและชาวบางพระร่วมกันหามแพพญายมเคลื่อนไปยังบริเวณทางลาดที่ใช้สำหรับออกเรือของชาวประมง ตัวแทนชาวบ้านผู้ชายจะเอาดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ โยนให้ผู้คนที่มาร่วมงานเพื่อนำกับไปเพื่อเป็นสิริมงคล เพื่อนำไปเป็นของสิริมงคลจากกการประกอบพิธีกรรม โดยในพ.ศ. 2567 นี้ น้ำทะเลลงมาก ทำให้ต้องแบกแพนไม้ไผ่ไปยังเรือที่จอดอยู่ เพื่อจะนำไปลอยบริเวณที่เรียกว่าช่องน้ำลึก โดยจะใช้ผู้ชายจำนวนมากต่างพากันหามแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายม ไปยังเรือที่จอดไว้เนื่องจากเข้าใกล้ฝั่งไม่ได้ และมัดเชือกลากแพอัญเชิญพญายมไปลอยสู่ทะเลเป็นการเสร็จสิ้นพิธี

ตารางที่ 14 การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยลงทะเล)

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
พิธีกรรมจำเริญทะเล	1. จุดประทัดให้เริ่มอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม	เป็นสัญญาณการเปิดทางของยมโลกเพื่อให้พญายมกลับไป
	2. นางรำตั้งขบวนรำ	แสดงถึงความนอบน้อม เคารพต่อพญายม สร้างบรรยากาศให้เกิดความสนุกสนาน เป็นการเชิญพญายมกลับไปยังยมโลก

พิธีกรรม	ขั้นตอนการทำพิธีกรรม	การสร้างความหมาย
	3. ชาวบางพระร่วมกันหามแพพญายม เคลื่อนไปยังบริเวณชายหาด	แสดงถึงความนอบน้อม เคารพต่อพญายมและความสามัคคีของผู้มีร่วมงานและคนในพื้นที่มีศรัทธาในองค์พญายม
	4. ผู้อัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้นเรือจะเอาดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ โยนให้กับผู้คนที่มาร่วมงาน	เป็นของที่ให้นำกลับไปเพื่อเป็นสิริมงคล
	5. นำหุ่นรูปปั้นพญายมจำเริญทะเล (ลอยลงทะเล)	ถือเป็นการเสร็จประเพณีแห่พญายม ความทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมและชาวบ้านได้ฝากไปกับพญายมได้ลอยลงสู่ทะเลเป็นที่เรียบร้อย

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยทะเล)นี้ เป็นพิธีกรรมสุดท้าย เริ่มด้วยการจุดประทัดทั้ง 4 ทิศ เป็นสัญญาณการเปิดทางของยมโลกเพื่อให้พญายมกลับไป มีขบวนนางรำอัญเชิญพญายมมายัง เรือเพื่อจะลอยทะเล ผู้อัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้นเรือจะเอาดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ โยนให้กับผู้คนที่มาร่วมงาน เพื่อเป็นของมงคลที่ให้นำกลับไป พิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยทะเล) ถือเป็นการเสร็จประเพณีแห่พญายม ความทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ ที่ผู้เข้าร่วมและชาวบ้านได้ฝากไปกับพญายมได้ลอยลงสู่ทะเล เป็นการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนที่เข้าร่วมงานที่จะช่วยกันแห่พญายม แบกหามแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายมจำเริญทะเล เป็นการเสร็จสิ้นประเพณีแห่พญายม ของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีอย่างสมบูรณ์

ดังนั้นกระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม ที่เกิดจาการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมทั้ง 6 พิธีกรรม มีการแสดงความหมาย 3 ลักษณะดังนี้ 1. เพื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีแห่พญายม 2. เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในพื้นที่ 3. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันโดยมีองค์พญายมเป็นประธานที่ได้สร้างพิธีกรรมต่าง ๆ 4. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรีมาเห็นภาพขบวนแห่พญายม

4.2.4 การสร้างความหมายผ่านบุคคล

4.2.4.1 ผู้อำนวยการสร้างประเพณีแห่พญายม

ผู้บริหาร หัวหน้าส่วนราชการของเทศบาลตำบลบางพระเป็นผู้อำนวยการให้เกิดงานประเพณีแห่พญายมได้ โดยการจัดงานประเพณีแห่พญายมนั้น จะจัดขึ้นในวันที่ 17 -18 เมษายนของทุกปีต่อจากประเพณีก่อพระทรายวันไหลของเทศบาลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน ประเพณีแห่พญายมของตำบางพระ จึงเป็นส่วนหนึ่งของเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรีที่จัดขึ้นมาเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์หรือขึ้นปีใหม่ของคนไทยโดยเฉพาะในภาคตะวันออกได้มีการจัดเทศกาลวันไหลหลายจังหวัด

ในปีพ.ศ. 2567 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ เกี่ยวกับงานประเพณีแห่พญายม โดยเทศบาลบางพระใช้ชื่องานนี้ว่า ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ โดยปีนี้ผู้อำนวยการจัดกิจกรรมในงานประเพณีแห่พญายมคือ นายลอง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายธราธิป เกียรติวุฒิไกร ปลัดเทศบาลตำบลบางพระ และ นางสายสมร ชื้อทัศนประสิทธิ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ

ผู้อำนวยการสร้างประเพณีแห่พญายมนี้ ได้นำประเพณีแห่พญายมยื่นเสนอต่อกระทรวงวัฒนธรรม เพื่อให้ทราบถึงประเพณีท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าของชาวตำบลบางพระ ที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน จนในวันอังคารที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2556 กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2556 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญของชาติ และเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดความภาคภูมิใจและร่วมรักษาวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ต่อไปในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย รวมทั้ง เป็นการตอบสนองนโยบายรัฐบาลด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการนำทุนทางวัฒนธรรมของประเทศมาสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 99 ผู้วิจัยกับนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ผู้อำนวยการกองการศึกษาและปลัดเทศบาลตำบลบางพระ

ที่มา : บันทึกภาพเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2567

จากการสนทนากลุ่มย่อยประกอบด้วย นายลอออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายธราธิป เกียรติวุฒิไกร ปลัดเทศบาลตำบลบางพระ และ นางสายสมร ชื้อทัศนประสิทธิ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ และเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางพระที่ได้ร่วมกันจัดงานประเพณีแห่พญายมขึ้น ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่พญายมพ.ศ. 2567 ดังนี้

> *ทางเทศบาลตำบลบางพระได้งบจัดงานประเพณีแห่พญายม มาจาก 2 ส่วน คือทางเทศบาลตำบลบางพระ จำนวน 1,500,000 บาท และองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี อบจ.ชลบุรี จำนวน 1,500,000 บาท รวมเป็นเงิน 3,000,000 บาท ในการจัดงานประเพณีแห่พญายม โดยมีการจัดงานทั้ง 2 วัน มีกิจกรรมมากมายทั้งทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ร่วมทั้งงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่นการจ้างศิลปินบนเวทีกลางบริเวณตลาดน้ำห้วยสุคริพ การแสดงละครศิลปวัฒนธรรมไทยบนเวทีกลางบริเวณตลาดน้ำห้วยสุคริพ การแข่งขันชกมวยไทย การแข่งขันหมากรุกหมากฮอส การแข่งขันยิงหนังสติ๊ก และการทำพิธีกรรมบวงสรวงพญายม และมีขบวนต่าง ๆ จากหน่วยงานทั้งในและนอกมาร่วมขบวนแห่พญายม เป็นจำนวนมาก* (นายลอออง พยนต์, นายธราธิป เกียรติวุฒิไกร และ นางสายสมร ชื้อทัศนประสิทธิ, เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางพระ, สนทนากลุ่มย่อย, 12 ธันวาคม พ.ศ. 2567)

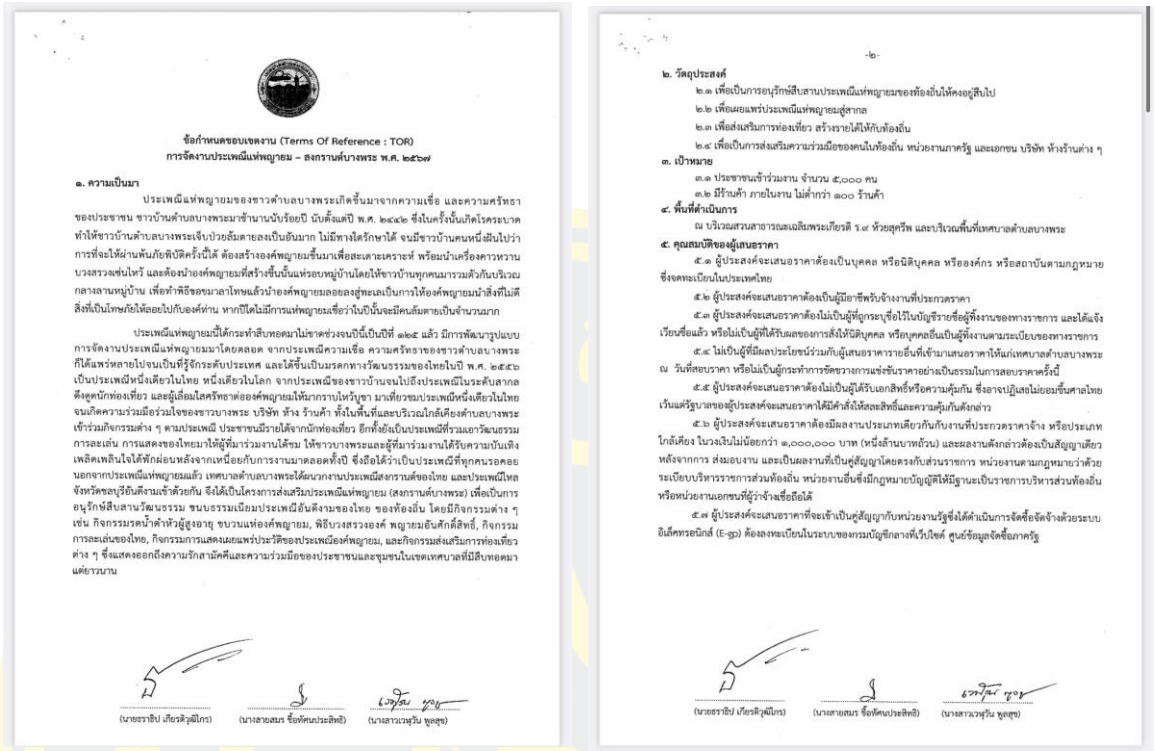

ข้อกำหนดขอบเขตงาน (Terms Of Reference : TOR)
การจัดงานประเพณีแห่พญายม – สงกรานต์บางพระ พ.ศ. ๒๕๖๗

๑. ความเป็นมา

ประเพณีแห่พญายมของชาวตำบลบางพระเกิดขึ้นมาจากความเชื่อ และความศรัทธาของประชาชน ชาวบ้านตำบลบางพระมาช้านานนับร้อยปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งในครั้งนั้นเกิดโรคระบาดทำให้ชาวบ้านตำบลบางพระเจ็บป่วยล้มตายลงเป็นอันมาก ไม่มีทางใดรักษาได้ จนมีชาวบ้านคนหนึ่งฝันไปว่าการที่จะให้ผ่านพ้นภัยพิบัติครั้งนี้ได้ ต้องสร้างองค์พญายมขึ้นมาเพื่อสะเดาะเคราะห์ พร้อมนำเครื่องคาวหวาน บวงสรวงเซ่นไหว้ และต้องนำองค์พญายมที่สร้างขึ้นนั้นแห่รอบหมู่บ้านโดยให้ชาวบ้านทุกคนมารวมตัวกันบริเวณกลางลานหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีขอขมาลาโทษแล้วนำองค์พญายมลอยลงสู่ทะเลเป็นการให้องค์พญายมนำสิ่งที่ไม่ดีสิ่งที่เป็นโทษภัยให้ลอยไปกับองค์ท่าน หากปีใดไม่มีการแห่พญายมเชื่อว่าในปีนั้นจะมีคนล้มตายเป็นจำนวนมาก

ประเพณีแห่พญายมนี้ได้กระทำสืบทอดมาไม่ขาดช่วงจนปีนี้เป็นปีที่ ๑๒๕ แล้ว มีการพัฒนารูปแบบการจัดงานประเพณีแห่พญายมมาโดยตลอด จากประเพณีความเชื่อ ความศรัทธาของชาวตำบลบางพระที่ได้แพร่หลายไปจนเป็นที่รู้จักระดับประเทศ และได้ขึ้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทยในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นประเพณีหนึ่งเดียวในไทย หนึ่งเดียวในโลก จากประเพณีของชาวบ้านจนไปถึงประเพณีในระดับสากล ดึงดูดนักท่องเที่ยว และผู้เลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พญายมให้มาการามาเที่ยวชม ประเพณีหนึ่งเดียวในไทยจนเกิดความร่วมมือร่วมใจของชาวบางพระ บริษัท ห้าง ร้านค้า ทั้งในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงตำบลบางพระเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเพณี ประชาชนมีรายได้จากนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นประเพณีที่รวมเอาวัฒนธรรมการละเล่น การแสดงของไทยมาให้ผู้ที่มาร่วมงานได้ชม ให้ชาวบางพระและผู้ที่มาร่วมงานได้รับความบันเทิงเพลิดเพลินใจได้พักผ่อนหลังจากเหนื่อยกับการงานมาตลอดทั้งปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเพณีที่ทุกคนรอคอย นอกจากประเพณีแห่พญายมแล้ว เทศบาลตำบลบางพระได้ผนวกงานประเพณีสงกรานต์ของไทย และประเพณีไทยจังหวัดชลบุรีอันดีงามเข้าด้วยกัน จึงได้เป็นโครงการส่งเสริมประเพณีแห่พญายม (สงกรานต์บางพระ) เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย ของท้องถิ่น โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ขบวนแห่องค์พญายม, พิธีบวงสรวงองค์ พญายมอันศักดิ์สิทธิ์, กิจกรรมการละเล่นของไทย, กิจกรรมการแสดงและนิทรรศการวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

ภาพที่ 102 ป้ายประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ในงานประเพณีแห่พญายมนั้น มีกิจกรรมในงานมากมายเปิดการพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและสร้างรายได้ให้กับชาวตำบลบางพระ และสร้างสีสันความสนุกเพลิดเพลินให้กับประชาชนที่มาร่วมงานประเพรีแห่พญายม โดยในพ.ศ. 2567 นี้ได้มีป้ายประชาสัมพันธ์งานประพณีแห่พญายม โดยขึ้นต้นด้วยข้อความว่า “หนึ่งเดียวโลก มรดกทางวัฒนธรรม” จัดขึ้นในวันที่ 17 -18 เมษายน 2567 เทศบาลตำบลบางพระ ขอเชิญร่วมงานประเพณีแห่พญายม กิจกรรมภายในงานมีดังนี้

วันที่ 17 เมษายน 2567
- รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ
- การแข่งขันหมากรุกหมากฮอสการแข่งขันยิงหนังสติ๊ก
- การแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย
- พบกับวงมาลีฮวนน่า

วันที่ 18 เมษายน 2567
- ขบวนแห่องค์พญายม
- ขบวนแห่หลวงปู่ฉิ่ง กัง บู๊
- พิธีบวงสรวงสักการะองค์พญายม
- พิธีอัญเชิญองค์พญายมลงสู่ทะเล
- การแข่งขันชกมวยไทย
- การแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย
- พบกับศิลปิน Lazy Roxy & Samblack

การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม ที่ปรากฏกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณีแห่พญายมนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่นำเอาประเพณีแห่พญายมนำมาขับเคลื่อน ให้ผู้คนในชุมชนได้ออกมามีส่วนร่วม สร้างความผูกพัน สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการแสดงถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษของชาวตำบลบางพระ และประเพณีแห่พญายมยังเป็นการร่วมพลังน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในชุมชนในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่เข้ามาร่วมงานสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในการออกร้านขายของและใช้พื้นที่ในการอนุรักษ์กีฬาพื้นบ้าน และการเล่นปริศนาร้อยกรอง ให้คงอยู่ในพื้นที่นี้ต่อไป

4.2.4.2 ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม คือนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ เป็นศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมที่มีความสวยงาม และเป็นผู้ปั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมายในพื้นที่ตำบลบางพระ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ชาวบ้านเรียกลุงพัน โดยการสัมภาษณ์ประวัตินายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ดังนี้

> *นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ บ้านเกิดอยู่จังหวัดยโสธร จบประถมศึกษาปีที่ 4 และเข้ามาทำงานอาชีพก่อสร้างที่กรุงเทพมหานคร ภรรยาเป็นคนชาวบางพระ จึงย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บางพระตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน ประมาณ 47 ปี ปัจจุบันเป็นช่างทำโบสถ์ สร้างวัด ปั้นกระทะ ปั้นพระ* (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน พ.ศ.2567)

ภาพที่ 103 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

การสร้างความหมายผ่านผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนั้น เป็นการสร้างสรรค์ผลงานจากนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ที่เป็นบุคคลที่ชาวตำบลบางพระ ต่างเคารพนับถือและศรัทธาในผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เนื่องจากเป็นศิลปินที่ได้สร้างสรรค์รูปปั้น ประติมากรรมในวัดวาอารามต่าง ๆ เทศบาลตำบลบางพระจึงมอบหมายให้นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในทุก ๆ ปี โดยลักษณะขนาด ท่าทางสีหน้า อาวุธ เครื่องประดับเกิดจากจิตนาการ และเหตุการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้น เป็นที่มาในการสร้างความหมายผ่านผู้สร้างหุ่นรูปั้นพญายม และเจตนารมณ์ของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

> *บางปีปั้นหุ่นมีรูปลักษณ์หน้าตาดุดัน ผิวสีเข้มเพื่อให้สื่อถึงความวุ่นวายในบ้านเมืองเรา บางปีก็ให้ทำอาวุธให้พญายมถือ ที่น่ากลัวเลยคือพระขรรค์ ดูเป็นการฟาดฟันสิ่งไม่ดี และพวกคนที่คิดชั่ว แต่ปีหนึ่งทำท่ายืน เหมือนกับท้าวหิรัญพนาสูร อันนี้มีความหน้ากลัวมาก ปีต่อ ๆ มาก็เปลี่ยนให้ดูเทวดาผิวพรรณสวยงาม เพราะอยากให้คนที่มากราบไหว้ รู้สึกดีเห็นรูปลักษณ์ของพญายมที่ใจดี จะได้มีกำลังใจในการทำงานต่อไป เจตนารมณ์ อยากให้คนมารู้จักบางพระ ให้รู้ว่าบางพระมีของดี อยากให้มาการสืบสานต่อไป ให้ลูกหลานสืบทอดประเพณีที่ดีงามนี้*(ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน พ.ศ.2567)

ดังนั้น ประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ(ภาพปั้น) เป็นผู้สร้างความหมายให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม โดยการออกแบบ สร้างสรรค์งานศิลปะนี้และได้สอดแทรกความหมายนัยยะต่าง ๆ ในหุ่นรูปปั้นพญายมในแต่ละปี ซึ่งมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีแห่งเดียวในโลกและในประเทศไทย ที่ได้มีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เพื่อให้ผู้คนที่ศรัทธามาฝากทุกข์โศกโรคภัย และนำหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ไปลอยทะเลต่อไป

4.2.4.3 ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้เป็นประธานในพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นการสร้างความหมายผ่านผู้ทำพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม โดยผู้วิจัยสามารถแบ่งผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เป็นประธานในพิธีกรรม ประกอบด้วย 4 ส่วนดังนี้

1. นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ที่ได้ทำพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม พิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม ซึ่งได้ทำพิธีกรรมนี้ในขั้นตอนการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ได้อธิบายว่า

การสร้างพญายมในปีนี้มีสิ่งที่พิเศษ คือพิธีกรรมเริ่มแรกนั้นได้มีการสวดมนต์จากการเปิดพระอุโบสถ โดยมีเจ้าอาวาส วัดเขาช่องลมอำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง ทำพิธีบรรจุธาตุเนื่องจากว่าลุงประพันธ์ ได้ไปเป็นช่างก่อสร้างพระอุโบสถวัดนี้ ได้เสร็จเรียบร้อยจริงทำสายสิญจน์มาโยงกับหุ่นรูปปั้น อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ถือว่าเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์เสริมสร้างความสิริมงคลให้กับผู้ที่บูชาหุ่นรูปปั้นพญายมในปีนี้อีกด้วย และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้ทำขึ้นก็ได้ทำตามโบราณได้เคยทำไว้ เพื่อให้ถูกต้องตามที่เคยทำกันมา (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ภาพที่ 104 นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

การเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมใส่ชุดขาว ทำพิธีเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม มีอาหารคาวหวานมีบวงสรวงสักการะ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ จะเป็นผู้กระทำพิธีกรรมเป็นหลัก พิธีบูชาถือพานหมากพลู และเจิมพระพักตร์ของพญายม เจิมที่กลางอกพญายม และเจิมที่อาวุธ ผู้คนต่างยกมือร่วมกันอธิษฐานจิตในการทำพิธีนี้ สร้างความหมายเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ให้หุ่นรูปปั้นพญายมเพื่ออัญเชิญไปในประเพณีแห่พญายมต่อไป

2. ผู้ทำพิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์ โดยมีอาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ที่มีเครื่องบูชา เครื่องบวงสรวง จำนวนมาก มีการจัดโต๊ะขนาดใหญ่ จัดบายศรีจำนวนมากเพื่อบูชาสักการะพญายมโดยจากสังเกตการณ์ในพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ในพ.ศ.

2567 พิธีศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วย คณะพราหมณ์ ผู้ทำพิธีกรรม และคณะดนตรีไทยบรรเลง ขั้นตอนพิธีกรรมบวงสรวงเริ่มจากเริ่มต้นด้วย การกล่าวถึงนมัสการพระรัตนตรัย เทวดาอารักษ์ เทพเจ้า บวงสรวงองค์พญายมราช บรรเลงเพลงดนตรีไทย ขออนุญาตทวยเทพเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีองค์พญายมเป็นประธาน ขออนุญาตพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ เทวดาอารักษ์ ณ บริเวณการประกอบพิธีกรรม ให้อนุญาตทำพิธีกรรมบวงสรวงในครั้งนี้ หลังจากทำพิธีกรรมเสร็จ อาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย ได้กล่าวสิ่งที่สร้างความหมายให้กับประเพณีแห่พญายมไว้ดังนี้

> *บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาอัญเชิญเหล่าทวยเทพยดาสิ่งศักดิ์ เมื่อพระองค์เสด็จรับเครื่องสักการะบวงสรวงสังเวยนี้ ทรงเสวยอย่างอิ่มหนำ สำราญพระหฤทัยแล้ว ขอพระเมตตาแห่งพระองค์พระเมตตาปลุกเสกสรรพัชญโภชนา ทั้งคาวและหวานเหล่านี้ให้เป็นมงคล เป็นทิพย์โอสถ เมื่อข้าพเจ้าขอกราบลาเครื่องสังเวยที่รับประทาน แก่ผู้ที่มาร่วมงานให้หมดทุกข์หมดโศกหมดโรคหมดภัย ปัดเสนียดจังไรทั้งปวงด้วยเทอญ* (พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย, 2567)

ภาพที่ 105 อาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย และคณะพราหมณ์ทำพิธีบวงสรวงในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

3. ผู้ทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ได้เชิญพระสงฆ์ที่มีความนับถือจากชาวตำบลบางพระจากวัดในชุมชนสร้างขวัญและกำลังใจให้กับคนในชุมชน โดยการนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมด 9 รูปทุกครั้งที่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยพิธีกรรมทางพุทธศาสนานั้นจะประกอบด้วย พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า พิธีกรรมทางพุทธศาสนาหลังจากพิธีบวงสรวงในศาสนาพราหมณ์ โดยพระสงฆ์จะสวดมนต์ในคาถาที่เป็นมงคล โดยพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้านั้นจะมีบทสวด

บังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับผลบุญที่ลูกหลานได้ร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้ แสดงถึงความกตัญญูกตเวที โดยมีองค์พญายมเป็นประธานหลักในการทำพิธีกรรมนี้ ส่วนในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาหลังจากพิธีบวงสรวงในศาสนาพราหมณ์ จากการสังเกตการณ์ในการทำพิธีกรรมนี้ พบพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 9 รูป นำโดยพระครูวรธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดเขาบางพระ รับผิดชอบในพิธีกรรมนี้ได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ ที่สำคัญในพื้นที่ตำบลบางพระมาร่วมกัน สวดมนต์บทธัมมะจักร และบทสัพมงคลคาถา และจบพิธีด้วยการถวายจตุปัจจัยและดอกไม้ให้แด่พระภิกษุสงฆ์ที่มาร่วมพิธี ถือเป็นพิธีกรรมก่อนจะนำหุ่นรูปปั้นพญายมไปลอยทะเล

ภาพที่ 106 พระครูวรธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดเขาบางพระในประเพณีแห่พญายมพ.ศ2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

4. ผู้เป็นประธานในพิธีกรรม โดยผู้ที่เป็นประธานในพิธีคือ เป็นบุคคลที่ทางเทศบาลตำบลบางพระให้เกียรติและเคารพนับถือ โดยจะประกอบไปด้วยพิธีปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม นายนพรัตน์ ศรีพรหม นายอำเภอศรีราชา เป็นประธานปล่อยขบวนรถประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำปีพ.ศ. 2567 พร้อมด้วยนายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายสมศักดิ์ เกตุวัตถา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ถือเป็นปฐมฤกษ์ในการเคลื่อนขบวนของประเพณีแห่พญายม ไปยังชายทะเลบางพระเพื่อประกอบพิธีกรรมบวงสรวงต่อไป ประชาชนและชุมชนต่าง ๆ ได้จัดขบวนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้าร่วม และพิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางพุทธศาสนานั้น ได้เชิญนายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน โดยเป็นประธานจุดเทียนมหามงคลต้นเอก ตามด้วยนายสุรชัย ชัยตระกูลทอง ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน จุดเทียนเครื่องกระบะนมัสการเจริญ ตามด้วย พลตำรวจอนันต์ เจริญชาศรี อดีตรองผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาคที่ 2 จุดเทียนบูชาองค์ท้าว

พญายมเทวราช และบูชาเทพดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และมีการจัดเทียนทั้ง 9 ต้น โดยมีนักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการ เช่น นายลอออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายอำเภอศรีราชา นายอำเภอเมืองชลบุรี นายสมเจตน์ เจตน์วัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ เป็นต้น จากนั้นพราหมณ์ในพิธี ได้กล่าวบูชา บวงสรวงพญายมราช และสิ้นสุดด้วยบูชาพระรัตนตรัย ให้เป็นฉัตรชัยให้ทุกท่านที่มาร่วมงาน เสร็จพิธีกรรมบวงสรวง

ภาพที่ 107 นายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน เป็นประธานพิธีบวงสรวงในประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้น ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้เป็นประธานในพิธีกรรม เป็นผู้ที่ชาวตำบลบางพระให้เกียรติและเคารพนับถือ จึงได้ให้บุคคลเหล่านี้ประกอบพิธีกรรมและมาเป็นประธานในการทำพิธีต่าง ๆ ในประเพณีแห่พญายม บุคคลเหล่านี้ ล้วนสร้างความหมายให้กับประพณีแห่พญายม ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมผ่านบุคคล ให้ผู้คนเข้ามาร่วมงานและขอพรและฝากทุกข์โศกโรคภัยกับองค์พญายม

4.2.4.4 ผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม

กลุ่มผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายมนี้ เป็นผู้สร้างความหมายให้กับประเพณีเช่นกันเนื่องจากหากสร้างประเพณีให้เกิดแล้วแต่ไม่มีผู้ที่เข้ามาร่วมทั้งชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ก็จะทำให้ประเพณีขับเคลื่อนต่อไปไม่ได้ ประเพณีแห่พญายม ได้มีเข้าร่วมงานส่วนใหญ่คือ ประชาชนในเขตตำบลบางพระ โดยเฉพาะการเคลื่อนขบวนแห่ ที่มีการจัดขบวนของแต่ละชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ตัวอย่างหน่วยงานที่เข้ามาร่วมดังนี้ ชุมชนวัดหลวงบางพระ

ชุมชนทิวสนพัฒนา ชุมชนบางพระน่าอยู่ ชุมชนตลาดบน ชุมชนท่าตาลักษณ์ ชุมชนบ้านนาพุ ชุมชนท้ายบ้าน กองทุนสวัสดิการองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ The Pizza Company สวนสัตว์เปิดเขาเขียว กลุ่มพัฒนาสตรี เทศบาลตำบลบางพระ เทศบาลเมืองศรีราชา โครงการชลประทานชลบุรี โรงเรียนอนุบาลบ้านบางพระ (ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก โรงพยาบาลพญาไทยบางพระ ชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลบางพระ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลบางพระ เป็นต้น

ภาพที่ 108 ชาวตำบลบางพระ และประชาชนที่เข้ามาร่วมงานในประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม เป็นการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนสร้างความสนใจของนักท่องเที่ยวในเทศกาลวันไหลจังหวัดชลบุรี ถือเป็นการสร้างความหมายให้กับประเพณีแห่พญายมที่เกิดจากพลังขับเคลื่อนของผู้คนในชุมชน นักท่องเที่ยว ที่เข้ามามีส่วนร่วมให้ประเพณีแห่พญายมนี้ ซึ่งในปีนี้นั้นได้มีขบวนแห่มังกรทอง ตรงกับนักษัตร ปีประจำปี 2567 คือ ปีมะโรงหรือปีมังกร ทำให้ความสนุกสนานจากเสียงกลอง เสียงฉาบ ให้กับขบวนแห่พญายมอีกด้วย

ดังนั้นการสร้างความหมายผ่านบุคคล โดยความหมายเกิดจากบุคคล ทั้งผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม นักการเมืองท้องถิ่น พราหมณ์พระภิกษุสงฆ์ที่นับถือของคนในพื้นที่ รวมทั้งผู้คนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว ต่างรวมกันทำให้พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมนี้ มีการแสดงความหมาย 3 ลักษณะดังนี้ 1. เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ผ่านผู้ทำประกอบพิธีกรรมและประธานในพิธี 2. เพื่อเป็นการแสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชนอีกด้วย 3.การร่วมกันสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและได้นำความทุกข์โศกฝากไว้กับองค์พญายม

กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีนี้จึงประกอบด้วย การสร้างความหมายทั้ง 4 ดังนี้ การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต การสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และการสร้างความหมายผ่านบุคคลทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ทำให้ประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

4.3 วิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) เป็นกระบวนการของสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในสังคมหนึ่ง ๆ จากรุ่นสู่รุ่นทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีบทบาทในสังคม หรือวัฒนธรรมบางอย่างที่เคยมีอยู่ในอดีตถูกรื้อฟื้นเลือกสรรขึ้นมาผลิตซ้ำหรือนำมาปฏิบัติใหม่โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน และในตำบลบางพระมีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมจำนวนมาก โดยผู้วิจัยได้จัดรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย 3 รูปแบบ ดังนี้ 1. ศิลปวัตถุ 2. วรรณกรรม และ 3. การแสดงและการจัดกิจกรรม

4.3.1 ศิลปวัตถุ คือวัตถุอันเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ที่ประกอบด้วยศิลปะลักษณะ เช่น ภาพเขียน รูปปั้น เครื่องลายครามเครื่องถม ประติมากรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) โดยงานศิลปวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นจากประเพณีแห่พญายม โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างที่แตกต่างกัน ทั้งสร้างมาเพื่อนำไปใช้ในเทคโนโลยีทางคมนาคม สื่อประชาสัมพันธ์ และการสร้างตัวตนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

4.3.1.1 รูปการ์ตูนพญายม

รูปการ์ตูนพญายมนำมาใช้สื่อประชาสัมพันธ์ของเทศบาล ตำบลบางพระ เป็นผลจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมได้พบการนำเอารูปลักษณ์ของพญายม มาประดิษฐ์ให้การเป็นรูปการ์ตูน ที่มีรูปร่างน่ารักเหมาะกับการที่จะนำไปใช้ในสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลบางพระโดยการปรับรูปแบบของรูปลักษณ์พญายมจากภาพลักษณ์ที่เป็นเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ ที่มีความน่ากลัวปรับเปลี่ยนเป็นตัวการ์ตูนที่ทำให้ผู้คนเข้าถึง

ภาพที่ 109 รูปการ์ตูนพญายมของเทศบาลตำบลบางพระ

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ลักษณะของรูปการ์ตูนพญายม เป็นเด็กผู้ชายมีเขา 2 ข้างบนศีรษะมีที่คาดเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า “PHAYAYOM” ถอดเสื้อ และสวมโจงกระเบนสีแดง สวมสังวาลหัวกะโหลก สวมกำไลข้อเท้าและข้อมือ อยู่ในท่ายืนมือซ้ายกำมือไว้ที่เอว มือขวาชูขึ้น

การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์และภาพลักษณ์ของพญายม เป็นตัวการ์ตูนนี้เป็นแนวคิดของเทศบาลตำบลบางพระ ที่ได้เลือกเอาตัวการ์ตูนพญายมมาเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์เป็นการสร้างตัวตนบนพื้นที่วัฒนธรรมนี้ ตัวการ์ตูนพญายมที่มีความน่ารักเหมาะสมกับเยาวชน กลุ่มเด็กนักเรียน เกิดความสนใจและชื่นชอบเป็นอย่างมาก เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เยาวชน เกิดความรักในประเพณีท้องถิ่นของชาวบางพระ

ภาพที่ 110 เว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลบางพระที่ปรากฏรูปการ์ตูนพญายม

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

เทศบาลตำบางพระได้นำรูปตุ๊กตาพญายม มาใช้สื่อออนไลน์ของเว็บไซต์ของเทศบาลตำบลบางพระปรากฏเป็นรูปไอคอน ที่สามารถกดเข้าไปลิงก์ยังระบบต่าง ๆ ของเทศบาลที่กำหนดไว้ รูปการ์ตูนพญายมในปุ่มไอคอนนั้น มี7สีครบ ดังนี้ สีแดง สีเหลือง สีชมพู สีเขียว สีส้ม สีฟ้าและสีม่วง เหมือนสีของวันทั้ง 7 ใน 1สัปดาห์

ภาพที่ 111 รูปไอคอนตัวการ์ตูนพญายมของเทศบาลตำบลบางพระ
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 112 ป้ายประกาศประชาสัมพันธ์การบริการและการชำระภาษีที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง/ภาษีป้าย ของสำนักงานเทศบาลตำบางพระ ณ บริเวณอ่างเก็บน้ำบางพระ
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 18 มีนาคม 2567

ป้ายประกาศของเทศบาลตำบลบางพระ ก็ได้นำรูปตัวการ์ตูนพญายมมาใช้ในการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของการจัดเก็บภาษีในท้องถิ่นการเลือกใช้รูปการ์ตูนพญายมนี้จากการสัมภาษณ์นายลอง พยนต์ อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้ให้ข้อมูลว่า

ป้ายที่ใช้รูปตัวการ์ตูนพญายม ในป้ายการเก็บภาษีท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบางพระ เช่น ภาษีโรงเรือน ภาษีที่ดิน ต่าง ๆ เพื่อใช้ความน่ารักของตัวการ์ตูนพญายม ในการเรียกเก็บภาษีให้กับจากหน่วยงาน และประชาชน แต่ยังแฝงไปด้วยกับความเชื่อเรื่องพญายมในตัวการ์ตูน ให้ทุกคนรู้จักผิดชอบชั่วดี ให้มาจ่ายภาษีอย่างถูกต้องและอย่าหลบหนีกันเลย (นายลออง พยนต์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2567)

ปัจจุบัน เทศบาลตำบลบางพระยังใช้ตัวการ์ตูนพญายมนี้ อยู่เสมอในงานของหน่วยงานของเทศบาล โดยเฉพาะป้ายประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ในงานประเพณีแห่พญายมของทุก ๆ ปีได้มีการออกแบบและสร้างสรรค์รูปแบบป้ายประชาสัมพันธ์ที่มีความสวยงาม จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในงานประเพณีแห่พญายม พ.ศ. 2567ได้พบป้ายป้ายประกาศประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายมและป้ายซุ้มงานประเพณีแห่พญายม ณ ลานกิจกรรมริมห้วยสุครีพ

ภาพที่ 113 ป้ายประกาศประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายมและป้ายซุ้มงานประเพณีแห่พญายม ณ ลานกิจกรรมริมห้วยสุครีพ

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2567

ดังนั้น เทศบาลตำบลบางพระ ได้นำการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม คือรูปการ์ตูนพญายม นำมาใช้สื่อประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลบางพระเพื่อเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ที่น่ากลัวของพญายมคือเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ และเป็นผู้ควบคุมวิญญาณทั้งหลายและสร้างสรรค์ ให้กลายเป็น รูปการ์ตูนพญายมที่ดูน่ารัก เพื่อให้เข้ากับสังคมชุมนุมและเยาวชนได้โดยง่ายกว่า เรียกได้ว่าเป็นการนำภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตำบลบางพระที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม มาสร้างผลงานและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง

4.3.1.2 ตุ๊กตาและมาสคอตพญายม

การสร้างตุ๊กตาและมาสคอตพญายม จากการสัมภาษณ์ เทศบาลตำบลบางพระ มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร คือ ประเพณีแห่งพญายม ซึ่งเริ่มเป็นที่รู้จักกับคนทั่วไปมากขึ้น โดยมีความพยายามที่จะสร้างสรรค์และเพิ่มพูนมูลค่าของประเพณีแห่พญายมให้เป็นเศรษฐกิจและรายได้ของประชาชนในพื้นที่ สร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและขายสินค้าที่เป็นผลิตผลจากประเพณีแห่พญายม เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2550 โดยมีการดำเนินงานส่งเสริมการผลิตสินค้าที่เกี่ยวเนื่องกัน ประเพณีแห่พญายม คือ ตุ๊กตา เสื้อ หมวก แต่การดำเนินการส่งเสริมการขายได้หยุดชะงักไปเพราะปัญหาภายในบางประการและขาดบุคลากรผู้รับผิดชอบด้านนี้

ภาพที่ 114 การจัดแถลงข่าวงานประเพณีแห่พญายมโดยมีตุ๊กตาและมาสคอตพญายม
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากภาพด้านบน คือการแถลงข่าวงานประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ ประจำปี 2552 สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ร่วมกับนายฐานิศร์ น้อยเพ็ง นายอำเภอศรีราชา พร้อมด้วยนายสมเจตน์ เกตุวัตถา นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ได้ร่วมแถลงข่าวการจัดงานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำปี 2552 โดยมีหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ร่วมงานแถลงข่าวครั้งนี้เป็นจำนวนมาก สำหรับประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระนั้น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นแห่งเดียวในโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น การฟื้นฟูและสืบสาน ภูมิปัญญาไทย เผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล ส่งเสริมการละเล่นพื้นบ้าน ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มรายได้ของประชาชนและเพื่อให้เป็นงานประจำปีของเทศบาลตำบลบางพระอย่างต่อเนื่อง

จากการสัมภาษณ์ นางสายสมร ชื้อทัศนประสิทธิ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้อธิบายเกี่ยวกับตุ๊กตาและมาสคอตพญายมดังนี้

ปัจจุบันนี้ตุ๊กตาพญายม ไม่ได้มีการจัดจำหน่ายแล้ว และตัวมาสคอตพญายม ก็ไม่ได้นำมาใช้ในการเดินขบวนแห่พญายมแล้ว แต่นำไปจัดในนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม จึงไม่ได้นำมาออกมาแสดง แต่เก็บรักษาไว้ที่ กองการศึกษา เทศบาลตำบลบางพระ ตุ๊กตาพญายมมีการมอบให้เป็นของขวัญกับแขกบ้านแขกเมือง หรือหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในประเพณีแห่พญายม ในปี2567 ก็ยังมีการมอบตุ๊กตาพญายมอยู่

(นางสายสมร ชื้อทัศนประสิทธิ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม พ.ศ.2567)

ตุ๊กตาพญายมยังใช้เป็นของขวัญขอบคุณของเทศบาลตำบลบางพระที่จะมอบให้หน่อยงานต่าง ๆ เช่นในการเข้าร่วมขบวนแห่พญายมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนร่วมทั้งหน่วยงานในพื้นที่ใกล้เคียงที่ได้จัดขบวนมาร่วมในประเพณีแห่พญายมในพ.ศ. 2567 แสดงให้ถึงการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม โดยการสร้างสรรค์ตุ๊กตาพญายมเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนเทศบาลตำบลบางพระที่มอบเป็นของที่ระลึกอีกด้วย

ภาพที่ 115 นายลออง พยนต์ มอบตุ๊กตาพญายมและเกียรติบัตรให้กับหน่วยงานที่เข้าร่วมงานประเพณีแห่พญายม

ที่มา : เทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 116 นางสาวโสรยา แจ้งเนตร ผู้ช่วยนักประชาสัมพันธ์ เทศบาลตำบลบางพระ และมาสคอตพญายม

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=PvTQWKGoS8o

สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2567

บทประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลบางพระที่เผยแพร่ลงในสื่อออนไลน์ youtube โดยนางสาวโสรยา แจ้งเนตร ผู้ช่วยนักประชาสัมพันธ์ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม ตุ๊กตาพญายมและการประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่พญายมที่จะจัดขึ้น ดังนี้

> *ตุ๊กตาพญายมที่ทุกท่านเห็นอยู่นี้ เป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบางพระ และยังเป็นทูตแห่งการทำความดี ในช่วงสงกรานต์นี้เชิญทุกท่านมาเที่ยวงานประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ เชื่อว่าท่านจะทำให้เห็นภาพบรรยากาศที่พี่น้องประชาชนชาวบางพระร่วมกันจัดงานนี้ หนึ่งเดียวในไทย หนึ่งเดียวในโลก* (นางสาวโสรยา แจ้งเนตร, 2563)

การนำตุ๊กตาพญายมและมาสคอตไปประชาสัมพันธ์เป็นหน้าที่ของเทศบาลตำบลบางพระที่จะนำอัตลักษณ์โดยให้ตุ๊กตาและมาสคอตพญายมสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบางพระ และยังเป็นทูตแห่งการทำความดี ในวันพฤหัสบดีที่ 19 มกราคม 2566 เทศบาลตำบลบางพระเข้าร่วมจัดนิทรรศการฐานการเรียนรู้ เนื่องในงานวิชาการสัมพันธ์อัสสัมชัญศรีราชา ACS academic days 2022 โดยเทศบาลตำบลบางพระ ได้จัดนิทรรศการประเพณีแห่พญายมซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งเดียวในไทย 1 เดียวในโลกที่ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีจัดโดยกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี นักเรียนและผู้ที่เข้าร่วมงานต่างให้ความสนใจและมาถ่ายรูปภาพกับมาสคอตพญายม

ภาพที่ 117 การจัดแถลงข่าวงานประเพณีแห่พญายมโดยมีตุ๊กตาและมาสคอตพญายม
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้นตุ๊กตาและมาสคอตพญายม ถือเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ที่นำมา สร้างสรรค์เป็นงานศิลปะที่นพมารับใช้สังคมได้ และเป็นเครื่องบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นของตำบลบางพระและเป็นสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบางพระ และยังเป็นทูตแห่งการทำความดี นำไปประชาสัมพันธ์เผยแพร่และเข้าถึงกลุ่มนักเรียน เยาวชนที่จะเป็นผู้สืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีนี้ต่อไปในอนาคต

4.3.1.3 ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ

ตราสัญลักษณ์ คือการแสดงถึง ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานเป็นภาพหรือสัญลักษณ์ที่ออกแบบขึ้นเพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์และคุณลักษณะเฉพาะของหน่วยงานนั้น ๆ โดยทั่วไปจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สื่อถึงพันธกิจ วิสัยทัศน์ และค่านิยมของหน่วยงาน เช่น รูปภาพ สี หรือคำขวัญที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานนั้น ๆ

ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานในตำบลบางพระ ได้มีการสร้างสรรค์ ออกแบบให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยนำเอาประเพณีแห่พญายม หรือ องค์พญายมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตำบลบางพระ มาทำให้การเป็นสัญลักษณ์ของหน่วยงานของตนและได้การอธิบาย รูปลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ (LOGO) อีกด้วย ได้แก่

1) ตราสัญลักษณ์ รูปพญายมของ สโมสร บางพระ เอฟซี ที่มีลักษณะ เป็นรูปพญายมที่เหมือนกับที่ประดิษฐานไว้ที่สวนสาธารณะริมทะเลบางพระ โดยมีลักษณะเป็นรูปทรงโล่ มีลักษณะเป็นโครงรูปสามเหลี่ยมหัวกลับเพื่อให้ดูแข็งแกร่งและมีพลัง ประกอบด้วยตัวอักษร “BANGPRA FOOTBALL CLUB” คำว่า BANGPRA อยู่ส่วนบนของโล่ ใช้สีแดงและตัวอักษรที่ดูโดดเด่น คำว่า FOOTBALL CLUB อยู่ด้านล่างของโล่ในแถบสีน้ำเงินเข้มตรงกลางเป็นรูปพญายมองค์สีแดงถือคทา

ยมทัณฑ์ และบวงยมบาศ ซึ่งถือสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบางพระ และมีการใช้แฮชแท็ก #เจ้าพญายม ในการโพสเพจเฟซบุ๊กอีกด้วย

ภาพที่ 118 ตราสัญลักษณ์ รูปพญายมของ สโมสร บางพระ เอฟซี
ที่มา : เพจเฟซบุ๊ก BANGPRA FOOTBALL CLUB

สโมสรบางพระเอฟซี เป็นสโมสรฟุตบอลของเทศบาลตำบลบางพระที่ได้สร้างชื่อเสียงโดนเด่นโดยในเพจเฟซบุ๊ก Bangpra Football Club ได้บอกการจัดตั้งสโมสรนี้ขึ้นมาโดย นายนิมิตร ฟักทอง ที่น้อง ๆ นักฟุตบอลบางพระเรียกกันว่า น้ามิตร หรือ ลุงมิตร ได้อธิบายวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสโมสรบางพระ เอฟซี ดังนี้

> *น้ามิตรจะเกษียณจากงานประจำแล้ว ด้วยความที่เป็นคนรักเด็ก ๆ และกีฬาฟุตบอล ทางลูกศิษย์รุ่นพี่จึงอยากให้น้ามิตรได้อยู่กับ เด็ก ๆ และ กีฬาฟุตบอล เพื่อส่งเสริม และ ต่อยอดให้น้อง ๆ เด็กในชุมบางพระ และ พื้นที่ใกล้เคียงได้มีเป้าหมายชีวิตชัดเจนขึ้น หากใครฝีมือดีมากก็ไปสโมสรใหญ่ ๆ หากใครฝีมือดีใช้ได้หรือ ไม่อยากไปไกลบ้านก็อยู่สโมสรบางพระบ้านเรา เพื่อให้น้อง ๆ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และ กีฬาไปในตัวโดยค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่มาจากเงินส่วนตัวของรุ่นพี่ ๆ เพื่อกลับมาตอบแทนสังคม ตอบแทนชุมชน ตอบแทนบ้านเกิด และ ส่งต่อโอกาสดี ๆ ให้กับน้อง ๆ เหมือนที่รุ่นพี่ ๆ เคยได้รับในวัยเด็ก* (นายนิมิตร ฟักทอง, 2567)

2) ตราสัญลักษณ์ รูปพญายมของบางพระ จูเนียร์ ภาพนี้เป็นโลโก้ที่มีลักษณะเป็นรูปตัวการ์ตูนพญายมในเวอร์ชันเด็ก มีองค์ประกอบที่โดดเด่นดังนี้ ตัวการ์ตูนพญายมเด็ก ลักษณะเป็นเด็กชาย มีเขาสีแดงเล็กๆ บนหัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพญายม สวมผ้าคาดศีรษะเขียนว่า “BANG PRA” สื่อถึงชื่อทีม ใส่ชุดคล้ายลายไทย ถือหอกสีทอง และยืนข้างลูกฟุตบอล เปลวไฟสองข้าง

มีเปลวไฟสีเหลืองอยู่ทั้งซ้ายและขวาของตัวการ์ตูน ซึ่งอาจสื่อถึงพลังและความร้อนแรงของทีม มีรูปโล่พื้นหลัง ซึ่งทีมฟุตบอล บางพระ จูเนียร์นี้ ได้ก่อตั้งขึ้นโดยนาย นิมิตร ฟักทอง เหมือนกับ สโมสร บางพระ เอฟซี โดยมุ่งเน้นในการผลิตนักฟุตบอลในระดับนักเรียน เยาวชน เพื่อไปแข่งขันในรายการต่าง ๆ เพื่อนำชื่อเสียงมาให้ชาวบ้านพระเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 119 ตราสัญลักษณ์รูปพญายมของ บางพระ จูเนียร์และนักกีฬา

ที่มา : เพจเฟซบุ๊ก บางพระ จูเนียร์

การสร้างตราสัญลักษณ์ เป็นแบบการ์ตูนที่มีความน่ารักผสมผสานกับความแข็งแกร่ง เพื่อสร้างความจดจำได้ง่ายและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายทุกวัย โลโก้นี้มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานความสนุกสนานเข้ากับความดุดัน และสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของทีมที่สร้างความแตกต่างได้ดี

จากการสัมภาษณ์นายนิมิตร ฟักทอง ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตราสัญลักษณ์รูปพญายมไว้ดังนี้

ตราสัญลักษณ์นี้เด็ก ๆ และนักฟุตบอลช่วยกันคิดขึ้นมาเป็นตัวแทน บางพระ ถ้านึกถึงบางพระก็ต้องพญายม เสริมกำลังใจในการแข่งขันให้เด็ก ๆ และให้ทุกคนรู้จักทีมเราบางพระFC และบางพระจูเนียร์ โดยเฉพาะของบางพระจูเนียร์เป็นพญายมเตะฟุตบอลด้วยน่ารักดี (นิมิตร ฟักทอง, สัมภาษณ์ , 19 ธันวาคม 2567)

ดังนั้นตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ที่ดึงเอาอัตลักษณ์ด้านประเพณีนี้มาสร้างเป็นตราสัญลักษณ์ของสโมสร และเมื่อไปแข่งขันในสถานที่ต่าง ๆ ถือเป็นการแสดงตัวตนของชาวบางพระ ผ่านสัญลักษณ์โลโก้นี้อยู่เสมอสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้ที่สวมใส่ และเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีท้องถิ่นของชาวบางพระอีกด้วย

4.3.1.4 เสื้อสกรีนรูปพญายมของชุมชนต่าง ๆ

เสื้อผ้าสกรีน หมายถึงเสื้อผ้าที่ออกแบบ มีความยืดหยุ่นสูง และมักใช้วัสดุที่ระบายอากาศได้ดี เหมาะสำหรับการเคลื่อนไหวที่คล่องตัว โดยเฉพาะในบริบทของกีฬา แฟชั่น หรือการใช้งานทั่วไปที่เน้นความกระชับและสบายโดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ผู้คนต่างนิยมเสื้อผ้าสกรีนเนื่องจากสามารถที่จะสกินรูปภาพต่าง ๆ ที่สวยงาม และราคาย่อมเยา สามารถผลิตจำนวนมากได้เพื่อเป็นการแสดงออกของกลุ่มหรือคณะเดียวกัน

หน่วยงานในเทศบาลบตำบลบางพระ ในแต่ละหน่วยงานได้สวมใส่เสื้อสกรีน ที่สื่อถึงประเพณีแห่พญายมของชุมชนเป็นวิธีที่ดีในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเรื่องราวท้องถิ่น โดยสามารถออกแบบให้เป็นเสื้อที่มีลายและสีสันที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของประเพณีนี้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มชาวบางพระ หมู่ 4 ที่เป็นเจ้าภาพในการทำบุญและอัญเชิญพญายมมาไว้ทำพิธีกรรม ก่อนที่จะเคลื่อนขบวนแห่ไปยังประรำพิธี ในทุก ๆ หมู่ 4 (ฝั่งตรงข้ามวัดเขาบางพระ) ได้เป็นเจ้าภาพอยู่ตลอด ชาวบ้านจึงรวมตัวกันจัดทำเสื้อสกรีนรูปพญายม แสดงถึงความเคารพและระลึกถึงการบูชาอันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

ภาพที่ 120 เสื้อสกรีนรูปพญายมของกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์ นายทรงกฤษณ์ หอมเสมอ ผู้ช่วยนักสันทนาการ ได้อธิบายเกี่ยวกับเสื้อสกรีนรูปพญายมไว้ดังนี้

> *เสื้อสกรีนรูปพญายม มีการจัดทำในหลายองค์กรในตำบลบางพระ โดยเฉพาะชุมชนต่าง ๆ ได้จัดทำขึ้นเพื่อมาร่วมขบวนประเพณีแห่พญายม เสื้อสกรีนรูปพญายมของกองการศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ ได้จัดทำขึ้นให้ถึงสัญลักษณ์ของหน่วยงานเช่นกัน* (นายทรงกฤษณ์ หอมเสมอ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2567)

ภาพที่ 121 เสื้อสกรีนพญายมของชาวบ้านหมู่ 4 ตำบลบางพระ
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 18 เมษายน 2567

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในขบวนแห่พญายม ได้พบลักษณะของเสื้อของประเพณีแห่พญายมของหมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ ที่นำรูปพญายม ประทับนั่งซึ่งเป็นรูปภาพของหุ่นรูปปั้นพญายมของปี 2566 (ชุดสีม่วง) และรูปภาพหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีตของพ.ศ.2566 (ชุดสีฟ้า) สื่อให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชนที่ร่วมกันสวมเสื้อรูปพญายม ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์นางพิมพ์ใจ โอวาท ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเสื้อสกรีนพญายมดังนี้

> *เสื้อพญายมคณะกรรมการจะทำปีต่อปี แล้วนับจำนวนคนของชุมชนที่มาร่วมงาน ในแต่ละปีสีจะไม่เหมือนกันทุกปี เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ที่4 ในงานประเพณีแห่พญายมของทุกปี โดยหมู่ที่ 4 เป็นผู้จัดทำและใส่ไปร่วมขบวนแห่พญายมและเป็นเจ้าภาพทำบุญบริเวณคอเขาบางพระทุกปี* (นางพิมพ์ใจ โอวาท, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2567)

ดังนั้นเสื้อสกรีนรูปพญายมของชุมชนต่าง ๆ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ที่ดึงเอาอัตลักษณ์ด้านประเพณีนี้มาสร้างสรรค์ให้อยู่รูปแบบเสื้อผ้าที่สามารถใส่ในชีวิตประจำวัน และสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้ที่สวมใส่ แสดงถึงน้ำหนึ่งใจเดียวกันโดยมีพญายมเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ และถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีท้องถิ่นของชาวบางพระอีกด้วย

4.3.1.5 ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม

การสร้างประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมของเทศบาลตำบลบางพระ เป็นการนำสัญลักษณ์ของพญายม ซึ่งมีความหมายเชิงศาสนาและวัฒนธรรม มาประยุกต์ใช้ในงานศิลปะเพื่อการตกแต่งและประโยชน์ใช้สอยในชุมชน โดยเฉพาะในฐานะเสาไฟเพื่อให้แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเสริมความสวยงามให้กับพื้นที่ ในขณะเดียวกันยังช่วยสร้างบรรยากาศให้ผู้คนในชุมชนได้ระลึกถึงความศักดิ์สิทธิ์และขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมา

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์พบประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม จำนวนมากส่วนใหญ่จะอยู่ 3 สถานที่คือ 1.สวนสาธารณะชายทะเล บริเวณพื้นที่ที่ประกอบประเพณีแห่พญายม เป็นจำนวนมาก 2.บริเวณสนามกีฬากลางของเทศบาลตำบลบางพระ ซึ่งเป็นจุดรวมพลในการเคลื่อนขบวนแห่พญายม 3.บริเวณหมู่ที่ 4 ซึ่งเป็นสถานที่ทำพิธีกรรมในวันสุกดิบและทำบุญเลี้ยงพระ ซึ่งจะนำหุ่นรูปปั้นพญายมมาไว้เป็นองค์ประธานในการทำพิธีกรรม บริเวณหมู่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนา พบลักษณะของประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม 2 รูปแบบคือ1. รูปลักษณ์องค์พญายมอยู่บนยอดเสาไฟ มีลักษณะประทับนั่ง (ท่าลลิตาสนะ) เป็นท่านั่งโดยการห้อยขา 1 ข้างทิ้งลงด้านล่างและอีกข้างวางขึ้นไว้ที่พระแท่น ทรงสวมสังวาล และมงกุฎ ปรากฏเขา 2 ข้างที่พระเศียร มือขวาถือบ่วงยมบาศ และมือซ้ายถือคทายมทัณฑ์ ใน 1 เสาไฟจะมีประติมากรรมรูปพญายม 2 องค์หันหลังชนกัน และทาสีทองอร่ามอยู่บนยอดของเสาไฟ และ 2. รูปลักษณ์องค์พญายมอยู่บนยอดเสาไฟ มีลักษณะประทับนั่ง (ท่าลลิตาสนะ) เป็นท่านั่งโดยการห้อยขา 1 ข้างทิ้งลงด้านล่างและอีกข้างวางขึ้นไว้ที่พระแท่น ทรงสวมสังวาล และมงกุฎ มือขวาถือบ่วงยมบาศ และมือซ้ายถือคทายมทัณฑ์ ใน 1 เสามีรูปพญายม 1 องค์เท่านั้น และทาสีทองอร่ามอยู่บนยอดของเสาไฟ

ภาพที่ 122 ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมรูปแบบที่ 1 ณ ถนนหน้าสวนสาธารณะชายทะเลบางพระและบริเวณสนามกีฬาเทศบาลตำบลบางพระ
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2567

ภาพที่ 123 ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมรูปแบบที่ 2
ณ ศูนย์ส่งเสริมฟื้นฟูสุขภาพผู้สูงอายุ สภากาชาดไทย
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2567

จากการสัมภาษณ์ การสร้างเสาไฟรูปลักษณ์พญายมนี้ เกิดจากแนวคิดของ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ โดยการออกแบบนี้มาจากประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น คือประเพณีแห่พญายมจึงนำรูปลักษณ์ของพญายม มาสร้างเป็นประติมากรรมบนเสาไฟ อาจเน้นการออกแบบให้มีรายละเอียดที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ใบหน้า ท่าทาง สีสัน และเครื่องแต่งกาย เพื่อให้แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์และเคารพต่อองค์พญายม โดยใช้วัสดุที่ทนทานต่อสภาพอากาศ เช่น โลหะหล่อทองเหลือง หรือวัสดุที่ผ่านการเคลือบป้องกันสนิม การติดตั้งไฟส่องสว่าง สามารถกระจายแสงได้ดีในเวลากลางคืน และเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ของรูปปั้นในยามค่ำคืน และช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีและเป็นจุดเด่นของเทศบาลตำบลบางพระ

ประโยชน์ของการมีประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม เสริมสร้างเอกลักษณ์และภาพลักษณ์ของชุมชน เสาไฟรูปพญายมเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น เป็นที่จดจำของผู้มาเยือน และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในพื้นที่ เป็นจุดสนใจและเพิ่มเสน่ห์ในการท่องเที่ยว การมีประติมากรรมเสาไฟที่สวยงามและมีเอกลักษณ์ จะทำให้เทศบาลตำบลบางพระเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว และกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน สร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยและน่าอยู่ สาไฟที่ส่องสว่างเพียงพอจะช่วยให้ถนนและพื้นที่โดยรอบปลอดภัยสำหรับประชาชนในเวลากลางคืน

ดังนั้น การสร้างประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมในเทศบาลตำบลบางพระ จึงเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม และการใช้งานที่สร้างประโยชน์และความสวยงามให้กับชุมชน จึงทำให้เห็นความสำคัญในการนำมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น คือประเพณีแห่พญายมนำมาสร้างอัตลักษณ์แสดงตัวตนบนพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยการสร้างสรรค์มาประดิษฐ์เสาไฟที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเป็นแสดงอัตลักษณ์ที่เกิดจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากประเพณีแห่พญายมอีกด้วย

4.3.1.6 ประติมากรรมป้ายชื่อถนนรูปพญายม

ป้ายชื่อถนนรูปพญายม เป็นการบอกเส้นทางและพื้นที่บริเวณนั้นเพื่อให้ผู้ที่เดินทางสัญจรได้รับทราบเทศบาลตำบลบางพระจึงได้สร้างป้ายถนนรูปพญายมที่มีรูปพญายม เป็นเอกลักษณ์ที่พบในเทศบาลตำบลบางพระ ที่เกิดจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากประเพณีแห่พญายม ลักษณะของป้ายถนนเหล่านี้มีจุดเด่นที่สะท้อนถึงความเชื่อและวัฒนธรรมของพื้นที่

จากการสังเกตการณ์โดยการลงพื้นที่สำรวจพบประติมากรรมป้ายชื่อถนนรูปพญายมอยู่บริเวณตำบลหมู่ 4 และถนนเส้นทางรถไฟ เป็นจำนวนมาก โดยมีลักษณะของป้ายถนนรูปพญายม รูปพญายมอยู่ด้านบน มีลักษณะประทับนั่งเป็นท่านั่งโดยขาข้างหนึ่งทิ้งลงด้านล่างและอีกข้างนำขึ้นมาวางไว้ที่พระแท่น ซึ่งท่านั่งที่พบในหุ่นรูปปั้นพญายมที่ใช้ในประเพณีแห่พญายม มีประติมากรรมรูปพญายม 2 องค์หันหลังชนกัน ใน 1 ป้ายจะมีพญายมรวมทั้งหมด 4 องค์ที่มีขนาดเล็กเนื่องจากต้องประดับอยู่บนยอดของป้ายถนน ตรงกลางมีตราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบางพระ ลักษณะของพญายมที่ปรากฏคือ ใบหน้าเคร่งขรึม มือซ้ายถือคทายมทัณฑ์ มือขวาถือบ่วงยมบาศ สื่อถึงอำนาจและความยุติธรรม

ป้ายถนนเป็นรูปแบบไทยประยุกต์ส่วนมากจะเป็นแบบไทย มีกรอบลายไทย และพื้นสีฟ้าหรือสีขาวที่ระบุชื่อถนนตัวอักษรบนป้ายเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ป้ายรูปพญายมไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ แต่ยังสะท้อนถึงการปกป้องคุ้มครองและความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ เพื่อให้ผู้คนที่สัญจรผ่านเกิดความระมัดระวัง และมีสติขณะเดินทางความสำคัญทางวัฒนธรรม

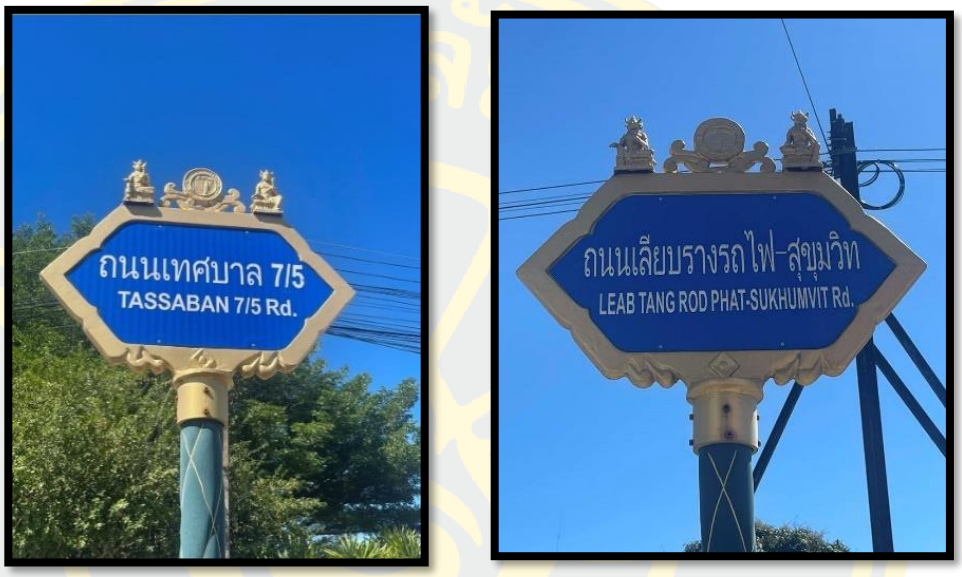

ภาพที่ 124 ประติมากรรมป้ายถนนรูปพญายม ณ ถนนเทศบาล 7/5 และถนนเลียบรางรถไฟ-สุขุมวิท
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2567

ป้ายรูปพญายมบนถนนนี้ เกิดจากแนวคิดของ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ โดยป้ายรูปพญายมบนถนนนี้ไม่ได้เป็นแค่สิ่งตกแต่ง แต่ยังแสดงถึงการผสมผสานระหว่างระบบการจัดการสาธารณูปโภคของรัฐและความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอนุรักษ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทย

ดังนั้น การสร้างประติมากรรมป้ายรูปพญายม บนถนนนี้ไม่ได้เป็นแค่สิ่งตกแต่ง แต่ยังแสดงถึงการผสมผสานระหว่างระบบการจัดการสาธารณูปโภคของรัฐและความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอนุรักษ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทย โดยการสร้างสรรค์นี้ที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเป็นแสดงอัตลักษณ์ที่เกิดจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากประเพณีแห่พญายมอีกด้วย

4.3.1.7 รูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ

การสร้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระเป็นโครงการที่สามารถสร้างจุดเด่นและเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนบางพระได้อย่างมาก โดยรูปปั้นนี้จะไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนโดยเทศบาลตำบลบางพระได้อธิบายเกี่ยวกับการสร้างรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระไว้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2564 เทศบาลตำบลบางพระยังได้จัดสร้างองค์พญายมขนาดใหญ่ที่สวนสาธารณะชายทะเลบางพระเพื่อให้เป็นสถานที่สักการะของประชาชนและนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำอัตลักษณ์บางพระที่เป็นชุมชนที่มีความนับถือศรัทธาในองค์ พญายมด้วย พญายมองค์ใหญ่ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ปั้นตามคติไทยที่มีความเชื่อว่าเป็นเทพที่มีกายสีแดงดั่งแสงพระอาทิตย์ มีความสูง 6 เมตร หน้าตักกว้าง 2 เมตร มี 2 กร ทรงบ่วงบาศ มีไม้เท้าหัวกะโหลกเป็นอาวุธ ทรงเครื่องประดับทองคำประทับบนบัลลังก์ หันพระพักตร์ออกสู่ทะเลบางพระทางทิศตะวันตก เสมือนเป็นผู้คอยปกป้องชุมชนจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ทั้งนี้ เนื่องจากการสร้างองค์พญายมองค์ใหญ่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิดยังคงอยู่ จึงมีการประชาสัมพันธ์เพิ่มเติมว่าเป็นการสร้างหุ่นพญายมสู้โควิด เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชนด้วยความเชื่อเกี่ยวกับองค์พญายมในสังคมปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่มีพลวัตอย่างต่อเนื่อง โดยมีทั้งมิติทางศาสนา เศรษฐกิจการท่องเที่ยว และมิติทางการเมือง เทศบาลตำบลบางพระ ได้จัดทำป้ายเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่มีความศรัทธาในองค์พญายม มาร่วมกันสักการะบูชา (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2564)

ภาพที่ 186 ป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนร่วมสักการะองค์พญายม ณ สวนสาธารณชายทะเลบางพระ

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ในปัจจุบันพื้นที่ชายทะเลบางพระ ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเทศบาลตำบลบางพระมีการปรับปรุงพื้นที่บริเวณชายหาดด้านชุมชนท้ายบ้านเป็นลานกิจกรรม ออกกำลังกาย สวนสุขภาพ เวทีกลางแจ้ง แล้วเสร็จ ตั้งแต่เมษายน พ.ศ. 2554 สามารถรองรับกิจกรรมการจัดประเพณีหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี ซึ่งชายทะเลบางพระมีภูมิทัศน์ที่โดดเด่น คือ ภาพวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านตลอดแนวชายฝั่งทะเล มีเรือประมงพื้นบ้านมากกว่าหนึ่งร้อยลำตามแนวชายฝั่งทะเล บรรยากาศเงียบสงบ ผู้คนไม่พลุกพล่านแออัด เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการพักผ่อน หรือเรียนรู้วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน

ภาพที่ 125 รูปปั้นพญายม ขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ
ณ สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระ ที่มา : เทศบาลตำบลบางพระ
อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์บันทึกภาพเมื่อ วันที่ 20 มีนาคม 2566

วันที่ 18 เมษายน 2565 เทศบาลตำบลบางพระ ขอเชิญร่วมพิธีเบิกเนตรองค์พญายม องค์ใหญ่สร้างใหม่ และบวงสรวงองค์พญายมประจำปี และอัญเชิญองค์พญายมลงสู่ทะเล เพื่อฝากทุกข์โศกโรคภัยสิ่งไม่ดีทั้งหลายให้องค์พญายมลอยไปกับทะเล และเพื่อให้ประชาชนชาวตำบลบางพระอยู่เย็นเป็นสุข ในวันที่ 18 เมษายน 2565 เวลา 09.30 น. พิธีบวงสรวงเบิกเนตรองค์พญายม 16.30 น. พิธีบวงสรวงพร้อมกับหุ่นรูปปั้นพญายม ที่นำลงไปลอยสู่ทะเล ณ สวนสาธารณะ ชายทะเลบางพระ

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ ได้พบผู้คนเข้ามาสักการะบูชา รูปปั้นองค์พญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระอยู่ตลอด เนื่องจากบริเวณที่ทำการประดิษฐานนั้นอยู่สวนเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระที่มีผู้ต่างมาพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย ริมชายทะเลบางพระ จึงทำให้พบผู้คนมาสักการะองค์พญายมอย่างต่อเนื่อง โดยมีธูปเทียนเตรียมไว้บริการผู้ที่เข้ามากราบไหว้ และมีบทสวดบูชาเพื่อขอพรองค์พญายมด้วย ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (3 จบ) ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ และมีเครื่องบูชาที่ผู้คนต่างนำมาแก้บน ได้แก่ ดอกไม้สีแดง บายศรีปากชาม รูปปั้นกระบือ ไก่ โดยเฉพาะกระบือ ซึ่งเป็นพาหนะของพญายม มีจำนวนมากเป็นพิเศษและยังพบรูปปั้นพญายมและบริวารของพญายมนำมาถวายอีกด้วย

ภาพที่ 126 ผู้คนมากราบไหว้องค์พญายมขนาดใหญ่ และของแก้บนมาถวาย ณ สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระ
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2567

ดังนั้น รูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระนี้เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมที่เป็นการสร้างรูปปั้นขนาดใหญ่ในบริเวณที่ทำพิธีบวงสรวงและลอยองค์พญายมในทุก ๆ ปี ทำให้บริเวณนั้นกลายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ร่วมกันกับชุมชน และเป็นพื้นที่ในการประชาสัมพันธ์ เป็นจุดเช็คอิน ในการมาท่องเที่ยวตำบลบางพระ ที่มีประเพณีแห่พญายมเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น และถือเป็นตัวแทนหุ่นรูปปั้นพญายมที่สร้างขึ้นในทุก ๆ ปี โดยสามารถมาฝากทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ ของพรต่อองค์พญายมได้ตลอดไม่จำเป็นต้องมาในประเพณีแห่พญายมอีกด้วย

4.3.1.8 พระทรายรูปพญายมในงานประเพณีวันไหลบางแสน

เป็นประเพณีท้องถิ่นของตำบลแสนสุขซึ่งมีพื้นที่ใกล้เคียงกับเทศบางตำบลบางพระ ได้จัดงานประเพณี ก่อพระทรายวันไหลบางแสน ประจำพ.ศ. 2567 โดยงานประเพณีดังกล่าวจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงระหว่างวันที่ 16 - 17 เมษายน เป็นงานประเพณีที่ชาวตำบลแสนสุขได้ถือปฏิบัติติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เดิมเรียกว่า “งานทำบุญวันไหล” องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีและเทศบาลเมืองแสนสุข เพื่อเป็นการร่วมกันอนุรักษ์ สืบสานและส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป รวมทั้งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณชายหาดบางแสนให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติอย่างต่อเนื่องต่อไป โดยภายในงานยังมีกิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย การทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระพุทธรูป การประกวดก่อพระทรายวันไหลบางแสน การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น ชักเย่อ วิ่งผลัดข้าวหลาม ชกมวยทะเลฯ การจำหน่ายอาหารและสินค้าพื้นเมือง การแสดงดนตรีของเหล่าศิลปิน นักร้อง นักแสดง ทั้งสตริงและลูกทุ่งชื่อดัง ฯลฯ

พระทรายรูปพญายมของเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นองค์ประติมากรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนบางพระที่มีต่อ “พญายม” เทพแห่งความยุติธรรมในคติไทย-พุทธ โดยองค์พระทรายนี้อาจสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นแหล่งรวมจิตใจของชาวบางพระ เทศบาลตำบลบางพระจึงได้เข้าร่วมงานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน โดยการก่อพระทรายรูปพญายม ที่ลักษณะเป็นรูปปั้นขึ้นบนกองทราย เป็นการแสดงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นของตำบลบางพระ

ภาพที่ 127 พระทรายรูปพญายมของเทศบาลตำบลบางพระที่เข้าร่วมประเพณีก่อพระทรายวันไหลของสำนักงานเทศบาลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

ที่มา : เพจเฟซบุ๊ก ชลบุรีวันนี้ และศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2567

พระทรายรูปพญายมเป็นจุดเด่น ที่สร้างความน่าสนใจด้วยรูปลักษณ์ ซึ่งรูปลักษณ์ของพระทรายรูป พญายมของเทศบาลตำบลบางพระที่นำมาเข้าร่วมนั้น ทำจากวัสดุโฟมแกะสลักทาสีให้สวยงาม โดยพญายมในแต่ละปีจะมีรูปลักษณะคล้ายกันคือประทับนั่ง มือทั้ง 2 จะมีอาวุธ อีกคทายม ทัณฑ์ และบ่วงยมบาศ ซึ่งทั้ง 2 คืออาวุธขององค์พญายม ทรงเครื่องประดับหัวกะโหลก มีเขาบนศีรษะทั้ง 2 ข้าง สีกายสีเนื้อในแต่ละปีจะมีการนั่งประทับต่างกัน เช่น บนพระแท่นรูปหัวกะโหลก หรือ เป็นรถยนต์สีสันสวยงาม หรืออยู่ในป่างิ้ว เป็นต้น สร้างสีสันให้กับงานประเพณีก่อพระทรายวันไหลของเทศบาลแสนสุข และเป็นการนำเอาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมมาใช้พื้นที่นี้ในการนำเสนออีกด้วย

ดังนั้น พระทรายรูปพญายมของเทศบาลบางพระ ถือเป็นการนำอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไปประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานภานนอก และการนำเสนอประเพณีท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานในประเพณีก่อพระทรายวันไหลของเทศบาลแสนสุข ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงและงานประเพณีแห่พญายม จะจัดขึ้นในช่วงเวลาต่อจากประเพณีนี้ เป็นตัวอย่างที่ดีของการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ ทั้งในเชิงศิลปะ การอนุรักษ์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยว สะท้อนความเชื่อที่เข้ากับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันได้อย่างลงตัว

4.3.2 วรรณกรรม

ตำบลบางพระได้มีการสร้างสรรค์ วรรณกรรมงานเขียนที่ได้ถูกรวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์จากประเพณีแห่พญายม การแสดงแสง สี เสียงที่ได้นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับคติความเชื่อและประวัติความเป็นมาประเพณีแห่พญายม การสร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม สามารถแบ่งการผลิตซ้ำที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ได้ดังนี้

4.3.2.1 วรรณกรรมสำหรับเด็ก เรื่อง ตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน

เป็นหนังสือการ์ตูนที่ได้นำประวัติความเป็นของประเพณีแห่พญายมมาสร้างสรรค์ ให้กลายการวรรณกรรมสำหรับเด็ก มีสีสันสวยงามและสร้างตัวการ์ตูนเป็นนักเรียนโรงเรียนอนุบาลบางพระ (ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) และตัวการ์ตูนหลักของเรื่องคือพญายม ที่มีความน่ารักสมวัยเหมือนเพื่อนของนักเรียน ขนาดหนังสือมีขนาดประมาณ 8x8 นิ้ว จำนวน 88 หน้า ทางสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระเป็นผู้จัดพิมพ์และจำหน่าย ในราคา 59 บาท พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2554 จำนวน 2,000 เล่ม โดยการระบุประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมไว้ ดังนี้

หนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งมองชน เกิดจากความเชื่อถือศรัทธาของชาวบางพระในประเพณีแห่พญายม และปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมายาวนาน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบลบางพระ และถือเป็นประเพณีแห่งเดียวในโลก ซึ่งเกิดเมื่อราว พ.ศ.2442 และจัดให้มีขึ้นในงานประเพณีสงกรานต์บางพระของทุกปี ต่อเนื่องกันมานับร้อยปี โดยแรงจูงใจที่ทำให้เกิดประเพณีแห่พญายมนั้น เนื่องจากสมัยก่อนชาวบ้านเป็นไข้ป่าเจ็บป่วยกันเป็นประจำ จึงมุ่งหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป ด้วยการสร้างหุ่นจำลอง "องค์พญายม" ขึ้น เพราะเชื่อว่าพญายมเป็นเทพเจ้าที่เป็นผู้ควบคุมดูแลภูตมีปีศาจมารร้ายทั้งปวง เมื่อนำองค์พญายมไปปล่อยทะเลเพื่อให้น้ำพัดพาไปเสมือนเป็นตัวแทนในการสะเดาะเคราะห์ เป็นการปลดปล่อยสิ่งชั่วร้าย เช่น การเจ็บไข้ ความตายให้ลอยไปกับองค์พญายม ชาวบ้านก็จะอยู่กันอย่างมีความสุขตลอดไป (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2554)

และในคำนำของหนังสือเล่มนี้ได้มีการระบุวัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ ตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน ฉบับนี้ไว้ดังนี้

เทศบาลตำบลบางพระเห็นว่าประเพณีดังกล่าวควรได้รับการเผยแพร่ จึงได้จัดทำหนังสือตำนาน.....แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งมองชน (ฉบับการ์ตูน) ขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อในการอนุรักษ์สืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และเป็นสื่อในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่พญายม เอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของตำบลบางพระไท้แพร่หลาย รวมทั้งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลบางพระอีกทางหนึ่งเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ได้จากคำบอกเล่าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสืบค้นประเพณี "แห่พญายม"หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านคงได้รับประโยชน์อย่างมากจากการอ่าน สุดท้าย ขอขอบคุณ ผศ.นพ บรรเจิด ผู้ให้ข้อมูลและตรวจสอบเนื้อหาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ (เทศบาลตำบลบางพระ, 2554)

หนังสือเล่มนี้มีองค์ประกอบที่ดึงดูดผู้อ่าน เช่น ปกหนังสือมีสีสันเป็นสีชมพู เหลือง แดง ม่วง ปกหน้าเป็นภาพตัวการ์ตูน พญายมอยู่ตรงกลางของเหล่าเด็กเยาวชนที่ใส่ชุดนักเรียน และปกหลังเป็นภาพประเพณีแห่พญายม การแนะนำตัวละคร ประกอบด้วย 5 ตัวละคร ดังนี้ 1. พญายม องค์พญายมผู้ควบคุมดูแลภูตผีมารร้ายทั้งหลาย 2. เก่ง เด็กป. 4 เพิ่งย้ายมาจาก กทม. นิสัยเป็นคน

ใฝ่เรียน ร่าเริง ช่างสังเกต 3. ขวัญตา เด็กผู้หญิงคนเดียวในกลุ่มฉลาดหลักแหลม เรียนเก่ง มีความรับผิดชอบ เป็นหัวหน้าห้องเก่ง 4. หมูอ้วน เด็กชายตัวอ้วนกลม กินเก่ง ขี้โวยวาย อารมณ์ร้อน ชอบใช้กำลังมากกว่าสมอง 5. แว่น เด็กชายตัวเล็ก ชอบเทคโนโลยี ทันสมัย ซุ่มซ่าม ชอบคุยโวโอ้อวด

ภาพที่ 128 หนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน (ฉบับการ์ตูน) ปกหน้าและปกหลัง

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

เนื้อเรื่องย่อ เริ่มจากโรงเรียนอนุบาลบางพระ ในพ.ศ. 2551 เด็ก ๆ ได้หัวข้อในการทำรายงานที่เกี่ยวกับประเพณีในท้องถิ่นของตนเอง เด็กทั้ง 4 คนประกอบด้วย เก่ง ขวัญตา อ้วน แว่น จึงได้ตกลงกันเลือก ประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นของตำบลบางพระของเรา จึงไปค้นหาข้อมูลที่ห้องสมุด และหาใน Google ก็หาข้อมูลไม่พบ ชื่อหนังสือว่า รักษ์บางพระ เด็กทั้ง 4 จึงมารวมตัวกัน และเปิดหนังสือพร้อมกัน ทันใดนั่นเองเกิด พญายม ออกมาจากหนังสือ เด็ก ๆ ต่างพากันต่างร้องเสียงด้วยความกลัว พญายม จึงรีบแนะนำตัวให้เด็กฟังและเป็นเพื่อนกับเด็ก ๆ พญายมจึงอาสาเป็นไกด์ พาเด็ก ๆ ย้อนอดีตไปในพ.ศ. 2437 ซึ่งเป็นปีที่เกิดโรคภัยไข้เจ็บผู้คนต่างล้มตายโดยไม่ทราบสาเหตุ และชาวบ้านต่างเชื่อว่าองค์พญายม เป็นผู้นำพาเอาสิ่งไม่ดีตอนจน โรคภัยไข้เจ็บออกไปจากตำบลบางพระ ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างองค์พญายม และนำไปลอยทะเล กล่าวถึงกำนันแป๊ะและนางหลา บัวเขียว และใช้บริเวณบ้านของ นายต๋อยและนางเข็ม บริเวณห้วยสุครีพ เป็นที่ปั้นองค์พญายมและมีการปรับเปลี่ยนที่ปั้นพญายมอยู่หลายครั้ง จนมาใน พ.ศ. 2507 จึงย้ายมาปั้นองค์พญายมบริเวณ คอเขาบางพระ ใต้ต้นพุทรา ระหว่างร้านนายผ่องและนายหวัง บรรเจิด และมีการก่อพระทรายขึ้นด้วยและตัดทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา-สัตหีบ ทำให้ต้องเปลี่ยนสถานที่ไปใช้พื้นที่บ้านของนายทรวง เสริมศรี มีคนอาสาช่วยปั้นองค์พญายม คือ นายประพันธ์ นายใส และนายดำ จึงเริ่มเปลี่ยนรูปแบบของพญายมใหม่และได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น จึงได้พญายมที่มีลักษณะ

สวยงาม และพญายมก็พาเด็กๆ ไปดูวิธีการทำปั้นองค์พญายม ต้องใช้วัตถุอุปกรณ์ใดบ้าง เช่น ไม้ไผ่ใช้ทำโครงสร้าง นำฟางข้าวมาผูกติดกับโครงไม้ไผ่ ทาทับด้วยดินหม้อ และดินสอพอง ใช้ไม่ไผ่ทำเป็นเสลี่ยง และปัจจุบันใช้โครงเหล็กทับด้วยกระสอบข้าวสาร ใช้กระดาษหนังสือพิมชุบแป้งเปียกให้ชุมชนเข้ามาร่วมกันทำองค์พญายม เครื่องทรงต่าง ๆ ใช้ปูนปั้น ในการทำปูนขาวใช้เปลือกหอยบดผสมทรายละเอียดใส่น้ำมันตั่งอิ้ว เพื่อขึ้นรูป หลังจากทำพิธีเสร็จก็ทำพิธีเบิกเนตร และอัญเชิญไปไว้ที่คอเขาบางพระ และนิมนต์พระมาสวดมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล ในวันที่ 18 เมษายนของทุกปีก็จะมีการละเล่นพื้นบ้านเช่น การละเล่นตีจับ การละเล่นชักกะเย่อ การละเล่นมอญซ่อนผ้า การละเล่นเกี่ยวกับไสยาศาสตร์ ทรงเสือและลิงลม แต่ปัจจุบันถูกยกเลิกไปแล้ว และปัจจุบันเป็นมวยทะเล พายเรือตระกร้อลอดห่วง กีฬายิงหนังสติ๊ก การแข่งขันแกะปูม้า ประกวดวาดภาพระบายสี การรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่ ในตอนกลางคืนก่อนวันแห่พญายมจะมีงานมหรสพยิ่งใหญ่ มีวงดนตรี มีการประกวดนางสงกรานต์ และในเช้าวันที่ 18 เมษายน จะเริ่มขบวนแห่พญายมไปตามถนนสุขุมวิท เข้าสู่ตลาดบางพระ และทำพิธีบรวงสรวง มีละครรำถวาย และเมื่อถึงเวลาก็อัญเชิญพญายมลงสู่ทะเล หลังจากนั้นพญายม ก็อำลาเหล่าเด็กๆทั้ง 4 คนและทิ้งคำพูดไว้ว่า **“ตราบใดที่แสงอาทิตย์ยังสาดส่องต้องกระทบผิวน้ำที่บางพระ เป็นประกายระยิบระยับเรืองรองฉันใด ประเพณีแห่พญายม อันศักดิ์สิทธิ์ก็จะยังคงอยู่เคียงคู่ กับชาวบางพระไปตราบนานเท่านานฉันนั้น”** และจบด้วยนักเรียนทั้ง 4 นำเสนองานหน้าชั้นเรียนและได้รับคำชมจากคุณครู ว่านำเสนองานได้ดีมาก และได้รับคะแนนเต็มในการทำรายงานครั้งนี้คะแนนเต็ม ในการทำรายงานครั้งนี้

ภาพที่ 129 ภาพด้านในหนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน (ฉบับการ์ตูน)
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้นหนังสือเรื่อง หนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน (ฉบับการ์ตูน) เป็นวรรณกรรมสำหรับนักเรียน ที่สร้างมาเพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ที่มาและความสำคัญของประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประพณีแห่พญายม รวมทั้งการสร้างสรรค์ตัวการ์ตูนให้เข้าถึงวัยของเด็กและเยาวชนทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน หนังสือมีสีสันสวยงาม รูปภาพน่ารักเหมาะสมกับวัยของเด็ก ๆ และได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมร่วมด้วย

4.3.2.2 หนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม

หนังสือที่เทศบาลตำบลบางพระจัดสร้างขึ้น ได้แก่ หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ จำนวน 132 หน้า หนังสือย้อนอดีต มองปัจจุบันบางพระจากวันนั้นถึงวันนี้ จำนวน 163 หน้า และมินิบุ๊คประเพณีแห่พญายมบางพระมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ จำนวน 24 หน้า โดยหนังสือทั้ง 3 เล่มนี้มีส่วนช่วยให้ผู้ที่สนใจในประเพณีแห่พญายมได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา และมีรูปภาพประกอบทำให้มองภาพประเพณีแห่พญายมได้ชัดเจนขึ้น

หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 8 บท เนื้อหากล่าวถึงประวัติตำบลบางพระ สถานที่สำคัญ วัฒนธรรม ประเพณี บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนมในท้องถิ่น เรื่องเล่าชาวบางพระ หนังสือประกอบด้วยภาพสี ภาพขาวดำ และข้อความเล่าเรื่องราวของตำบลบางพระ โดยเนื้อหาที่ปรากฏเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมจะอยู่ในบทที่ 4 วัฒนธรรม - ประเพณี กล่าวถึง วัตถุประสงค์การจัดประเพณี ประวัติการทำพญายม การทำบุญ การสร้างองค์พญายม การแห่องค์พญายม การปล่อยองค์พญายม กิจกรรมตามชายหาดก่อนปล่อยองค์พญายม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หนังสือย้อนอดีต มองปัจจุบัน บางพระ จากวันนั้น...ถึงวันนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 10 ส่วน เนื้อหากล่าวถึง ที่มาของคำว่าบังพระ จนถึงปัจจุบันที่เป็นบางพระ สถานที่สำคัญในอดีต ประวัติหมู่บ้าน ประวัติบุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญในปัจจุบัน วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตชุมชน ของดีเรื่องเล่าในตำบลบางพระ และคณะผู้จัดทำ หนังสือประกอบด้วยภาพสี ภาพขาวดำ และข้อความ โดยเนื้อหาที่ปรากฏเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมจะอยู่ในส่วนที่ 6 วัฒนธรรมประเพณี คุณค่าคู่เมืองบางพระ ที่มิอาจลืมเลือน กล่าวถึง วัตถุประสงค์การจัดประเพณี ประวัติการทำพญายม การทำบุญ การสร้างองค์พญายม การแห่องค์พญายม กิจกรรมตามชายหาดก่อนปล่อยองค์พญายม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การทำพิธีเบิกเนตร บทสวดสำหรับเบิกเนตรพญายม กิจกรรมในวันสุกดิบ ขั้นตอนการปฏิบัติในประเพณีแห่พญายม ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ประวัติความเป็นมา

หนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ เป็นหนังสือที่มีเรื่องประเพณีแห่พญายมประกอบข้อมูลของประวัติความเป็นมาของตำบลบางพระ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตชุมชน ประวัติบุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญในปัจจุบัน ของดีของตำบลบางพระ โดยการเรียบเรียงข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมทำให้เข้าใจที่มาของประเพณี กระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีรูปภาพของประเพณีแห่พญายมในอดีตอยู่ด้วย

หนังสือมินิบุ๊คประเพณีแห่พญายมบางพระมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ หนังสือแห่พญายมบางพระมีเนื้อหาเกี่ยวกับการบันทึกหลักฐานว่า “ประเพณีแห่พญายม” ของชาวตำบลบางพระ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ โดยมีเนื้อหาตามลำดับดับนี้ ความหมายของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ วัตถุประสงค์การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประวัติประเพณีแห่พญายมที่ให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา การประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติในสาขาที่ 5 แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล เกณฑ์การพิจารณาขึ้นทะเบียน ประวัติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ พิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

ภาพที่ 130 ภาพหนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมของเทศบาลตำบลบางพระ

ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ดังนั้นหนังสือเรื่อง ดังนั้น หนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ได้แก่หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ,ย้อนอดีต มองปัจจุบันบางพระจากวันนั้นถึงวันนี้ ทั้ง 2 เล่มเป็นหนังสือที่ให้ประกอบข้อมูลของประวัติความเป็นมาของตำบลบางพระ ทั้งข้อมูลด้านเนื้อหา และรูปภาพในสมัยอดีต ทำให้มองภาพของชุมชนบางพระ และการกำเนิดประเพณีแห่พญายมได้ชัดเจนมากขึ้น และมินิบุ๊คประเพณีแห่พญายมบางพระ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเป็นความภาคภูมิใจของชาวตำบลบางพระที่ได้ขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติทางเทศบาลตำบลบางพระจึงได้จำหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และเชิดชูรางวัลที่ประพณีแห่พญายมได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ ประจำพุทธศักราช 2556

4.3.2.3 คำขวัญประจำตำบลบางพระ

การสร้างคำขวัญประจำท้องถิ่น เป็นวิธีการนำเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่ศูนย์รวมใจของคนในชุมชน ของดีของขึ้นชื่อจากชาวบ้านในท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา นำมาเรียงร้อยด้วยใช้คำสัมผัส ให้เกิดความงามไพเราะและคล้องจองกัน จึงได้ทั้งเนื้อความที่แสดงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและความงามด้านวรรณศิลป์และสามารถจดจำได้ง่ายอีกด้วย

“ อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายม
ชมพระพุทธบาทร้อยปี ”

คำขวัญประจำตำบลบางพระนั้น เป็นการนำอัตลักษณ์ของท้องถิ่น คติความเชื่อ ประเพณีและสิ่งสำคัญของชุมนุม นำมาเรียงร้อยด้วยถ้อยคำและการสัมผัส ให้เกิดเป็นคำขวัญเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้จดจำและภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง ประกอบด้วยดังนี้

1) อาหารทะเลรสล้ำ คือ ตำบลบางพระมีพื้นที่ดินชายทะเล ทางทิศตะวันตก เชื่อมต่อจากชายทะเลของตำบลแสนสุขและไปยังชายทะเลอำเภอศรีราชา และด้วยช่วงเว้าโค้งของพื้นที่ชายฝั่งของทะเลบางพระ และมาจุดเชื่อมต่อระหว่างคลองสุครีพที่เป็นน้ำจืด ไหลลงสู่ทะเลจึงทำให้เป็นแหล่งประมงที่ขึ้นชื่อ โดยเฉพาะ ปูม้า ถือเป็นอาหารทะเลขึ้นชื่อของตำบลบางพระ มีในสมัยก่อนมีการแข่งขันเกะปูม้า ในเทศกาลสงกรานต์ในงานประเพณีแห่พญายมด้วย

2) แหล่งธรรมลือเลื่อง คือ ในตำบางพระ มีวัดวาอารามที่เก่าแก่และเป็นที่นับถือของประชาชนโดยทั่วไปเช่น วัดบางพระวรวิหาร ซึ่งเป็นวัดที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากซุ้มประตูวัด สลักลายราชลัญจกร ของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดเขาบางพระที่ประดิษฐานพระพุทธบาทบางพระ ที่ตั้งเด่นสง่าอยู่บนเขามีพระมณฑปสวยงาม

3) เมืองสามพระดี คือ ตำบลบางพระ มีเกจิชื่อดังที่มีชื่อเสียงของจังหวัดชลบุรี คือ หลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่ปู๊ และหลวงปู่กัง ซึ่งหลวงปู่ทั้ง 3 ที่ชาวบ้านต่างเคารพนับถือ และได้สร้างรูปเคารพของหลวงปู่ทั้ง 3 ประดิษฐานอยู่ที่วัดเขาบางพระ และในเทศกาลสงกรานต์ในประเพณีแห่พญายม จะนำรูปเคารพของหลวงปู่ มาอัญเชิญร่วมแห่ในขบวนเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำพระ เพื่อความเป็นสิริมงคล

4) ประเพณีแห่พญายม คือ เป็นประเพณีเก่าแก่ของตำบลบางพระ มีการสร้างหุ่นพญายมและแห่ไปลอยทะเลในเวลาโพล้เพล้ โดยมีความเชื่อถือว่าพญายมจะนำโรคภัยไข้เจ็บและเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ไปด้วย จากการปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลานานหลายหน่วยงานเริ่มเห็นความสำคัญของการแห่พญายมและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเทศบาลตำบลบางพระเห็นความสำคัญของประเพณีแห่พญายมนี้ เนื่องจากเห็นว่าประเพณีแห่พญายมเป็นเอกลักษณ์ของชาวบางพระ มีจุดเด่นที่เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดการรวมพลังและรวมจิตใจของชุมชนอย่างแท้จริง เช่นเดียวกันกับประเพณีกองข้าวของศรีราชา เป็นเสมือนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้นในวันไหลสุดท้ายของตรุษสงกรานต์ (ซึ่งถือเป็นวันปีใหม่ของไทย) ชาวบ้านจะพากันแห่พญายมที่ทำง่าย ๆ จากโครงไม้ไผ่ฟางข้าว และกระดาษแต่งแต้มด้วยดินสอพองหรือดินหม้อให้แลดูเป็นองค์ปัจจุบันมีวิธีการประณีต ทำรูปพญายมอย่างงดงาม นำไปปล่อยในทะเลลึกเป็นอันเสร็จพิธี (ชัยยศ ปานเพชร, 2556)

5) ชมพระพุทธบาทร้อยปี คือ รอยพระพุทธบาทจำลองของพระพุทธเจ้า ประดิษฐานอยู่ที่วัดเขาบางพระ สร้างขึ้นในสมัยไม่ปรากฏ มีหลักฐานการบูรณะครั้งหนึ่งเมื่อพ.ศ. 2444 โดยจีนกิมหลง ตามที่มีบันทึกในแผ่นศิลาในมณฑป มีการบูรณะครั้งสุดท้าย เมื่อ พ.ศ.2501 กรมศิลปากรโบราณสถานแห่งเดียวของอำเภอศรีราชา อยู่ในความดูแลของวัดบางพระวรวิหาร มีงานฉลองและปิดทอง ในระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 2 มีมหรสพสมโภช 9 วัน (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

ดังนั้น การสร้างคำขวัญประจำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบางพระ ถือเป็นการนำเอาวิถีชีวิตสถานที่ท่องเที่ยว ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญนำมาเรียงร้อยด้วยวรรณศิลป์ ที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนได้เกิดความภูมิใจในคำขวัญของตน สามารถนำไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ได้โดยง่าย ด้วยถ้อยคำที่คล้องกันและจดจำง่ายและผู้ที่พบเห็นได้ก็จะทราบถึงสิ่งที่เทศบาลตำบลบางพระจะนำเสนอได้กระชับและเข้าใจง่ายอีกด้วย

4.3.2.4 เพลงที่ปรากฏในงานประเพณีแห่พญายม

เพลงและดนตรีที่ปรากฏในงานประเพณีแห่พญายม ที่การสร้างสรรค์ผลงานโดยการสร้างเนื้อร้องและทำนองใหม่โดยการนำเนื้อหาของประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม ความเชื่อความศรัทธาของชาวตำบางพระ นำมาร้อยเรียงกลายเป็นบทเพลงที่ใช้ในงานประเพณีแห่พญายม ดังนี้

1) เพลงบางพระนิรยบาล

เป็นเพลงที่ใช้เปิดประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ ทั้งในช่วงก่อนวันจัดงานและในช่วงเวลาที่จัดงาน โดยเปิดผ่านรถกระจายเสียง และเปิดบนเวทีกลาง เพลงบางพระนิรยบาลเป็นเพลงที่เทศบาลตำบลบางพระว่าจ้างให้นายยืนยง โอภากุล หรือ แอ๊ดคาราบาว เรียบเรียงและขับร้อง เนื่องจากเป็นผู้ที่เคยมาแสดงดนตรีในงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระหลายครั้ง จึงเคยเห็นบรรยากาศพิธีกรรม เพียงพอที่จะนำไปเรียบเรียงเป็นเนื้อหาในบทเพลงได้ เนื้อเพลงบางพระนิรยบาลมีความยาวประมาณ 6.14 นาที มีเนื้อหาดังนี้

เพลงบางพระนิรยบาล

เสียงคลื่นดังฟังแต่ไกล ปลดปล่อยโพยภัยไปกับองค์พญายม
เห่ เห เฮ เฮ้ เฮ เฮ้ เห่ เฮ เฮ้ เห (2 ครั้ง)
สองมือวันทาขอความเมตตาองค์พญายม ปลดปล่อยความทุกข์ระทม เภทภัยปล่อยไปกับคลื่นลม
ให้ถั่งโถมสู่ท้องทะเล ลงสู่ทะเล เห่ เห เฮ เฮ้ เฮ เฮ้ เห่ เฮ เฮ้ เห (2 ครั้ง)
ลูกหลานบ้านบางพระศรัทธาองค์นิรยบาล สืบทอดกันมายาวนาน ตำนานแห่พญายม
สองมือวันทาขอความเมตตาเป็นสิริมงคล ให้ปลอดโรคปลอดภัยกันทุกคน
ประเพณีมีมาแต่โบราณ
สงกรานต์แห่พญายม ให้โชคดีมีชัยทุกแห่งหน ประเพณีแห่พญายมสงกรานต์ แห่พญายม
เสียงคลื่นดังฟังแต่ไกล ปลดปล่อยโพยภัยไปกับองค์พญายม
เห่ เห เฮ เฮ้ เฮ เฮ้ เห่ เฮ เฮ้ เห (2 ครั้ง)

เนื้อหาเพลงบางพระนิรยบาล กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับองค์พญายมของชาวบางพระว่าเป็นความเชื่อที่สืบทอดมายาวนาน ในวันสงกรานต์ชาวบางพระจะประกอบพิธีแห่พญายมไปลอยลงทะเล มีความเชื่อว่าพญายมจะนำทุกข์โศก โรคภัยไข้เจ็บออกทะเลไปด้วย ทำให้พบแต่ความโชคดี เนื้อหาของเพลงนี้นอกจากทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเชื่อเกี่ยวกับพญายมในรูปแบบใหม่แล้ว ยังน่าสนใจในแง่ที่ผู้แต่งได้ใช้คำว่า “นิรยบาล” มากล่าวถึงร่วมกับ “องค์พญายม” ด้วย ทำให้ดูเหมือนเป็นสิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในคติของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท นิรยบาล หรือ ยมบาล คือผู้ทำหน้าที่ลงโทษทรมาน

สัตว์นรกตามคำสั่งของพญายมซึ่งเป็นผู้ตัดสินคดีความของสัตว์นรกตามกุศลกรรมที่เคยทำมา นายนิรยบาลกับพญายมจึงไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

ภาพที่ 131 MV เพลงบางพระนิรยบาล ขับร้องโดย แอ๊ด คาราบาว

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=1hdb8F6-0io

สืบค้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2567

ปัจจุบันเพลงบางพระนิรยบาลได้ถูกนำมาเผยแพร่ลงในเว็บไซต์ยูทูปซึ่งเป็นสื่อโซเชียลมีเดียที่สามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา ทำให้การรับรู้ความเชื่อเกี่ยวกับพญายมอันเป็น อัตลักษณ์ท้องถิ่นบางพระไม่จำกัดเฉพาะช่วงเวลาที่มีพิธีกรรม การนำเรื่องเล่าและความเชื่อมาบันทึกในรูปของเพลงจึงไม่เพียงสามารถใช้เพื่อประชาสัมพันธ์งานในบริบทการท่องเที่ยว หากแต่ยังทำ หน้าที่เป็นเครื่องมือสืบทอดความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องมีผู้เล่าหรือนำมาเล่าในช่วงเวลาที่ มีพิธีกรรมเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

2) เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง แสง สีแสง ในงานประเพณีแห่พญายม

ในการแสดงแสง สี แสงในเวลากลางคืนของวันที่ 17 เมษายน 2566 ในงานประเพณีแห่พญายม โดยใช้ชื่อการแสดง เล่าขานตำนานแห่พญายม ได้มีการสร้างสรรค์บทเพลงที่แต่งขึ้นมาโดยเอาเรื่องราวจากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 จึงทำให้ประเพณีแห่พญายมได้ถูกยกเลิกการจัดงานไปในพ.ศ. 2563 และพ.ศ. 2564 ครั้งนี้จึงเป็นครั้งที่จัดงานประเพณีแห่พญายมได้กลับมาจัดงานยิ่งใหญ่อีกครั้ง จึงได้ทำละครเวทีประกอบแสง สี แสง ได้สมจริงสวยงาม โดยบทเพลงในครั้งนี้ได้ถูกแต่งขึ้นจากโดยทีมงานออแกนไซต์ บจ.สิบธันวา อีเว้นต์เมคเกอร์ โดยได้สร้างบทเพลงไว้ดังนี้

ปะโตเมตัง ปะระชีวินัง สุขะโตจุติ จิตตะเมตะ นิพพานัง สุขะโตจุติ

ช. ตั้งจิตอธิษฐานขององค์พญายมโปรดเมตตา ช่วยเราชาวบางพระ ให้รอดพ้นภัย

ญ.วันใหม่ต่อจากนี้ ไม่มีโรคภัยร้าย ชีวิตใหม่จากนี้ไป ให้พวกเราสมหวังดังใจ

ช. ไม่ต้องรอโชคชะตาทุ่มเททำอย่างเต็มที่ ภาวนาเพื่อสิ่งที่ดี ฟ้าคงมีใจสักวัน

ญ. โชคชะตาเรากำหนด ทำทุกวันให้ดีกว่า งานองค์พ่อพญา เห็นใจและอวยพร

ช.ญ. บางพระในวันใหม่ ชีวิตต้องมุ่งไป ในวันนี้แม้ต้องเหนื่อย จะไม่ยอมถอย และลุกขึ้นสู้อีกครั้ง องค์พญายมอวยชัย ให้พลังความหวังเติมเต็มใจ แม้พรุ่งนี้อุปสรรคมากมาย พร้อมก้าวไปขอให้เราสุขสมหวัง ชาวบางพระ

เนื้อหาเพลงใช้ประกอบการแสดง แสง สีแสง ในงานประเพณีแห่พญายม เริ่มต้นบทบูชาพญายม และคำอธิษฐานให้ชาวบางพระ ได้รอดพ้นจากโรคภัย และเป็นการให้กำลังใจ ให้สู้กับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและขอให้องค์พญายมช่วยอวยพรอวยชัย ให้มีพลังในการที่จะเผชิญกับอุปสรรคต่อไป โดยการแสดงในครั้งนี้มีชาวบ้านตำบลบางพระ และเจ้าหน้าที่ในเทศบาลตำบลบางพระร่วมแสดงด้วย ทำให้เกิดความสนุกสนานและถือว่าเป็นการสืบสานเรื่องราวของประเพณีแห่พญายม ให้ผู้ที่เข้ามาชม นักท่องเที่ยวได้เกิดความรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 132 การแสดงแสง สี เสียง ในการแสดงในประเพณีแห่พญายม พ.ศ.2566

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2566

3) เพลงประเพณีแห่พญายม โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์)

เพลงประเพณีแห่พญายม ของโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ผู้ประพันธ์คือ คุณครูนิภา มาฤทธิ์ ข้าราชการครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) จากการสัมภาษณ์ คุณครูนิภา มาฤทธิ์ ถึงแรงบันดานใจในการสร้างเพลงประเพณีแห่พญายม คือ

เพลงประเพณีแห่พญายมนี้แต่งขึ้นเพื่อให้เด็ก ๆ นักเรียนโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ได้จดจำเนื้อหาผ่านเพลงง่าย ๆ ซึ่งเด็กปฐมวัยความสนใจสั้น คุณครูจึงใช้เพลงเพื่อดึงดูดความสนใจของเด็ก ๆ และเพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้ ได้รู้จักประเพณีท้องถิ่นของตนเอง และเกิดภาคภูมิใจ สร้างบทเพลงให้ง่ายต่อการจดจำของเด็ก ๆ (นางนิภา มาฤทธิ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2567)

คุณครูนิภา มาฤทธิ์ ใช้ประกอบการสอนให้นักเรียนระดับปฐมวัยและประถมศึกษาได้เรียนรู้ประเพณีแห่พญายมด้วยการจัดกิจกรรม ร้องเพลงประเพณีแห่พญายม มีเนื้อเพลง ดังนี้

เพลงประเพณีแห่พญายม

ประเพณีแห่พญายม ๆ ทุกคนชื่นชมอยู่ที่บางพระ ๆ
หนึ่งเดียวในโลกนะจ๊ะ ๆ ขอพรท่านซะไร้โรคไร้ภัย ๆ
จัดตรง 18 เมษา ๆ ขอเชิญท่านมา ร่วมงานเปรมปรี ๆ
รับรองท่านจะสุขี เฮงเฮงดีดีขอให้รวย ๆ
(2 ครั้ง)

ภาพที่ 133 เพลงประเพณีแห่พญายม ผู้แต่งครูนิภา มาฤทธิ์
ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=KyVhbcum4qY
สืบค้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2567

เนื้อหาของเพลงประเพณีแห่พญายม เป็นการยกย่องประเพณีแห่พญายม ว่าเป็นประเพณีหนึ่งเดียวในโลก ซึ่งเป็นวาทกรรมที่เทศบาลตำบลบางพระ ได้ใช้ในการประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่พญายม และระบุไว้ที่จัดงานคือวันที่ 18 เมษายน และเชิญชวนให้ทุกคนมาชื่นชม และทุกท่านจะได้มีความสุขและโชคดีกลับไป ซึ่งเป็นเพลงที่เหมาะกับนักเรียนชั้นปฐมวัยและประถมศึกษา ด้วยจังหวะของเนื้อเพลง มีความสนุกสนานและจดจำได้ง่าย จึงเป็นที่น่าชื่นชม คุณครูนิภา มาฤทธิ์จะทำให้เยาวชนในตำบลบางพระ ได้เรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นของตน และร่วมอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีแห่พญายมต่อไป

4.3.3 การแสดงและการจัดกิจกรรม

การแสดงและการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากประเพณีแห่พญายม เป็นสิ่งที่ทำให้ประเพณีแห่พญายมคงอยู่ เกิดจากการร่วมมือของประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในเทศบาลบางพระที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน เช่น การแสดงเล่าขานตำนานแห่พญายม ที่ได้มีตัวแทนของชาวบางพระร่วมในการแสดง ห้องเรียนพญายมของโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) การจัดกิจกรรมนิทรรศการประเพณีแห่พญายมของเทศบาลตำบลบางพระ และการจัดการแข่งขันกีฬานักเรียนโดยใช้ชื่อว่า พญายมเกมส์ จากการที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ได้พบการแสดงและการจัดกิจกรรมเกิดขึ้นจากประเพณีแห่พญายม ดังนี้

4.3.3.1 การแสดงแสง สี เสียง เล่าขานตำนานแห่พญายม การแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม เป็นการแสดงถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีกับการแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจมูลเหตุที่เกิดงานประเพณีในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสนุกสนาน ด้วยการใช้แสง สี เสียง ทำให้เกิดความตื่นเต้นและสนุกสนานไปกับการแสดง โดยใช้ชื่อการแสดงว่า “เรื่องเล่าขานตำนานองค์พญายม” ในประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ แสดงให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เกิดจากมูลเหตุใด และจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของประเพณีแห่พญายม ของตำบลบางพระได้เป็นอย่างดีจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในปี 2566 และ ปี2567 ได้พบการแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสมนี้และมีการคัดตัวนักแสดงจากชาวบ้านบางพระมาร่วมแสดงอีกด้วยจึงสร้างสีสันให้กับการแสดงและเกิดความภาคภูมิใจของผู้ได้ร่วมแสดงอีกด้วย

ภาพที่ 134 ชาวบ้านบางพระร่วมการแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2566

ภาพที่ 135 การแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีแห่พญายม
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2567

จากการสัมภาษณ์ผู้สร้างสรรค์ผลงานการแสดงแสง สี เสียงโดยในพ.ศ.2567 นี้ใช้ชื่อชุดการแสดงว่า บางพระสงกรานต์ ตำนานแห่พญายม การแสดงในปีนี้นั้น ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับการกำเนิดพญายม ซึ่งประเพณีแห่พญายมได้นำคติความเชื่อนี้มาใช้ในการสร้างประเพณีขึ้นโดยมี นายยุคล เพียรเสมอ เป็นผู้กำกับการแสดง ผลงานจากYukulthun Production ได้ให้ข้อมูลในการสร้างสรรค์การแสดงไว้ดังนี้

> *ผลงานการแสดง แสงเสียงและสื่อผสม (light and Sound) ชุด บางพระสงกรานต์ ตำนานแห่พญายม หนึ่งในผลงานของ Yukolthun Production ที่สร้างสรรค์เองทั้งหมดทุกขั้นตอน และทำการแสดง มากว่า 10 ปี ตั้งแต่ ลงพื้นที่ทำ research ข้อมูล พูดคุยกับปราชญ์ชาวบ้าน ค้นคว้าเอกสารชั้นต้น เขียนบท ลงซาวด์ตัดต่อ คัดเลือกนักแสดง กำกับการแสดงฝึกซ้อม จนถึงเสื้อผ้าหน้าผมวันแสดงจริง ซึ่งในแต่ละปีจะมีการปรับปรุงรายละเอียดให้เหมาะสมกับบริบทมาโดยตลอด*

ปีนี้ก็เช่นกัน เมื่อหุ่นรูปปั้นองค์พญายมมาในภาค เทวดา ผู้รับบทแสดง เป็นพญายม จึงต้องเลือกนักแสดงและเครื่องทรงแบบเทวดาด้วย (ยุคล เพียรเสมอ, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2567)

4.3.3.2 ห้องเรียนพญายม ของโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์)

โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ เปิดทำการสอนนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล จนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรีเขต 3 และเป็นโรงเรียนในพื้นที่ของเทศบาลตำบลบางพระในทุกวันที่ 18 เมษายนทางโรงเรียน จะจัดทำขบวนรถนำนักเรียน คุณครูเข้าร่วมในประเพณีแห่พญายมในทุกครั้ง

จากการสังเกตการณ์ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) นี้ทำมีการจัดป้ายประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม และการสร้างสื่อการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนโดยเฉพาะ คุณครูนภา มาฤทธิ์ ข้าราชการครู ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์)

ภาพที่ 136 สื่อประกอบการเรียนรู้ เรื่องตามรอยพญายม

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=KyVhbcum4qY

สืบค้นเมื่อเมื่อ 5 ธันวาคม 2567

ได้จัดทำห้องเรียนพญายม ในระดับชั้นอนุบาล มีการสร้างสื่อการเรียนรู้ เกี่ยวกับระวัติของประเพณีแห่พญายม โดยตั้งชื่อหน่วยการเรียนรู้ว่า Project Approach เรื่อง ตามรอยพญายม แนวทางการจัดการเรียนแบบ Project Approach ที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้และค้นหาสิ่งที่ตัวเองสนใจผ่านการทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เน้นให้เด็กลงมือทำด้วยตัวเอง ร่วมทั้งพานักเรียนไปเรียนรู้นอกห้องเรียนบริเวณรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระซึ่งเป็นบริเวณที่ประกอบพิธีกรรม ทำพิธีบวงสรวงและลอยหุ่นรูปปั้นพญายม ทำให้นักเรียนที่เรียนรู้จากสถานที่จริง ทำให้นักเรียนเข้าใจปรากฏการณ์มากขึ้น

จากการสัมภาษณ์คุณครูนภา มาฤทธิ์ ข้าราชการครู ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

> *ห้องเรียนพญายม และสื่อเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมในการสอนเกี่ยวประเพณีแห่พญายมของ เด็กปฐมวัย จัดทำขึ้นเพื่อดึงดูดความสนใจ และกระตุ้นให้เด็ก ๆ เกิดการเรียนรู้ สื่อบางชิ้นเด็ก ๆได้ลงมือทำเองด้วยค่ะ การลงมือทำเด็ก ๆ ก็จะเกิดทักษะด้วยตนเองผลลัพธ์ที่จากการทำกิจกรรมเด็ก ๆ ตื่นเต้น สนใจเรียนรู้มากขึ้นเพราะได้มีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ และสื่อที่ครูนิภาใช้ก็หลากหลาย มีการนำมาทำวิดีโอ เด็ก ๆ ผู้ปกครอง สามารถมีส่วนร่วมรับชมการจัดกิจกรรม และให้ผลสะท้อนความคิดเห็นกลับมาด้วย จากการจัดกิจกรรมจึงถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี* (นางนิภา มาฤทธิ์, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2567)

ภาพที่ 137 สื่อประกอบการเรียนรู้ เรียนรู้องค์พญายม ชายทะเลบางพระ

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=KyVhbcum4qY

สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2567

4.3.3.3 เรือนวัฒนธรรมชายทะเล ตำบลบางพระ

เรือนวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลบางพระ ตั้งอยู่บริเวณสวนเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระ เป็นอาคารจัดสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่หรือชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมต่าง ๆ และเป็นสถานที่ที่ชาวบางพระเข้ามาทำกิจกรรมมากมายเช่น กิจกรรมถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กิจกรรมรู้ก่อน รู้ทัน ป้องกันได้ของกลุ่มพัฒนาสตรีตำบลบางพระ และกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตต่าง ๆ ที่เข้ามาใช้เรือนวัฒนธรรมแห่งนี้

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ ในวันที่ 18 เมษายน 2567 ได้พบการจัดนิทรรศการประเพณีแห่พญายม ที่ได้นำป้ายบอร์ด มาเรียงเป็นครึ่งวงกลม ที่อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้าน คือ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และประมวลภาพรูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมเอาไว้ให้ผู้คนที่สนใจนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาประวัติความเป็นมานี้

ภาพที่ 138 นิทรรศการประเพณีแห่พญายม ณ เรือนวัฒนธรรมชายทะเล เทศบาลตำบลบางพระ
ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2567

ภาพที่ 139 ป้ายนิทรรศการของประเพณีแห่พญายม ณ เรือนวัฒนธรรมชายทะเล เทศบาลตำบลบางพระ

ที่มา : ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2567

ดังนั้น เรือนวัฒนธรรมชายทะเล เทศบาลตำบลบางพระ ถือเป็นจุดรวบรวมองค์ความรู้ที่ได้นำมาจัดนิทรรศการ มานำเสนอให้กับประชาชน นักท่องเที่ยวที่มีคนสนใจที่จะทราบประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมในแต่ละปีที่ได้สร้างขึ้น วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้าง และที่สำคัญคือปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม คือ นายประพันธ์ พลเมือง-รัตน์ ศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562 จากจังหวัดชลบุรี

4.3.3.4 การจัดการแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ “พญายมเกมส์”

การจัดการแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ“พญายมเกมส์” โดยเทศบาลตำบลบางพระได้กนำเอาชื่อพญายม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของตำบลบางพระ มาใช้ในเกมการแข่งขันกีฬาที่จัดขึ้นให้กับนักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมโดยดึงเอาสัญลักษณ์ของตำบลบางพระ คือประเพณีแห่พญายม โดยทางเทศบาลตำบลบางพระ ได้อธิบายการจัดการแข่งขันและวัตถุประสงค์ในการแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ“พญายมเกมส์” ไว้ดังนี้

ณ สนามกีฬาเทศบาลตำบลบางพระ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ เป็นประธานเปิดการแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ ครั้งที่ 5 ประจำปี 2554 พญายมเกมส์ ซึ่งเทศบาลมุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนรักการเล่นกีฬาเพราะกีฬาเป็นเครื่องมือพัฒนา

คุณภาพชีวิตมนุษย์ที่สำคัญยิ่ง สามารถพัฒนาคนให้สมดุลและสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม ฝึกฝนให้เด็กและเยาวชนมีจิตใจอดทน เข้มแข็ง รู้แพ้ รู้ชนะ และรู้จักการให้อภัย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด หรืออาชญากรรม อีกทั้งยังก่อเกิดความรัก สามัคคีในหมู่คณะ แข่งขันกันภายใต้กฎกติกาด้วยความยุติธรรม และยังสามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวไปสู่การเป็นนักกีฬาอาชีพต่อไป (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2554)

ภาพที่ 140 การแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระ พญายมเกมส์
ที่มา : สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

รูปแบบการจัดการแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระนี้ ได้ใช้ชื่อ พญายมเกมส์ ซึ่งเป็นชื่อที่เกิดจากการประเพณีแห่พญายมที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในปัจจุบันได้ยกเลิกการจัดการแข่งขันนี้ไปแล้ว แต่กำลังจะนำกลับมานำมาดังเดิม และยังจะใช้ชื่อพญายมเกมส์ เพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นได้เห็นถึงความสำคัญ ความศรัทธา ในประเพณีแห่พญายมของตำบลบลบางพระ รวมทั้งทำให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานต่อไป

ดังนั้นรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ทั้ง 3 ประเภท คือ ศิลปวัตถุ และ วรรณกรรม การแสดง และการเรียนรู้มีบทบาท 3 ประการคือ 1. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ของท้องถิ่นตำบลบางพระ 2. เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พญายม และ3. เพื่อปลูกฝังให้กับเยาวชนได้รับทราบและภูมิใจในประเพณีท้องถิ่นของตำบลบางพระ รวมทั้งทำให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเป็นแบบอย่างให้ชุมชนใกล้เคียง ได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ประเพณีและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมไปพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองต่อไป

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม 2) วิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม และ3) วิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่พญายม และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง ใช้วิธีเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยการสัมภาษณ์การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Induction) และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ประกอบกับภาพถ่ายจากพื้นที่ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม

บริบททางประวัติศาสตร์ของประเพณีแห่พญายม ประเพณีแห่พญายม เกิดขึ้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เกิดจากคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายมผู้เป็นใหญ่แห่งดินแดนนรกภูมิ เจ้าแห่งภูติผี คติความเชื่อของพญายมในที่ปรากฏทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา จะมีบทบาทในชีวิตของคนไทย เกี่ยวกับเรื่องนรกสวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญทำทาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกคนได้เรียนรู้ในสิ่งเราเหล่านี้ จึงทำให้เกิดคติความเชื่อเกี่ยวกับพญายม ที่เป็นเทพเจ้าในดินแดนนรกภูมิ และเป็นผู้พิพากษาว่าผู้ใดจะได้ชดใช้กรรมในนรก หรือขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ต่อไป ประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เกิดขึ้นตั้งแต่ราว พ.ศ.2442 ตำบลบางพระในสมัยอดีตนั้นเป็นชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำ ไร่นา และประมงต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของไข้ป่า (โรคมาลาเรีย) ทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ วิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ต้องปั้นองค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางลานบ้านเพื่อทำพิธีบวงสรวง เซ่นไหว้ ขอขมาลาโทษฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560) ซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี คือวันที่ 17 - 18 เมษายน เป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี (กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2562)

การพัฒนาการการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในประเพณีแห่พญายม

ประวัติการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เริ่มจากการสมัยก่อนชาวบ้านใช้วิธีเขียนก้นหม้อแล้วนำไปลอยน้ำก่อนจะกลายมาเป็นการปั้นหุ่นพญายมอย่างปัจจุบัน สมัยก่อนมีการใช้หม้อดินมาคว่ำแล้วเขียนเป็นพญายม (กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ, 2562) การเปลี่ยนไปเริ่มจากการเป็นหม้อเขียนยันต์ มาเป็นหุ่นรูปปั้นเดิมที่ชาวบ้านบางพระปั้นขึ้นในยุคแรก ๆ ในอดีตการปั้นหุ่นพญายมใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น ฟางข้าว ไม้ไผ่สาน การสร้างหุ่นพญายมในสมัยแรกทำขึ้นง่าย ๆ จากฝีมือของชาวบ้าน ก่อนวันแห่พญายมประมาณ 2 วัน ชาวบ้านจะมาช่วยกันสร้างหุ่นโดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นประกอบขึ้นมา เช่น ใช้ไม้ไผ่สานทำเป็นโครงร่างกาย อุดด้วยฟางข้าวประกอบขึ้นเป็นตัวปะด้วยกระดาษใช้หม้อดินทำศีรษะ ผิวกายใช้ลูกเสมามาคั้นเอาน้ำซึ่งมีสีแดงทา ส่วนดวงตาทำด้วยผลหมากสุก เน้นให้ดูน่ากลัว เสร็จแล้วใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสลี่ยงสำหรับหามองค์พญายมไปลอยลงทะเล (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552) การที่เน้นความน่ากลัวเพราะต้องการกำราบภูตผีในปัจจุบัน หุ่นปั้นองค์พญายมในปัจจุบันทำจากปูนปลาสเตอร์ ตกแต่งด้วยสี เน้นความสวยงาม มีความประณีตมากขึ้นเพราะต้องใช้ในขบวนแห่และพิธีบวงสรวงที่มีนักท่องเที่ยวมาชมนอกจากนี้ ยังมีความหลากหลายจากการเลือกปางในการปั้นและจินตนาการของผู้ปั้น ทำให้หุ่นปั้นองค์พญายมในแต่ละปีไม่ซ้ำแบบกัน (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564) มีการบันทึกภาพถ่ายรูปปั้นพญายมที่ชาวบางพระได้นำมาขึ้นบวนแห่ครั้งแรกใน พุทธศักราช 2522 ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้บันทึกภาพไว้ และตั้งแต่พุทธศักราช 2530 เป็นต้นมา มีการปรับปรุงประเพณีแห่พญายม โดยการสร้างองค์พญายมให้สมจริงจัดขบวนแห่ให้สวยงามมีระเบียบและมีการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านเพิ่มขึ้น (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554)

ปัจจุบันการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อายุ 68 ปี ศิลปินดีเด่นสาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562 จากจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมให้กับประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีมาเป็นระยะเวลากว่า 40 ปี นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ อธิบายให้ฟังเกี่ยวกับหุ่นพญายมที่ใช้ในประเพณีแห่พญายมในอดีตว่า หุ่นรูปปั้นพญายมในสมัยก่อนจะเป็นหุ่นที่ทำได้ง่าย ๆ คือ ใช้ฟางมัดให้เป็นรูปร่างของคนเท่านั้นต่อมา นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ จึงได้รับมอบหมายจากสำนักเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้เป็นผู้รับผิดชอบสร้างหุ่นจำลองพญายมเพื่อใช้ประกอบพิธีมาจนถึงปัจจุบัน (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

ในการปั้นองค์พญายมจะใช้โครงลวดขึ้นรูป เครื่องทรงใช้ปูนที่ทำจากเปลือกหอยบดผสมทรายละเอียดทำให้ดูสง่าน่าเกรงขาม เมื่อปั้นองค์พญายมเสร็จแล้ว ในวันที่ 17 เมษายน ชาวบ้านจะมารวมตัวกัน เพื่ออัญเชิญองค์พญายมไปประทับ ณ ชุมชนคอเขาพัฒนาหมู่ที่ 4 เพื่อทำพิธีเบิกเนตรและทอดผ้าป่านำเงินถวายวัด รุ่งขึ้นวันที่ 18 เมษายนซึ่งเป็นวันสุดท้ายเทศกาลวันไหลสงกรานต์ของตำบลบางพระ เวลาประมาณ 13.00 น. จะอัญเชิญองค์พญายมขึ้นบนรถยนต์ โดยใช้เส้นทางตามสุขุมวิทไปรอบชุมชนต่าง ๆ ในตำบลบางพระ ตลอดเส้นทางจะมีประชาชนคอยสรงน้ำพระพุทธรูปรูปปั้นอดีตเจ้าอาวาสวัด เกจิอาจารย์ ที่เคารพนับถือ พร้อมอธิฐานจิตฝากทุกข์โศกไปกับองค์พญายม เมื่ออัญเชิญองค์พญายมมาถึงบริเวณพิธี (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2552)

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสังเกตการณ์ในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2567 ได้พบนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมได้เห็นลักษณะหน้าของพญายม ที่สร้างจากปูนปั้น หุ่นรูปปั้นพญายมมีการใช้ปูนซีเมนปั้นขึ้นรูปในส่วนด้านบน ประกอบด้วยศีรษะ มงกุฎรูปหัวกะโหลก และทำเชือกป่านมาคลายให้การเป็นเส้น ๆ ใช้ทำเส้นผมของพญายม มีสร้อยสังวาลหัวกะโหลก สร้อยคอหัวกะโหลก และคทายมทัณฑ์ ได้สร้างขึ้นโครงและปั้นรูปร่างเสร็จเรียบร้อย รอการลงสีสันให้สวยงามตามแบบที่ได้ร่างไว้ มีอุปกรณ์ในการสร้างลวดลายไทยที่จะประดับบนองค์พญายม โดยวิธีการสร้างลวดลายไทย ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์นำไปแช่น้ำให้เปื่อยยุ้ยแล้วนำมาตำในครกหิน เพื่อให้เนื้อละเอียดสำหรับนำมาลงบล็อกพิมพ์ลาย แล้วนำขึ้นไปแปะที่หุ่นรูปปั้นพญายมด้วยกาวแป้งเปียกทำให้เกิดลายไทยสวยงามทิ้งไว้ให้แห้งและเตรียมลงสีสันให้สวยงามต่อไป การปั้นหุ่นพญายมในปี 2567 นี้เสร็จสมบูรณ์ เรียบร้อยโดยใช้ระยะเวลาการปั้นราว 3 เดือนเศษ ซึ่งในปีนี้หุ่นพญายมมีหน้าตาที่ใจดีมีรอยยิ้มเล็กน้อย ผิวกายจะมีสีแดงอ่อน ๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นภาคกึ่งเทวดาที่มีความสมส่วนสง่างาม รวมถึงมีจุดเด่นที่ผ้าภูษาเครื่องทรงโดยการใช้สีกากเพชร ที่จะมีความแวววาวเมื่อกระทบแสง และมีการใช้สีสันที่ฉูดฉาดใช้สีฟ้าเข้มสลับกับสีแดง สีเขียว และสีทอง เพื่อสร้างความสวยงามให้กับองค์พญายม

การประกอบพิธีกรรมและจัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม

การประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม เป็นการทำพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาในพญายมผู้เทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ ที่ชาวบางพระนับถือและเป็นตัวแทนในการนำความทุกข์โรคภัยต่าง ๆ ให้ขจัดหายไปได้ การประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายมผู้วิจัยได้แบ่งพิธีกรรมไว้ดังนี้ 1) พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 2) พิธีกรรมการบรรจุธาตุและเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม 3) พิธีกรรมวันสุกดิบและทำบุญเช้า 4) พิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม 5) พิธีกรรมจำเริญทะเล (ลอยทะเล) 6) จัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม

1) พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญการเริ่มต้นในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ถือเป็นปฐมฤกษ์ในการทำพิธีกรรม พิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม มีพิธีกรรมที่จะต้องนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมมาทำพิธีเพื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้น ปีนี้เป็นปีพิเศษที่ได้ทำเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม บรรจุธาตุในงานฝังลูกนิมิตเป็นงานบุญใหญ่ ของวัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง เป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายมในปีนี้ (ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

2) พิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นพิธีกรรมหลังจากที่ปั้นหุ่นพญายมเสร็จสิ้น เมื่อปั้นเสร็จแล้ว จะต้องมีการปลูกธาตุทั้ง 4 มีคาถากำกับ มีการทำน้ำมนต์ธรณีสารจะเขียนคาถาบูชาพญายมแปะไว้หลังรูปปั้นพญายม ปีนี้เป็นปีพิเศษที่ได้บรรจุธาตุในงานฝังลูกนิมิตเป็นงานบุญใหญ่ ของวัดเขาช่องลม จังหวัดระยอง เป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม และพิธีเบิกเนตรพญายม เป็นขั้นตอนสำคัญในความเชื่อเกี่ยวกับการปลุกเสกหรือทำให้รูปเคารพมีความศักดิ์สิทธิ์สมบูรณ์ พร้อมสำหรับการบูชาถือเป็นการเสร็จสิ้นพิธีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและเบิกเนตรเบิกชัยให้หุ่นรูปปั้นนี้สามารถนำไปเป็นองค์ประธานในประเพณีแห่พญายม ไม่ให้ภูตผีมาอาศัยสิงสู่ได้ หลังจากการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมแล้ว ก็จะนำหุ่นรูปปั้นพญายมขึ้นรถกระบะเคลื่อนจากหมู่ที่ 9 สถานที่สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ไปยังสถานที่บริเวณหมู่ที่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนาข้างบ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 4 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เนื่องจากหมู่ที่ 4 จะเป็นเจ้าภาพในการทำพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าต่อไป
(ประพันธ์ พลเมืองรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2567)

3) พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมหลังจากการอัญเชิญหุ่นรูปปั้นพญายม จากอีกฝั่งคือหมู่ 9 บริเวณที่ใช้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมมายังอีกฝั่งของถนน ในพื้นที่หมู่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนาเพื่อประกอบพิธีกรรมทั้งพิธีกรรมในวันสุกดิบ และการทำบุญสวดมนต์เช้าในหนังสือ ย้อนรอยบางพระ มีการระบุเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ดังนี้ พิธีกรรมในวันสุกดิบ หมายถึง การจัดงานในวันเตรียมงาน ซึ่งเป็นวันก่อนถึงวันงานประเพณีแห่พญายม 1 วัน การทำบุญสวดมนต์ช่วงเช้า การทำบุญในตอนเช้าของวันที่ 18 เมษายน ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านในตำบลบางพระ และหน่วยต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนแห่พญายมในครั้งนี้ พิธีกรรมทั้ง 2 นี้เจ้าภาพคือหมู่ที่ 4 ชุมชนคอเขาพัฒนา เนื่องจากเป็นตามเรื่องเล่าแล้วสถานที่นี้เป็นที่สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต จึงทำให้ชาวบ้านหมู่ 4 ร่วมใจกันทำพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้าในพื้นที่นี้ขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นสืบทอดหน้าที่จากบรรพบุรุษที่ได้กันทำมาตลอดในอดีต
(นายลออง พยนต์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2567)

4) พิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่มีการประสมประสานกันทั้งคติความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากพญายมเป็นเทพเจ้าที่ปรากฏในทั้ง 2 ศาสนามีบทบาทที่คล้ายกัน คือ เป็นเทพแห่งดินแดนนรก ที่คอยพิพากษาความดีความชั่วของผู้ที่กระทำผิด เป็นเทพเจ้าที่เหล่าภูติผีปีศาจหวาดกลัว จึงเป็นองค์ประธานในประเพณีแห่พญายม ที่มีจุดมุ่งหมายที่ชาวบ้านต้องการฝากทุกข์โศกโรคภัยให้กับองค์พญายม เพื่อให้มีความสุขทั้งกายและใจ รูปแบบพิธีศาสนาพราหมณ์ประกอบด้วย คณะพราหมณ์ ผู้ทำพิธีกรรม และคณะดนตรีไทยบรรเลงระหว่างทำพิธีกรรม มีเครื่องบวงสรวงอาหารคาวหวาน บายศรี เครื่องสักการะบูชาจำนวนมาก โดยอาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเทศบาลตำบลบางพระนิมนต์พระมาทั้งหมด 9 รูป จากวัดในตำบลบางพระ ประกอบไปด้วยวัดบางพระวรวิหาร วัดเขาบางพระ วัดวิเวการามทำพิธีกรรมหลังจากพิธีพราหมณ์เสร็จสิ้น

5) พิธีกรรมจำเริญทะเล (ลอยทะเล) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่แสดงถึงการสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์บางพระ โดยจะเริ่มขึ้นในเวลา 18.30 น. พิธีกรรมในการลอยพญายมลงทะเลนั้น ชาวบ้านตำบลบางพระได้รับเลือกให้ขึ้นเรือและลอยแพไปพร้อมกับหุ่นรูปปั้นพญายม ก่อนจะลอยเป็นการอัญเชิญพญายม หลังจากที่ทำพิธีทางศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเสร็จแล้วแล้ว ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่แสดงถึงการสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์บางพระและความสมบูรณ์ของประเพณีแห่พญายม การปล่อยพญายมจะต้องทำในเวลาพลบค่ำเพราะเป็นช่วงน้ำลง เป็นการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนที่เข้าร่วมงาน ที่จะช่วยกันแห่พญายม แบกหามแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายมจำเริญทะเล ในเวลาโพล้เพล้ทุกคนต่างตั้งใจอธิษฐานฝากทุกข์โศกโรคภัย ขอพรให้พบแต่สิ่งที่มีความสุขสวัสดี โดยมีตัวแทนของชาวบ้านที่ผู้ชายจะต้องนำเรือลากแพไม้ไผ่อัญเชิญพญายมไปยังร่องน้ำลึก เป็นการเสร็จสิ้นประเพณีแห่พญายมของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีอย่างสมบูรณ์

6) จัดขบวนแห่พญายมในประเพณีแห่พญายม ถือเป็นเป็นหัวใจสำคัญในประเพณีที่จะเป็นการร่วมกันของคนในชุมนุมตำบลบางพระ และพื้นที่ใกล้เคียงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายม จะต้องร่วมกันนำขบวนของหน่วยตนเองทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และจะต้องเดินร่วมขบวนแห่พญายมจากสนามกีฬาเทศบาลตำบลบางพระ ไปจนถึงประรำพิธีในการทำพิธีบวงสรวงพญายมก่อนที่จะอัญเชิญไปลอยทะเล (จำเริญทะเล) เป็นการแสดงความสามัคคีของชุมชนในตำบลบางพระและพื้นที่ใกล้เคียงโดยมีองค์พญายมเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนที่เข้ามาร่วมงานประเพณีแห่พญายม

การจัดประเพณีแห่พญายมในสถานการณ์แพร่ ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

สถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 และความสุ่มเสี่ยงของจังหวัดชลบุรีที่เป็นพื้นที่แพร่ระบาดสีแดง ทำให้เทศบาลตำบลบางพระต้องประกาศยกเลิกการจัดงานประเพณีแห่พญายมในปี 2563 และปี 2564 เพื่อให้เป็นไปตามคำสั่งการของผู้ว่าราชการจังหวัดและมติคณะกรรมการควบคุมโรคจังหวัดชลบุรี ทั้งนี้ เทศบาลตำบลบางพระได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดงานให้สอดคล้องกับ สถานการณ์โรคระบาด ด้วยการสร้างช่องทางอธิษฐานฝากเคราะห์กับองค์พญายมแบบออนไลน์ ผ่านแอปพลิเคชัน Wixapp โดยให้ประชาชนสแกนคิวอาร์โค๊ดเข้าร่วมประเพณีแห่พญายมที่http://bangphrasuksa.wixsite.con กรอกข้อมูลชื่อนามสกุล วันเดือนปีเกิด และคำอธิษฐานส่ง มาที่เทศบาล และยังคงจัดพิธีบวงสรวงขึ้นที่ศาลพญายม ชายทะเลบางพระในวันที่ 18 เมษายน เช่นเดิม แต่มีลักษณะเป็นการประกอบพิธีขึ้นเอง การประกอบพิธีบวงสรวงพญายมในสถานการณ์ โควิด 19 จัดขึ้นในช่วงเช้าของวันที่ 18 เมษายน ในงานมีนายกเทศมนตรี ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่เทศบาล และตัวแทนชาวบ้าน ประมาณ 50 คน ร่วมนำบายศรี อาหารคาวหวาน ผลไม้ น้ำดื่ม มาตั้งโต๊ะบวงสรวง กล่าวสักการะองค์พญายมและอัญเชิญให้รับเครื่องบวงสรวงและคำอธิษฐานของประชาชน จากนั้น ตัวแทนนำคำอธิษฐานที่พิมพ์ใส่กระดาษมาเผาต่อหน้าแท่นประทับองค์พญายมเพื่อแสดงการ สะเดาะเคราะห์ ทั้งนี้ ในระหว่างประกอบพิธีจะมีการจัดระเบียบให้ผู้ร่วมงานยืนห่างกันเป็นระยะ 2 เมตร สวมหน้ากากอนามัย และล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ (นายสมเจตน์ เกตุวัตถา, 2563)

บริบททางการท่องเที่ยวของประเพณีแห่พญายมในเทศกาลวันไหล จังหวัดชลบุรี

ประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นในเทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรีระหว่างวันที่ 17-18 เมษายน ของทุกปี ซึ่งประเพณีวันไหลของภาคตะวันออกคือการจัดงานประเพณีเพื่อต้อนรับปีใหม่ของไทยในช่วงหลังสงกรานต์ และจะมีงานต่อเนื่องกันหรือส่งต่อกันในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ตราด งานเทศกาลสงกรานต์วันไหลที่จัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมีหน่วยงานของภาครัฐเป็นฝ่ายดำเนินการ การจัดงานที่เนื่องในเทศกาลสงกรานต์ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี เรียกว่างานวันไหล โดยจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อเนื่องกันตลอดช่วงสงกรานต์ คือ ตั้งแต่เขตอำเภอเมืองชลบุรี-บางแสน-บางพระ-ศรีราชา-เกาะสีชัง-พัทยา-พนัสนิคม-บ้านบึง (เทพพร มังธานี, 2562) ประเพณีแห่พญายม ถือเป็นหนึ่งในประเพณีในเทศกาลสงกรานต์วันไหลที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจ โดยเทศบาลตำบลบางพระได้ตั้งชื่อว่า

งานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ จัดขึ้นในวันที่ 17-18 เมษายน ของทุกปี โดยเทศบาลตำบลบางพระได้นำประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นประเพณีของชาวบางพระในอดีตที่เกิดจากเรื่องเล่าตำนานของตำบลบางพระ จากการขึ้นทะเบียนให้ประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2556 จึงเป็นการทำให้เทศบาลบางพระได้ใช้คำเชิญชวนที่สร้างความภาคภูมิใจ เช่น “ประเพณีแห่งเดียวของโลก” มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเก่าแก่” “ศรัทธาอันยิ่งใหญ่ของชาวบางพระ” โดยนำความเชื่อเกี่ยวกับพญายมและประเพณีแห่พญายมอันเป็นคติชนท้องถิ่น มาประยุกต์สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการต่อรองการท่องเที่ยวในงานเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรี ให้มาเที่ยวงานประเพณีแห่พญายมอีกด้วย จึงนับได้ว่าประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่บทบาทสำคัญต่อตำบลบางพระ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประเพณีแห่พญายมดำเนินงานโดยเทศบาลตำบลบางพระ มีลักษณะเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีและเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลบางพระในบริบทเทศกาลสงกรานต์วันไหลของจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นการรวมประเพณีสงกรานต์และประเพณีแห่พญายมมาจัดรวมอยู่ในโครงการเดียวกัน ปัจจุบันเทศบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อผลักดันให้ประเพณีแห่พญายมมีชื่อเสียงมากขึ้น ทั้งการพัฒนารูปแบบขบวนแห่ พิธีบวงสรวง กิจกรรมบันเทิง ในงานเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมงาน (ชลธิชา นิสัยสัตย์, 2564)

ปัจจุบันชาวบางพระยังคงสืบทอดประเพณีแห่พญายมที่มีมานานกว่าร้อยปี ถือเป็นสัญลักษณ์ของตำบลบางพระที่ไม่เพียงใช้ต่อรองพื้นที่ท่องเที่ยว หากแต่ยังเป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่นที่ใช้แสดงตัวตนในบริบทสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏในคำขวัญประจำเทศบาลตำบลที่ว่า “อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายม ชมพระพุทธบาทร้อยปี” ตำบลบางพระจึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่ได้นำประเพณีแห่พญายมขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ให้กับพื้นที่ของตนเอง และมีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ที่นำไปประกอบประเพณี ที่มีความสวยงาม มีขนาดใหญ่ มีลักษณะที่เหมือนและต่างกันไปในแต่ละปี เช่น ลักษณะการประทับนั่งและประทับยืน การถืออาวุธของพญายม สีกาย เครื่องทรง เป็นต้น

การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม การประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม ในช่วงเทศกาลงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ กรมประชาสัมพันธ์สถานีวิทยุกระจาย เสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดชลบุรี ได้ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาชมการแห่พญายมและนำไปจำเริญทะเล ถือว่าเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นแห่งเดียวในโลก โดยการจัดงานเพื่อส่งเสริม

และรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และในเทศบาลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์งานประเพณีแห่พญายม ในบริเวณพื้นที่

และการประชาสัมพันธ์ผ่านทางช่องทางออนไลน์ เช่น เพจเฟซบุ๊กเทศบาลตำบลบางพระการออกข่าวในสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ มากมายที่กล่าวถึงประเพณีแห่พญายมหนึ่งเดียวในไทย และหนึ่งเดียวในโลก การแห่พญายมลงทะเล ลอยเคราะห์โศก สำนักข่าวไทย TNAMCOT (MCOT)

การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายมในอดีต ก่อนที่จะเกิดประเพณีแห่พญายมขึ้นในปี พ.ศ.2442 ในอดีตชุมชนบางพระมีประเพณีทำบุญเนื่องในวันสงกรานต์เพื่อความเป็นสิริมงคลในการขึ้นปีใหม่ จากข้อมูลที่ทัศนีย์ ทานตวณิช บันทึกไว้ จากคำบอกเล่าของนายนพ บรรเจิด ดังนี้ พิธีกรรมนี้เกิดขึ้นในวันสงกรานต์ของบางพระในอดีตจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 11 เมษายน จนถึงวันที่ 13 เมษายน ในวันสงกรานต์มีการทำบุญ ตักบาตร อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่วัดบางพระวรวิหาร ในช่วงเช้า จากนั้นตอนบ่ายของวันที่ 12 เมษายน มีประเพณีขนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย และทำบุญฉลองพระทราย ในวันที่ 13 เมษายน นอกจากนี้ ตลอดวันสงกรานต์จะมีการละเล่นสนุกสนานของชาวบ้านในชุมชนในช่วงเย็น เช่น เล่นลูกช่วง ตี่จับ สะบ้า ชักเย่อ และมีเล่นเชิญผี เช่น เชิญแม่ศรี ผีลอบ ผีลิง ที่ ลานบ้านหรือชายทะเลด้วย (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2554)

การจัดกิจกรรมในงานประเพณีแห่พญายมในปัจจุบัน การจัดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระจะจัดกิจกรรมขึ้นใน 2 วันคือ วันที่ 17 เมษายนและวันที่ 18 เมษยายน ของทุกปี โดยวันที่17 เมษายนนั้นจะเป็นงานในช่วงเวลาเช้าและเวลากลางคืน มีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเช่น การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก พิธีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุเนื่องในวันสงกรานต์ และในช่วงเวลากลางคืน จะมีร้านค้ามีจำหน่ายอาหารและสินค้าต่าง ๆ บริเวณโดมอเนกประสงค์ ตลาดน้ำห้วยสุครีพ มีเวทีกลางในการเปิดงานประเพณีแห่พญายม มีการแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม เรื่องราวเกี่ยวกับตำนานแห่พญายมของตำบลบางพระ และการแสดงจากศิลปินรับเชิญที่เชิญมา ในปีที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในปี2566 ได้เชิญศิลปินคณะแจ๊ส สะปุกนิก ปาบิยอง กุ๊กกุ๊ก มาร่วมแสดง และในปี2567 ได้เชิญคุณตัน ภาสกรนที เจ้าของบริษัทอิชิตันกรุ๊ปมาร่วมเปิดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระอีกด้วย และภายในงานช่วงเวลากลางคืนนั้น จะพบการกิจกรรมเช่น รำวงย้อนยุค การเล่นปริศนาร้อยกรอง (โจ๊กปริศนา) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางภาษาของจังหวัดชลบุรีที่สืบทอดต่อกันมาอีกด้วย

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สังเกตการณ์ ในวันที่ 17 เมษายน ได้พบการแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม เป็นการแสดงถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีกับการแสดงแสง สี เสียง ในประเพณี

ที่จัดขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจมูลเหตุที่เกิดงานประเพณีในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสนุกสนาน ด้วยการใช้แสง สี เสียง ทำให้เกิดความตื่นเต้นและสนุกสนานไปกับการแสดง โดยใช้ชื่อการแสดงว่า “เล่าขานตำนานองค์พญายม” ในประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ แสดงให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เกิดจากมูลเหตุใด และจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของประเพณีแห่พญายม ผู้วิจัยได้เห็นการนำโจ๊กปริศนามาเป็นกิจกรรมในงาน โดยพบการออกบูธเล่นทายโจ๊กปริศนา มีผู้คนมาเข้าร่วมการเล่นปริศนาคำทายร้อยกรอง (โจ๊กปริศนา) การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านยิงหนังสติ๊ก การแข่งขันหมากรุกไทย พิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ขายของริมห้วยสุครีพ และรำวงย้อนยุค วงดนตรีจากศิลปินภายในงานประเพณีแห่พญายม การแข่งขันชกมวยไทย “ศึกประเพณีแห่พญายมสงกรานต์บางพระ”ณ บริเวณตลาดน้ำห้วยสุครีพ

การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานประเพณีแห่พญายม ที่ปรากฏกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณีแห่พญายมนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่นำเอาประเพณีแห่พญายมนำมาขับเคลื่อน ให้ผู้คนในชุมชนได้ออกมามีส่วนร่วม สร้างความผูกพัน สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการแสดงถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษของชาวตำบลบางพระ และประเพณีแห่พญายมยังเป็นการร่วมพลังน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในชุมชนในตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่เข้ามาร่วมงาน สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในการออกร้านขายของและใช้พื้นที่ในการอนุรักษ์กีฬาพื้นบ้าน และการเล่นปริศนาร้อยกรอง ให้คงอยู่ในพื้นที่นี้ต่อไป

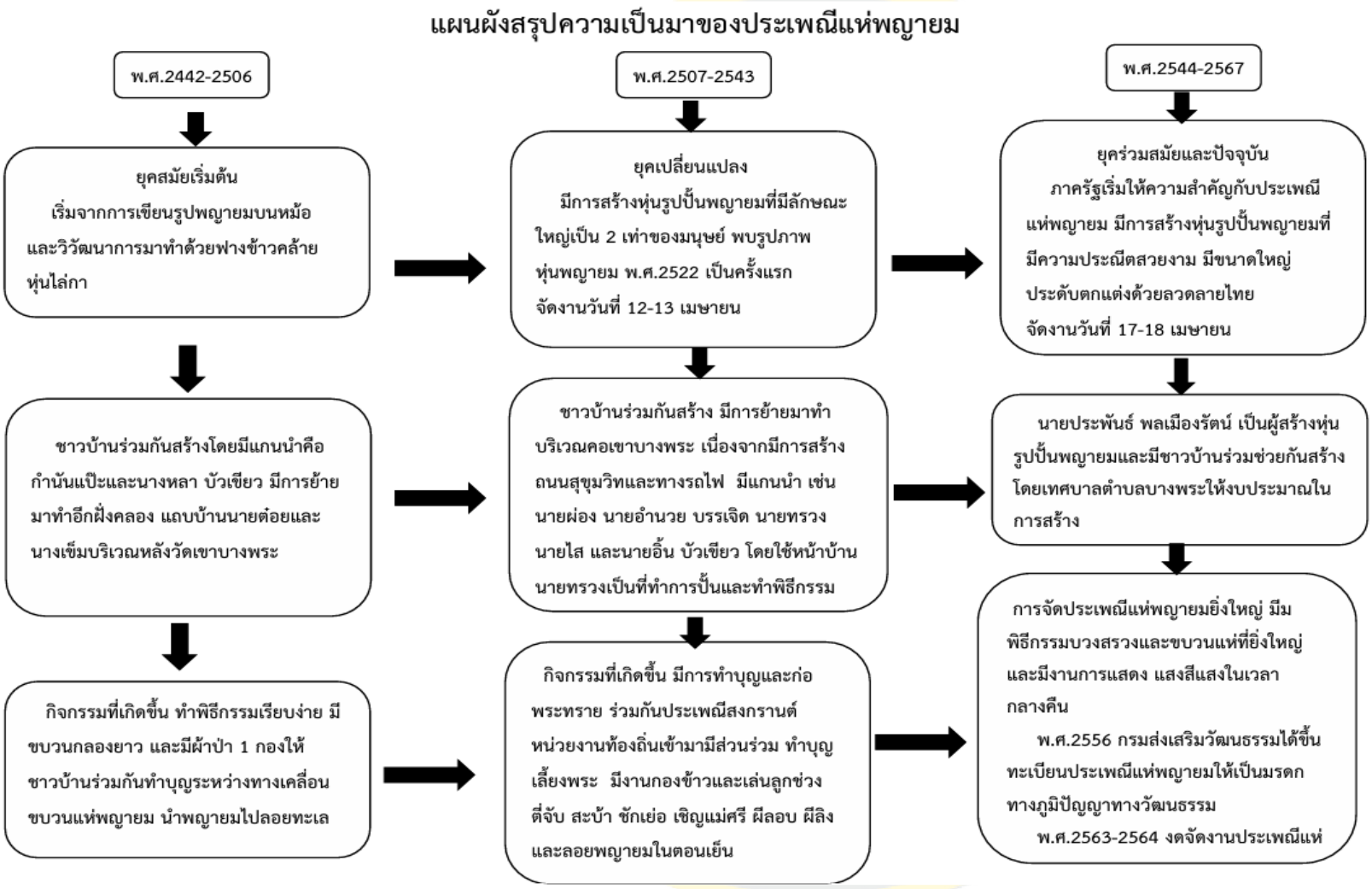

ภาพที่ 141 แผนผังสรุปความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม

5.2 สรุปผลวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม ประกอบด้วย 3 กระบวนการดังนี้ 1. การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต 2. การสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม 3. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม 4. การสร้างความหมายผ่านบุคคล

1) การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต ประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่เกิดจากคติความเชื่อของชาวตำบลบางพระ โดยกระบวนการสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต โดยการอธิบายเหตุการณ์ สถานการณ์ในช่วงเวลาสภาพสังคม วัฒนธรรมในอดีตจากการสืบค้นเอกสาร งานวิจัยและลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าในอดีตของประเพณีแห่พญายมจำนวน 3 เรื่อง ซึ่งเรื่องเล่ามีความเหมือนและต่างกันในเนื้อเรื่อง โดยแต่ละเรื่องเล่าต่าง ๆ มีทั้งการบันทึกข้อมูลและเกิดจากมุขปาฐะของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมา โดยการเล่าเรื่องถึงภูมิประเทศของตำบลบางพระที่เป็นชายฝั่งทะเล มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ในเรื่องเล่าที่ 1 และ 2 นั้นมีกล่าวตรงกันที่ว่า เกิดจากไข้ป่าหรือโรคมาลาเรียที่ทำให้คนป่วยล้มตายจำนวนมาก ส่วนเรื่องที่ 3 จะต่างกันที่ กล่าวถึงความเชื่อชาวประมงว่าเรื่องเหนือธรรมชาติท้องฟ้า คลื่น ลมทะเล ต้องการให้เดินทางในการทำประมงปลอดภัยไม่ประสบกับคลื่นลมพายุ การรับรู้วิธีการแก้ไขเหตุการณ์ทั้ง 3 เรื่องเล่ามีความต่างกัน ทั้งการฝันของชาวบ้าน พราหมณ์ชีปะขาวมาบอกให้สร้างรูปปั้นพญายมไหว้พญายมให้ปกปักษ์รักษา และช่วยป้องกันพวกผีพรายในทะเล ซึ่งเป็นการรับรู้ วิธีการแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และทุกเรื่องเล่าจะมีวิธีการแก้ไขเหตุการณ์ คือ สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมและนำไปลอยทะเล การสร้างความหมายจากเรื่องเล่าในอดีตเพื่อให้ ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำเกิดประเพณีนี้ขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับผู้คนทั้งภายในนอกและภายในชุมชนได้รับทราบ และเป็นการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้สร้างขึ้นผ่านเรื่องเล่านในอดีต จากการสร้างความหมายจากเรื่องเล่าในอดีตนี้ จึงเป็นหลักฐานยืนยันการมีตัวตนของประเพณีแห่พญายมในพื้นที่นี้ ทำให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายมบางพระจังหวัดชลบุรี ให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2556 โดยทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้แสดงถึงความสำคัญและประวัติความเป็นมาอันยาวนานของประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระเป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ

อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จึงได้จัดประเพณีแห่พญายมขึ้นในทุกวันที่ 17-18 เมษายนของทุกปีในเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรี โดยใช้ชื่อว่า ประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ

2) กระบวนการสร้างความหมายผ่านหุ่นรูปปั้นพญายม รูปลักษณ์ของหุ่นรูปปั้นพญายมของตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ถือเป็นเอกลักษณ์เฉาะตัวที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรม โดยเริ่มจากการสร้างหม้อดินเขียนรูปพญายม จนมีพัฒนาการในการสร้างที่มีลักษณะทางกายภาพของพญายมมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละปีที่จัดงานทั้งรูปร่าง ลักษณะท่าประทับ สีกาย อาวุธ เครื่องทรง ที่แตกต่างกันไปโดยผู้สร้างองค์พญายม จากหุ่นปั้นเดิมที่ชาวบ้านบางพระปั้นขึ้นในยุคแรก ๆ ในอดีตการปั้นหุ่นพญายมใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น ฟางข้าว ไม้ไผ่สาน ทาสีเขียนหน้าตาให้ดูดุดันน่ากลัวน่าเกรงขาม แต่ในปัจจุบัน หุ่นปั้นองค์พญายมทำเหล็กหุน ใช้ลวดขึ้นโครงปิดด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ ตกแต่งด้วยสีสันสวยงาม มีความประณีตมากกว่าสมัยอดีตเพราะต้องใช้ในขบวนแห่และพิธีบวงสรวงที่มีนักท่องเที่ยวมาชม นอกจากนี้ ยังมีความหลากหลายจากการเลือกปางในการปั้นและจินตนาการของผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ทำให้หุ่นปั้นองค์พญายมในแต่ละปีไม่ซ้ำแบบกัน และมีความหมายที่แตกต่างกันด้วย การปั้นหุ่นพญายมในปัจจุบันนี้เกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานของนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) ประจำปีพุทธศักราช 2562

หุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต ลักษณะมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ มีรูปร่างเหมือนมนุษย์ อยู่ลักษณะท่านั่งห้อยขาทั้ง 2 ข้าง ถืออาวุธมีลักษณคล้ายหอกที่ผูกด้วยผ้า ปลายหอกมีความแหลมคม ใบหน้ามีลักษณะคล้ายกับยักษ์มีเขี้ยวทั้ง 2 ข้าง หูใหญ่ มีคิ้ว มีหนวดเครา มีอุณาโลมอยู่กลางหน้าผาก และมีเขางอกออกมาทั้ง 2 ข้าง สวมมงกุฎรูปสามเหลี่ยม พวงมาลัย สวมใส่เครื่องประดับ ซึ่งเป็นลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายมในอดีต เกิดจากชาวบ้านร่วมกันสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จึงไม่ได้มีความละเอียดประณีตเหมือนในปัจจุบันแต่คงความเข้มขลังสร้างความหมายให้ดุดันน่ากลัว น่าเกรงขามเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี ภูตผีวิญญาณต่าง ๆ และใช้อาวุธในการทิ่มแทง สิ่งชั่วร้ายเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดี ซึ่งความหมายดังกล่าวก็ตรงกับการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เพื่อให้เป็นตัวแทนในการฝากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บ ขจัดสิ่งไม่ดีชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล

หุ่นรูปปั้นพญายมในยุคร่วมสมัยและปัจจุบัน โดยผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ คือนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ โดยหุ่นรูปปั้นพญายมนั้นมีขนาดใหญ่ ประมาณ 2 เท่าของมนุษย์ โดยท่านั่งนั้นเป็นท่าลลิตาสนะ คือท่านั่งขาข้างหนึ่งวางบนแท่น อีกข้างห้อยลงพื้น สลับซ้ายขวาบางตามจินตนาการของผู้ปั้น ซึ่งเป็นท่าที่มีความหมาย พระราชาที่มีความสุขทั้งกายและใจ และท่ายืนมีเพียงพ.ศ. 2561 มีลักษณะเหมือนท้าวหิรัณพนาสูร การสร้างรูปลักษณ์พญายมเช่นนี้ เพื่อความศรัทธาในองค์พญายมผ่านรูปลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่และน่าเกรงขาม อาวุธของพญายม มีหลายรูปแบบ คทายมทัณฑ์โดยจะมีหัว

กะโหลกอยู่บนของคทา บางปีเป็นรูปงู บ่วงยมบาศ ใช้คล้องจูงวิญญาณลงไปในนรกภูมิ พระขรรค์มีลักษณะเป็นดาบ 2 คม ส่วนใหญ่อยู่ในพระหัตถ์ด้านขวาเอาไว้ฟาดฟันสิ่งไม่ดี

พ.ศ. 2559 ตรงกับเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จสวรรคต ผู้สร้างจึงได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมในพ.ศ. 2560 ให้ถือดอกบัว มีลักษณะเป็นดอกบัวสีขาว 3 ดอกอยู่ในพระหัตถ์ข้างขวา เพื่อแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตในครั้งนั้น คัมภีร์ มีลักษณะเป็นคัมภีร์สีดำเป็นคัมภีร์ที่บันทึกความดีความชั่วอยู่ในพระหัตถ์ข้างซ้าย อาวุธของพญายมให้ความหมายเพื่อเกิดขจัดทุกข์ภัย สิ่งไม่ดีให้มลายหายไปจาก มีสีกายคล้ายสีผิวของมนุษย์ ผู้สร้างนิยมสร้างให้พญายมไม่สวมชุดทำให้เห็นสีกายของพญายมมีสีเนื้อมนุษย์ และสีขาว หน้าตามีทั้ง ดุดันน่ากลัว และใจดีมีเมตตา สวมมงกุฎ สวมใส่เครื่องประดับ ผ้านุ่ง หลากหลายสี เช่น สีชมพู สีน้ำเงิน สีแดง ประดับลวดลายไทย สังวาล สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเฉวียงบ่า เส้นเดียวหรือ 2 เส้น นิยมประดับรูปหัวกะโหลก สร้างความหมายให้เกิดความยิ่งใหญ่ สมกับเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ เพื่อเกิดความสวยงามความประณีตทางศิลปะเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานประเพณีแห่พญายม

กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปหุ่นรูปปั้นพญายม โดยลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายมแต่ละปีมีความเหมือนและต่างกันล้วนแต่เกิดเป็นกระบวนการสร้างความหมายใน 3 ลักษณะดังนี้ 1. เพื่อความศรัทธาในองค์พญายมผ่านรูปลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่และน่าเกรงขาม 2. เพื่อเกิดขจัดทุกข์ภัยสิ่งไม่ดีให้มลายหายไปจาก 3. เพื่อเกิดความสวยงามความประณีตทางศิลปะเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานประเพณีแห่พญายม

3) กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม พิธีกรรมที่เกิดขึ้นในประเพณีแห่พญายมรวมกันสร้างความหมาย ตั้งแต่การเริ่มต้นการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จนจบพิธีกรรมจำเริญทะเล สามารถแบ่งการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม 6 พิธีกรรมดังนี้ 1. กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 2. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม 3. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า 4. กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมการแห่พญายม และการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม 5. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม 6. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมจำเริญทะเล(ลอยทะเล)

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมนี้เป็นการเชื่อมโยงพิธีกรรมกับความเคารพครูบาอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชามาให้กับผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และเป็นการเสริมพลังความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสิ่งของ สร้างตัวแทนที่ทรงพลังของพญายมผ่าน

กระบวนการที่ผสมผสานความเชื่อ จารีต และสัญลักษณ์ที่มีความหมาย ก่อนที่จะลงมือประกอบสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ซึ่งพ.ศ. 2567 ได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายมทรงประทับนั่งเป็นภาคกึ่งเทวดา เนื่องจากพึ่งพ้นจากโรคระบาดโควิด 19 และมีหน้าตาที่ยิ้มแย้มเพื่อให้ผู้ที่เข้ามาบูชา เกิดความสุขกาย สุขใจ หายทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นกระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ การบรรจุธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อเน้นการสื่อสารกับพลังธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความหมายเพื่อทำให้รูปปั้นหรือหุ่นมี “พลัง” ตามความเชื่อ เพื่อเสริมความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจให้กับรูปปั้นพญายม การถวายหมากพลูบูชาพญายม บูชาเครื่องบวงสรวงสักการะ อาหารคาวหวาน ผลไม้ ธูปเทียน บายศรี ดอกไม้ แสดงความเคารพและขอพรจากองค์พญายม เพื่อให้พิธีสมบูรณ์และแสดงถึงความเคารพอย่างสูงสุด เบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม การปลุกพลังศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปปั้นพญายม เพื่ออัญเชิญพลังและการคุ้มครองจากองค์พญายมเข้ามาสู่รูปปั้น ทำให้กลายเป็นตัวแทนที่มีพลังศักดิ์สิทธิ์อย่างสมบูรณ์

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า นี้กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้านี้ มีความหมายเกี่ยวข้องกับความเคารพและการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้ที่เราเคารพบูชา การที่นิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป การเชิญพระสงฆ์จำนวนมากมาสวดมนต์พร้อมกันจะช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์และเสริมบารมีให้กับการหันหน้าหุ่นรูปปั้นพญายมไปที่ทิศตะวันตกเหมือนกันพิธีที่จะบวงสรวงและลอยพญายมลงทะเลอีกด้วย การถวายอาหารผลไม้ ธูปเทียน บายศรี ดอกไม้ หมายถึง ความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม โชคลาภ และการนอบน้อมบูชา

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมการแห่พญายม และการปล่อยขบวนรถแห่อัญเชิญพญายม นี้ถือเป็นหัวใจสำคัญในประเพณีแห่พญายมที่จะเป็นการร่วมกันของคนในชุมนุมตำบลบางพระ และพื้นที่ใกล้เคียงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาเข้าร่วมประเพณีแห่พญายมเป็นการสร้างสายธารแห่งศรัทธาให้กับพื้นที่ในการเคลื่อนขบวนแห่พญายมและให้ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ได้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม ความศรัทธาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบางพระ ที่มีต่อประเพณีแห่พญายม

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมบวงสรวงศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา เป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ในการบวงสรวงพญายม ประกอบไปด้วยพิธีพราหมณ์ที่ให้ความหมายคือการเชิญเหล่าเทพเทวดามาร่วมงานมาอวยพรเป็นสิริมงคลต่อผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีกรรม และนำอาหารต่าง ๆ กลับไปเป็นเป็นทิพย์โอสถ จะได้หายทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา มีบทสวดมนต์

ที่ให้ความหมาย เป็นการขจัดทุกข์และเคราะห์กรรม เสริมบารมีและปัญญา สร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ เสริมสิริมงคลแก่ชีวิต ขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้มลายหายไป ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างประเพณีแห่พญายม เพื่อให้ผู้ที่ศรัทธามาขอพรและฝากทุกข์โศกโรคภัยไว้กับองค์พญายมและนำไปลอยทะเล

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมจำเริญทะเล เพื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีแห่พญายม สร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในพื้นที่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันโดยมีองค์พญายมเป็นประธานที่ได้สร้างพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรี ตัวแทนชาวบ้านจะนำแพแห่นประทับผูกเข้ากับเรือประมงแล้วลากออกไปจะนำเอาดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ โยนให้ผู้คนที่มาร่วมงานเพื่อนำกับไปเพื่อเป็นสิริมงคล เมื่อลากแพออกไปได้สำเร็จ ได้ยินเสียงชาวบ้านโห่ร้องขึ้นด้วยความยินดี เพราะเป็นเครื่องหมายว่าสิ่งไม่ดีทั้งหลายได้ถูกนำออกไปแล้ว

การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมทั้งหมดนี้ เพื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีแห่พญายม สร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในพื้นที่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันโดยมีองค์พญายมเป็นประธานที่ได้สร้างพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรี ตัวแทนชาวบ้านจะนำแพแห่นประทับผูกเข้ากับเรือประมงแล้วลากออกไป จะนำเอาดอกไม้เครื่องบูชาต่าง ๆ โยนให้ผู้คนที่มาร่วมงานเพื่อนำกับไปเพื่อเป็นสิริมงคล เมื่อลากแพออกไปได้สำเร็จ ได้ยินเสียงชาวบ้านโห่ร้องขึ้นด้วยความยินดี เพราะเป็นเครื่องหมายว่าสิ่งไม่ดีทั้งหลายได้ถูกนำออกไปแล้ว

4) กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล บุคคลถือเป็นผู้ขับเคลื่อนประเพณี และเป็นผู้สร้างประเพณีให้เกิดขึ้น โดยสามารถวิเคราะห์การสร้างความหมายผ่านบุคคลทั้งหมด 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. ผู้อำนวยการสร้างประเพณีแห่พญายม 2. ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม 3. ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เป็นประธานในพิธีกรรม 4. ผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม ล้วนแต่เป็นการสร้างความหมายให้กับประเพณีแห่พญายม

ผู้อำนวยการสร้างประเพณีแห่พญายม ได้แก่ผู้บริหาร หัวหน้าส่วนราชการของเทศบาลตำบลบางพระเป็นผู้อำนวนการให้เกิดงานประเพณีแห่พญายมได้ โดยการจัดงานประเพณีแห่พญายมนั้นจะจัดขึ้นในวันที่ 17 -18 เมษายนของทุกปีต่อจากประเพณีก่อพระทรายวันไหลของเทศบาลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน ประเพณีแห่พญายมของตำบางพระ จึงเป็นส่วนหนึ่งของเทศกาลวันไหลของจังหวัดชลบุรี ที่จัดขึ้นมาเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรมในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์หรือขึ้นปีใหม่ของคนไทยโดยเฉพาะในภาคตะวันออกได้มีการจัดเทศกาลวันไหลหลายจังหวัด

ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม คือนายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ เป็นศิลปินดีเด่น สาขาการช่างฝีมือ (ภาพปั้น) เป็นผู้สร้างความหมายให้กับหุ่นรูปปั้นพญายม โดยการออกแบบ สร้างสรรค์งานศิลปะนี้และได้สอดแทรกความหมายนัยยะต่าง ๆ ในหุ่นรูปปั้นพญายมในแต่ละปี ซึ่งมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีแห่งเดียวในโลกและในประเทศไทย ที่ได้มีการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เพื่อให้ผู้คนที่ศรัทธามาฝากทุกข์โศกโรคภัย และนำหุ่นรูปปั้นพญายมนี้ไปลอยทะเลต่อไป

ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เป็นประธานในพิธีกรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นการสร้างความหมายผ่านผู้ทำพิธีกรรมในประเพณีแห่พญายม โดยผู้วิจัยสามารถแบ่งผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เป็นประธานในพิธีกรรม ประกอบด้วย 4 ส่วนดังนี้

1) นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ที่ได้ทำพิธีกรรมเริ่มแรกในการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม พิธีกรรมบรรจุธาตุและการเบิกเนตรหุ่นรูปปั้นพญายม ซึ่งได้ทำพิธีกรรมนี้ในขั้นตอนการสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม

2) ผู้ทำพิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์ โดยมีอาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ที่มีเครื่องบูชา เครื่องบวงสรวง จำนวนมาก มีการจัดโต๊ะขนาดใหญ่จัดบายศรีจำนวนมากเพื่อบูชาสักการะพญายมโดยจากสังเกตการณ์ในพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในปี 2567 พิธีศาสนาพราหมณ์ ประกอบด้วย คณะพราหมณ์ ผู้ทำพิธีกรรม และคณะดนตรีไทยบรรเลง ขั้นตอนพิธีกรรมบวงสรวงเริ่มจากเริ่มต้นด้วย การกล่าวถึงนมัสการพระรัตนตรัย เทวดาอารักษ์ เทพเจ้า บวงสรวงองค์พญายมราช บรรเลงเพลงดนตรีไทย ขออนุญาตทวยเทพเทวดาสิงศักดิ์สิทธิ์ โดยมีองค์พญายมเป็นประธาน ขออนุญาตพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่ เทวดาอารักษ์ ณ บริเวณการประกอบพิธีกรรม ให้อนุญาตทำพิธีกรรมบวงสรวงในครั้งนี้ หลังจากทำพิธีกรรมเสร็จอาจารย์พรชัย แสงโรจน์สกุลชัย ได้กล่าวสิ่งที่สร้างความหมายให้กับประเพณีแห่พญายมไว้ดังนี้

3) ผู้ทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ได้เชิญพระสงฆ์ที่มีความนับถือจากชาวตำบลบางพระจากวัดในชุมชนสร้างขวัญและกำลังใจให้กับคนในชุมชน โดยการนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมด 9 รูปทุกครั้งที่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยพิธีกรรมทางพุทธศาสนานั้นจะประกอบด้วย พิธีกรรมวันสุกดิบและการทำบุญสวดมนต์เช้า พิธีกรรมทางพุทธศาสนาหลังจากพิธีบวงสรวงในศาสนาพราหมณ์ โดยพระสงฆ์ จะสวดมนต์ในคาถาที่เป็นมงคล

4) ผู้เป็นประธานในพิธีกรรม โดยผู้ที่เป็นประธานในพิธี เป็นผู้ที่ชาวตำบลบางพระให้เกียรติและเคารพนับถือ จึงได้ให้บุคคลเหล่านี้ประกอบพิธีกรรมและมาเป็นประธานในการทำพิธีต่าง ๆ ในประเพณีแห่พญายม บุคคลเหล่านี้ ล้วนสร้างความหมายให้กับประเพณีแห่พญายม ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมผ่านบุคคล ให้ผู้คนเข้ามาร่วมงานและขอพรและฝากทุกข์โศกโรคภัยกับองค์พญายม เช่น นายนพรัตน์ ศรีพรหม นายอำเภอศรีราชา เป็นประธานปล่อยขบวนรถประเพณีแห่พญายม สงกรานต์บางพระ ประจำพ.ศ. 2567พร้อมด้วย นายลออง พยนต์ นายกเทศมนตรีตำบลบางพระ นายสมศักดิ์ เกตุวัตถา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ นายสมเจตน์ เกตุวัตถา อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบางพระ ถือเป็นปฐมฤกษ์ในการเคลื่อนขบวนของประเพณีแห่พญายม พิธีกรรมบวงสรวงทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางพุทธศาสนานั้น ได้เชิญนายสุชาติ ชมกลิ่น อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน โดยเป็นประธานจุดเทียนมหามงคลต้นเอก จากนั้นพราหมณ์ในพิธี ได้กล่าวบูชา บวงสรวงพญายมราช และสิ้นสุดด้วยบูชาพระรัตนตรัย ให้เป็นฉัตรชัยให้ทุกท่านที่มาร่วมงาน

5) ผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม กลุ่มผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายมนี้ เป็นผู้สร้างความหมายให้กับประเพณีเช่นกันเนื่องจากหากสร้างประเพณีให้เกิดแล้วแต่ไม่มีผู้ที่เข้ามาร่วมทั้งชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ก็จะทำให้ประเพณีขับเคลื่อนต่อไปไม่ได้ ประเพณีแห่พญายม ได้มีเข้าร่วมงานส่วนใหญ่ คือ ประชาชนในเขตตำบลบางพระ โดยเฉพาะการเคลื่อนขบวนแห่ ที่มีการจัดขบวนของแต่ละชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ตัวอย่างหน่วยงานที่เข้ามาร่วมดังนี้ ชุมชนวัดหลวงบางพระ ชุมชนทิวสนพัฒนา ชุมชนบางพระน่าอยู่ ชุมชนตลาดบน ชุมชนท่าตาลักษณ์ ชุมชนบ้านนาพุ ชุมชนท้ายบ้าน กองทุนสวัสดิการองค์การบริหารส่วนตำบลบางพระ The Pizza Company สวนสัตว์เปิดเขาเขียว เป็นต้น ผู้เข้าร่วมประเพณีแห่พญายม เป็นการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนสร้างความสนใจของนักท่องเที่ยวในเทศกาลวันไหลจังหวัดชลบุรี ถือเป็นการสร้างความหมายให้กับประเพณีแห่พญายมที่เกิดจากพลังขับเคลื่อนของผู้คนในชุมชน นักท่องเที่ยวที่เข้ามามีส่วนร่วมให้ประเพณีรแห่พญายมนี้

การสร้างความหมายผ่านบุคคล โดยความหมายเกิดจากบุคคล ทั้งผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ผู้บริหารท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น พราหมณ์และพระภิกษุสงฆ์ที่นับถือของคนในพื้นที่ รวมทั้งผู้คนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวที่ต่างเข้ามามีส่วนร่วมทำให้พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สร้างความศักดิ์สิทธิ์และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การได้นำความทุกข์โศกฝากไว้กับองค์พญายม และเป็นการแสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชนอีกด้วย

ดังนั้นกระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายมจะประกอบด้วยการสร้างความหมายจากเรื่องเล่าในอดีต การสร้างความหมายจากหุ่นรูปปั้นพญายม การสร้างความหมายจากพิธีกรรม การสร้างความหมายจากบุคคล รวมกันจึงทำให้ครบมิติในการสื่อความหมายให้กับประเพณีแห่พญายม

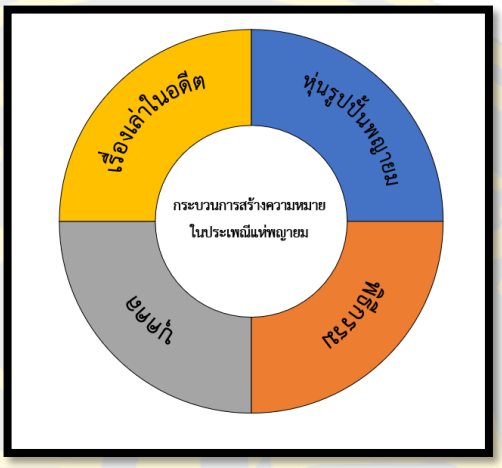

ภาพที่ 142 ภาพแสดงความสัมพันธ์ในกระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

5.3 สรุปผลวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม

วิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม แบ่งออกมาเป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1. ศิลปวัตถุ 2. วรรณกรรม 3. การแสดงและการจัดกิจกรรม โดย 1. ศิลปวัตถุที่เกิดจากประเพณีแห่พญาพญายม ประกอบด้วยดังนี้ 1) รูปการ์ตูนพญายม 2) ตุ๊กตาและมาสคอตพญายม 3) ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานในตำบลบางพระ 4) เสื้อสกินรูปพญายมของชุมชนต่าง ๆ 5) ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม 6) ประติมากรรมป้ายถนนรูปพญายม 7) รูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ 8) พระทรายวันไหลบางแสนรูปพญายม 2. วรรณกรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ประกอบด้วยดังนี้ 1) วรรณกรรมสำหรับเด็ก 2) หนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม 3) คำขวัญประจำตำบลบางพระ 4) เพลงในประเพณีแห่พญายม และ 3.การแสดงและการจัดกิจกรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมประกอบด้วยดังนี้ 1) การแสดงเล่าขานตำนานแห่พญายม 2) ห้องเรียนพญายม 3) นิทรรศการประเพณีแห่พญายม 4) การแข่งกีฬานักเรียนพญายมเกมส์

1. ศิลปวัตถุ คือวัตถุอันเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ เช่น ภาพเขียน รูปปั้น เครื่องลายครามเครื่องถม ประติมากรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) โดยงานศิลปวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นจากประเพณีแห่พญายม โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างที่แตกต่างกัน ทั้งสร้างมาเพื่อนำไปใช้ในเทคโนโลยีทางคมนาคม สื่อประชาสัมพันธ์ และการสร้างตัวตนในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

1.1 รูปการ์ตูนพญายม นำมาใช้สื่อประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลบางพระเป็นผลจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากประเพณีแห่พญายมของตำบลบางพระจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมได้พบการนำเอารูปลักษณ์ของพญายม มาประดิษฐ์ให้การเป็นรูปการ์ตูน ที่มีรูปร่างน่ารักเหมาะกับการที่จะนำไปใช้ในสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลบางพระโดยการปรับรูปแบบของรูปลักษณ์พญายมจากภาพลักษณ์ที่เป็นเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ ที่มีความน่ากลัวปรับเปลี่ยนเป็นตัวการ์ตูนที่ทำให้ผู้คนเข้าถึง เทศบาลตำบลบางพระ ได้นำการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมคือรูปการ์ตูนพญายม นำมาใช้สื่อประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลบางพระเพื่อเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ที่น่ากลัวของพญายมคือเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิและเป็นผู้ควบคุมวิญญาณทั้งหลายและสร้างสรรค์ ให้กลายเป็น รูปการ์ตูนพญายมที่ดูน่ารักเพื่อให้เข้ากับสังคมชุมนุม และเยาวชนได้โดยง่ายกว่า เรียกได้ว่าเป็นการนำภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตำบลบางพระ ที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม มาสร้างผลงานและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง

1.2 ตุ๊กตาและมาสคอตพญายม จากการสัมภาษณ์ เทศบาลตำบลบางพระ มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร คือ ประเพณีแห่งพญายม ซึ่งเริ่มเป็นที่รู้จักกับคนทั่วไปมากขึ้น โดยมีความพยายามที่จะสร้างสรรค์และเพิ่มพูนมูลค่าของประเพณีแห่พญายมให้เป็นเศรษฐกิจและรายได้ของประชาชนในพื้นที่สร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและขายสินค้าที่เป็นผลิตผลจากประเพณีแห่พญายม เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2550 โดยมีการดำเนินงานส่งเสริมการผลิตสินค้าที่เกี่ยวเนื่องกัน ประเพณีแห่พญายม คือ ตุ๊กตา เสื้อ หมวก แต่การดำเนินการส่งเสริมการขายได้หยุดชะงักไปเพราะปัญหาภายในบางประการและขาดบุคลากรผู้รับผิดชอบด้านนี้

1.3 ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานในตำบลบางพระ ได้มีการสร้างสรรค์ ออกแบบให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยนำเอาประเพณีแห่พญายม หรือ องค์พญายมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตำบลบางพระ มาทำให้การเป็นสัญลักษณ์ของหน่วยงานของตนและได้การอธิบาย รูปลักษณ์ของตราสัญลักษณ์ (LOGO) อีกด้วย ได้แก่ ตราสัญลักษณ์ รูปพญายมของ สโมสร บางพระ เอฟซี ที่ ตราสัญลักษณ์ รูปพญายมของสโมสร บางพระ จูเนียร์ ที่มีลักษณะ เป็นรูปพญายม ที่เหมือนกับที่ประดิษฐานไว้ทีสวนสาธารณะริมทะเล

บางพระ ดังนั้นตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ที่ดึงเอาอัตลักษณ์ด้านประเพณีนี้มาสร้างเป็นตราสัญลักษณ์ของสโมสร และเมื่อไปแข่งขันในสถานที่ต่าง ๆ ถือเป็นการแสดงตัวตนของชาวบางพระ ผ่านสัญลักษณ์โลโก้นี้อยู่เสมอสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้ที่สวมใส่ และเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีท้องถิ่นของชาวบางพระอีกด้วย

1.4 เสื้อสกินรูปพญายมของชุมชนต่าง ๆ หน่วยงานในเทศบาลตำบลบางพระ ในแต่ละหน่วยงานได้สวมใส่เสื้อสกิน ที่สื่อถึงประเพณีแห่พญายมของชุมชนเป็นวิธีที่ดีในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเรื่องราวท้องถิ่น โดยสามารถออกแบบให้เป็นเสื้อที่มีลายและสีสันที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของประเพณีนี้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มชาวบางพระ หมู่ 4 ที่เป็นเจ้าภาพในการทำบุญและอัญเชิญพญายมมาไว้ทำพิธีกรรม ก่อนที่จะเคลื่อนขบวนแห่ไปยังประรำพิธี ในทุก ๆ หมู่ 4 (ฝั่งตรงข้ามวัดเขาบางพระ) ได้เป็นเจ้าภาพอยู่ตลอด ชาวบ้านจึงรวมตัวกันจัดทำเสื้อสกินรูปพญายมแสดงถึงความเคารพและระลึกถึงการบูชาอันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ดังนั้นตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม การที่ดึงเอาอัตลักษณ์ด้านประเพณีนี้มาสร้างเป็นตราสัญลักษณ์ของสโมสร และเมื่อไปแข่งขันในสถานที่ต่าง ๆ ถือเป็นการแสดงตัวตนของชาวบางพระ ผ่านสัญลักษณ์โลโก้นี้อยู่เสมอสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้ที่สวมใส่ และเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีท้องถิ่นของชาวบางพระอีกด้วย

1.5 ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม การสร้างประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมของเทศบาลตำบลบางพระ เป็นการนำสัญลักษณ์ของพญายม ซึ่งมีความหมายเชิงศาสนาและวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในงานศิลปะเพื่อการตกแต่งและประโยชน์ใช้สอยในชุมชน โดยเฉพาะในฐานะเสาไฟเพื่อให้แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเสริมความสวยงามให้กับพื้นที่ในขณะเดียวกันยังช่วยสร้างบรรยากาศให้ผู้คนในชุมชนได้ระลึกถึงความศักดิ์สิทธิ์และขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาการสร้างประติมากรรมเสาไฟรูปพญายมในเทศบาลตำบลบางพระ จึงนับเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม และการใช้งานที่สร้างประโยชน์และความสวยงามให้กับชุมชน จึงทำให้เห็นความสำคัญในการนำมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นจากประเพณีแห่พญายมนำมาสร้างอัตลักษณ์แสดงตัวตนบนพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยการสร้างสรรค์มาประดิษฐ์เสาไฟที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

1.6 ประติมากรรมป้ายถนนรูปพญายม ป้ายรูปพญายมบนถนนนี้ไม่ได้เป็นแค่สิ่งตกแต่ง แต่ยังแสดงถึงการผสมผสานระหว่างระบบการจัดการสาธารณูปโภคของรัฐและความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอนุรักษ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทย ดังนั้น การสร้างประติมากรรมป้ายรูปพญายม บนถนนนี้ไม่ได้เป็นแค่สิ่งตกแต่ง แต่ยังแสดงถึงการผสมผสานระหว่างระบบการจัดการสาธารณูปโภคของรัฐและความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการอนุรักษ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทย โดยการสร้างสรรค์นี้ที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเป็นแสดงอัตลักษณ์ที่เกิดจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากประเพณีแห่พญายมอีกด้วย

1.7 รูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระเป็นโครงการที่สามารถสร้างจุดเด่นและเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนบางพระได้อย่างมาก โดยรูปปั้นนี้จะไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่ยังเป็นจุดชมวิวและแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เข้ามาเยี่ยมชม ในปี พ.ศ. 2564 เทศบาลตำบลบางพระยังได้จัดสร้างองค์พญายมขนาดใหญ่ที่สวนสาธารณะชายทะเลบางพระ พญายมองค์ใหญ่ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ปั้นตามคติไทยที่มีความเชื่อว่าเป็นเทพที่มีกายสีแดงดั่งแสงพระอาทิตย์ มีความสูง 6 เมตร หน้าตักกว้าง 2 เมตร มี 2 กร ทรงบ่วงบาศ มีไม้เท้าหัวกะโหลกเป็นอาวุธ ทรงเครื่องประดับทองคำ ประทับบนบัลลังก์ หันพระพักตร์ออกสู่ทะเลบางพระทางทิศตะวันตก เสมือนเป็นผู้คอยปกป้องชุมชนจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างองค์พญายมองค์ใหญ่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิดยังคงอยู่ จึงมีการประชาสัมพันธ์เพิ่มเติมว่าเป็นการสร้างหุ่นพญายมสู้โควิด เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชนด้วย (สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ, 2564)

1.8 พระทรายวันไหลบางแสนรูปพญายม ถือเป็นการนำอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไปประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานภานนอก และการนำเสนอประเพณีท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานในประเพณีก่อพระทรายวันไหลของเทศบาลแสนสุข ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงและงานประเพณีแห่พญายม จะจัดขึ้นในช่วงเวลาต่อจากประเพณีนี้ เป็นตัวอย่างที่ดีของการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ ทั้งในเชิงศิลปะ การอนุรักษ์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยว สะท้อนความเชื่อที่เข้ากับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันได้อย่างลงตัว

2.วรรณกรรม ในพื้นที่วัฒนธรรม ตำบลบางพระได้มีการสร้างสรรค์ วรรณกรรมงานเขียนที่ได้ถูกรวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์จากประเพณีแห่พญายม ที่ได้นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับคติความเชื่อและประวัติความเป็นมาประเพณีแห่พญายม การสร้างวรรณกรรม สามารถแบ่งการผลิตซ้ำที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ได้ดังนี้

2.1 วรรณกรรมสำหรับเด็ก เรื่อง ตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน เป็นหนังสือการ์ตูนที่ได้นำประวัติความเป็นของประเพณีแห่พญายมมาสร้างสรรค์ ให้กลายการวรรณกรรมสำหรับเด็ก มีสีสันสวยงามและสร้างตัวการ์ตูนเป็นนักเรียนโรงเรียนอนุบาลบางพระ (ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) และตัวการ์ตูนหลักของเรื่องคือพญายมที่มีความน่ารักสมวัยเหมือนเพื่อนของนักเรียน ขนาดหนังสือมีขนาดประมาณ 8x8 นิ้ว จำนวน 88 หน้า ทางสำนักงานเทศบาลตำบลบางพระเป็นผู้จัดพิมพ์และจำหน่าย ในราคา 59 บาท พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2554 จำนวน 2,000 เล่ม หนังสือตำนาน...แห่พญายม แรงศรัทธาแห่งผองชน (ฉบับการ์ตูน) เป็นวรรณกรรมสำหรับนักเรียนที่สร้างมาเพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ที่มาและความสำคัญของประเพณีแห่พญายม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประพณีแห่พญายม รวมทั้งการสร้างสรรค์ตัวการ์ตูนให้เข้าถึงวัยของเยาวชนทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้องค์ความรู้ร่วมด้วย

2.2 หนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ได้แก่หนังสือย้อนรอยเมืองบางพระ หนังสือย้อนอดีต มองปัจจุบันบางพระจากวันนั้นถึงวันนี้ทั้ง 2 เล่มเป็นหนังสือที่ให้ประกอบข้อมูลของประวัติความเป็นมาของตำบลบางพระ ทั้งข้อมูลด้านเนื้อหา และรูปภาพในสมัยอดีต ทำให้มองภาพของชุมชนบางพระ และการกำเนิดประเพณีแห่พญายมได้ชัดเจนมากขึ้น และหนังสือมินิบุ๊คประเพณีแห่พญายมบางพระ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเป็นความภาคภูมิใจของชาวตำบลบางพระที่ได้ขึ้นทะเบียนประเพณีแห่พญายมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติทางเทศบาลตำบลบางพระจึงได้จำหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และเชิดชูรางวัลที่ประพณีแห่พญายมได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ ประจำพุทธศักราช 2556

2.3 คำขวัญประจำตำบลบางพระ การสร้างคำขวัญประจำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบางพระ ถือเป็นการนำเอาวิถีชีวิต สถานที่ท่องเที่ยว ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญนำมาเรียงร้อยด้วยวรรณศิลป์ ที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนได้เกิดความภูมิใจในคำขวัญของตน ดังนี้ “อาหารทะเลรสล้ำ แหล่งธรรมลือเลื่อง เมืองสามพระดี ประเพณีแห่พญายมชมพระพุทธบาทร้อยปี ”โดยนำเอาประเพณีแห่พญายมที่เกิดจากความเชื่อของชาวบางพระ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจที่เป็นประเพณี 1 เดียวในไทย

และในโลก ที่สามารถนำไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ได้โดยง่าย ด้วยถ้อยคำที่คล้องกันและจดจำง่าย และผู้ที่พบเห็นได้ก็จะทราบถึงสิ่งที่เทศบาลตำบลบางพระจะนำเสนอได้กระชับและเข้าใจง่ายอีกด้วย

2.4 เพลงในประเพณีแห่พญายม ได้แก่ เพลงบางพระนิรยบาล เป็นเพลงที่ใช้เปิดประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีแห่พญายมและสงกรานต์บางพระ ทั้งในช่วงก่อนวันจัดงานและในช่วงเวลาที่จัดงาน โดยเปิดผ่านรถกระจายเสียง และเปิดบนเวทีกลาง เพลงบางพระนิรยบาลเป็นเพลงที่เทศบาลตำบลบางพระว่าจ้างแอ๊ดคาราบาว เรียบเรียงและขับร้อง ปัจจุบันเพลงบางพระนิรยบาลได้ถูกนำมาเผยแพร่ลงในเว็บไซต์ยูทูปซึ่งเป็นสื่อโซเชียลมีเดียที่สามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาทำให้การรับรู้ความเชื่อเกี่ยวกับพญายมอันเป็น อัตลักษณ์ท้องถิ่นบางพระไม่จำกัดเฉพาะช่วงเวลาที่มีพิธีกรรม การนำเรื่องเล่าและความเชื่อมาบันทึกในรูปของเพลง จึงไม่เพียงสามารถใช้เพื่อประชาสัมพันธ์งานในบริบทการท่องเที่ยว หากแต่ยังทำ หน้าที่เป็นเครื่องมือสืบทอดความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องมีผู้เล่าหรือนำมาเล่าในช่วงเวลาที่ มีพิธีกรรมเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง แสง สีแสง ในงานประเพณีแห่พญายม ในเวลากลางคืนของวันที่ 17 เมษายน 2566 ในงานประเพณีแห่พญายม ได้มีการสร้างสรรค์บทเพลงที่แต่งขึ้นมาโดยเอาเรื่องราวจากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 จึงทำให้ประเพณีแห่พญายมได้ถูกยกเลิกการจัดงานไปในปี 2563 และ 2564 ครั้งนี้จึงเป็นครั้งที่จัดงานประเพณีแห่พญายมได้กลับมาจัดงานยิ่งใหญ่อีกครั้ง จึงได้ทำละครเวทีประกอบแสง สี แสง ได้สมจริงสวยงาม โดยบทเพลงในครั้งนี้ ได้ถูกแต่งขึ้นจากเพลงประเพณีแห่พญายม โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์)เพลงประเพณีแห่พญายมของโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ผู้ประพันธ์คือ คุณครูนิภา มาฤทธิ์ ข้าราชการครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ใช้ประกอบการสอนให้นักเรียนระดับปฐมวัยและประถมศึกษา ได้เรียนรู้ประเพณีแห่พญายมด้วยการจัดกิจกรรมร้องเพลงประเพณีแห่พญายม

3. การแสดงและการจัดกิจกรรม

3.1 การแสดงเล่าขานตำนานแห่พญายม ในประเพณีพญายม ในวันที่ 17 เมษายนของทุกปี การแสดงแสง สี เสียงและสื่อผสม เป็นการแสดงถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีกับการแสดงแสง สี เสียง ในประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจมูลเหตุที่เกิดงานประเพณีในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสนุกสนาน ด้วยการใช้แสง สี เสียง ทำให้เกิดความตื่นเต้นและสนุกสนานไปกับการแสดง โดยปี2567 ได้ใช้ชื่อการแสดงว่า “บางพระสงกรานต์ ตำนานแห่พญายม” แสดงให้ผู้คนที่มาร่วมงานได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม เกิดจากมูลเหตุใด และจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใด เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของประเพณีแห่พญายม ของตำบลบางพระได้เป็นอย่างดี

3.2 ห้องเรียนพญายม อยู่ที่โรงเรียนอนุบาลบางพระ(ฉิ่งนาวิกอนุสรณ์) ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ เปิดทำการสอนนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล จนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรีเขต 3 และเป็นโรงเรียนในพื้นที่ของเทศบาลตำบลบางพระในทุกวันที่ 18 เมษายนทางโรงเรียน จะจัดทำขบวนรถนำนักเรียน คุณครูเข้าร่วมในประเพณีแห่พญายมในทุกครั้ง ได้จัดทำห้องเรียนพญายม ในระดับชั้นอนุบาล มีการสร้างสื่อการเรียนรู้ เกี่ยวกับระวัติของประเพณีแห่พญายม โดยตั้งชื่อหน่วยการเรียนรู้ว่า Project Approach เรื่อง ตามรอยพญายม แนวทางการจัดการเรียนแบบ Project Approach ที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้และค้นหาสิ่งที่ตัวเองสนใจผ่านการทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เน้นให้เด็กลงมือทำด้วยตัวเอง ร่วมทั้งพานักเรียนไปเรียนรู้นอกห้องเรียนบริเวณรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ ซึ่งเป็นบริเวณที่ประกอบพิธีกรรม ทำพิธีบวงสรวงและลอยหุ่นรูปปั้นพญายม ทำให้นักเรียนที่เรียนรู้จากสถานที่จริง ทำให้นักเรียนเข้าใจปรากฏการณ์มากขึ้น

3.3 นิทรรศการประเพณีแห่พญายม ณ เรือนวัฒนธรรมชายทะเล ตำบลบางพระ ตั้งอยู่บริเวณสวนเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ชายทะเลบางพระ เป็นอาคารจัดสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่หรือชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมต่าง ๆ และได้จัดนิทรรศการประเพณีแห่พญายม เป็นแหล่งเรียนรู้และข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายมให้กับผู้ที่มาเข้าร่วมประเพณีในเรือนวัฒนธรรมแห่งนี้

3.4 การแข่งขันกีฬานักเรียน “พญายมเกมส์” รูปแบบการจัดการแข่งขันกีฬานักเรียนเทศบาลตำบลบางพระนี้ ได้ใช้ชื่อ พญายมเกมส์ ซึ่งเป็นชื่อที่เกิดจากการประเพณีแห่พญายมที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น นำมาสร้างให้เกิดเป็นชื่อที่ใช้ในการจัดแข่งขันกีฬา เพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นได้เห็นถึงความสำคัญ ความศรัทธา ในประเพณีแห่พญายมของตำบลบลบางพระ รวมทั้งทำให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานต่อไป

รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม ทั้ง 3 ประเภท คือศิลปวัตถุ วรรณกรรม การแสดงและการจัดกิจกรรมมีบทบาท 3 ประการคือ 1. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ของท้องถิ่นตำบลบางพระ 2. เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พญายม และ 3. เพื่อปลูกฝังให้กับเยาวชนได้รับทราบและภูมิใจในประเพณีท้องถิ่นของตำบลบางพระ รวมทั้งทำให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็น

แบบอย่างให้ชุมชนใกล้เคียง ได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ประเพณีและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมไปพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองต่อไป

5.4 อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เมื่อมองผ่านบริบทประวัติศาสตร์ของประเพณีแห่พญายมประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่พญายมจาการสืบค้นที่ทำให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่พญายมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดการสร้างสรรค์ประเพณีเชื่อมโยงกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะพื้นที่ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนและชาวต่างชาติ ที่เข้ามาร่วมงานประเพณีแห่พญายม เป็นเครื่องมือต่อรองในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอดคล้องกับพจมาน มูลทรัพย์ (2564) ปัจจุบันในพื้นที่ภาคอีสานตอนบนมีการสร้างสรรค์คติชนที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคหลายประเภทคติชนเหล่านี้มีลักษณะเป็น “คติชนสร้างสรรค์” และสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มใหญ่ คือ เรื่องเล่าพญานาคสมัยใหม่ ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพญานาค และประติมากรรม สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และคติชนวัตถุเกี่ยวกับพญานาค ซึ่งประเพณีแห่พญายมเกิดความเชื่อ ความศรัทธา และสามารถการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณี สร้างรายได้ให้กับชุมชน และสิ่งที่สำคัญคือการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้กับชุมชน โดยประเพณีแห่พญายมเป็นการผสมผสานทางศาสนาทั้งพุทธ พราหมณ์และผี ที่ผสนผสานกันอย่างลงตัวโดยใช้หุ่นรูปปั้นพญายมเป็นตัวแทนและสื่อกลางของประเพณีแห่พญายม

จากผลการวิจัยเมื่อมองผ่าน คติความเชื่อเกี่ยวกับพญายมในประเพณีแห่พญายม ที่เป็นเทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิและเป็นผู้ตัดสินความดีความชั่วในโลกหลังความตายซึ่งยังคงความหมายของพญายมเหมือนเดิมสอดคล้องกับ อัญชลี จิตสุคนธ์(2542)และ ผาสุข อินทราวุธ (2530) วิญญาณผู้ตายทุกคนต้องผ่านการตัดสินชองพระยม แล้วพระยมจะส่งต่อไปนรกหรือไปเกิดในโลกมนุษย์หรือไปเสวยสุขในสวรรค์ นอกนั้นพระยมยังทำหน้าที่เก็บรักษาบันทึก เกี่ยวกับวาระสุดท้ายของมนุษย์เมื่อใครถึงกำหนดจะต้องตาย พระยมจะส่งยมทูตไปรับวิญญาณมาที่บัลลังก์ตัดสินโทษ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบข้อค้นพบและองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องบทบาทของพญายม โดยการนำเทพเจ้าแห่งความตายหรือพญายมมาเกี่ยวข้องกับคนไทยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาที่มีการใช้ชื่อพญายม มาเป็นตำแหน่งทางราชการคือ เจ้าพระยายมราช ผู้หน้าที่ตัดสินคดีความพิพากษาโทษทัณฑ์ ซึ่งตรงกับความหมายของพญายมในดินนรกภูมิที่มีหน้าที่เช่นเดียวกัน แต่ในประเพณีแห่พญายมได้มีการเปลี่ยนแปลงจากคติความเชื่อเดิม โดยชาวบางพระได้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม เพื่อเป็นตัวแทนในการฝากความทุกข์โศกโรคภัย และสิ่งไม่ดีไว้กับพญายมและนำไปลอยสู่ทะเล เสมือนเป็นวิธีการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา โดยใช้หุ่นรูปปั้นพญายมเป็นตัวแทน จึงเป็นการเปลี่ยนบทบาทของพญายม

จากผู้พิพากษาโทษทัณฑ์ มาเป็นผู้กำจัดภัย กำจัดสิ่งไม่ดีและโรคร้ายไปทำลาย ซึ่งเป็นนำเทพเจ้ามาใกล้ชิดผู้คนสร้างความหมายใหม่ให้กับพญายม เทพเจ้าแห่งดินแดนนรกภูมิ

จากผลการวิจัยเมื่อมองผ่าน บริบททางภูมิศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยว ตำบลบางพระ มีภูมิประเทศประกอบด้วยป่าไม้และชายทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีสร้างประเพณีโดยสร้างหุ่นรูปปั้นพญายม และนำไปจำเริญทะเล(ลอยทะเล) ถือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นอำนาจต่อรองในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในช่วงเทศกาลวันไหล ของภาคตะวันออกที่จัดขึ้น สอดคล้องกับวชิราภรณ์ ทิพย์รักษ์ (2558) ที่กล่าวถึงตำบลบางพระว่ามีจุดเด่นที่เป็นชุมชนเก่าซึ่งมีทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งเชิงนิเวศและวัฒนธรรม สะท้อนความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน นอกจากบริเวณพื้นที่ชุมชนริมชายฝั่งทะเลแล้ว ยังพบว่าในบริเวณพื้นที่ถัดเข้ามา คือบริเวณชุมชนริมสองฝั่งถนนเทศบาล 10 ซึ่งเป็นย่านเก่าส่วนหนึ่งของชุมชนชายทะเลบางพระ มีทรัพยากรที่สำคัญด้วยเช่นกัน ทั้งบ้านเรือนไม้โบราณ ศาลหลักเมือง ศาลเจ้า วัด ที่สามารถศึกษาร่วมกับพื้นที่ชุมชนริมชายฝั่งทะเลที่มีวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญา ความเชื่อ และระบบนิเวศน์ที่สวยงาม ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชายทะเลบางพระได้ ทำให้เห็นภาพชุมชนย่านเก่าชายทะเลบางพระที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรีซึ่งสามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น สอดคล้องกับ ชลธิชา นิสัยสัตย์ (2564) ประเพณีแห่พญายม เป็นประเพณีที่บทบาทสำคัญต่อตำบลบางพระ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประเพณีแห่พญายมดำเนินงานโดยเทศบาลตำบลบางพระ มีลักษณะเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีและเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลบางพระในบริบทเทศกาลสงกรานต์วันไหลของจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นการรวมประเพณีสงกรานต์และประเพณีแห่พญายมมาจัดรวมอยู่ในโครงการเดียวกัน ปัจจุบันเทศบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อผลักดันให้ประเพณีแห่พญายมมีชื่อเสียงมากขึ้น ทั้งการพัฒนารูปแบบขบวนแห่ พิธีบวงสรวง กิจกรรมบันเทิง ในงานเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมงาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่นำเอาประเพณีวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ และต่อรองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการนำประเพณีพิธีกรรมและคติชนประเภทต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาปรับเป็นเทศกาลท่องเที่ยวนับเป็นกระแสความนิยมที่เกิดขึ้นในหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นทุกภูมิภาค เพราะไม่เพียงสามารถสร้างรายได้ และสร้างชื่อเสียงให้แก่ท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ยังสามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการตามแผนงานที่ระบุไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการจัดงานเทศกาลในท้องถิ่นเป็นกลไกที่ทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและประชาชนในพื้นที่ต้องเข้ามาประสานความร่วมมือกัน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดทั้งการ

สนับสนุน การต่อรอง และการประนีประนอมที่จะบริหารจัดการให้คติชนท้องถิ่นยังคงมีคุณค่าความสำคัญ ขณะเดียวกันก็สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสร้างประโยชน์ส่วนรวมได้ ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยนี้ คือการเป็นเมืองที่มีเขตพื้นที่ที่ติดต่อกับเขตพื้นที่ที่ได้รับความนิยมในบริบทการท่องเที่ยว จะต้องแข่งขันด้านการท่องเที่ยวให้เพื่อเป็นพื้นที่ต่อรองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปรับเมืองทางผ่านให้เป็นเมืองที่มีเทศกาล ประเพณีสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสและเชื่อมโยงวัฒนธรรมของท้องถิ่น และตำบลบางพระ ได้พื้นที่ให้กับการประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่พญายมด้วยการเข้าร่วมกับหน่วยงาน ๆ ในพื้นที่เช่น การนำหุ่นรูปปั้น พญายมไปร่วมแห่ขบวนในงานประเพณีกองข้าวของเทศบาลศรีราชา และงานนมัสการพระพุทธสิหิงค์ ของเทศบาลเมืองชลบุรี ร่วมทั้งได้สร้างพระทรายรูปพญายมไปร่วมกับประเพณีก่อพระทรายวันไหลของเทศบาลแสนสุขอีกด้วย

จากผลการวิจัยเมื่อมองผ่าน ทฤษฎีสัญวิทยา ในกระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของกระบวนการสร้างความหมายผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งนามธรรมและรูปธรรม ในการศึกษาการสร้างความหมายผ่านตำนานเรื่องเล่าเพื่อใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำเกิดประเพณีนี้ขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับผู้คนทั้งนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนได้รับทราบ และเป็นการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมบรรพชนได้สร้างขึ้นผ่านเรื่องเล่านในอดีต กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปหุ่นรูปปั้นพญายม โดยลักษณะของหุ่นรูปปั้นพญายม แต่ละปีมีความเหมือนและต่างกันล้วนแต่เกิดเป็นกระบวนการสร้างความหมายใน 3 ลักษณะดังนี้ 1. ให้เกิดความศรัทธาในองค์พญายมผ่านรูปลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ และน่าเกรงขาม 2. ให้เกิดขจัดทุกข์ภัยสิ่งไม่ดีให้มลายหายไป 3. ให้เกิดความสวยงามความประณีตทางศิลปะเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวให้มาร่วมงานประเพณีแห่พญายม ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มการศึกษากระบวนการสร้างความหมายได้แก่ นุสรา จิตตเกษม (2558) ในการวิเคราะห์กระบวนการการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ ผ่านพิธีกรรม และผ่านบุคคล กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรมเพื่อเกิดความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีแห่พญายม สร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในพื้นที่ และส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลวันไหลในจังหวัดชลบุรี ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยไม่เพียงแต่ศึกษากระบวนการสร้างความหมายในประเพณีแห่พญายม แต่ยังได้ค้นพบประเด็นใหม่คือ การศึกษากระบวนการสร้างความหมายในประเพณี ที่จะมีที่จะประกอบด้วย การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าในอดีต การสร้างความหมายผ่านวัตถุ การสร้างความหมายพิธีกรรม และการสร้างความหมายผ่านบุคคลรวมกันจะทำให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายของประเพณีทั้งหมด แนวคิดกระบวนการสร้าง

ความหมายในประเพณี ที่จะประกอบด้วย 4 ส่วนคือ 1. การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าหรือตำนาน 2. การสร้างความหมายผ่านวัตถุ 3. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม 4. การสร้างความหมายผ่านบุคคล ทั้ง 4 ส่วนนี้ รวมกันจะทำให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายในประเพณีในทุกประเพณี ตัวอย่างเช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษา จะประกอบด้วยการสร้างหมายผ่านเรื่องเล่าหรือตำนานเกี่ยวกับเทียนพรรษาในทางพระพุทธศาสนา การสร้างความหมายผ่านวัตถุ คือเทียนพรรษา มีรูปลักษณ์ วิธีการสร้างเทียนพรรษา ที่สอดแทรกความหมายต่าง ๆ เอาไว้ การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม เช่น การบวงสรวงต้นเทียน การทำพิธีเริ่มต้นในการสร้างต้นเทียน หรือพิธีกรรมก่อนที่จะเคลื่อนขบวนแห่เทียนพรรษา และสุดท้ายการสร้างความหมายผ่านบุคคล ทั้งผู้สร้าง ผู้ออกแบบ และผู้ที่เข้าร่วมล้วนต่างสร้างความหมายให้กับประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นต้น

การสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายมเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรูปแบบเพื่อตอบสนองต่อการบริโภคทางวัฒนธรรม ถือเป็นการเอาจุดแข็งในของประเพณีท้องถิ่นมาสร้างความหมายทั้งในเล่าในอดีตของท้องถิ่น การสร้างความหมายในหุ่นรูปปั้นพญายม ที่มีเพียงแห่งเดียวในไทยและในโลก จนสร้างเป็นข้อความเพื่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวและผู้คนที่มีความสนใจเข้ามาร่วมในประเพณี โดยใช้ข้อความว่า “ประเพณีแห่งเดียวของโลก” มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเก่าแก่” “ศรัทธาอันยิ่งใหญ่ของชาวบางพระ”ให้เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมส่งผลต่อมิติอื่น ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น คติชนสร้างสรรค์ (Creative Folklore) ซึ่งเป็นแนวคิดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value adding) โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมรวมถึงการนำเอาระบบคุณค่า ระบบความเชื่อ และคติชนที่มีอยู่เดิมมาสร้างสรรค์ในสังคมปัจจุบัน คติชนสร้างสรรค์ หมายถึง คติชนที่มีการสร้างใหม่หรือผลิตซ้ำ การประยุกต์ การต่อยอดคติชนการตีความใหม่ การสร้างความหมายใหม่ในบริบททางสังคมไทยปัจจุบันในลักษณะของการสืบทอด คติชนในบริบทใหม่ หรือการนำคติชนไปใช้เพื่อ“สร้างมูลค่าเพิ่ม” หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางท้องถิ่น(ศิราพร ณ ถลาง, 2559)และสอดคล้องกับการศึกษา เทพพร มังธานี มนตรี วิวาห์สุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์ (2566) การมีส่วนร่วมทั้งนักท่องเที่ยวและของคนชุมชนในพื้นที่ในการสร้างความหมายและความสำคัญของประเพณีก่อพระทราย สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นและให้ประเพณีและวัฒนธรรมมีการสืบทอดให้คงอยู่ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ได้ศึกษากระบวนการสร้างความหมายในประเพณีเพียงงานวิจัยเดียว งานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับวัตถุทางวัฒนธรรม พระเครื่อง รูปเคารพ นิทานตำนาน เป็นต้น ข้อค้นพบที่ได้จากการทำวิจัยในครั้งนี้ คือ แนวคิดกระบวนการสร้างความหมายในประเพณี ที่จะประกอบด้วย

4 ส่วนคือ 1. การสร้างความหมายผ่านเรื่องเล่าหรือตำนาน 2. การสร้างความหมายผ่านวัตถุ 3. การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม 4. การสร้างความหมายผ่านบุคคล ทั้ง 4 ส่วนนี้รวมกันจะทำให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายในประเพณีทุกอัน ตัวอย่างเช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษา จะประกอบด้วยการสร้างหมายผ่านเรื่องเล่าหรือตำนานเกี่ยวกับเทียนพรรษาในทางพระพุทธศาสนา การสร้างความหมายผ่านวัตถุ คือเทียนพรรษา มีรูปลักษณ์ วิธีการสร้างเทียนพรรษา ที่สอดแทรกความหมายต่าง ๆ เอาไว้ การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม เช่น การบวงสรวงต้นเทียน การทำพิธีเริ่มต้นในการสร้างต้นเทียน หรือพิธีกรรมก่อนที่จะเคลื่อนขบวนแห่เทียนพรรษา และสุดท้ายการสร้างความหมายผ่านบุคคล ทั้งผู้สร้าง ผู้ออกแบบ และผู้ที่เข้าร่วมล้วนต่างสร้างความหมายให้กับประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นต้น

จากผลการวิจัยเมื่อมองผ่าน แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม คือการทำให้วัฒนธรรมหรือประเพณีเหล่านี้มีความหมายส่งต่อ ทำให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ไม่สูญสลายไปจากสังคมนั้น สิ่งที่ถูกนำมาผลิตซ้ำคือสิ่งที่ถูกเลือกให้ดำรงอยู่ต่อไปผ่านประเพณีการเลือกสรร รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม 3 ประเภทคือ 1.ศิลปวัตถุ โดยศิลปวัตถุที่เกิดจากประเพณีแห่พญาพญายมมีทั้งหมด ประกอบด้วย 8 รูปแบบ 1) รูปการ์ตูนพญายม 2) ตุ๊กตาและมาสคอตพญายม 3) ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลบางพระ 4) เสื้อสกินรูปพญายมของชุมชนต่าง ๆ 5) ประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม 6) ประติมากรรมป้ายถนนรูปพญายม 7) รูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ 8) พระทรายวันไหลบางแสนรูปพญายม กลุ่มที่ 2 วรรณกรรม ประกอบด้วย 8 รูปแบบ 1) วรรณกรรมสำหรับเด็ก 2) หนังสือเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม 3) คำขวัญประจำตำบลบางพระ 4) เพลงในประเพณีแห่พญายม และ3. การแสดงและการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย 4 รูปแบบ 1)การแสดงเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม 2) ห้องเรียนพญายม 3) นิทรรศการประเพณีแห่พญายม 4) การแข่งขันกีฬานักเรียน “พญายมเกมส์” ล้วนแต่เป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่มาจากประเพณีแห่พญายม โดย มีบทบาท 3 ประการคือ 1. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ของท้องถิ่นตำบลบางพระ 2. เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่พญายม และ3. เพื่อปลูกฝังให้กับเยาวชนได้รับทราบและภูมิใจในประเพณีท้องถิ่นของตำบลบางพระ สอดคล้องกับวัชราภรณ์ ดิษฐ์ป้าน (2557) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมีบทบาทด้านการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในท้องถิ่น การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นวิธีการที่ทำให้ประเพณี วัฒนธรรม ได้รับการคืนชีพทำให้ผู้คนเห็นคุณค่าและสร้างทุนทางวัฒนธรรมที่ใช้ประชาสัมพันธ์ในการท่องเที่ยว

การนำทุนทางวัฒนธรรมมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่เป็นสร้างคุณค่าองค์ความรู้และพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ของตนเองทั้งรูปปั้นพญายมขนาดใหญ่ริมทะเลบางพระ วรรณกรรมสำหรับเด็ก สอดคล้องกับวริศรา อนันตโท (2559) กล่าวว่า ตำนานพระนางจามเทวีมาผลิตซ้ำในหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นรูปเคารพ วัตถุมงคล บทเพลง จิตรกรรม บทกวี ละคร และพิธีกรรม ทั้งเพื่อให้เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทการท่องเที่ยว พื้นที่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และพื้นที่แสดงสำนึกทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายมนี้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย มารวบรวมจัดนิทรรศการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นแบบอย่างให้ชุมชนใกล้เคียงได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ประเพณีและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมไปพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองต่อไป จากงานวิจัยหลายเรื่องได้ศึกษาการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่มีรูปแบบหลากหลายแต่ไม่มีงานวิจัยที่จัดกลุ่มรูปแบบในการผลิตทางวัฒนธรรม งานวิจัยนี้จึงค้นพบว่ารูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากมิติทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ตำนานนิทานปรากฏรูปแบบทั้งหมด 3 รูปแบบคือ 1. ศิลปวัตถุ 2. วรรณกรรม 3. การแสดงและการจัดกิจกรรม

5.5 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป

จากผลการวิจัยข้างต้น ควรมีการศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้

1) การสร้างประเพณีประดิษฐ์ในประเพณีแห่พญายม

2) แนวทางการการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างสรรค์ประเพณีแห่พญายมเพื่ออำนาจการต่อรองในการท่องเที่ยว

3) ศึกษารูปแบบของการสร้างสรรค์ประเพณีและวัฒนธรรมสู่อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่และขยายครอบคลุมพื้นที่โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC)

4) ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีพิธีกรรมที่มีการแห่เทพเจ้าและนำไปจำเริญทะเลหรือแม่น้ำ เช่น พิธีแห่พระพิฆเณศในเทศกาลคเณศจตุรถี

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การรื้อฟื้นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดในประเพณีแห่พญายมในอดีตที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมนำมาแข่งขันและแสดงเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดต่อไป

2) นโยบายเมืองหรือชุมชนศิลปะวัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์ ถ่ายทอดหรือส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต โดยการสร้างเรือนวัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม รวบรวมข้อมูล เอกสาร งานวิจัย รูปภาพต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอย่างถาวร อาจจะมีการ Workshop การทำรูปพญายมเป็นของที่ระลึกต่อไป

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติและเรื่องราวตำนานสำคัญของตำบลบางพระ และผลักดันบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น “บางพระเมืองนี้มีตำนาน”ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และภาคภูมิใจในบ้านเกิด

4) ส่งเสริมการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประเพณีแห่พญายม และตำนานเรื่องเล่าของตำบลบางพระเพื่อนำมาเป็นของฝากหรือกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเข้าร่วมงาน

5) ด้านของสิ่งแวดล้อม ควรมีการสำรวจเกี่ยวกับหุ่นรูปปั้นพญายมที่นำลงไปลอยทะเลนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลง คงอยู่ในลักษณะใด และในอนาคตควรสร้างหุ่นรูปปั้นพญายมให้อยู่ในนโยบายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยบูรพา
BURAPHA UNIVERSITY

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. (2554). *เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2560). สายธารแห่งนักคิด ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสาร. มหาสารคาม : อินทนิล.

กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ. (2562). *ดนตรีในประเพณีแห่พญายม ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี.*ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา. คณะดนตรีและการแสดง.

กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ. (2567, 24 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

กรมศิลปากร. (2528). ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ:กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. (2563). โบราณวัตถุบันแถลงจำหลักรูปพระยมทรงกระบือปราสาทศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ สืบค้น 13 ตุลาคม 2566. จาก https://finearts.go.th/surinmuseum/

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2560). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประเพณีแห่พญายม.*สืบค้นจาก https://www.ich-thailand.org/heritage/detail/6291e5b8978f238e. (3 ตุลาคม 2566)

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *วรรณคดีวิจักษ์ มัธยมศึกษาปีที่6.* กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว.

ข่าวสด. (2664). ผ้ายันต์พญายม 12 นักษัตร วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี. สืบค้น 19 ตุลาคม 2566. จาก https://www.khaosod.co.th/newspaper.

ข่าวสด. (2664). เหรียญรูปพญายม ทรงดอกจำปี วัดไผ่เหลือง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี. สืบค้น 19 ตุลาคม 2566. จาก https://www.khaosod.co.th/newspaper

จำนง คันธิก. (2559). พระยายมในมิติทางโหราศาสตร์และพระพุทธศาสนา. *วารสารวิเทศศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 6(2), 91-109.

ฆัสรา ขมะวรรณ. (2537). *แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ในวัฒนธรรมศึกษาและการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค.* (วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.

ชัยยศ ปานเพชร. (2556). *ประเพณีแห่พญายม.*สืบค้นจาก https://oer.lib.buu.ac.th/search_detail/result/1110. (8 ตุลาคม 2566)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : วิภาษา.

ณัฐวัตร อินทร์ภักดี. (2559). *“คติชนสร้างสรรค์”จากความเชื่อเรื่องครูหมอโนราที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง”.* (ดุษฎีนิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

ดวงพร คงพิกุล. (2555). *การผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาโรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์.* (วิทยานิพนธ์ เทคโนโลยีการบริหาร). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จกรมพระยา. (2482). ประวัติเจ้าพระยายมราช. พระนคร:โรงพิมพ์รุ่งธรรม.

ทรงกฤษณ์ หอมเสมอ. (2567, 12 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. (2554). ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี.*วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 19(31), 31-55.

เทพพร มังธานี มนตรี วิวาห์สุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2566). ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน.*วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 31,49-63.

เทศบาลตำบลบางพระ. (2565). รูปภาพไอคอน ตัวการ์ตูนพญายม ของเทศบาลตำบลบางพระ. สืบค้น 20 ตุลาคม 2566. จาก https://www.bangphrachon.go.th/public/

ธราธิป เกียรติวุฒิไกร. (2567, 12 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

นงคราญ สุขสม. (2561). *ถอดรหัสพระเจ้าฮินดู.* กรุงเทพฯ: พระรามครีเอชั่น.

นพพร ประชากุล. (2544). “โรล็องด์ บาร์ตส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม” มายาคติ สรรนิพนธ์จาก Mythologies ของ Roland Barthes ; แปลจากภาษาฝรั่งเศสโดย วรรณพิมล อังคศิริสรรพ. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

นิภา มาฤทธิ์. (2567, 19 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

นิมิตร ฟักทอง. (2567, 19 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

นิสานาถ ชาญศิลป์. (2552). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยทุนทางสังคม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี.* (วิทยนิพนธ์ พัฒนาชุมนุมมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมนุม). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

นุสรา จิตตเกษม. (2558). *กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาระหว่าง พ.ศ. 2534 -2557.* (ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา). มหาวิทยาลัยบูรพา.ชลบุรี

ประพันธ์ พลเมืองรัตน์. (2567,10 กันยายน). สัมภาษณ์.

ปุรินทร์ นาคสิงห์. (2562). พรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม.*วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,* 45(2), 323-341.

ผาสุข อินทราวุธ. (2524). *รูปเคารพในศาสนาพรามณ์ฮินดู.*นครปฐม:มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พจมาน มูลทรัพย์. (2564). *คติชนสร้างสรรค์จากความเชื่อเรื่องพญานาคในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย.* (ดุษฎีนิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย).จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

พระครูวรธรรมสุนทร (2567, 5 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

พระเครื่องพาณิชธน๑๙. (2561). รูปหล่อพญายม อาจารย์เปลี่ยน หัทยานนท์ ฆราวาสเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566. จาก https://www.pnt19.com/reserve_detail/

พันทิป. (2559). รูปภาพละครเรื่องยมบาลเจ้าขา. สืบค้น 17 ตุลาคม 2566. จาก https://pantip.com/topic/35598669

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2557). โบราณวัตถุทับหลังพระยมทรงกระบือปราสาทหนองหงส์ จ.บุรีรัมย์. สืบค้น 15 ตุลาคม 2566. จาก http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2557). โบราณวัตถุรูปพระยมทรงกระบือ โบราณสถานปรางค์กู่พันนา จ.สกลนคร. สืบค้น 10 ตุลาคม 2566. จาก https://www.finearts.go.th

พิมพ์ใจ โอวาท. (2567, 15 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

ภารดี มหาขันธ์. (2552). *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชลบุรี*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระ. (2423). *เทพเจ้ากับสิ่งน่ารู้*. กรุงเทพฯ:ศรีปัญญา.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2546). *พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับแปล เล่ม 23*. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง. (2505). *กฎหมายตราสามดวง เล่ม1*. พระนคร:โรงพิมพ์คุรุสภา.

ยุคล เพียรเสมอ. (2567, 15 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมวรรณคดีสมัยอยุธยา ลิลิตโองการแช่งน้ำ*. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ

ราชบัณฑิตยสถาน.(2556).*พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ลออง พยนต์. (2567, 12 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

วัชราภรณ์ ดิษฐ์ป้าน. (2557). *พระอุปคุต : การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน*. (ดุษฎีนิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

วชิราภรณ์ ทิพย์รักษ์. (2558). *การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนชายทะเลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม). มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.

วริศรา อนันตโท. (2559) .*จามเทวีบูชา : การผลิตซ้ำตำนานและการสร้างพิธีบวงสรวงในสังคมไทยร่วมสมัย. (ดุษฎีนิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.*

วัฒนวุฒิ ช้างชนะ. (2564). *การสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมของศาสนาฮินดูใน กรุงเทพมหานคร.*(ดุษฎีนิพนธ์ ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.

เว็บ พระ. (2566). พระผงพญายม หลวงปู่ลุน จ.ขอนแก่น. สืบค้น 17 ตุลาคม 2566. จาก https://www.web-pra.com/auction/

ศิราพร ณ ถลางและปรมินท์ จารุกร. (2559). *อิงอดีตสนองปัจจุบัน คติชนสร้างสรรค์สังคมร่วมสมัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สายสมร ชื้อทัศนประสิทธิ. (2567, 2 ธันวาคม). สัมภาษณ์.

สำนักงานเทศบาลตำบลบางพระ. (2552). *ย้อนรอยเมืองบางพระ.* ชลบุรี:โรงพิมพ์สุทธิพงษ์.

สำนักงานวัฒนธรรมตำบลบางพระ. (2553). *บางพระของเรา.* ชลบุรี:เทศบาลตำบลบางพระ.

เสฐียรโกเศศ. (2515). *เล่าเรื่องในไตรภูมิ.* พระนคร : คลังวิทยา.

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. (2561). พลวัตการสืบทอดและการผลิตซ้ำสื่อวัฒนธรรมประเพณีวิ่งควายในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.* 9(2), 45-59

สมหมาย แจ่มกระจ่าง, ศรีวรรณ มีคุณ และพีระพงษ์ สุดประเสริฐ. (2551). การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 4(2), 33-50.

หทัยชนก ขำยิ่งเกิด. (2558) .*การศึกษารูปแบบและประติมานวิทยาของประติมากรรมปรัศวนาถศาสนาเชนในศิลปะอินเดีย.* (การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ). มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.

อัญชลี จิตสุคนธ์ .(2524). *พระยมในวรรณคดีสันสกฤต บาลี ไทย.* (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย. (2561). โบราณวัตถุกลีบขนุนรูปพระยมทรงกระบือ ปราสาทพิมาย จ.นครราชสีมา สืบค้น 6 ตุลาคม 2566.จาก http://virtualhistoricalpark.finearts.go.th/

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2532). *การสืบทอดและปรับปรุงวัฒนธรรมให้สมสมัย.*สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (Ed.), สู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด.

อธึก สวัสดีมงคลและธีรชัย ทองธรรมชาติ. (2550). *รวมเรื่อง"เมืองชล"*. กรุงเทพฯ: บริษัทพันนาบรรจุภัณฑ์จำกัด.

Barthes, R. (1967). *Elements of semiology.* Translated from the French by Annette Lavers and Colin Smith. New York: Hill and Wang.

Bruner, J. S. (1990). Acts of meaning. Harvard University Press.Bruner

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เอกสารรับรองจริยธรรมและเครื่องมือในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม งานมาตรฐานและจริยธรรมในการวิจัย โทร. ๒๖๒๐
ที่ อว ๘๑๐๐/- **วันที่** ๑๗ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗
เรื่อง ขอส่งสำเนาเอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เรียน นายศิวงศ์ พูลพิพัฒน์

ตามที่ท่าน ได้ยื่นเอกสารคำร้องเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา รหัสโครงการวิจัย G-HU099/2567(E2) โครงการวิจัย เรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม นั้น

บัดนี้ โครงการวิจัยดังกล่าว ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา สำหรับโครงการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาและระดับปริญญาตรี ชุดที่ 4 (กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว กองบริหารการวิจัยและนวัตกรรม ในฐานะผู้ประสานงาน จึงขอส่งสำเนาเอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน ๑ ฉบับ เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย เอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย และเอกสารเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยประทับตรารับรองเรียบร้อยแล้ว มายังท่าน เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

นางสาวพิมลพรรณ เลิศล้ำ
(นางสาวพิมลพรรณ เลิศล้ำ)
ประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา
สำหรับโครงการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาและระดับปริญญาตรี
ชุดที่ 4 (กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

สำเนา

ที่ IRB4-162/2567

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาโครงการวิจัย

รหัสโครงการวิจัย : G-HU099/2567
โครงการวิจัยเรื่อง : ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม
หัวหน้าโครงการวิจัย : นายศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์
หน่วยงานที่สังกัด : ไทยศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการหลัก (สารนิพนธ์/ งานนิพนธ์/ วิทยานิพนธ์/ ดุษฎีนิพนธ์) : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี
หน่วยงานที่สังกัด : -ไม่กำหนด-
อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการร่วม (สารนิพนธ์/ งานนิพนธ์/ วิทยานิพนธ์/ ดุษฎีนิพนธ์) : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
หน่วยงานที่สังกัด : ศาสนาและปรัชญา
วิธีพิจารณา : ☑ Exemption Determination ☐ Expedited Reviews ☐ Full Board

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ สวัสดิภาพ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ (ดูตามเอกสารตรวจสอบ)

1. แบบเสนอเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ฉบับที่ 3 วันที่ 2 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2567
2. โครงการวิจัยฉบับภาษาไทย ฉบับที่ 1 วันที่ 13 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2567
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ฉบับที่ 1 วันที่ 29 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2567
4. เอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ฉบับที่ 1 วันที่ 29 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2567
5. แบบเก็บรวมรวบข้อมูล เช่น แบบบันทึกข้อมูล (Data Collection Form)
แบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ฉบับที่ 1 วันที่ 13 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2567
6. เอกสารอื่น ๆ (ถ้ามี) ฉบับที่ - วันที่ - เดือน - พ.ศ. -

วันที่รับรอง : วันที่ 12 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2567
วันที่หมดอายุ : วันที่ 12 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2568

สำเนา

ลงนาม *นางสาวพิมลพรรณ เลิศล้ำ*
(นางสาวพิมลพรรณ เลิศล้ำ)
ประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ชุดที่ 4 (กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

**** หมายเหตุ การรับรองนี้มีรายละเอียดตามที่ระบุไว้ด้านหลังเอกสารรับรอง ****

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

ชุดที่ 1

ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

PHAYA YOM PROCESSION TRADITION:THE MEANING CREATION PROCESS AND FORMS OF CULTURE REPRODUCTION

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีแห่พญายม

กลุ่มเป้าหมาย

1) กลุ่มผู้ที่เป็นกรรมการจัดงานประเพณีแห่พญายม จำนวน 3 คน

2) กลุ่มนักปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการในท้องถิ่น จำนวน 3 คน

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่/เดือน/พ.ศ. ที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์ เริ่มต้นเวลา.....สิ้นสุดเวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ให้สัมภาษณ์ หรือ นามสมมติ.....

1.ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย

1.2 อายุ.....

1.3 อาชีพ.....

1.4 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....

5. สถานภาพทางสังคมในชุมชน.....

6. สถานภาพตามกลุ่มเป้าหมาย.....

2.ประเด็นคำถามหลักประกอบด้วย

- ประวัติของประเพณีแห่พญายมในอดีตถึงปัจจุบัน ?
- พัฒนาการของประเพณีแห่พญายมเป็นอย่างไร ?
- การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่พญายมแต่ละปีมีความแตกต่างกันอย่างไร ?

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

ชุดที่ 2

ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

PHAYA YOM PROCESSION TRADITION:THE MEANING CREATION PROCESS AND FORMS OF CULTURE REPRODUCTION

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

กลุ่มเป้าหมาย

1) กลุ่มผู้อำนวยการสร้างประเพณีแห่พญายมและผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม จำนวน 2 คน

2) กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีบวงสรวงหุ่นรูปปั้นพญายม /ผู้จัดขบวนแห่และนำรูปปั้นพญายมไปลอยทะเล จำนวน 5 คน

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่/เดือน/พ.ศ. ที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์ เริ่มต้นเวลา.....สิ้นสุดเวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ให้สัมภาษณ์ หรือ นามสมมติ

.....

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย
2. อายุ.....
3. อาชีพ.....
4. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....
5. สถานภาพทางสังคมในชุมชน.....
6. สถานภาพตามกลุ่มเป้าหมาย.....

ประเด็นคำถามหลักประกอบด้วย

- กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม มีกระบวนการใดบ้าง ?
- กระบวนการสร้างความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายม มีกระบวนการใดบ้าง ?
- มีการสื่อความหมายของหุ่นรูปปั้นพญายมมีความหมายอย่างไร และมีแนวคิดในการสร้างมาจากสิ่งใด ?

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

ชุดที่ 3

ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

PHAYA YOM PROCESSION TRADITION:THE MEANING CREATION PROCESS AND FORMS OF CULTURE REPRODUCTION

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม

กลุ่มเป้าหมาย

1) กลุ่มผู้อำนวยการสร้างและผู้สร้าง/ผู้ประดิษฐ์รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จำนวน 7 คน

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่/เดือน/พ.ศ. ที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์ เริ่มต้นเวลา.....สิ้นสุดเวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ให้สัมภาษณ์

.....

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย
2. อายุ.....
3. อาชีพ.....
4. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....
5. สถานภาพทางสังคมในชุมชน.....
6. สถานภาพตามกลุ่มเป้าหมาย.....

ประเด็นคำถามหลักประกอบด้วย

- ตำบลบางพระ มีการสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดประเพณีแห่พญายมอะไรบ้าง ?
- การสร้างรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมมีลักษณะอย่างไร นำไปใช้ประโยชน์ในด้านใด ?

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ชุดที่ 1

กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

วันที่สังเกต..... สถานที่สังเกต.....

ผู้ถูกสังเกต.....

รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
การร่วมกิจกรรมประเพณีแห่พญายม	
อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้	
การประกอบพิธีกรรม	
ขั้นตอนการทำกิจกรรมในประเพณีแห่พญายม	
ความคิดเห็นและความรู้สึกต่อกิจกรรมที่ทำ ในประเพณีแห่พญายม	

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ชุดที่ 2

รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

วันที่สังเกต..... สถานที่สังเกต.....

ผู้ถูกสังเกต.....

รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	
อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้	
ขั้นตอนการทำรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	
ความคิดเห็นและความรู้สึกต่อกิจกรรมที่ทำของรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม ชุดที่ 1

กระบวนการสร้างความหมายของประเพณีแห่พญายม

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

วันที่สังเกต..... สถานที่สังเกต.....

ผู้ถูกสังเกต.....

รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
กิจกรรมประเพณีแห่พญายม	
อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้	
การประกอบพิธีกรรม	
ขั้นตอนการทำกิจกรรมในประเพณีแห่พญายม	
รูปแบบขบวนแห่พญายม	

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

แบบสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม ชุดที่ 2

รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีแห่พญายม

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

วันที่สังเกต..... สถานที่สังเกต.....

ผู้ถูกสังเกต.....

รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	
อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้	
ขั้นตอนการทำรูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม	
การนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน	

BUU-IRB Approved
12 Jul 2024

เอกสารจากระบบการขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยบูรพา

ภาคผนวก ข
ภาพการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์

ประมวลรูปภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

ภาพที่ 1 ผู้วิจัยสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ นายประพันธ์ พลเมืองรัตน์ ผู้สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม ณ พื้นที่สร้างหุ่นรูปปั้นพญายม หมู่ที่ 9 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 2 ภาพการสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติภัณฑ์ ชิตเทพ ณ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ผู้เชี่ยวชาญและทำงานวิจัยเกี่ยวกับประเพณีแห่พญายม ดนตรีในประเพณีแห่พญายม

ภาพที่ 3 ภาพการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์ กับนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบางพระ คณะผู้บริหาร ผู้อำนวยการกองการศึกษา และปลัดเทศบาลตำบลบางพระ

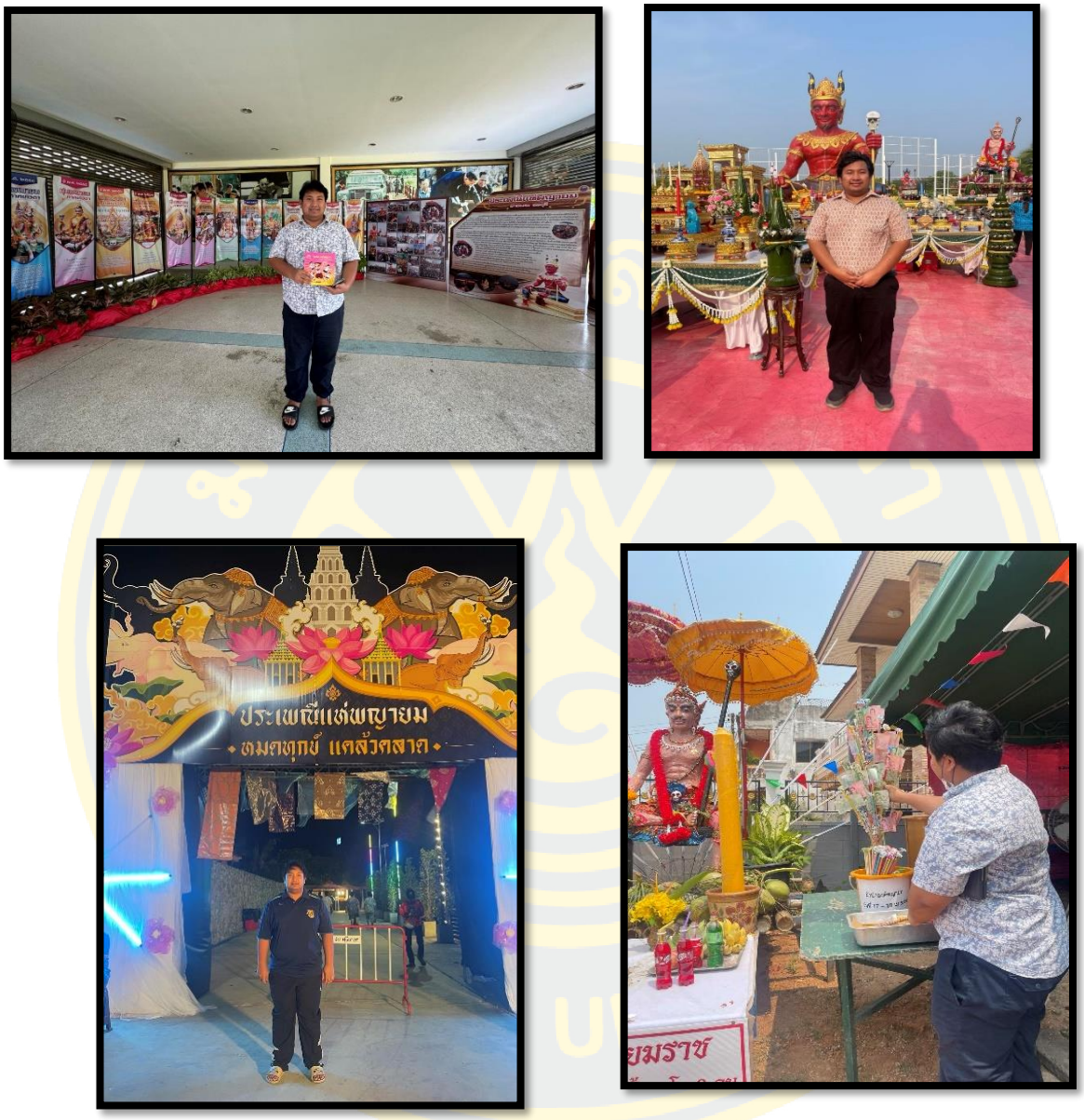

ภาพที่ 4 การลงพื้นที่สังเกตการณ์ในนิทรรศการประเพณีแห่พญายม พิธีกรรมบวงสรวง งานกลางคืนประเพณีแห่พญายม และพิธีทำบุญตอนเช้าชาวบ้านหมู่ที่ 4 ที่อัญเชิญองค์พญายมประดิษฐาน

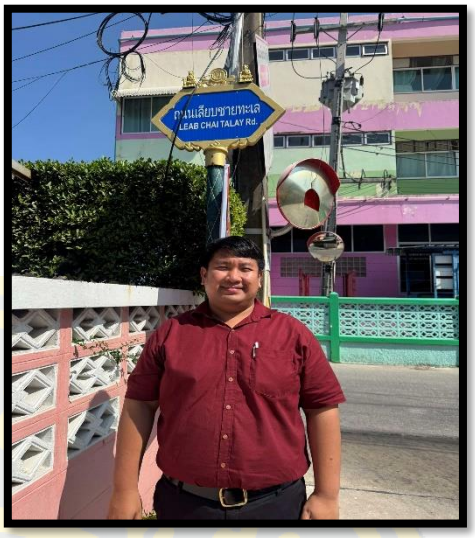

ภาพที่ 5 ผู้วิจัยถ่ายภาพกับประติมากรรมเสาไฟรูปพญายม และ ประติมากรรมป้ายชื่อถนนรูปพญายม ของเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ภาพที่ 6 ผู้วิจัยเข้าไปร่วมงานและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในขบวนแห่พญายม และอัญเชิญพญายมจำเริญทะเล ณ สวนเฉลิมพระเกียรติร.9 ชายทะเลบางพระ

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์
วัน เดือน ปี เกิด	8 ตุลาคม พ.ศ.2535
สถานที่เกิด	จังหวัดนครราชสีมา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	20/581 หมู่บ้านอรินสิรไพรเวซี่ ถนนบางแสนสาย4เหนือ ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี 20130
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน	อาจารย์ โรงเรียนสาธิต "พิบูลบำเพ็ญ" มหาวิทยาลัยบูรพา หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี กศ.บ.สาขาการสอนภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ 1) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ปริญญาโท ศษ.ม.สาขาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รางวัลหรือทุนการศึกษา	ครุบูรพา สาขาผู้ปฏิบัติการสอนดีเด่น ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

BURAPHA UNIVERSITY